

**MALARSTWO RELIGIJNE
W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH**

RELIGIOUS PAINTING IN SCHOOL TEXTBOOKS

Radosław Chałupniak

OPOLE 2014

**MALARSTWO RELIGIJNE
W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH**

ks. Radosław Chałupniak

OPOLE 2014

© Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego
Opole 2014

ISBN 978-83-63950-52-1

Recenzent wydawniczy: ks. prof. dr hab. Andrzej Offmański, Szczecin

Projekt okładki: ks. Piotr Paweł Maniurka
Korekta: Józef Chudalla
Redakcja techniczna: ks. Radosław Chałupniak

Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO
ul. Kard. B. Kominka 1a, 45-032 Opole
tel. 77 44 11 502; e-mail: rwwt@uni.opole.pl

Druk: Drukarnia Wydawnictwa Świętego Krzyża
ul. Katedralna 6
45-007 Opole
tel. 77 453 94 93; www.wydawnictwo.opole.pl

Wykaz skrótów

W niniejszej pracy posłużono się skrótami przyjętymi przez redakcję *Encyklopedii katolickiej*. Zob. *Wykaz skrótów*, Lublin 2010³. Skróty inne:

- CT JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Watykan 1979.
- DOK KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Watykan 1997.
- EK *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1973-
- NPNR KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przed-szkolach i szkołach*, Kraków 2010.
- NPPK KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.
- PDK KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- PNR KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.
- PPK KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

Wstęp

„Boże, mój Boże, szukam Ciebie i pragnie Ciebie moja dusza...” – tymi słowami rozpoczyna się jedna z najpiękniejszych i najbardziej przejmujących, biblijnych modlitw – Psalm 63. W tym poszukiwaniu wyraża się cały sens życia duchowego – życia, które wypełnione jest odkrywaniem Bożych słów, dostrzeganiem śladów i przyjmowaniem Objawienia; życia, które staje się ciągłym odnajdywaniem Boga; doświadczaniem prawdy, że człowiek szuka Boga, który od zawsze szuka człowieka.

Bóg stworzył człowieka i stale, nie niszcząc jego wolności, zaprasza do przyjaźni. W życiu Jezusa Chrystusa – wydarzeniu, które nie ma sobie równych w dziejach świata, Bóg przez odwieczne Słowo przemówił i stale przemawia do każdego człowieka. Przełamuje ludzką samotność, zwycięża grzech i otwiera na perspektywę nieskończonej Bożej miłości. Poprzez doświadczenie dobra, prawdy i piękna Bóg nieustannie daje się poznać, pozostając jednocześnie Niepoznanym, ciągle Upragnionym i Poszukiwanym.

Opowieść o Jezusie, którego „swoi odrzucili” (J 1,11), o „Jednorodzonym Bogu, który jest w łonie Ojca” (J 1,18), opowieść przeżywana przez chrześcijan od dwóch tysięcy lat, przekazywana jest jako świadectwo żywej wiary. To świadectwo dociera do nas przez określone słowa i gesty, ale także przez piękno stworzenia i wielkie dzieła sztuki – Bóg nie przestaje do nas przemawiać, nie zmuszając, lecz w wolności zapraszając do przyjęcia Dobrej Nowiny.

Publikacja obecna jest kontynuacją książki *Arcydzieła malarstwa w katechezie*¹ i w zamyśle autora powinna wpisać się w szerszy projekt badawczy, którego celem jest odkrywanie, określanie i eksponowanie znaczenia, jakie w przekazie wiary posiadają obrazy malarskie. We wstępie tej pracy należy określić problem oraz zakres planowanych badań. Zostanie to uczynione przez wyjaśnienie tytułu: *Malarstwo religijne w podręcznikach szkolnych*. Pierwszy człon – „malarstwo religijne” – określa obiekt analizy, drugi – jego usytuowanie.

Malarstwo europejskie do XVIII w., zarówno wschodnie, jak i zachodnie, to w zdecydowanej większości obrazy o tematyce religijnej. Ówczesna sztuka była silnie związana z chrześcijaństwem, a poszczególne dzieła przekazywały prawdy wiary, służyły rozpalaniu religijnej wyobraźni i pomagały w nawiązaniu relacji z tym, co nadprzyrodzone². Chrześcijaństwo sięgnęło najpierw po symbole, a z czasem, w przeciwieństwie do judaizmu i islamu, posłużyło się różnymi dziedzinami sztuki, by ogłosić światu prawdę o Bogu, który stał się człowiekiem, narodził się i żył na świecie, dzielił się dobrym słowem i czynił cuda,

¹ R. CHAŁUPNIAK, *Arcydzieła malarstwa w katechezie*, Opole 2013.

² Por. M. DOUGLAS-SCOTT, *Malarstwo religijne*, w: A. STURGIS (red.), *Zrozumieć malarstwo. Najważniejsze tematy w sztuce*, Poznań 2006, s. 20.

a przede wszystkim – z miłości do ludzi umarł i zmartwychwstał, zwyciężając zło. Jezus Chrystus, którego wielu ludzi chciało nie tylko słuchać, ale także zobaczyć i dotknąć, przez wydarzenie swego Wcielenia uzasadniał posługiwanie się różnego rodzaju obrazami, które – jak słowa – miały z pokolenia na pokolenie przekazywać Dobrą Nowinę o Bogu, który jest Miłością. Jezusowe rozesłanie Apostołów – „Idźcie i nauczajcie” – zostało zrozumiane jako dzielenie się Tajemnicą Chrystusa – wiarą w Niego poprzez słowa, gesty i obrazy.

Kościół na trzy sposoby usprawiedliwiał tworzenie obrazów: jako lekcję wiary dla niepiśmiennych, jako wizualne przypomnienie życia Chrystusa i dokonań świętych oraz jako zachętę do pobożności. Sztuka sakralna miała ścisły związek z nauczaniem Kościoła, dlatego te same tematy można odnaleźć w obrazach powstałych w różnych miejscach i w różnych czasach³. Ta dydaktyczna, kerygmaticzna i pietystyczno-liturgiczna funkcja obrazów skłaniała ludzi Kościoła zarówno do ich tworzenia, jak i wykorzystywania w szeroko rozumianym dziele katechezy – wychowywania wiary.

W dziejach malarstwa religijnego pojawiały się różne tematy: biblijne, apokryficzne, historyczne czy symboliczne. Wiele obrazów zachowało swą uniwersalną wymowę, czasami prowokując, czasami odpowiadając na wielkie życiowe pytania. Choć w ciągu ostatnich dwóch wieków wpływ religii na życie społeczeństw został mocno osłabiony, a większość najważniejszych w sztuce zachodnioeuropejskiej dzieł powstała bez religijnych odniesień, to jednak nie znaczy, że artyści zupełnie przestali odwoływać się do tego rodzaju tematów. Problematyka religijna stała się z czasem bardziej subtelna, ujawniając się m.in. przez swoistą metafizyczność przedstawień czy podejmowanie pytań o sens życia, miłości, cierpienia czy śmierci.

M.L. Mazzarello i M.F. Tricarico zaproponowały następujący podział malarstwa religijnego:

– obrazy chrześcijańskie – odnoszące się do Chrystusa i prawd wiary przekazywanych w Kościele, w których wyraźnym zamiarem artysty było ukazanie i przekaz wiary chrześcijańskiej;

– obrazy święte przeznaczone do religijnego kultu, wykorzystywane w liturgii, powstałe z inspiracji ludzi wierzących w celu wyrażenia piękna Boga i oddania Mu czci;

– obrazy religijne, które odnoszą się do szerokiej tematyki tzw. pytań granicznych, ludzkich dylematów czy wątpliwości. Religijność rozumiana jest tutaj jako swoiste przekraczanie rzeczywistości ziemskiej, poszukiwanie sensu, próba podjęcia pytań, które dotyczą sensu ludzkiego życia, miłości i cierpienia, radości i smutków⁴.

³ *Tamże*, s. 21.

⁴ M.L. MAZZARELLO, M.F. TRICARICO, *Arte e catechesi. Note per avviare la riflessione*, w: ASSOCIAZIONE ITALIANA CATECHETI, D. MARIN (red.), *Vie del bello in catechesi. Estetica ed educazione alla fede*, Torino 2013, s. 173. Por. R. CHAŁUPNIAK, *Arcydzieła malarstwa w kateche-*

Tak szerokie określenie malarstwa religijnego daje możliwość odnalezienia wielu punktów wspólnych między szkolnym nauczaniem religii i wychowaniem plastycznym i na tym będą koncentrować się badania zawarte w publikacji.

Druga część tytułu książki odnosi się do podręczników szkolnych. Założono, że w ich treściach będzie można wskazać, w jaki sposób wykorzystywane są obrazy religijne, na ile szeroko rozumiane malarstwo religijne stanowi dla nauczycieli plastyki i religii okazję do korelacji wychowania estetycznego i religijnego. Szczegółowej analizie zostaną poddane podręczniki do edukacji plastycznej i lekcji religii katolickiej. Świadomie pominięto materiały dydaktyczne z innych przedmiotów, np. języka polskiego, historii oraz lekcji innych wyznań czy religii. Wprowadzono także ograniczenie czasowe – analizą objęte będą podręczniki, które obowiązywały w polskiej szkole po 2001 r., co wiąże się z reformą systemu szkolnictwa na przełomie XX i XXI w., która spowodowała dość solidne przepracowanie starszych albo przygotowanie całkiem nowych materiałów dydaktycznych, przeznaczonych zarówno do edukacji plastycznej, jak i katolickiego wychowania religijnego.

W wyniku reformy systemu oświaty z 1999 r. dla uczniów, którzy ukończyli sześciolateczne szkoły podstawowe, utworzono trzyletnie gimnazja, po których mogą kontynuować naukę w liceach, technikach i zasadniczych szkołach zawodowych⁵. Edukacja szkolna obejmuje następujące etapy: 1) klasy I-III szkoły podstawowej, 2) klasy IV-VI szkoły podstawowej, 3) gimnazjum oraz 4) szkoły ponadgimnazjalne. W szkołach pojawiły się nowe podręczniki, które opierały się na podstawie programowej kształcenia ogólnego i szczegółowych programach dla różnych przedmiotów.

Pierwszy etap edukacyjny (klasy I-III szkoły podstawowej) wiąże się z tzw. „kształceniem zintegrowanym”, w którym nie ma wyraźnego podziału na przedmioty szkolne, a treści przekazywane są według planu ustalonego przez nauczycieli, dostosowanego do możliwości uczniów. Wyjątkiem są lekcje religii (m.in. katolickiej) oraz nauczanie języków obcych – te zajęcia pojawiają się w pierwszych klasach szkoły podstawowej jako osobne przedmioty. Na kolejnych etapach wiadomości i umiejętności rozłożone są na poszczególne przedmioty, dla których funkcjonują różne programy i podręczniki. Wykazy podręczników publikowane są na stronach Ministerstwa Edukacji Narodowej⁶. Zmiany podstaw programowych skutkowały pojawianiem się na rynku wydawniczym kolejnych zestawów podręczników.

Problem badawczy, podjęty w obecnej książce, sprowadza się do odpowiedzi na pytanie: Jakie obrazy religijne są wykorzystywane w podręcznikach szkolnych oraz jak są one wykorzystywane? Odpowiedź związana jest z tzw. korelacją przedmiotową między lekcją religii katolickiej i edukacją plastyczną.

zie, s. 171; W. KAWECKI, *Teologia piękna. Poszukiwanie locus theologicus w kulturze współczesnej*, Poznań 2013, s. 90-97.

⁵ Por. Ustawa z 8.01.1999 r., Dz.U. z 1999 r. nr 12, poz. 96.

⁶ Por. <http://www.men.gov.pl/index.php/component/cedtag/podr%C4%99czniki> (7.09.2013).

Rozważania więc rozpoczną się od szerszego szkicu dotyczącego takiej korelacji w założeniach programowych⁷.

Kolejne rozdziały będą już łączyły się z analizą dostępnych podręczników szkolnych. Rozdział II wskaże, jak wykorzystywano obrazy religijne w podręcznikach edukacji plastycznej w latach 2001-2008. Rozdział III przedstawi to zagadnienie w odniesieniu do podręczników edukacji plastycznej po 2008 r. Kolejne dwa rozdziały skoncentrują się na podręcznikach przeznaczonych do nauczania religii katolickiej i wykorzystaniu w nich obrazów religijnych: w latach 2001-2010 (rozdział IV) i po roku 2010 (rozdział V).

Książka skierowana jest przede wszystkim do nauczycieli religii i plastyki, a więc wychowawców, którzy chcą poszukiwać i owocnie wykorzystywać korelację między tymi dwoma przedmiotami. Adresatami mogą być również osoby zainteresowane zagadnieniami nauczania i wychowania w szkole oraz wszyscy, którym bliskie jest malarstwo religijne i możliwości, jakie są w nim ukryte.

⁷ Badania nad korelacją edukacji religijnej i plastycznej – m.in.: R. CHAŁUPNIAK, *Sztuka na katechezie. Korelacja lekcji religii z wychowaniem plastycznym*, Kat 47 (2003), nr 7-8, s. 127-133; TENŻE, *Doświadczenie estetyczne w wychowaniu religijnym*, w: K. KANTOWSKI, W. LECHÓW (red.), *Ku doświadczeniu wiary. Księga dedykowana Księdzu Profesorowi Andrzejowi Offmańskiemu w 70. rocznicę urodzin i 40. rocznicę pracy naukowo-dydaktycznej*, Szczecin 2012, s. 145-160. Por. także: W. KAWECKI, *Teologia piękna. Poszukiwanie locus theologicus w kulturze współczesnej*, Poznań 2013; TENŻE, *Zobaczyć wiarę. Studium obrazu postrzeganego jako komunikacja wiary z perspektywy teologii i kultury mediów*, Kraków 2013; K. KLAUZA, *Teokalia. Piękno Boga. Prolegomena do estetyki dogmatycznej*, Lublin 2008; J. KRÓLIKOWSKI, *Sztuka chrześcijańska a wychowanie religijne*, w: C. ROGOWSKI (red.), *Leksykon pedagogiki religii*, Warszawa 2007, s. 759-763.

Rozdział I

KORELACJA NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ Z EDUKACJĄ PLASTYCZNĄ W ZAŁOŻENIACH PROGRAMOWYCH

Wychowanie religijne dokonuje się w różnych środowiskach, wśród których istotne znaczenie przypisuje się rodzinie, parafii, szkole, ruchom religijnym i mediom¹. W Polsce od 1990 r. dzieci i młodzież mają ponownie możliwość uczestniczenia w szkolnych lekcjach religii. W realiach polskich, jak przypomina o tym *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, „biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania oraz utwierdzoną przez ostatnie dziesięciolecia tradycję katechetyczną, należy szkolne nauczanie religii traktować jako część katechezy, tj. jako specyficzną formę katechezy” (PDK 82). Warto pamiętać, że każda katecheza, a szczególnie ta realizowana przez szkolne nauczanie religii, jest płaszczyzną spotkania wiedzy i wiary, i jako taka winna być systematyczną refleksją nad religią rozumianą zarówno w znaczeniu obiektywnym (*fides quae*) – jako treść wiary określonej wspólnoty religijnej, jak i w znaczeniu subiektywnym (*fides qua*) – jako osobiste odniesienie do Boga (por. DOK 85, 95-96; PDK 24). W tym podstawowym dla wierzących spotkaniu wiedzy i wiary ważne znaczenie przypisuje się kwestii korelacji nauczania religii i innych przedmiotów szkolnych.

Korelacja stała się bliższa polskim katechetom w momencie wprowadzenia w 2001 r. *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* oraz *Programu nauczania religii*, który zawierał konkretny postulat, a nawet zobowiązanie do łączenia treści przekazywanych w ramach nauczania religii z innymi szkolnymi przedmiotami i ścieżkami edukacyjnymi oraz propozycję korelacji tych zajęć z katechezą rodzinną i parafialną.

Jak podkreślają autorzy tego polskiego *Dyrektorium katechetycznego*: „Nauczanie religii nie sytuuje się wobec (innych) przedmiotów jako coś dodatkowego, lecz stanowi element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego (DOK 73). Z tego powodu należy dążyć, na ile zezwalają i umożliwiają to cele katechetyczne, do skorelowania treści nauczania religii z treściami pozostałych przedmiotów szkolnych. Korelacja ta może przyjmować formę integrowania

¹ W pracy zostało pominięte zagadnienie korelacji katechezy dokonującej się w innych środowiskach, ponieważ – porównując z innymi – nauczanie religii w szkole jest z nich najbardziej systematyczne i traktowane całościowo, dając możliwość uchwycenia istoty i znaczenia korelacji katechezy i edukacji plastycznej. Wypracowane w tych rozważaniach wnioski i postulaty dotyczą także innych środowisk katechetycznych, nie tylko szkolnej lekcji religii.

treści i celów wychowawczych lub uzupełniania pomijanych treści. Tam, gdzie to konieczne, nauczanie religii w szkole winno także przyjąć wobec nich funkcję polemiczną” (PDK 83). Nauczanie religii w szkole, jako specyficzna forma wychowania religijnego, wpisuje się tym samym w kontekst szerokiej relacji wiary i kultury. Jest nie tylko miejscem spotkania tych dwóch istotnych dla człowieka rzeczywistości, ale także polem do przemyśleń, a czasami także do ich konfrontacji. Jak zostało to wyrażone przez autorów *Dyrektorium*: „Wiara, a także katecheza, która wiarę pogłębia i rozwija, pełni wobec kultury funkcję krytyczną. Chociaż człowiek wyraża się poprzez kulturę, to nie należy zapominać o tym, że w kulturze znajduje swoje odbicie także zranienie człowieka przez grzech pierworodny. Nie każdy rodzaj kultury jest możliwy do przyjęcia przez wiarę. Taką jest kultura, która zaprzecza prawdzie. Prowadzi ona do negacji Kościoła i wiary²” (PDK 69). W katechezie, a także w jej specyficznej formie, jaką jest szkolne nauczanie religii, mają uwidocznić się wzajemne powiązania wiary, kultury i wiedzy. W praktyce wychowania i nauczania odniesienia te wyrażają się w korelacji, jaka powinna łączyć różne przedmioty szkolne, także nauczanie religii i edukację plastyczną.

Jak podkreślał W. Okoń, korelacja w nauczaniu to łączenie ze sobą treści należących do różnych przedmiotów nauczania, co z kolei sprzyja transferowi wiedzy z jednego przedmiotu nauczania do innych, rozbudza i rozwija myślenie naukowe oraz pozwala zrozumieć, na czym polega wielorakie, teoretyczne i praktyczne stosowanie wiedzy³. Chcąc zorientować się, w jaki sposób wychowanie estetyczne może być powiązane z katolickim wychowaniem religijnym, warto odwołać się do obowiązujących programów i podręczników do nauczania religii. Ich analiza powinna ukazać, na ile korelacja jest jedynie postulatem teorii, a na ile przeniesiona jest w praktykę katechezy, a przynajmniej w jej założenia.

W obecnym rozdziale zostanie najpierw ukazane znaczenie korelacji przedmiotowej, jaka może dokonywać się w szkole. Punktem wyjścia będą jednak szersze rozważania na temat roli korelacji we współczesnej teologii i katechetyce. Następnie zostanie przeprowadzona analiza materiałów programowych dotyczących szkolnych lekcji religii katolickiej, obowiązujących od 2001 r. Przede wszystkim zostaną przeanalizowane dokumenty katechetyczne, a więc obowiązujące podstawy i programy szkolnego nauczania religii katolickiej.

1. Znaczenie korelacji w katechetyce i edukacji szkolnej

Słowo „korelacja” (od łac. *cum* – współ-, *relatio* – zależność, *correlatio* – współzależność, wzajemne powiązanie przedmiotów, pojęć, zagadnień, zjawisk) rozumiane jest jako „wzajemny proces współzależności ludzkiej egzystencji i orędzia chrześcijańskiego w konkretnym, historycznym wcieleniu Sło-

² Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Centesimus annus*, Watykan 1991, 45.

³ W. OKOŃ, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 182.

wa Bożego”⁴. Autorzy *Dyrektorium katechetycznego* stwierdzili, że wprowadzenie w proces przekazu wiary elementu egzystencjalnego wynika z zasady korelacji, inspirującej współczesną katechezę Kościoła, która mówi, że życie ludzkie i orędzie Boże nie wykluczają się, lecz istnieje między nimi stosunek współzależności, ponieważ urzeczywistnianie orędzia wiary dokonuje się zawsze w konkretnym życiu ludzkim i że chcąc współczesnemu człowiekowi mówić o Bogu, trzeba również mówić o człowieku, a także odwrotnie: kto chce coś istotnego powiedzieć o człowieku, musi opowiadać o Bogu i Jego wielkich dziełach (PDK 66).

W teologii systematycznej korelacja znalazła swe zastosowanie m.in. dzięki Paulowi Tillichowi, któremu metoda korelacji umożliwiała wyjaśnienie treści wiary za pomocą wzajemnie powiązanych egzystencjalnych pytań i teologicznych odpowiedzi. Według tego ewangelickiego teologa korelacja występuje w teologii jako: odpowiedniość między symbolem religijnym a symbolizowaną przez niego rzeczywistością, związek między pojęciami odnoszącymi się odpowiednio do rzeczywistości boskiej i ludzkiej oraz szczególny związek egzystencjalny między Bogiem i człowiekiem. Myśl o zastosowaniu korelacji w teologii rozwijali także John Robinson, Karl Rahner, Edward Schillebeeckx czy Hubertus Halbfas⁵.

Na gruncie katechetycznym termin „korelacja” został wypromowany głównie dzięki niemieckim próbom odnowy szkolnego nauczania religii⁶. Kierunek ten ukształtował się w latach 70. XX w. i nosił nazwę „korelacji” lub „integracji”⁷. Na jego podstawie ukształtowała się korelacyjna lekcja religii, która integrowała, korygowała lub rozwijała wcześniejsze modele (kerygmaticzny, hermeneutyczny, religioznawczy i problemowy). Korelacja chrześcijańskiej wiary i życia uczniów stała się postulatem szkolnych lekcji religii w Niemczech. Korelacyjne powiązanie zabezpieczyło lekcji religii solidne miejsce pośród innych przedmiotów szkolnych, jednocześnie dając młodym ludziom ważne miejsce spotkania z treściami religijnymi wobec pogłębiających się procesów sekularyzacji i odkościelnienia społeczeństwa⁸. Takie szerokie rozumienie kore-

⁴ A. KICIŃSKI, *Wstęp*, w: TENZE (red.), *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2012, s. 7.

⁵ Por. A. ROGALSKI, *Korelacja w teologii systematycznej*, EK IX, k. 848; P. TOMASIK (red.), *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, Warszawa 2003 – por. A. KICIŃSKI, *Wstęp*, s. 8.

⁶ Por. R. CHAŁUPNIAK, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005, s. 174-185.

⁷ Por. S. CHROST, *Modele katechezы szkolnej*, w: M. MAJEWSKI, *Aktualne wyzwania katechetyczne*, Kraków 1997, s. 77-86. Kierunek korelacyjny miał także swoje źródło w ewangelickiej pedagogice religijnej – por. K.E. NIPKOW, *Christlicher Glaubensunterricht in der Säkularität. Die zwei didaktischen Grundtypen des evangelischen Religionsunterrichts*, w: K. WEGENAST (red.), *Religionsunterricht – wohin? Neue Stimmen zum Religionsunterricht an öffentlichen Schulen*, Gütersloh 1971, s. 109-134.

⁸ Por. G. BAUDLER, *Korrelation von Lebens- und Glaubenssymbolen. Zwei Grundregeln einer Korrelations-Didaktik*, KB 105 (1980), s. 763-771; TENZE, *Korrelationsdidaktik: Leben durch Glauben erschließen. Theorie und Praxis der Korrelation von Glaubensüberlieferung und Lebenserfahrung auf der Grundlage von Symbolen und Sakramenten*, Paderborn 1984; TENZE,

lacji charakterystyczne jest dla współczesnych rozważań teologicznych i ma swoje implikacje dotyczące wychowania religijnego, stąd zanim zostanie ukazana korelacja przedmiotowa, warto rozpocząć od naświetlenia pewnego kontekstu, odwołując się przy tym do pewnych doświadczeń niemieckich.

Zgodnie z zasadą korelacji, aby chrześcijański przekaz mógł być zrozumiany i owocnie przyjęty, powinien w każdym czasie i w każdej ludzkiej sytuacji być na nowo wyjaśniany. Zachodzi też odwrotność tego procesu: każda epoka i każda sytuacja człowieka znajdują w orędziu Bożym odpowiednią interpretację. Między objawieniem Bożym i ludzkim doświadczeniem istnieje zatem relacja o charakterze dialogicznym⁹. Choć Synod w Würzburgu nie używał sformułowania „korelacja”, to jednak koncepcja szkolnego nauczania religii, którą pozostawił, jak również rozwój tych zajęć w kolejnych latach, uprawniał do stwierdzenia, że rok 1974 zapoczątkował korelacyjny kierunek szkolnej lekcji religii katolickiej¹⁰. Niemieccy biskupi określili korelację szeroko: „Teologia, która rozważa wiarę, musi pozostawać otwarta i wrażliwa na człowieka, jego położenie, sytuację, wyobrażenia, cierpienia i potrzeby (...). Nie chodzi o jakies antropologiczne zredukowanie teologii, lecz o teologiczne rozumienie podstawowych ludzkich fenomenów. Wiara powinna odnieść się do kontekstu życia, a życie powinno być zrozumiałe w świetle wiary (...). Tylko wówczas można mówić o chrześcijańskiej lekcji religii, jeżeli pytania i problemy człowieka i świata wyjaśniane są w odniesieniu do świadectwa Pisma Świętego i wiary Kościoła”¹¹. W takim uzasadnieniu najpełniej wyraża się korelacja życia i wiary, ludzkich doświadczeń i Bożego objawienia. Synod wyraźnie opowiedział się za koncepcją szkolnego nauczania religii, w której należy łączyć życie człowieka z przepowiadaniem wiary.

Einführung in eine biblische Scienc-Fiction-Welt? Zur gegenwärtigen Infragestellung des erfahrungsorientierten Religionsunterrichts, KB 125 (2000), s. 426-431; G. BITTER, *Plädoyer für eine zeitgemäße Korrelationsdidaktik. Sieben friedfertige Thesen*, „Lebendige Katechese” 18 (1996), s. 1-8; R. ENGLERT, *Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche. Plädoyer für einen ehrenhaften Abgang*, w: G. HILGER, G. REILLY (red.), *Religionsunterricht im Abseits?*, München 1993, s. 97-110; G. FUCHS, *Korrelation. Einweisung ins Unglaubliche und Selbstverständliche. Zur theologischen Kunst des Korrelierens*, „Religionsunterricht an höheren Schulen” 28 (1985), s. 84-91; E. SCHILLEBEECKX, *Offenbarung, Glaube und Erfahrung*, KB 105 (1980), s. 84-95; J. WERBICK, *Wahrheit die dem Menschen gut tut. Zur Diskussion um die Korrelationsdidaktik*, KB 110 (1985), s. 326-336.

⁹ Por. G. BITTER, *Was ist Korrelation? Versuch einer Bestimmung*, KB 106 (1981) s. 344; T. PANUŚ, *Główne kierunki katechetyczne*, Kraków 2001, s. 157.

¹⁰ Warto przy tym przypomnieć, że koncepcja takiej lekcji religii rozwinęła się wcześniej w ramach ewangelickiej pedagogiki religijnej i opiera się na tzw. „modelu konwergencji” (*Konvergenz-Modell*), promowanym przez K.E. Nipkowa. Propozycja ewangelickiego teologa została przeniesiona na grunt katolicki. Por. K.E. NIPKOW, *Religionspädagogik und Religionsunterricht in der Gegenwart*, KB 94 (1969), s. 23-43.

¹¹ SYNODE, *Der Religionsunterricht in der Schule. Ein Beschluß*, w: SYNODE, *Offizielle Gesamtausgabe*, t. I, Freiburg – Basel – Wien 1976, 2.4.2.

Korelację w niemieckiej lekcji religii można było rozumieć następująco:

– zasadę wyboru celów (*curriculares Auswahlprinzip*), które powinny odpowiadać zarówno rzeczywistości życia (*Glaubenswirklichkeit*), jak i rzeczywistości życia (*Lebenswirklichkeit*);

– dydaktyczną zasadę przekazu (*didaktisches Vermittlungprinzip*), według której równocześnie korzysta się z „księgi Ewangelii” (*Buch des Evangeliums*) i „księgi życia” (*Buch des Lebens*), aby „prawdy wiary ożywić, a rzeczywistość życia rozświetlić przez Ewangelię”;

– teologiczną zasadę zrozumienia i interpretacji (*theologisches Verstehens- und Deutungsprinzip*), że Bóg objawił się nie tylko dla samego siebie (*Gott an sich*), lecz jako „Bóg dla nas” (*Gott für uns*), który odkupił człowieka i zaprasza go do wspólnoty z Nim, która jest „pełnią życia”¹².

Promowana w Niemczech „dydaktyka korelacji” (*Korrelationsdidaktik*) była niczym innym jak współczesnym określeniem stałego zadania chrześcijan w świecie: ukazywania swojej wiary w codzienności. W tej koncepcji Boże objawienie i ludzkie doświadczenie, wiara i życie, znajdują się w stanie ciągłej wzajemnej interpretacji. Taka korelacja może być odniesiona do różnych dziedzin ludzkiego życia, także do szeroko rozumianej kultury i sztuki, w tym do malarstwa. Liczne badania prowadzone w Niemczech, we Włoszech czy w innych krajach ukazują, jak wielkie możliwości niesie ze sobą wzajemne łączenie treści religijnych i estetycznych. Zainteresowanie osób odpowiedzialnych za wychowanie religijne dużym potencjałem malarstwa religijnego widoczne jest w bogatej literaturze przedmiotu¹³.

¹² R. BOSCHKI, *Dialogisch-kreative Religionsdidaktik. Eine Weiterentwicklung der korrelativen Hermeneutik und Praxis*, KB 123 (1998) s. 13-23; G. HILGER, *Korrelation als theologisch-hermeneutisches Prinzip*, KB 118 (1993) s. 828-832; J. HOFMEIER, *Fachdidaktik. Katholische Religion*, München 1994, s. 84; J. WERBICK, *Glaubenlernen aus Erfahrung*, München 1989; TENZE, *Heutige Herausforderungen an ein Konzept des Religionsunterrichtes*, KB 118 (1993) s. 451-457.

¹³ Por. przykładowo: G. BADER, *Ästhetik als symbolische Theologie. Zur Ästhetik vor der Ästhetik*, w: K. STOCK, M. ROTH (red.), *Glaube und Schönheit. Beiträge zur theologischen Ästhetik*, Aachen 2000, s. 69-109; D. BÄHR, *Zwischenräume: ästhetische Praxis in der Religionspädagogik*, Münster – Hamburg – London 2001; G. BITTER, *Ästhetische Bildung*, w: TENZE, R. ENGLERT, G. MILLER, K.E. NIPKOW, *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, München 2002, s. 233-238; C.D. FRIEDRICH, *Ästhetik und Religion*, München 2003; C. GÄRTNER, *Ästhetisches Lernen. Eine Religionsdidaktik zur Christologie in der gymnasialen Oberstufe*, Freiburg 2011; M.L. GOECKE-SEICHAB, F. HARZ, *Christliche Bilder verstehen. Themen, Symbole, Traditionen. Eine Einführung*, München 2004; A. HEUSER, *Glaube lebt von Bildern*, w: A. BIESINGER, W. TZSCHEETZSCH (red.), *Das Geheimnis erspüren – zum Glauben anstiften*, Freiburg 1989, s. 104-115; G. HILGER, *Ästhetisches Lernen*, w: TENZE, S. LEIMGRUBER, H.-G. ZIEBERTZ (red.), *Religionsdidaktik*, München 2010, s. 334-343; R. HOEPS (red.), *Religion aus Malerei? Kunst der Gegenwart als theologische Aufgabe*, Paderborn 2005; TENZE, *Anschauung. Notizen zu einer katechetischen und religionspädagogischen Kategorie*, w: F.-P. TEBARTZ-VAN-ELST (red.), *Katechese im Umbruch. Positionen und Perspektiven*, Freiburg 1998, s. 231-240; TENZE, *Wie man dem toten Hasen die Bilder erklärt. Kunst in der Fachdidaktik am Beispiel des Faches Katholische Religionslehre*, w: U. FRANKE (red.), *Das Haus des Lernens als Ort von Kunst und Kultur. Kunst zwischen Schule und Universität*, Münster 1998, s. 77-88; M. KOLLENBERG, *Ästhetisches Lernen im Religionsunterricht: Ästhetische Bildung und Pädagogik*, München 2010; G. LANGE, *Bilder zum*

Jak podkreśla G. Kusz, zasada korelacji pomaga ukazać egzystencjalny wymiar wiary oraz ułatwia zrozumienie sytuacji życiowej człowieka w świetle orędzia Bożego. Dzięki pytaniom egzystencjalnym treść wiary staje się także łatwiejsza do wyjaśnienia i zrozumienia, a powiązanie wiary z ludzkim doświadczeniem wpływa na właściwy przebieg jej rozwoju¹⁴. P. Tomasik, wybitny promotor korelacji w polskiej katechezie, określa ją jako „zespół zamierzonych działań zmierzających do wskazania wspólnych celów, zadań, treści i osiągnięć w ramach różnych przedmiotów nauczania oraz różnych środowisk wychowawczych”¹⁵.

Polscy katechetycy, odnosząc się do możliwości, jakie tworzy obecność nauczania religii na terenie szkoły, widzą w korelacji szansę na łączenie ze sobą treści należących do różnych przedmiotów nauczania. Tradycyjne rozumienie korelacji w nauczaniu sprowadza się do synchronizacji w nauczaniu zbliżonych do siebie treści różnych przedmiotów. Bardziej współczesne rozumienie korelacji polega na merytorycznym wiązaniu ze sobą treści z różnych przedmiotów nauczania i tworzeniu układów integrujących w sobie treści tych przedmiotów. Przykładem korelacji jest rozwiązywanie problemów praktycznych i teoretycznych, łączących w sobie wiadomości czerpane z różnych przedmiotów nauki szkolnej¹⁶. Jak podkreśla A. Kiciński, stosowanie korelacji przedmiotowej jest pożądane zarówno ze względów dydaktycznych (łatwiejsze przyswojenie tych samych treści, które omawia się w różnych aspektach na różnych lekcjach), jak i wychowawczych (ukazanie jedności prawdy oraz szacunku do niej)¹⁷. P. Goliśzek stwierdza natomiast, że korelacja nauki religii z edukacją szkolną jest „twórczością o charakterze integrującym, dialogicznym, współdziałaniowym, uzupełniającym i korygującym. Połączenie treści objawienia i wiedzy z zakresu innych przedmiotów szkolnych stanowi propozycję interpretacji rzeczywistości stworzonej i niestworzonej jednocześnie w świetle wiary i nauki”¹⁸. Zdaniem

Glauben, München 2002; M.L. MAZZARELLO, M. NEGHESTI, *Teaching Religion Through Art in Religious Education in Italian Schools*, w: P. SCHREINER, F. KRAFT, A. WRIGHT (red.), *Good Practice in Religious Education in Europe, Examples and Perspectives of Primary Schools*, Berlin 2007, s. 101-114; M.L. MAZZARELLO, M.F. TRICARICO (red.), *Insegnare la religione con l'arte*, Torino 2002-2005; G. MEYER, *Bilder, Bildung und Christlicher Glaube. Eine Auseinandersetzung mit den Grundlagen einer religionspädagogisch verantworteten Bildtheorie*, Münster – Hamburg – London 2002; G. SCHÄDLE, *Bilder aus der Kunst im Religionsunterricht. Nachforschungen in Theologie, Kunstgeschichte und Religionspädagogik*, Berlin – Münster – Wien – Zürich – London 2008; G. VANHOOMISSEN, *Kunst und Katechese*. Wykład wygłoszony 16 maja 2002 na Kongresie Europejskiej Ekipy Katechetycznej w Veronie (mps, archiwum Europejskiej Ekipy Katechetycznej); T. VERDON, *Storia dell'arte e catechesi*, Bologna 2005; M. WICHELHAUS, A. STOCK, *Bildtheologie und Bilddidaktik*, Düsseldorf 1981.

¹⁴ Por. G. KUSZ, *Korelacja w katechetyce*, EK IX, k. 849.

¹⁵ P. TOMASIK, *Religia w dialogu z edukacją*, Warszawa 2004, s. 167.

¹⁶ *Reforma oświatowa. Słownik terminów stosowanych w szkolnictwie*, Biała Podlaska 1997.

¹⁷ A. KICIŃSKI, *Wstęp*, s. 10.

¹⁸ P. GOLISZEK, *Znaczenie korelacji międzyprzedmiotowej w nauczaniu religii katolickiej. Próba interpretacji personalistycznej*, w: A. KICIŃSKI (red.), *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, s. 10.

tego autora, „dla katechizowanych korelacja nauki religii z edukacją szkolną jest swoistym *teatrum* – dowodem dialogu wiary z rozumem, religii z nauką, chrześcijaństwa ze współczesnością”¹⁹.

W polskiej katechetyce, podążając za dokumentami Kościoła, podkreśla się znaczącą rolę korelacji szkolnej: integrującą, uzupełniającą oraz polemiczną. W swych założeniach idea korelacji odwołuje się wprost do katechetycznej adhortacji Jana Pawła II *Catechesi tradendae*, w której zapisano, by nauczanie religii „nawiązywało do pozostałych dziedzin nauki i wykształcenia, w tym mianowicie celu, by Ewangelia docierała do umysłu uczniów” (CT 69). Także autorzy *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* z 1997 r. przypominali, że nauczanie religii ma zmierzać do „wejścia w relacje z innymi dziedzinami wiedzy” (DOK 73). Do tego wątku nawiązywano także w polskim *Dyrektorium katechetycznym*, kiedy – jak to już zostało wspomniane – zachęcano do łączenia treści nauczania religii z treściami pozostałych przedmiotów szkolnych, podkreślając jego funkcję integracyjną, uzupełniającą lub polemiczną wobec celów i treści wychowawczych (PDK 83).

A. Zellma przypomina, że współcześnie ważnym zadaniem korelacji jest wzbogacenie wiedzy ucznia treściami różnych przedmiotów nauczania szkolnego, a ponadto zdobycie umiejętności integrowania wiedzy z różnych przedmiotów i wykorzystywania jej do rozwiązywania różnych pojawiających się problemów. Zintegrowana wiedza z różnych przedmiotów pozwala uczniom poznawać i interpretować poszczególne elementy rzeczywistości z punktu widzenia różnych dyscyplin. Istotą korelacji edukacji szkolnej jest spójność programowa i wielopredmiotowa znajomość treści, ale również „wspieranie uczniów we wszechstronnym rozwoju, obejmującym całą osobowość, m.in. intelekt, emocje, postawy, przekonania, zainteresowania, talenty, charakter, temperament, uzdolnienia”²⁰.

Korelacja przedmiotowa, jak zaznacza H. Hohensee-Ciszewska, nie polega na „przerabianiu materiału” w tym samym czasie. We właściwej bowiem korelacji taka równoczesność nie jest konieczna. Chodzi raczej o selekcję i integrację materiału. Kryteria takiej selekcji zarysowują się w poszczególnych dziedzinach wiedzy, która posiada swoją strukturę. Natomiast zrozumienie struktury poznawczej danej dziedziny wiedzy może być ułatwione przez integrację, tzn. możliwość sprawdzenia w różnych zespołach faktów. Bez selekcji – jako pracy wstępnej – przekazywanie wiadomości będzie przeładowane, zaśmiecone, a bez sprawdzenia w różnych gałęziach – pozostanie właściwie werbalne. Przedmiot nauczania jako narzędzie kształcenia zawiera w sobie możliwość powiązań z innymi przedmiotami na płaszczyźnie faktów, a także pojęć i zasad – na płaszczyźnie podobieństwa struktur wewnętrznych. Tu tkwi istota korelacji przedmiotów nauczania. Korelacja przez fakty, pojęcia i zasady umożliwia nie

¹⁹ *Tamże*, s. 25.

²⁰ A. ZELLMMA, *Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej i jej realizacja w nauczaniu religii*, Kat 55 (2011), nr 5, s. 7.

tylko sprawdzanie wyników kształcenia, ale także zwiększa szansę na skuteczność wszelkiego oddziaływania. Wiedza o sztuce, która koreluje z różnymi przedmiotami²¹, może być także dobrze wykorzystana w przekazie wiedzy i wartości religijnych.

Celem wszelkich oddziaływań edukacyjnych jest harmonijny i wszechstronny rozwój dzieci i młodzieży przez zintegrowany przekaz wiedzy. Temu służy m.in. zastosowanie korelacji przedmiotowej. Podobnie jak w niemieckiej pedagogice religijnej, tak i w polskiej dydaktyce często zamiennie z terminem „korelacja” używany jest termin „integracja”. Integracja ma szerszy zasięg i określony zakres, w którym mieści się całkowicie znaczenie pedagogiczne pojęcia korelacji, podrzędne względem pojęcia integracji. Korelacja oznacza przede wszystkim wspólne pole tematyczne, na które składają się podobne treści zawarte w różnych przedmiotach nauczania. Korelacja przedmiotowa jest to proces synchronizacji zbliżonych do siebie elementów i treści z różnych przedmiotów przez wyprzedzenie lub zbieżność pewnych tematów. Korelacja może oznaczać również merytoryczne wiązanie treści z różnych przedmiotów i tworzenie układów integrujących w sobie treści tych przedmiotów. Poszukując więc korelacji wychowania religijnego z edukacją plastyczną, należy zwrócić uwagę na wspólne treści, które ze względu na wymagania programowe pojawiają się w obu przedmiotach.

Korelacja jest pewnym procesem, którego podstawą jest precyzyjne zaplanowanie procesu dydaktycznego z uwzględnieniem wszystkich warunków jego realizacji w danej szkole. Znaczna autonomia poszczególnych szkół w zakresie kształtowania swojej wizji realizacji podstawy programowej (szkolny plan nauczania czy możliwość wprowadzania własnych rozwiązań programowych) czyni je odpowiedzialnymi za proces korelacji przedmiotowej. Skorelowane nauczanie może przynieść wymierne efekty pod warunkiem współpracy poszczególnych nauczycieli w zakresie realizacji celów, a także uszeregowania i selekcji treści nauczania. Oprócz tego, że korelacja sprzyja transferowi wiedzy z jednego szkolnego przedmiotu do innych, to również rozwija myślenie oraz pozwala uczniom uświadomić sobie i głębiej zrozumieć całościową i spójną wizję świata. Przez odniesienie do tych samych wiadomości na różnych przedmiotach korelacja daje więc możliwość integralnego doświadczenia świata. W ten proces powinna być włączona szkolna lekcja religii, a także inne przedmioty przekazywane uczniom.

W szkole może zostać zaplanowana i realizowana korelacja polegająca na „dostarczaniu” przez jeden przedmiot podbudowy dla innego. Korelacja wiąże się także z potrzebą dokonania porównania, uzupełnienia i poszerzenia wiadomości, jak również stosowania ich w różnych dziedzinach wiedzy i praktyce. Rozplanowanie szkolnych zajęć z przedmiotu „sztuka” może być różne. Rozkład materiału uzależniony jest od liczby przydzielonych godzin. Programy au-

²¹ Por. H. HOHENSEE-CISZEWSKA, *Podstawy wiedzy o sztukach plastycznych*, Warszawa 1976, s. 173-174.

torskie proponują najczęściej większą liczbę tematów, tak by nauczyciel miał możliwość dostosowania ich do szkolnych uwarunkowań oraz możliwości i potrzeb danej klasy. W każdym takim programie kładzie się nacisk na zdobycie przez ucznia umiejętności plastycznych, na jego twórczą pracę oraz przekaz informacji z zakresu historii sztuki. W treściach zajęć, mimo odwoływania się do zagadnień religijnych (np. w związku ze świętami czy prezentacją różnych stylów w sztuce), nie uwzględnia się zasadniczo korelacji ze szkolnym nauczaniem religii. W wielu szkołach, mimo istniejących propozycji wydawniczych, uczniowie nie posiadają żadnego podręcznika do plastyki, nauczyciele bazują na własnych programach lub programach autorskich i w takiej sytuacji trudno o odgórnie zaplanowaną korelację ze szkolnym nauczaniem religii. Katecheci, którym zależy na takiej współpracy, muszą przede wszystkim znaleźć płaszczyznę spotkania z nauczycielami plastyki, uzgodnić z nimi wspólny materiał i rozważyć możliwości współdziałania. Sugestie do takiej korelacji zawierają oficjalne dokumenty katechetyczne, zwłaszcza te programujące dzieło katechezy.

2. Korelacja lekcji religii katolickiej i wychowania plastycznego w *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce i Programie nauczania religii z 2001 r.*

Odpowiedzialność za merytoryczną stronę szkolnego nauczania religii spoczywa, zgodnie z polskim prawem, na określonych wspólnotach religijnych, w przypadku lekcji religii katolickiej – na Kościele katolickim. Od 2001 r. nauczyciele tego przedmiotu mają do dyspozycji zarówno *Podstawę programową katechezy* (na wzór obowiązującej dla innych przedmiotów *Podstawy ogólnej*), jak i bardziej szczegółowe programy nauczania. Wśród tych programów należy wyróżnić te przygotowane przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z zastrzeżeniem, że nie są to jedyne programy, według których może odbywać się nauczanie religii katolickiej. W obecnych rozważaniach podstawowym materiałem analizy będą dokumenty z 2001 r.: *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*²² oraz *Program nauczania religii*²³. Te istotne dla nauczania religii odniesienia zostaną przeanalizowane pod kątem korelacji tego przedmiotu z edukacją plastyczną na różnych etapach szkolnictwa.

W obowiązującej od 2001 r. *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* można odnaleźć wyraźne wskazania dotyczące współpracy z nauczycielami innych przedmiotów. O taką korelację apelowali także autorzy rodzimego *Dyrektorium katechetycznego*, podkreślając konieczność integrowania treści i celów wychowawczych, uzupełniania pomijanych treści, a tam, gdzie

²² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

²³ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.

zachodzi taka potrzeba, także polemiki z przekazywanymi informacjami (PDK 83). Wskazanie potrzeby korelacji dotyczy różnych poziomów edukacji, choć nie jest ono tak samo akcentowane na każdym.

W katechetycznej *Podstawie programowej* z 2001 r. mało zwracano uwagę na łączenie zajęć plastycznych i nauczania religii na etapie przedszkola i pierwszych trzech klas szkoły podstawowej. Ze względu na strukturę zajęć i brak podziału na przedmioty nie planowano korelacji, choć wiele było odniesień do szeroko pojmowanej sztuki, dużo było również zajęć wykorzystujących dziecięcą twórczość, związanych z chrześcijaństwem. Takie podejście tworzyło szerokie pole do wykorzystania w katechezie przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Wyraźnie wyodrębniono wskazówki do korelacji z przedmiotem „sztuka” (obejmującego plastykę i muzykę), które odnaleźć można było w katechezie wprowadzającej w historię zbawienia dla szkoły podstawowej w klasach IV-VI. Korelacja ta dotyczyła następujących treści: „Kontakt z dziełami sztuki plastycznej – pomniki, galerie, muzea” oraz „Środki wyrazu plastycznego i działania plastyczne w różnych materiałach, technikach i formach” (PPK, s. 31). Zgodnie z *Podstawą programową kształcenia ogólnego*, przedmiot „sztuka” w zakresie plastyki powinien obejmować także następujące: cele edukacyjne („Pobudzenie wszechstronnego rozwoju uczniów, a w szczególności: rozbudzanie twórczej postawy wobec siebie i świata, rozwijanie ogólnej wrażliwości dziecka, wrażliwości plastycznej, rozwijanie umiejętności refleksyjnego słuchania i patrzenia, rozwijanie zainteresowań i zamiłowań plastycznych”; „Wyposażenie uczniów w podstawowe umiejętności plastyczne”; „Wprowadzenie uczniów do aktywnego uczestnictwa w kulturze”; „Wpływanie przez sztukę na obyczaje i kulturę uczniów i atmosferę szkolną”), zadania szkoły („Tworzenie sytuacji dających możliwość przeżyć wewnętrznych, bezinteresownego działania, procesu twórczego – wysiłku i radości towarzyszących twórczej aktywności”; „Umożliwienie kontaktu z wielkimi dziełami sztuki”) oraz osiągnięcia („Posługiwanie się prostymi technikami plastycznymi”; „Dbanie o estetyczny wygląd własny i otoczenia”). Z tego zestawienia wynikało, iż korelacja obu przedmiotów powinna objąć nie tylko poznawanie sztuki, lecz także uczniowską twórczość²⁴. O taką korelację troszczyli się także autorzy katechetycznej *Podstawy*.

Na kolejnym etapie, tj. w gimnazjum, w ramach katechezy wyznania i rozumienia wiary, założono nieco szerszą korelację z przedmiotem „sztuka (plastyka)” przy treściach: „Kontakt z dziełami sztuki plastycznej – pomniki, galerie, muzea”; „Środki wyrazu plastycznego”; „Różnorodne sposoby komunikowania”;

²⁴ Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. Załącznik nr 1*, Dz.U. 1999 nr 14 poz. 129, s. 591. W 2002 r. ówczesny Minister Edukacji, K. Łybacka, wydała kolejny dokument, który wprowadził rozróżnienie między muzyką i plastyką, choć określenie celów edukacyjnych, zadań szkoły, treści i osiągnięć pozostały te same – por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2*, Dz.U. 2002 nr 51, poz. 458, s. 3609.

„Krajobraz kulturowy”²⁵ (PPK, s. 63). Na etapie gimnazjum powiązanie sztuki i religii możliwe było jeszcze w ramach korelacji ze ścieżką edukacyjną „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie” w ramach prezentacji treści: „Elementy dziejów kultury regionalnej, regionalne tradycje, obyczaje i zwyczaje, muzyka” oraz „Główne zabytki przyrody i architektury w regionie”. Drugą ważną ścieżką jest „Kultura polska na tle tradycji śródziemnomorskiej” z celami edukacyjnymi („Dostrzeżenie ciągłości rozwoju kultury i trwałości ludzkich osiągnięć oraz powiązań aktualnych wydarzeń z przeszłością”; „Uświadomienie antycznych korzeni tożsamości kulturowej współczesnej Polski i Europy”), treściami („Znaczenie mitologii, misterii, obrzędów, świąt i uroczystości”; „Powstanie kultury chrześcijańskiej i jej związki z kulturą Grecji i Rzymu”; „Rola filozofii greckiej, prawa rzymskiego i Biblii w kulturze polskiej i europejskiej”) oraz osiągnięciami („Dostrzeganie związków między kulturą współczesną a kulturą Grecji i Rzymu oraz chrześcijaństwem”; „Wykorzystywanie elementów wiedzy na temat kultury śródziemnomorskiej na dalszych etapach edukacji oraz w życiu społecznym i zawodowym” – por. PPK, s. 66-68). Sztuka na tym etapie może pełnić rolę środka inspirującego zainteresowanie sprawami wiary i moralności. Warto zauważyć, że nie musiały to być jedynie dzieła powstałe z motywacji religijnej. Sztuka może być przedstawiana jako wyraz buntu, ale także zmagania o wartości religijne i moralne, jako swoiste poszukiwanie sensu własnego życia i odpowiedzi na ważne pytania człowieka.

Na etapie szkół ponadgimnazjalnych i katechezy świadectwa wiary w katechetycznej *Podstawie* nie wprowadzono korelacji z przedmiotem „sztuka”, lecz występowała ona w odniesieniu do ścieżek edukacyjnych w liceum i w szkole zawodowej. Dla liceum blok „Uczestnictwo w kulturze” został najszerszej opracowany i obejmował: cele edukacyjne („Przygotowanie do aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu kulturalnym oraz bezpośredniego obcowania z dziełami sztuki poprzez rozwijanie: wrażliwości estetycznej oraz indywidualnych zdolności artystycznych, umiejętności refleksyjnej i krytycznej oceny zjawisk w kulturze i sztuce, poczucia tożsamości z kulturą własnego regionu i kraju”; „Stymulowanie intelektualnego i emocjonalnego rozwoju poprzez różnorodne formy aktywności artystycznej”; „Poznawanie dziedzictwa narodowego, w tym kanonu najwybitniejszych dzieł sztuki. Rozwijanie wrażliwości na ochronę dziedzictwa narodowego”; „Wyrobienie potrzeby korzystania z dóbr kultury”); zadania szkoły („Umożliwienie uczniom brania aktywnego udziału w różnorodnych formach życia kulturalnego”; „Stymulowanie intelektualnego i emocjonalnego rozwoju poprzez bezpośredni kontakt z dziełami sztuki oraz różnorodne formy aktywności artystycznej”; „Umożliwienie rozwijania wybranych rodzajów aktywności twórczej oraz zainteresowań artystycznych”; „Wprowadzenie w świat

²⁵ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 15 lutego 1999 r.*, s. 607. Podobnie jak na poprzednim etapie edukacyjnym, w rozporządzeniu z 2002 r. oddzielono muzykę i plastykę, pozostawiając nie zmienione cele edukacyjne, zadania szkoły, treści i osiągnięcia – por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r.*, s. 3628.

pojęć i symboli ułatwiających rozumienie i wartościowanie dzieł sztuki”; „Rozbudzenie zainteresowania kulturą regionu i lokalnym życiem kulturalnym”; „Ukazywanie dziedzictwa narodowego i rozwijanie poczucia jego wartości”; „Kształtowanie wzorców zachowań społecznych sprzyjających ochronie dziedzictwa narodowego”), treści („Wiedza o stylach, epokach, wybitnych twórcach i ich dziełach”; „Związki i zależności pomiędzy różnymi dziedzinami sztuki oraz pomiędzy kulturą narodową i kulturą regionu”; „Poznawanie różnych funkcji sztuki”; „Prezentowanie dzieł z różnych dziedzin sztuki pod kątem ich krytycznej oceny oraz własnej interpretacji”; „Indywidualne lub zespołowe formy działań artystycznych o twórczym lub odtwórczym charakterze”; „Rodzaje zabytków, ich specyfika i sposoby użytkowania”; „Zasady dotyczące ochrony prawa autorskiego”) oraz osiągnięcia („Znajomość dzieł z różnych dziedzin sztuki i kultury składających się na kanon narodowej i światowej kultury”; „Umiejętność samodzielnego poszerzania wiedzy na temat epok, stylów i zjawisk zachodzących w różnych dziedzinach sztuki”; „Umiejętność wartościowania różnych zjawisk zachodzących w sztuce”; „Umiejętność dostrzegania walorów kultury własnego regionu”; „Świadomość różnych funkcji sztuki”; „Dostrzeganie związków zachodzących pomiędzy różnymi dziedzinami sztuki oraz między kulturą regionu i kulturą narodową”; „Znajomość dziedzictwa narodowego i jego miejsca w kulturze europejskiej i światowej”)²⁶ – PPK, s. 84-85. Powyższy, dość obszerny blok tematyczny dawał katechetom znaczne możliwości nawiązania bliższej relacji z doświadczeniami i wiedzą młodych ludzi dotyczącymi sztuki. Podobnie jak na poprzednich etapach nie tylko zatrzymywano się na poznawaniu konkretnych dzieł, lecz także zachęcano do własnej twórczości korespondującej z doświadczeniami religijnymi młodych.

Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r. w szkołach ponadgimnazjalnych wprowadzało istotne zmiany. Zlikwidowano przedmiot „plastyka”, a w jego miejsce wprowadzono „wiedzę o kulturze” w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, a w zakresie rozszerzonym wyłącznie dla liceum ogólnokształcącego²⁷. Określono nowe cele edukacyjne (1. Przygotowanie do aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu kulturalnym oraz bezpośredniego obcowania z dziełami sztuki przez rozwijanie: 1) wrażliwości estetycznej oraz indywidualnych zdolności artystycznych, 2) umiejętności refleksyjnej i krytycznej oceny zjawisk w kulturze i sztuce, 3) samodzielności w poszerzaniu wiedzy z różnych dziedzin sztuki, 4) poczucia tożsamości z kulturą własnego regionu i kraju. 2. Nabycie, niezbędnej świadomemu uczestnikowi życia kulturalnego, wiedzy z zakresu różnych dziedzin sztuki: architektury, plastyki, muzyki, teatru, filmu. 3. Stymulowanie intelektualnego i emocjonalnego rozwoju poprzez różnorodne formy aktywności artystycznej. 4. Po-

²⁶ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. Załącznik nr 2*, Dz.U. 1999 nr 14, poz. 129, s. 640-641.

²⁷ Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r.*, s. 3656; 3678-3679.

znawanie dziedzictwa narodowego, w tym najwybitniejszych dzieł sztuki. Rozwijanie wrażliwości na ochronę dziedzictwa narodowego. 5. Wykształcenie potrzeby bezpośredniego obcowania z dziełami sztuki i aktywnego uczestnictwa w kulturze. 6. Kształtowanie zachowań sprzyjających ochronie dziedzictwa narodowego), zadania szkoły (1. Umożliwienie uczniom aktywnego udziału w różnorodnych formach życia kulturalnego. 2. Stymulowanie intelektualnego i emocjonalnego rozwoju poprzez bezpośredni kontakt z dziełami sztuki oraz różnorodne formy aktywności artystycznej. 3. Umożliwienie rozwijania wybranych rodzajów aktywności twórczej przez indywidualne lub zespołowe formy działań artystycznych o twórczym lub odtwórczym charakterze. 4. Rozbudzenie zainteresowania kulturą regionu i lokalnym życiem kulturalnym. 5. Ukazywanie dziedzictwa narodowego i rozwijanie poczucia jego wartości. 6. Wyzwalanie inicjatywy uczniów w animowaniu społecznej aktywności kulturalnej), treści nauczania (1. Dzieło sztuki – pojęcie, funkcja, temat, treści i forma we wzajemnych relacjach. 2. Podstawowe wiadomości o stylach, epokach, wybitnych twórcach i ich dziełach. 3. Związki i zależności pomiędzy różnymi dziedzinami sztuki oraz pomiędzy kulturą narodową i kulturą regionu. 4. Różne funkcje sztuki. 5. Ocena i interpretacja dzieł różnych dziedzin sztuki. 6. Różnorodne formy kontaktu z dziełami sztuki. 7. Rodzaje zabytków, ich specyfika i sposoby użytkowania. Obowiązujące w Polsce zasady ochrony. Obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO znajdujące się w Polsce. 8. Zasady dotyczące ochrony prawa autorskiego) oraz osiągnięcia (1. Znajomość dzieł różnych dziedzin i epok kultury narodowej i światowej. 2. Umiejętność dostrzegania walorów kultury własnego regionu. 3. Umiejętność powiązania dzieła sztuki z epoką i stylem. 4. Świadomość różnych funkcji sztuki. 5. Dostrzeganie związków zachodzących pomiędzy różnymi dziedzinami sztuki. 6. Umiejętność dokonywania charakterystyki dzieł sztuki. 7. Rozwinięcie wybranych form aktywności artystycznej w zakresie różnych dziedzin sztuki. 8. Znajomość elementarnych zasad ochrony dziedzictwa narodowego. 9. Znajomość wybitnych dzieł dziedzictwa narodowego)²⁸.

W zakresie rozszerzonym, który był dostępny jedynie w liceum ogólnokształcącym, wymagania edukacyjne dotyczące przedmiotu „wiedza o kulturze” były jeszcze bardziej uszczegółowione. Obejmowały cele edukacyjne (1. Pobudzenie aktywności intelektualnej, kształtowanie postaw twórczych, zainteresowań i zamiłowań w odbiorze i tworzeniu kultury. 2. Rozwijanie inwencji, wyobraźni i wrażliwości przez własną aktywność twórczą oraz poznawanie najwybitniejszych osiągnięć w różnych dziedzinach sztuki. 3. Nabycie umiejętności interpretowania i wartościowania zjawisk z dziedziny sztuki. 4. Nabycie wiedzy o kulturze regionu w powiązaniu z kulturą narodową. 5. Nabycie wiedzy w celu dokonywania pogłębionej analizy stanu kultury regionu i kraju. 6. Przygotowanie do badania specyficznych cech kultury regionu, w tym cech

²⁸ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzeniu z 26 lutego 2002 r.*, s. 3656.

wspólnych z kulturą ogólnonarodową. 7. Łączenie wiedzy z praktyczną działalnością na rzecz upowszechniania kultury. 8. Pogłębienie zainteresowań uczniów przez poszukiwanie wiedzy, zdobywanie doświadczeń, działania innowacyjne i eksperymentalne), zadania szkoły (1. Tworzenie warunków dla twórczego rozwoju oraz indywidualnego wyrażania artystycznej osobowości ucznia. 2. Ukazywanie dziedzictwa narodowego i rozwijanie poczucia jego wartości. 3. Inspirowanie uczniów do aktywności twórczej, udziału w różnych formach działalności artystycznej. 4. Podejmowanie działań promujących uczniów aktywnych i szczególnie uzdolnionych. 5. Organizowanie różnorodnych form kontaktu z instytucjami kultury, twórcami itp. 6. Tworzenie warunków do prezentacji własnej twórczości uczniów inspirowanej kulturą ludową. 7. Zapewnianie dostępu do różnorodnych źródeł informacji o kulturze regionu. 8. Zapewnienie bezpośredniego kontaktu z dziełami sztuki oraz różnorodnymi formami artystycznymi. 9. Tworzenie warunków umożliwiających podejmowanie działań animacyjnych), treści nauczania (1. Epoki, style i kierunki sztuki w procesie dziejowym. 2. Podstawowe pojęcia i terminy z historii sztuki. Rozwój poszczególnych form, gatunków, kierunków w sztuce oraz ich konkretyzacja artystyczna. 3. Istota zjawisk awangardowych w sztuce XX w., m.in. nowe prądy i tendencje w architekturze, muzyce, literaturze, sztukach plastycznych, sztuce scenicznej. 4. Specyfika procesu tworzenia w różnych dziedzinach sztuki. Różne formy, gatunki i techniki wypowiedzi artystycznej. 5. Kultura i tradycja jako podstawy ciągłości sztuki światowej i narodowej oraz czynniki ich przemian. 6. Różne funkcje sztuki – estetyczna, poznawcza, wspólnotowa, emocjonalno-terapeutyczna, religijna, w aspekcie historycznym i współcześnie. 7. Wzajemne relacje w sztuce różnych kultur i narodów. 8. Tradycja i zjawiska paraartystyczne w sztuce po II wojnie światowej; wielorakość mediów, w tym film, telewizja, sztuka multimedialna. 9. Wielkie indywidualności kształtujące oblicze sztuki światowej i polskiej oraz wybitne dzieła artystyczne. 10. Zabytki kultury materialnej jako świadectwo przemian kulturowych i cywilizacyjnych. 11. Społeczność lokalna i jej kultura w aspekcie historycznym, geograficznym, etnograficznym i środowiskowym. 12. Rola środków masowego przekazu w upowszechnianiu dóbr kultury regionalnej. 13. Projektowanie i wdrażanie działań animacyjnych służących aktywnemu i twórczemu uczestnictwu w życiu kulturalnym) oraz szczegółowe osiągnięcia (1. Rozumienie pojęć: kultura, kultura regionalna, kultura narodowa, kultura masowa, tradycja, etnografia, folklor itd. 2. Umiejętność samodzielnego poszerzania wiedzy na temat epok, stylów i zjawisk zachodzących w różnych dziedzinach sztuki. 3. Umiejętność analizowania różnych zjawisk zachodzących w sztuce. 4. Umiejętność oceny i interpretacji dzieł sztuki. 5. Znajomość dziedzictwa narodowego i jego związku z kulturą europejską i światową. 6. Umiejętność integracji zdobytych wiadomości, dokonywania syntezy oraz odbioru współczesnych zjawisk artystycznych. 7. Umiejętność identyfikacji konkretnego dzieła sztuki z epoką historyczną. 8. Umiejętność przeprowadzania analizy porównawczej dzieł sztuki należących do

tej samej kategorii, ale pochodzących z odmiennych epok historycznych. 9. Orientowanie się w aktualnych trendach artystycznych. 10. Znajomość podstaw i elementów organizacji życia kulturalnego regionu (instytucje i placówki artystyczne, konkursy, festiwale o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym). 11. Umiejętność analizowania dawnych i współczesnych zjawisk kulturowych regionu. 12. Umiejętność prezentowania wyników pracy indywidualnej i zespołowej z zakresu wybranych zagadnień z dziejów kultury. 13. Rozumienie współczesnych zjawisk i dokonań twórczych)²⁹. Tej bardzo długiej listy oczekiwań nie uwzględniała wprowadzona wcześniej *Podstawa programowa katechezy* z 2001 r., choć katecheci, którzy chcieli łączyć treści edukacji religijnej i estetycznej, musieli odnieść się do realiów nowego przedmiotu.

Dla szkoły zawodowej interesująca korelacja wchodziła w tzw. „Blok humanistyczno-społeczny” przy treściach: „Dzieła sztuki klasycznej i użytkowej (wybór)” oraz „Wzajemne związki między kulturą regionalną i kulturą narodową. Kultury krajów europejskich” (PPK, s. 93-94). Choć nie było to łatwe zadanie, także wśród tej młodzieży zachęcano do wykorzystania konkretnych dzieł sztuki, które stały się pięknym świadectwem wiary wielu pokoleń chrześcijan.

W 2001 r. razem z *Podstawą programową katechezy*, która miała być podstawowym odniesieniem dla wszystkich nowych programów katechetycznych, został opracowany tzw. „zielony program”, czyli *Program nauczania religii*. Ponieważ była to propozycja Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, więc ranga tego dokumentu od samego początku była wielka. Większość ogólnopolskich podręczników do nauczania religii katolickiej z lat 2001-2010 opierała się na tym programie, który także miał stanowić pomoc dla osób tworzących programy w poszczególnych diecezjach lub programy autorskie. Dokument ten zawierał również pewne wskazania dotyczące korelacji lekcji religii i wychowania plastycznego. Odnosiły się one do przedstawionej wcześniej *Podstawy*, niemniej zawierały również pewne szczegóły, którym warto przyglądnąć się bliżej.

Program nauczania religii z 2001 r. nie przewidywał korelacji z wychowaniem plastycznym na poziomie klas I-III szkoły podstawowej (nr programu: AZ-1-01/1). Katecheza zmierną do inicjowania wychowania religijno-moralnego odnosiła się przede wszystkim do sakramentów chrztu, pojednania i pokuty oraz Eucharystii, lecz nie zawierała żadnych wskazań, ani sugestii, w jaki sposób mogłyby być wykorzystane dzieła sztuki. Jediną uwagą łączącą się z edukacją plastyczną było zaproszenie, by stosując konkretne rozwiązania metodyczne, uwzględniać twórczość plastyczną dzieci (PNR, s. 20). W treściach przeznaczonych dla klasy III pisano o doborze piosenek religijnych i pieśni liturgicznych, natomiast nie wspomniano o jakimkolwiek odniesieniu do dzieł sztuki (PNR, s. 31). Taka wzmianka pojawiła się natomiast w jednym z bloków tematycznych,

²⁹ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4*, Dz.U. 2002 nr 51, poz. 458, s. 3678-3679.

kiedy sugerowano, by ukazując Biblię jako ważną inspirację dla człowieka, odwołać się do malarstwa, literatury i pobożności ludowej (PNR, s. 32), nie było jednak precyzyjnego określenia, na czym to odwołanie mogłoby polegać.

Na II etapie edukacyjnym, tj. w klasach IV-VI szkoły podstawowej, korelacja nauczania religii z edukacją plastyczną w omawianym *Programie* (nr AZ-2-01/1) zawierała kilka sugestii, do których można było odnieść się w katechezie. W *Podstawie ogólnej* wyszczególniono korelację z innymi przedmiotami oraz korelację ze ścieżkami edukacyjnymi i do nich przy każdym bloku tematycznym odwoływał się *Program nauczania religii*. Na tym etapie uczniowie mieli być wprowadzani w historię zbawienia, a także odkrywać działanie Boga w historii świata i człowieka oraz Boże wezwanie i możliwe ludzkie odpowiedzi. W IV klasie przy szeroko ujętej tematyce „Bóg objawia nam, Kim jest” podkreślono potrzebę odniesienia treści religijnych do edukacji regionalnej i wskazania symboli w najbliższym otoczeniu przypominających o chrześcijańskich korzeniach (PNR, s. 46). Dla autorów poszczególnych podręczników mogła to być ciekawa przesłanka do wykorzystania różnych dzieł sztuki pochodzących z danego regionu. W klasie VI przy bloku tematycznym „Jesteśmy włączeni w dziedzictwo” wśród zadań nauczyciela religii można było odnaleźć następujące: „Rozwijanie zainteresowań przeszłością chrześcijaństwa i jego związku ze współczesną kulturą”, z kolei korelacja z innymi przedmiotami eksponowała odniesienie do wiedzy z historii i społeczeństwa: „Śródziemnomorskie korzenie wybranych elementów kultury polskiej: symbole i święta narodowe, religijne”. Przy innym bloku tematycznym – „Modlitwa jednoczy nas we wspólnocie Kościoła” – przypomniano odniesienie do treści omawianych na języku polskim: „symbole, znaki, formy przekazu informacji”. Te sugestie, choć dość okrojone, uprawniały jednak do różnych odniesień i wykorzystania dzieł sztuki w nauczaniu religii. Wiele zależało od wiedzy i inspiracji autorów podręczników, którzy omawiany program mieli szczegółowo rozpracować w postaci konkretnych propozycji metodycznych.

W gimnazjum *Program nauczania religii* (nr AZ-3-01/1) odnośnie do korelacji z edukacją estetyczną stał się już bardziej konkretną propozycją. Warto przypomnieć, że ten etap edukacji religijnej koncentrował się na przygotowaniu katechizowanych do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Program wprowadzał katechizowanych w tajemnicę wiary w Boga działającego w Starym i Nowym Przymierzu oraz rzeczywistości Kościoła. Myślą przewodnią katechizacji w gimnazjum stała się prawda o Bogu, który mówi do człowieka przez piękno świata, dzieje Izraela, swojego Syna i Kościół, oraz że człowiek winien wiarą odpowiadać na usłyszane słowo Boga. Choć zasadniczy akcent położony był na odkrywanie, interpretację i życiowe zastosowanie słowa Bożego, to jednak można wskazać kilka miejsc, w których autorzy *Programu nauczania religii* wyraźnie odnieśli się do powiązania treści religijnych z edukacją estetyczną. W I klasie, nawiązując wprost do korelacji ze sztuką, sugerowano, by uczniowie mieli kontakt z dziełami sztuki (galerie, muzea), a także by poznawali różne

środku wyrazu plastycznego (PNR, s. 84). W klasie II przewidziano korelację ze sztuką w prezentacji różnych motywów adwentowych, pasyjnych i paschalnych przedstawionych w malarstwie. W korelacji ze ścieżką edukacyjną dotyczącą edukacji regionalnej eksponowano elementy kultury regionalnej, zachęcając także do poznawania sanktuariów i kościołów danego regionu (PNR, s. 94). Ten ostatni motyw przywołany jest także w klasie III, gdzie edukacja regionalna zakładała odniesienie do elementów dziejów kultury regionalnej oraz głównych zabytków architektury (PNR, s. 98). W korelacji ze ścieżką edukacyjną łączyło się także nauczanie religii z kulturą polską ukazywaną na tle cywilizacji śródziemnomorskiej oraz powstaniem kultury chrześcijańskiej i jej związków z kulturą Grecji i Rzymu (PNR, s. 100). Wskazane w *Programie nauczania religii* miejsca dawały twórcom podręczników okazję do eksponowania i wykorzystania różnych dzieł malarskich. Co prawda, nie w każdym bloku tematycznym przewidzianym podczas zajęć religii w gimnazjum, podkreślona została korelacja z edukacją plastyczną, niemniej istniała możliwość, by wprowadzając nowe treści religijne, umiejętnie łączyć je z prezentacją arcydzieł malarskich.

W *Programie nauczania religii* dla liceum profilowanego (nr AZ-4-01/1) autorzy bardzo wyraźnie wyeksponowali korelację edukacji religijnej ze ścieżką edukacyjną „uczestnictwo w kulturze”. We wszystkich trzech klasach w niemal każdym bloku tematycznym ta korelacja została ukazana. W I klasie omawiana korelacja łączyła się z: przedstawieniem tożsamości narodowej i katolickiej w kulturze (PNR, s. 110), ukazaniem obecności Chrystusa w kulturze (PNR, s. 111), zwracaniem uwagi na związek Kościoła lokalnego i kultury regionalnej (PNR, s. 113), przedstawieniem kultury prawdy i miłości przez odniesienie do ewangelicznych błogosławieństw (PNR, s. 114), prezentacją w kulturze modlitwy i *sacrum* (PNR, s. 116) oraz okresów roku kościelnego (PNR, s. 115). W klasie II korelacja lekcji religii i edukacji estetycznej miała odnieść się do treści języka polskiego, które m.in. dotyczyły takich wartości, jak: prawda, dobro i piękno (PNR, s. 120), jak również obecności Chrystusa w kulturze (PNR, s. 122), relacjami między *sacrum* i *profanum* (PNR, s. 125). Autorzy *Programu nauczania religii*, idąc za *Podstawą ogólną*, proponowali w ramach korelacji ze ścieżką edukacyjną „uczestnictwo w kulturze” odniesienie do kultury innych religii: religii Wschodu i islamu (PNR, s. 120), a także judaizmu (PNR, s. 122). Uczestnictwo w kulturze przewidywało również tematy związane z obecnością Chrystusa i Maryi w kulturze regionalnej (PNR, s. 122), refleksję nad kulturą wysoką i masową (PNR, s. 124), chrześcijańskim wymiarem kultury, zagadnieniem inkulturacji, chrześcijańskim dziedzictwem kultury regionalnej, współczesnym kryzysem kultury oraz kulturą zaangażowaną na rzecz ideologii (PNR, s. 126). W ramach zajęć z edukacji europejskiej sugerowano z kolei temat okresów roku kościelnego w literaturze i kulturze różnych krajów Europy (PNR, s. 127). W klasie III także można było odnaleźć różne inspiracje dla korelacji religii i edukacji plastycznej. „Uczestnictwo w kulturze” przewidywało refleksję na temat obecności w dziełach kultury miłości (PNR, s. 131), wierności (PNR, s.

133), dziecka (PNR, s. 135), wątków związanych ze Świętą Rodziną (PNR, s. 136) czy okresami roku kościelnego (PNR, s. 137). W ramach edukacji regionalnej i europejskiej sugerowano, by ukazać miejsce człowieka starego w kulturze regionalnej i narodów europejskich (PNR, s. 136). Jak widać, autorzy *Programu nauczania religii* dla liceum dość szeroko postrzegali pole wykorzystania różnych dzieł sztuki w katechezie szkolnej. Z kolei w *Programie nauczania religii* dla szkoły zawodowej (nr AZ-5-01/1) zupełnie nie przewidziano korelacji lekcji religii i edukacji plastycznej.

3. Korelacja lekcja religii katolickiej i wychowania plastycznego w nowej Podstawie programowej katechezy i Programie nauczania religii rzymskokatolickiej z 2010 r.

W związku z koniecznością formalnego dostosowania nauczania religii do zmian zachodzących w strukturze świeckich programów nauczania, a także potrzebą usunięcia niedoskonałości poprzedniej *Podstawy*, Konferencja Episkopatu Polski 8 marca 2010 r. uchwaliła znowelizowany tekst *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*³⁰. Wraz z nową *Podstawą* ukazał się *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, który stopniowo zostaje wprowadzany do placówek oświatowych od 1 września 2011 r.³¹

Jak przypomnieli autorzy nowej *Podstawy programowej*, „zadaniem nauczyciela religii jest (...) wspomaganie ucznia we wszechstronnym rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, moralnym i religijnym. (...) Korelacja nauczania religii z edukacją szkolną ma uwzględniać te treści przedmiotów nauczania, które są istotne z punktu widzenia celów katechetycznych. W związku z tym *Podstawa programowa* zawiera wyciąg z analogicznego dokumentu prawa szkolnego. Przyjmuje sformułowania zrozumiałe dla tych programistów oświatowych, którzy z pozycji innych przedmiotów chcieliby zaproponować nauczaniu religii integrowanie treści. Jednocześnie należy pamiętać, że korelacja nauczania religii z całością edukacji szkolnej oznacza, w zależności od konkretnego kontekstu szkolnego, nie tylko podejmowanie funkcji integrującej, ale niekiedy uzupełniającej lub polemicznej” (NPPK, s. 14; por. PDK 83).

W omawianym dokumencie przypomniano, że w ramach korelacji należy zwrócić uwagę na kilka ważnych zagadnień, a wśród nich na funkcje religii w kulturze. Jednocześnie podkreślono, że „stosowanie korelacji nauczania religii z edukacją szkolną jest pożądane zarówno ze względów katechetycznych (łączenie doświadczenia życia z wiarą chrześcijańską), dydaktycznych (łatwiejsze przyswojenie tych samych treści, które omawia się w różnych aspektach na

³⁰ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010, s. 12.

³¹ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010, s. 7.

różnych lekcjach), jak i wychowawczych (ukazanie uczniom jedności prawdy oraz szacunku do niej)” (NPPK, s. 14).

Na pierwszym etapie edukacji, obejmującym klasy I-III szkoły podstawowej, autorzy *Podstawy* przewidzieli katechezę inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii. Ponieważ dzieci w tym okresie łatwo asymilują treści podane w sposób konkretny i poglądowy, więc wydaje się, że także i tutaj nie powinno zabraknąć pracy z obrazami. Do zadań nauczyciela religii należy m.in. „przedstawienie podstawowych prawd wiary”, „ukazanie wybranych wydarzeń z historii zbawienia odnoszących się do życia ucznia” czy „kształtowanie umiejętności rozwoju własnej osobowości na przykładzie wzoru świętych”. Realizacja tych zadań może być z powodzeniem ilustrowana odwołaniem do odpowiednich arcydzieł malarstwa (NPPK, s. 25-31).

W ramach korelacji nauczania religii z edukacją szkolną autorzy nowej, katechetycznej *Podstawy programowej* przypomnieli odpowiednie zadania przeznaczone na ten etap rozwojowy dla edukacji plastycznej: „Poznanie architektury, malarstwa i rzeźby. Wyrażanie własnych myśli i uczuć w różnorodnych formach plastycznych. Przygotowanie do korzystania z medialnych środków przekazu. Uczeń kończący klasę I: wypowiada się w wybranych technikach plastycznych na płaszczyźnie i w przestrzeni; ilustruje sceny i sytuacje; korzysta z narzędzi multimedialnych. Uczeń kończący klasę III: korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej; podejmuje działalność twórczą; realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym; rozróżnia dziedziny działalności twórczej człowieka; rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne”³² (NPPK, s. 34). Na etapie katechezy wczesnoszkolnej znaczącą rolę odgrywa współpraca katechetów ze środowiskiem rodzinnym i parafialnym. Jest to także ważne pole do zwracania uwagi i odkrywania znaczenia obrazów religijnych w przestrzeni, w której żyją dzieci, zwłaszcza w domu rodzinnym i kościele parafialnym.

Na drugim etapie edukacyjnym (klasy IV-VI szkoły podstawowej) przewidziano katechezę mistagogiczną. Autorzy *Podstawy* przypomnieli, że jest to okres różnych trudności wychowawczych, także początek pewnych zagrożeń dla życia religijnego. Dziecko, które w tym czasie dobrze czuje się w świecie konkretów, może nie odczuwać potrzeby kontaktu z Bogiem. Dochodzi też do

³² MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. Załącznik nr 2, Dz.U. 2009 nr 4 poz. 17, s. 217. Sześć lat później zmieniono ten zapis – zrezygnowano z podawania treści nauczania – wymagań szczegółowych dla uczniów kończących I klasę, dodano jedno wymaganie dotyczące ekspresji przez sztukę – pkt 2.a. Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. Załącznik nr 2, Dz.U. 2014 poz. 803, s. 13.

krytycznej oceny niektórych form religijnych i zachowań dorosłych. W tej sytuacji doświadczenie religijności najbliższego otoczenia rodzi się jako autentyczna potrzeba. Następuje przechodzenie od religijności autorytarnej do prób osobistego nawiązywania kontaktu z Bogiem. Obraz Boga kształtuje się na podstawie odniesień do różnych osób, przede wszystkim do własnych rodziców i spotykanych autorytetów. Wśród zadań nauczyciela religii wymienia się m.in.: „zainteresowanie przesłaniem Bożym”, „uzdalnianie do odczytania w nauczaniu biblijnym wezwania Bożego dla własnego życia”, „rozwijanie umiejętności symbolizowania”. Autorzy *Podstawy katechetycznej* wprost piszą o tym, że w zadaniu pogłębiania wiedzy religijnej i jej systematyzacji mogą być stosowane metody podające, których skuteczność zwiększa się w połączeniu z metodami pracy z obrazem (NPPK, s. 37-43).

W ramach korelacji przypomina się cele stawiane przed zajęciami z plastyki: „Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji – percepcja sztuki. Uczeń: określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i tradycją w swoim środowisku lokalnym i regionalnym, a także uczestniczy w życiu kulturalnym tego środowiska; korzysta z przekazów medialnych oraz stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej. Tworzenie wypowiedzi – ekspresja przez sztukę. Uczeń podejmuje działalność twórczą, posługując się podstawowymi środkami wyrazu plastycznego i innych dziedzin sztuki (fotografika, film) w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni; projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu wizerunku i otoczenia człowieka oraz upowszechnianiu kultury w społeczności szkolnej i lokalnej (stosując także narzędzia i wytwory multimedialne). Analiza i interpretacja tekstów kultury – recepcja sztuki. Uczeń rozróżnia określone dyscypliny w takich dziedzinach, jak: architektura, sztuki plastyczne oraz w innych dziedzinach sztuki (fotografika, film) i przekazach medialnych (telewizja, Internet); rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury oraz opisuje ich funkcje i cechy charakterystyczne na tle epoki”³³ (NPPK, s. 45).

Warto przypomnieć, że w tzw. „zalecanych warunkach i sposobach realizacji” nauczyciel edukacji plastycznej „powinien dążyć do rozwijania myślenia twórczego uczniów oraz poprzez odpowiednio dobrane metody przygotowywać ich do uczestnictwa w kulturze i do stosowania nabytych umiejętności w życiu codziennym (...). Zalecane jest odpowiednie wyposażenie pracowni w środki dydaktyczne, w tym reprodukcje dzieł sztuki. Nauczyciel powinien uwzględniać możliwości uczniów i dostosować do nich wymagania edukacyjne”³⁴.

Na etapie katechezy gimnazjalnej, która wiąże się z wyznaniem i rozumieniem wiary i jest przygotowaniem do przyjęcia sakramentu bierzmowania, auto-

³³ Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.*, s. 234. W rozporządzeniu z 2014 r. zachowano dosłownie ten zapis – por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 30 maja 2014 r.*, s. 29.

³⁴ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.*, s. 261.

rzy *Podstawy* przypominają, że sam okres życia jest mocno konfliktowy. Młodzież, przeżywając gwałtowny rozwój biologiczny, intelektualny i psychiczny, przeżywa swoisty kryzys tożsamości. Doświadczą także różnych wątpliwości religijnych, co powoduje niepewność i niestałość religijną. Młodzież w tym wieku, choć w swym rozumieniu i przeżywaniu świata oddala się znacznie od religijności z okresu dziecięcego, może jednak zachować charakterystyczne dla niej właściwości, jak: antropomorfizm (wyobrażanie Boga na sposób ludzki), animizm (ożywianie przedmiotów martwych i przypisywanie im określonych zamiarów) i rytualizm magiczny (magiczne traktowanie obrzędów liturgicznych i religijnych). Celem nauczania religii w gimnazjum jest wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, kochającego Boga, Kościół i własną ojczyznę. Autorzy *Podstawy programowej* proponują stosowanie różnych metod, m.in.: pracę z tekstami źródłowymi, dramę, różne dyskusje i inne metody aktywizujące. Przypomina się także o właściwym przygotowaniu sal szkolnych, m.in. przez wyeksponowanie w nich „obrazów świętych” (NPPK, s. 50-59).

W *Podstawie programowej katechezy* także na etapie gimnazjalnym przywołano zadania związane z korelacją nauczania religii z plastyką. Wśród tych zadań wyróżniono: „Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji – percepcja sztuki. Uczeń uczestniczy w kulturze poprzez kontakt z zabytkami i dziełami sztuki współczesnej, mając poczucie związku ze śródziemnomorskim dziedzictwem kultury i tradycją narodową; korzysta z przekazów medialnych oraz stosuje ich wytwory w swojej działalności. Tworzenie wypowiedzi – ekspresja przez sztukę. Uczeń podejmuje działalność twórczą, posługując się środkami wyrazu sztuk plastycznych, innych dziedzin sztuki (fotografia, film) i elementami formy przekazów medialnych; realizuje projekty w zakresie sztuk wizualnych, w tym służące przekazywaniu informacji dostosowanej do sytuacji komunikacyjnej oraz uczestnictwu w kulturze społeczności szkolnej i lokalnej. Analiza i interpretacja tekstów kultury – recepcja sztuki. Uczeń rozróżnia style i kierunki architektury i sztuk plastycznych oraz umieszcza je w odpowiednim porządku chronologicznym i w centrach kulturotwórczych, które miały zasadnicze znaczenie dla ich powstania; rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, a także opisuje związki zachodzące między nimi”³⁵ (NPPK, s. 62).

Czwarty etap edukacji szkolnej, obejmujący szkoły ponadgimnazjalne, łączy się w *Podstawie* z katechezą świadectwa wiary. Autorzy dokumentu, charakteryzując młodzież szkół ponadgimnazjalnych, zwrócili uwagę na podstawowe zadanie tego okresu, jakim jest kształtowanie się własnej tożsamości. Celem formacji religijnej ma być autentyczna religijność, której mają służyć określone w *Podstawie* cele katechetyczne: „analiza i interpretacja tekstów o charakterze religijnym”, „socjalizacja kościelna”, „odkrywanie powołania chrześcijańskiego” oraz „tworzenie wypowiedzi, obserwacje i doświadczenia”. Wśród

³⁵ *Tamże*, s. 313-314.

treści – wymagań szczegółowych, jakie powinien przyswoić sobie uczeń, wymienia się m.in. takie wiadomości, jak „wartość dziedzictwa chrześcijańskiego w Polsce, Europie, świecie” oraz „wartości wnoszone przez chrześcijaństwo w kulturę” (NPPK, s. 70-77).

Korelacja nauczania religii z edukacją szkolną na etapie szkół ponadgimnazjalnych została w nowej *Podstawie programowej katechezy* przedstawiona w trzech wariantach: 3a. dotyczy zajęć w liceum lub technikum w zakresie podstawowym, 3b. zajęć w zakresie rozszerzonym i 3c. w ramach zajęć przedmiotów uzupełniających. W ramach zajęć w zakresie podstawowym przewidziany jest przedmiot „wiedza o kulturze”, którego cele określone zostały w następujący sposób: „Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń zna dwudziestowieczne dzieła reprezentujące różne dziedziny sztuki i dostrzega związki pomiędzy nimi; wskazuje różne funkcje dzieła sztuki (np. estetyczną, komunikacyjną, społeczną, użytkową, kultową, poznawczą, ludyczną); analizuje temat dzieła oraz treści i formę w kontekście jego różnych funkcji, wykorzystując podstawowe wiadomości o stylach i epokach z różnych dziedzin sztuki; analizuje film lub analizuje spektakl teatralny, posługując się podstawowymi pojęciami z zakresu właściwej dziedziny sztuki; lokuje wytwory kultury (zachowania, zwyczaje, normy moralne, wytwory materialne, dzieła sztuki) w kontekście grup społecznych, w których są tworzone i odbierane (rodzina, rówieśnicy, społeczność lokalna, naród). Tworzenie wypowiedzi. Uczeń wypowiada się – w mowie i w piśmie – na temat wytworów kultury i ludzkich praktyk w kulturze (zachowań, obyczajów, przedmiotów materialnych, dzieł sztuki); przygotowuje prezentację lub inną formę wypowiedzi multimedialnej – blog, forum, strona WWW – na tematy związane z kulturą lokalną i regionu lub z szeroko pojętymi problemami kultury współczesnej; bierze aktywny udział w szkolnych przedsięwzięciach artystycznych, animacyjnych, społecznych i innych (wystawa, happening, przedstawienie szkolne, gazetka szkolna, kulturalna akcja charytatywna); organizuje proste działania o charakterze kulturalnym (spotkanie z twórcą kultury, przedsięwzięcie artystyczne, prezentacja własnych zainteresowań, tradycji lokalnej lub regionalnej); określa swoje zainteresowania, potrzeby i preferencje kulturalne oraz uzasadnia je w dyskusji; dba o ład i estetykę otoczenia, otacza opieką elementy dziedzictwa kulturowego. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń odróżnia pojęcie kultury rozumianej jako dorobek artystyczny od kultury rozumianej jako całość dorobku ludzkości; odnosi elementy kultury (zachowania, zwyczaje, praktyki, przedmioty materialne, dzieła sztuki) do kategorii: czas, przestrzeń, ciało, grupa społeczna (rodzina, rówieśnicy, społeczność lokalna, naród); interpretuje praktyki kultury z najbliższego otoczenia (klasa, szkoła, dom, osiedle, podwórko, miasto, kościół, stadion piłkarski); dostrzega i nazywa związek między dziełem a sytuacją społeczno-historyczną i obyczajami epoki, w której powstało; posługuje się pojęciami: kultura popularna, ludowa, masowa, wysoka, narodowa, zglobalizowana, subkultura w ich właściwym znaczeniu i używa ich w kontekście interpretowanych

dzieł sztuki oraz praktyk kulturowych; wskazuje relacje między kulturami: lokalną, regionalną, narodową i europejską, ujawniające się w konkretnych dziełach sztuki i praktykach kultury”³⁶ (NPPK, s. 82-83).

Dla uczniów, którzy na poziomie ponadgimnazjalnym w liceum albo technikum wybrali przedmiot „historia sztuki”, przewidziano następujące zestawienie celów: „Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń samodzielnie dociera do źródeł informacji na temat sztuki i zjawisk artystycznych; rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, potrafi umiejscowić je w czasie i w przestrzeni geograficznej; przyporządkowuje twórczość poszczególnych artystów do stylów i kierunków, w obrębie których tworzyli; zna twórczość najwybitniejszych artystów i potrafi wymienić dzieła, które stworzyli, rozpoznać najsłynniejsze z nich oraz określić w przybliżeniu czas ich powstania; wiąże dzieło z miejscem, w którym się znajduje; zna podstawowe motywy ikonograficzne, rozpoznaje świętych i alegorie wybranych pojęć po atrybutach i sposobach przedstawień. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń porównuje style i kierunki; rozpoznaje w dziele sztuki temat i potrafi wskazać jego źródło ikonograficzne. Analiza i interpretacja tekstów i wytworów kultury. Uczeń dokonuje opisu i analizy porównawczej dzieł; analizuje także wypowiedzi krytyków na temat sztuki oraz potrafi się do nich odnieść, formułując własne zdania”³⁷ (NPPK, s. 87-88).

W ramach indywidualizacji nauczania i tzw. „przedmiotów uzupełniających”, realizowanych przez niektórych uczniów w odniesieniu do „zajęć plastycznych”, określono następujące cele: „Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji – percepcja sztuki. Uczeń uczestniczy w kulturze poprzez kontakt z zabytkami i dziełami sztuki współczesnej, mając poczucie związku z tradycją narodową i europejskim dziedzictwem kultury oraz doceniając dorobek innych kręgów kulturowych. Tworzenie wypowiedzi – ekspresja przez sztukę. Uczeń podejmuje działalność twórczą, posługując się środkami wyrazu plastycznego, innych dziedzin sztuki i elementami formy przekazów medialnych, projektując publikacje prasowe albo programy telewizyjne. Analiza i interpretacja tekstów kultury – recepcja sztuki. Uczeń rozróżnia wybrane style i kierunki architektury i sztuk plastycznych oraz osadza je w odpowiednim porządku chronologicznym i miejscu, z którym było związane ich powstanie; rozpoznaje dzieła w wybranych dyscyplinach architektury i sztuk plastycznych, przyporządkowując je właściwym autorom” (NPPK, s. 97).

Przepracowany na nowo *Program nauczania religii rzymskokatolickiej* z 2010 r. także podejmuje kwestię korelacji szkolnych zajęć religijnych z edukacją plastyczną w różnych miejscach.

W *Programie nauczania religii* na etapie katechezy inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii (nr AZ-1-01/10), czyli na pierwsze trzy klasy szkoły podstawowej, autorzy przewidzieli różne elementy korelacji na-

³⁶ *Tamże*, s. 306-308.

³⁷ *Tamże*, s. 314-315.

uczania religii z szeroko rozumianą edukacją estetyczną. W treściach I klasy można odnaleźć zapis o „wystroju sali katechetycznej w szkole” (NPNR, s. 36). W wyeksponowanej na końcu opisu wszystkich trzech klas korelacji nauczania religii i edukacji wczesnoszkolnej można odnaleźć treści dotyczące wprost edukacji plastycznej. Dla klasy I sprowadza się ona do ilustrowania scen i sytuacji wybranymi technikami plastycznymi, a także umiejętności korzystania z narzędzi multimedialnych (NPNR, s. 60). Dla klasy II i III, opisywanych razem, edukacja plastyczna zakłada „przekazy medialne i zastosowanie ich wytworów w działalności twórczej; upowszechnianie kultury w środowisku szkolnym; dziedziny działalności twórczej człowieka; wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do dziedzictwa kultury” (NPNR, s. 61).

Dla starszych klas (IV-VI) szkoły podstawowej *Program nauczania religii* (nr AZ-2-01/10) przewiduje katechezę mistagogiczną. W celach katechetycznych – wymaganiach ogólnych wyraźnie wyeksponowano odbiór, analizę i interpretację tekstów o charakterze religijnym, ale także porządkowanie i poznawanie dzieł sztuki religijnej (NPNR, s. 68). Niestety, to wskazanie nie ma większego przeniesienia na pozostałe propozycje. W uszczegółowieniu celów, treści i wymagań jedynie w klasie IV w bloku tematycznym „Poznaję Boga” zwraca się uwagę na łączenie treści z plastyką, polegające na wprowadzaniu w lekcje religii wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych, należących do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury inspirowanego Biblią (NPNR, s. 73). Autorzy przypominają również we wskazaniach do realizacji programu, że zwiększeniu skuteczności katechezy sprzyja wykorzystanie metod pracy z obrazem i środkami multimedialnymi (NPNR, s. 78). Wyraźne odniesienie do korelacji z plastyką pojawia się jeszcze w klasie VI w bloku tematycznym „Jesteśmy włączeni w dziedzictwo Kościoła”, kiedy zaleca się poznanie dzieł architektury i sztuk plastycznych, należących do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury (NPNR, s. 100). Można podsumować, że omawiany *Program* na tym etapie edukacyjnym nie przywiązuje większej wagi do korelacji nauczania religii i edukacji estetycznej, choć także jej nie utrudnia.

Na kolejnym poziomie, czyli w gimnazjum, w *Programie* (nr AZ-3-01/10) proponuje się katechezę wyznania i rozumienia wiary. Wbrew oczekiwaniom, także i tutaj odniesienie do korelacji ze sztuką nie występuje zbyt często. W klasie I w bloku tematycznym „Słowo Boże rozszerzało się” autorzy sugerują powiązanie religii i sztuki przez wspólne treści: „dzieła sztuki ojczystej i innych narodów” oraz „sposoby komunikowania się poprzez wyraz plastyczny” (NPNR, s. 116). W II klasie gimnazjum na korelację ze sztuką powołano się również jeden raz – w bloku tematycznym „Droga z Jezusem Chrystusem”, zapraszając do zapoznania się z motywami związanymi z rokiem liturgicznym obecnymi w malarstwie i muzyce (NPNR, s. 126). W klasie III wprost nie podejmuje się korelacji ze sztuką. Można znowu stwierdzić, że w analizowanym *Programie nauczania religii* kwestia korelacji szkolnej lekcji religii i sztuki potraktowana została raczej marginalnie.

W treściach programowych dotyczących kolejnego etapu edukacyjnego, czyli liceum (nr AZ-3-01/10), dominuje katecheza świadectwa wiary składanego w Kościele, świecie i rodzinie. W klasie I korelacja religii i wiedzy o kulturze wyraźnie została wskazana w bloku tematycznym „Oto Ja jestem z wami” i wyraża się w poznawaniu Kościoła lokalnego i kultury regionalnej, zabytków kultury innych wyznań chrześcijańskich w regionie oraz w prezentacji takich wątków obecnych w kulturze, jak: choroba, starość, niepełnosprawność i śmierć (NPNR, s. 146). W innym bloku, „Gdy się modlicie”, korelacja z wiedzą o kulturze wyrażona jest w zagadnieniach: modlitwa w literaturze i kulturze oraz *sacrum* w kulturze (NPNR, s. 148). Ostatni w I klasie blok tematyczny, „Rok Kościoła”, również opatrzony jest odniesieniem do wiedzy o kulturze, kiedy proponuje się omówienie okresów roku kościelnego w literaturze i kulturze (NPNR, s. 149). W II klasie liceum już w pierwszym bloku tematycznym, „Na początku stworzył Bóg niebo i ziemię”, autorzy zakładają obecność wspólnych treści z wiedzą o kulturze, a mianowicie odniesienie do kultury innych religii, dokładniej: religii Wschodu i islamu (NPNR, s. 153). W drugim bloku, „Tak Bóg umiłowiał świat”, postuluje się korelację z wiedzą o kulturze w jeszcze szerszym zakresie, obejmującym: wartość życia w kulturze, obecność przedstawień Chrystusa i Maryi w kulturze regionalnej, a także kulturę judaizmu, zwłaszcza na terenie danego regionu (NPNR, s. 154). Również kolejny blok, „Królestwo Boże w was jest”, akcentuje tę korelację, zwracając uwagę na rozróżnienie kultury wysokiej i masowej (NPNR, s. 157). Czwarty blok tematyczny, „Ku nowym niebiosom i nowej ziemi”, wskazuje treści wiedzy o kulturze (chrześcijański wymiar kultury, inkulturacja; chrześcijańskie dziedzictwo kultury regionalnej; współczesny kryzys kultury, kultura zaangażowana na rzecz ideologii), do których warto odnieść się podczas lekcji religii (NPNR, s. 159). Ostatni, piąty blok tematyczny także zawiera omawianą korelację, tym razem odnosząc się do wspólnego tematu dla wiary i kultury, jakimi są okresy roku kościelnego w literaturze i kulturze (NPNR, s. 160). W klasie III wiedza o kulturze łączy się z religią w następujących blokach tematycznych: „Ty ścieżkę życia mi ukażesz” – zagadnienie miłości w dziełach kultury (NPNR, s. 164); „Co Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela” – kwestia wierności (NPNR, s. 164), w bloku „Bądźcie poddani sobie, kierując się nawzajem bojaźnią Chrystusa” pojawia się wspólny wątek Świętej Rodziny w kulturze (NPNR, s. 166) i wreszcie w ostatnim, czwartym bloku, „Napominajcie siebie samych przez pieśni pełne ducha, pod wpływem łaski, śpiewając Bogu w waszych sercach”, odwołano się do wspólnych treści religii i kultury, jakimi są okresy roku kościelnego w literaturze i kulturze (NPNR, s. 167). Jak nietrudno zauważyć, ten etap edukacji najmocniej wypełniony jest zaleceniami dotyczącymi współpracy szkolnego nauczania religii i szeroko rozumianej edukacji kulturowej.

W *Programie nauczania religii* dla technikum (nr AZ-6-01/10) korelacja szkolnej lekcji religii i wiedzy o kulturze jest niemal identyczna z tą proponowaną dla szkół licealnych. Występują jednak dwa małe wyjątki. W I klasie w bloku

tematycznym „Kim jestem?” pojawiają się ważne dwa tematy dotyczące tożsamości narodowej i katolickiej w kulturze oraz wartości kultury regionalnej (NPNR, s. 174). Druga różnica dotyczy sugestii korelacji w II klasie w bloku tematycznym „Co mam zrobić?”, kiedy pojawiają się treści dotyczące kultury prawdy i miłości oraz relacji ewangelicznych błogosławieństw do kultury (NPNR, s. 186). Zapewne przez niedopatrzenie zabrakło ich dla liceum, ponieważ pozostałe postulowane treści korelacji są takie same.

W *Programie nauczania religii* dla szkoły zawodowej (nr AZ-5-01/10) korelacja religii z blokiem humanistyczno-społecznym w odniesieniu do zagadnień związanych z kulturą pojawia się tylko raz w I klasie przy omawianiu roku kościelnego, kiedy sugeruje się pochylenie na kulturą masową – technikami jej oddziaływania, rozróżniania, oceniania i wyboru (NPNR, s. 215). W klasie II w zakresie nas interesującym tylko raz pojawia się korelacja z blokiem humanistyczno-społecznym, sugerując zapoznanie uczniów z dziełami sztuki klasycznej i użytkowej (NPNR, s. 218).

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy podkreślić, że do najważniejszych wspólnych elementów lekcji religii i wychowania plastycznego należą:

- odkrywanie i poznanie religijnych treści i symboli związanych ze sztuką;
- uwrażliwianie na ich odbiór emocjonalny i estetyczny;
- zachęta do osobistych pytań związanych z wiarą i treściami religijnymi przekazanymi przez artystów;
- wyrażanie własnych doświadczeń religijnych przez różne formy artystyczne.

Mimo dotychczasowych prób korelacji na płaszczyźnie nauczania religii – plastyka wciąż jeszcze teoretykom i praktykom pozostaje wiele do zrobienia. Współczesna kultura staje się coraz bardziej medialna. Także współczesna katecheza, nawiązując do swych bogatych, wielowiekowych doświadczeń, powinna często sięgać po różnego rodzaju dzieła sztuki, także po obrazy religijne.

Umiejętne posługiwanie się zasadą pogłębienia w katechezie, w tym wykorzystanie wartościowych dzieł malarstwa religijnego, służy budzeniu i rozwijaniu wiary, jest rodzajem modlitwy, rozwija wyobraźnię i kreatywność uczniów, ułatwia zapamiętywanie przekazywanych treści, wyrabia umiejętność świadomego odbioru wizualnej rzeczywistości, tworzy wreszcie okazję do wyrażania własnych emocji i doświadczeń religijnych.

Wykorzystywanie obrazów w edukacji religijnej służy nie tylko osiągnięciu określonych celów katechetycznych, ale daje równocześnie okazję do twórczego angażowania uczniów i kształtowania ich estetycznej wrażliwości. Praca z obrazami tworzy możliwość odkrywania piękna, dostrzegania go w otaczającej nas rzeczywistości i „zachowywania w sercu”, czyli ubogacania tym pięknem własnego człowieczeństwa.

Rozdział II

OBRAZY RELIGIJNE W PODRĘCZNIKACH EDUKACJI PLASTYCZNEJ W LATACH 2001-2008

Szeroko rozumiana edukacja plastyczna powinna otwierać wychowanków na piękno i uczyć, jak je odkrywać, doceniać i cieszyć się nim. Sztuka, która niesie ze sobą niezwykły potencjał wychowawczy, powinna nie tylko uwrażliwiać na piękno, ale także na inne wartości: „Współcześnie podkreśla się znaczenie, jakie w wychowaniu estetycznym posiadają wartości poznawcze i estetyczne: poszukiwanie prawdy, dobra i piękna konieczne jest dla pełnego, integralnego rozwoju osobowości. Obok podstawowego zadania wychowania, jakim jest rozwój człowieka jako osoby, zwraca się uwagę na potrzebę kształcenia uczuć, woli i charakteru, uczenia kontemplacji, formowania sumienia i wzmacniania postaw wobec innych. Kształtowanie wrażliwości estetycznej współczesnych dzieci i młodzieży winno dokonywać się w różnych środowiskach, choć istotną rolę będzie tu odgrywała szkoła, której podstawowym zadaniem jest troska o całościowy rozwój uczniów. (...) Wychowanie estetyczne winno prowadzić do świadomego poznawania i doświadczania rzeczywistości w sposób całościowy na różnych poziomach percepcji: zmysłowym, intelektualnym i duchowym”¹.

W edukacji szkolnej na określenie wychowania estetycznego posługiwano się nazwą „rysunek”, którą później zamieniono na „wychowanie plastyczne”. W tym brzmieniu miała obrazować nowe, podstawowe zadania przedmiotu: wychowanie osobowości przez sztukę, a więc zarówno rozwijanie zdolności twórczych przez działalność plastyczną w różnych technikach i materiałach, jak również kształtowanie poczucia piękna oraz zaznajomienie z różnymi dziełami sztuki, zgodnie z postulatem łączenia aktywności twórczej z odbiorem sztuki. W końcu lat 70. powstała nazwa „plastyka”, za którą pojawiły się tendencje do banalizacji całej koncepcji wychowawczej i powrotu do koncepcji mimetycznego przedstawiania świata i stosowania jej w nauczaniu od najmłodszych lat². W nowszych dokumentach oświatowych w odniesieniu do wychowania estetycznego stosuje się terminy: „plastyka”, „wiedza o kulturze”, „historia sztuki”, „zajęcia plastyczne” czy „zajęcia artystyczne”³.

¹ R. CHAŁUPNIAK, *Wychowanie estetyczne w polskiej szkole*, w: TENŻE, T. MICHALEWSKI, E. SMAK (red.), *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*, Opole 2014, s. 375.

² Por. H. HOHENSEE-CISZEWSKA, *Powszechna edukacja plastyczna*, Warszawa 1982, s. 78-79.

³ R. CHAŁUPNIAK, *Wychowanie estetyczne*, s. 379-380. Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego*, Dz.U. 1999 r. nr 14, poz. 129; MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ, *Podstawa*

Choć często nie przywiązuje się większej wagi do edukacji plastycznej w wydaniu szkolnym, to jednak wszyscy odpowiedzialni za wychowanie – począwszy od zarządzających systemem oświaty i programistów przez dyrektorów szkół i nauczycieli po rodziców i samych uczniów – zaproszeni są, by lepiej wykorzystać pedagogiczną szansę, jaką jest spotkanie ze sztuką, w tym odkrywanie i doświadczanie wartości ukrytych w malarstwie religijnym.

Reforma oświaty, jaka dokonana się w Polsce na przełomie XX i XXI w., stała się również okazją do pochylenia się nad tym szczegółowym zagadnieniem. Opracowana wówczas podstawa programowa kształcenia ogólnego, jak i jej kolejne odsłony⁴, stworzyły możliwość nie tylko do prezentacji, ale pogłębionej recepcji różnych dzieł sztuki, które wcześniej, głównie z pobudek ideologicznych, były marginalizowane albo zupełnie eliminowane z treści programowych.

Na stronach internetowych Ministerstwa Edukacji Narodowej można odnaleźć szczegółowy wykaz podręczników szkolnych przeznaczonych do kształcenia ogólnego, dopuszczonych po 10 marca 1999 r. dla szkoły podstawowej⁵, gimnazjum⁶ i szkół ponadgimnazjalnych⁷. Obecnie szczegółowej analizie zostaną poddane podręczniki dla trzech etapów rozwojowych: klasy IV-VI szkoły podstawowej, gimnazjum oraz liceum i technikum. Badania powinny ukazać, jakie obrazy religijne zostały wykorzystane przez autorów lub redaktorów poszczególnych podręczników oraz czy i w jaki sposób zwrócono uwagę na możliwą korelację z nauczaniem religii.

1. Szkoła podstawowa

W polskiej szkole po reformie z 1999 r. pierwsze trzy klasy szkoły podstawowej zostały objęte tzw. „kształceniem zintegrowanym”. Oprócz nauki języka obcego oraz ewentualnych (fakultatywnych) zajęć z religii lub etyki nie funkcjonuje podział na przedmioty. Dopiero od klasy IV pojawiają się szczegółowe przedmioty, w tym zajęcia plastyczne i specjalne do nich przygotowane zestawy podręczników i innych materiałów dydaktycznych.

programowa z komentarzami, t. VII. *Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, www.men.gov.pl/images/stories/pdf/Reforma/men_tomom_7.pdf (5.05.2013); E. SZARADOWSKA-ZAMIRSKA, *Wiedza o kulturze a edukacja plastyczna w szkole ponadgimnazjalnej – wybrane zagadnienia*, w: J. STALA (red.), *Wychowanie młodzieży na poziomie szkół ponadgimnazjalnych*, cz. 1. *Wychowanie ogólne*, Tarnów 2007, s. 111-131.

⁴ MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego*, Dz.U. 1999 nr 14 poz. 129; MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2002 nr 51, poz. 458.

⁵ Por. http://archiwum.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2223&Itemid=79 (19.06.2014).

⁶ Niestety, na stronie MEN nie podano wykazu podręczników dla gimnazjum.

⁷ Por. http://archiwum.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2225&Itemid=79 (19.06.2014).

Pochylając się nad zagadnieniem wykorzystania malarstwa religijnego w ramach szkolnej edukacji plastycznej na tym poziomie edukacyjnym, należy przeanalizować dostępne podręczniki. Ponieważ ich liczba jest dość znaczna, stąd na samym wstępie wprowadzono pewne ograniczenia. Analizie zostaną poddane podręczniki, które spełniają następujące kryteria: przygotowane są do wszystkich trzech klas z danego poziomu (klasy IV-VI szkoły podstawowej), a także przeznaczone są tylko do nauczania plastyki (bez łączenia z muzyką, choć taką możliwość zakładała podstawa programowa). Lista obejmuje w sumie siedem książek, posiadających aprobatę Ministerstwa Edukacji Narodowej:

- A. ADAMSKA-UBAKA, K. SZLASKA, *Wędrówki plastyczne. Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej*, cz. I, NOWA ERA, Warszawa 2007² (10/06) oraz J. SIERPIŃSKA, K. SZLASKA, *Wędrówki plastyczne. Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej*, cz. II, NOWA ERA, Warszawa 2007 (06/07);
- A. GACEK, *Pomaluj swój świat. Podręcznik do plastyki dla klas IV-VI*, cz. I (podręcznik), MAC EDUKACJA, Kielce 2007 (45/07);
- A. MISIOR-WAŚ, W. SYGUT, *Lubię tworzyć. Podręcznik do nauczania plastyki w klasach 4-6 szkoły podstawowej*, MAC EDUKACJA, Kielce 2004 (52/04);
- M. POLKOWSKA, L. WYSZKOWSKA, *Plastyka. Podręcznik dla szkoły podstawowej. Klasa IV-VI*, OPERON, Gdynia 2008 (170/08);
- J. STASIAK, J.A. ZIELIŃSKI, *Świat sztuki. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2007 (168/06);
- S.K. STOPCZYK, B. NEUBART, *Plastyka. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2005 (55/05).

Pierwszy z podręczników składa się z dwóch części i ukazuje treści związane ze sztuką w porządku chronologicznym. W pierwszej części odwołano się do 5, w drugiej do 6 obrazów, których tematyka ściśle łączy się z religią. Autorki zwracają uwagę raczej na formalną stronę dzieł, traktując je jako przykłady określonych technik malarskich, choć pojawiają się także pewne delikatne odniesienia do kwestii religijnych. Obrazy opisane są dobrze pod względem formalnym: podany jest autor (w pierwszej części łącznie z rokiem urodzin i śmierci), tytuł, sposób wykonania obrazu oraz – jeśli to istotne – jego wielkość.

W drugiej, niezależnej części podręcznika autorki odwołały się do znanych obrazów, które również można potraktować jako religijne, tzn. stawiające pytania o sens życia, znaczenie mądrości lub odnoszące pośrednio do rzeczywistości nadprzyrodzonej. Do takich obrazów można zaliczyć z pewnością dzieła: Rafała (*Szkoła Ateńska*), Aleksandra Gierymskiego (*Trumna chłopska*), Józefa Szermentowskiego (*Pogrzeb wiejski*), Jana Ciąglińskiego (*Plac św. Marka w Wenecji rankiem*), Edwarda Muncha (*Krzyk*) czy Ferdynanda Khnopffa (*Zamykam się w sobie*). Wykorzystanie takich obrazów dawało możliwość szerszej korelacji i odwołania się na zajęciach plastycznych zarówno do wątków religijnych, jak i moralnych.

A. ADAMSKA-UBAKA, K. SZLASKA, <i>Wędrowki plastyczne.</i> <i>Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej, cz. I, NOWA ERA, Warszawa 2007² (10/06)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
49	Hans Memling (ok. 1435-1494)	<i>Sąd Ostateczny</i> , olej na desce, Muzeum Narodowe w Gdańsku	O treści i formie w malarstwie
49	Rembrandt (1606-1669)	<i>Pejzaż z miłosiernym Samarytaninem</i> , olej na płótnie	
53	Michał Anioł, Michelangelo Buonarroti (1475-1564)	<i>Stworzenie człowieka</i> , fresk (frag- ment), największe na świecie ma- lowidło na sklepieniu watykańskiej Kaplicy Sykstyńskiej, 40 m długości i 13 m wysokości, 21 m nad ziemią	Techniki malarskie
53	Giotto di Bondone (ok. 1267-1337)	<i>Adoracja Madonny</i> , tempera na desce	
67	Rafaël (1493-1520)	<i>Mojżesz przed krzakiem gorejącym</i> , fresk (fragment)	(lekcja powtórzeniowa)

J. SIERPIŃSKA, K. SZLASKA, <i>Wędrowki plastyczne.</i> <i>Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej, cz. II, NOWA ERA, Warszawa 2007 (06/07)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
33	Rafaël	<i>Szkola Ateńska</i> , 1509-1511	Od renesansu do manieryzmu
33	El Greco	<i>Święty Hieronim pokutujący</i> , ok. 1600 (przykład manieryzmu)	
48	Georges de La Tour	<i>Hiob wyszydzany przez żonę</i> , I poł. XVII w. (światłocień)	Z Wersalu do Wilanowa
55	Andrea Pozzo	malowidło na sklepieniu kościoła św. Ignacego w Rzymie (Włochy), II. poł. XVII w. (przykład iluzji)	Barokowe rzeźby i budowie
75	Henryk Siemiradzki	<i>Pochodnie Nerona (Świeczniki chrześcijaństwa)</i> , 1878, 305x704 cm, Muzeum Narodowe w Kra- kowie (alegoria prześladowań)	Akademizm
84	Jan Matejko	<i>Kazanie Skargi</i> , 1864	Historyzm
88	Jean François Millet	<i>Anioł Pański</i> , 1858-1859	Realizm
89	Aleksander Gierzyński	<i>Trumna chłopska</i> , 1894-1895	
89	Józef Szermentowski	<i>Pogrzeb wiejski</i> , 1862	
94	Jan Ciągłiński	<i>Plac św. Marka w Wenecji rankiem</i> , 1894	Impresjonizm
102	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893	Symbolizm
103	Ferdynand Khnopff	<i>Zamykam się w sobie</i> , 1891 (fragment)	

Podobnie w podręczniku A. Gacek, pt. *Pomaluj mój świat*, pojawia się obraz Luigi Nono *Refugium Peccatorum (Schronienie grzeszników)*, który – choć pozornie „mało religijny” – może zachęcić do ciekawych rozmów z uczniami na temat grzechów i doświadczenia ich przebaczenia. Podręcznik ten zawiera kilkanaście obrazów religijnych, dość dobrze opisanych, m.in. pojawia się w całości reprodukcja fresków Michała Anioła z Kaplicy Sykstyńskiej z ukazaniem szcze-

głów *Stworzenia Adama* oraz *Wygnań z Raju*. Dla nauczycieli plastyki obrazy Georgesa de La Tour, Rafaela Santi, Giotta di Bondone, Rogiera van der Weydena czy Andrieja Rublowa są przykładami nowatorskich rozwiązań artystycznych, natomiast dla katechetów – ważnymi świadectwami wiary, ukazanymi i zachowanymi w przedstawieniach malarskich.

A. GACEK, <i>Pomaluj swój świat. Podręcznik do plastyki dla klas IV-VI</i> , cz. I (podręcznik), MAC EDUKACJA, Kielce 2007 (44/07)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
16	Luigi Nono	<i>Refugium Peccatorum (Schronienie grzeszników)</i> , 1882	Ciepło – zimno – kolorowo. Gama barw ciepłych i zimnych
18	Józef Mehoffer	<i>Projekt witraża Chrystus Sądzący</i> , 1902-1906	Plama! Rodzaje plam malarskich
21	Georges de La Tour	<i>Maria Magdalena pokutująca</i> , ok. 1640	Słońce, blask, jasność. Światło w dziele sztuki
24	Georges de La Tour	<i>Narodzenie</i> , 1640	Natężenie płaszczyzn barwnych. Walor
25	El Greco	<i>Pogrzeb hrabiego Orgaza</i> , 1586-1588	
26	Józef Mehoffer	<i>Anioł</i> , 1903, Muzeum Narodowe, Poznań	„Ani dnia bez kreski”. Linia w sztukach plastycznych
27	Rogier van der Weyden	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , fragment, ok. 1435	
32	Albrecht Dürer	<i>Pokłon Trzech Króli</i> , 1504 (przykład perspektywy bocznej)	Daleko, dalej, najdalej cz. 2. O perspektywie
37	Domenico Veneziano	<i>Madonna z Dzieciątkiem, św. Franciszkiem, św. Janem Chrzcicielem, św. Zenobiuszem i św. Łucją</i> , ok. 1445	Wokół osi symetrii. Kompozycja symetryczna i asymetryczna
38	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , fragment, 1465-1471	
39	Rafael Santi	<i>Madonna della Sedia</i> , 1516	Otwarte czy zamknięte? Kompozycja otwarta i zamknięta
47	Giotto di Bondone	<i>Św. Franciszek przemawiający do ptaków</i> , ok. 1296	Świat plam i barw. O malarstwie
47	Hanna Rudzka-Cybisowa	<i>Kościół Mariacki</i> , ok. 1930, Muzeum Narodowe, Warszawa	
52	artysta nieznany	<i>Wieża Babel</i> , ok. 1590	Jak to zbudowano?
52	Jean Fouquet	<i>Budowa katedry</i> , XV w.	Tajemnice budowniczych
55	Andriej Rublow	<i>Święta Trójca</i> , ok. 1408-1425	Kościół, cerkwie, meczety... Architektura sakralna
55	Jerzy Nowosielski	<i>Cerkiewka</i> , 1961, Muzeum Narodowe, Kraków	
71	Vlastimil Hofman	<i>Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem</i> , 1909	Wycinanki i pająki. Sztuka ludowa
83	Michał Anioł	freski na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej, 1508-1512	Malowidła ściennie. Fresk
84	Michał Anioł	<i>Wygnań z raju</i> , fresk na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej, 1508-1512	
84	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej, 1508-1512	

W porównaniu z poprzednimi podręcznikami *Lubię tworzyć* A. Misior-Waś nie odwołuje się do zbyt wielu obrazów religijnych, choć także można skorzystać z dwóch ważnych i pięknych dzieł Michała Anioła i Petera Paula Rubensa. Obraz *Katedra w Rouen* Claude'a Moneta, znany z różnych wersji, podobnie jak *Szkoła Ateńska* Rafaela, mogą stanowić ciekawy punkt wyjścia do tematów związanych z Kościołem i jego różnymi przedstawieniami.

A. MISIOR-WAŚ, W. SYGUT, <i>Lubię tworzyć. Podręcznik do nauczania plastyki w klasach 4-6 szkoły podstawowej</i> , MAC EDUKACJA, Kielce 2004 (52/04)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
35	–	Portret św. Augustyna (przykład kompozycji zamkniętej)	Kompozycja
72	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fragment fresku w Kaplicy Sykstyńskiej	Czas wielkich mistrzów
72	Rafaël	<i>Szkoła Ateńska</i>	
85	Peter Paul Rubens	<i>Wniebowzięcie Matki Boskiej</i>	Sztuka dekoracji i porządku
101	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i>	Światło

Podręcznik M. Polskowskiej i L. Wyszowskiej, systematyzując wiedzę dotyczącą sztuki, odwołuje się do 11 obrazów o tematyce religijnej. W książce przedstawiona jest także słynna *Szkoła Ateńska* Rafaela oraz obraz, który równie dobrze może służyć jako źródło ciekawych inspiracji religijnych – dzieło Caspara Davida Friedricha *Podróżnik nad morzem chmur*. To XIX-wieczne przedstawienie zachęca do głębokiej empatii, refleksji nad życiem i samotnością, nad pięknem i nieskończonością. Niemniej ciekawą inspiracją do rozmów łączących treści estetyczne i religijne może być, przedstawiony w podręczniku, obraz Emila Nolde *Ukrzyżowanie*, który jako przykład swoistego buntu estetycznego konfrontowany jest z wydarzeniem śmierci Jezusa na krzyżu. Wykorzystane w podręczniku obrazy Piero della Francesca, Andrea Mantegna, Michała Anioła czy Caravaggia również nie powinny być odkrywane jedynie od strony formy, ale ubogacone dogłębnym poznaniem treści, jakie prezentują.

M. POLKOWSKA, L. WYSZKOWSKA, <i>Plastyka. Podręcznik dla szkoły podstawowej. Klasa IV-VI</i> , OPERON, Gdynia 2008 (170/08)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
15	–	<i>Pieta z Tubądzina</i> , XV w. (tempera na desce)	Z natury i wyobraźni, czyli opowieść o malarstwie
71	Pierro ⁸ della Francesca	<i>Biczowanie</i> (perspektywa zbieżna)	Blisko – daleko, czyli po co jest perspektywa
72	Jacek Malczewski	<i>Anioł i pastuszek</i>	
82	Konrad Witz	<i>Cudowny polów</i> , XV w. (biblijna scena z realistycznym pejzażem)	Co to jest historia sztuki?
82	Andrea Mantegna	<i>Martwy Chrystus</i> , XV w.	
107	–	Fresk z absydy kościoła w Tahull w Hiszpanii	Biblia dla ubogich, czyli sztuka romańska

⁸ Błąd literowy w opisie.

114	Ramon de Mur	<i>Matka Boska Karmiąca</i>	Kościół sięgające nieba, czyli sztuka gotycka
120	Rafaël	<i>Szkola Ateńska</i>	Powrót do starożytności, czyli sztuka renesansowa
120	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama, XVI w.</i>	
127	Caravaggio	<i>Ukrzyżowanie św. Piotra, XVII w.</i>	Bogactwo i różnorodność, czyli sztuka barokowa
136	Caspar David Friedrich	<i>Podróżnik nad morzem chmur, XIX w.</i>	Uczucia i kolor, czyli sztuka romantyzmu
140	Jean-François Millet	<i>Anioł Pański, XIX w.</i>	Praca zwykłych ludzi, czyli sztuka realizmu
151	Emil Nolde	<i>Ukrzyżowanie</i>	Bunt wobec przeszłości, czyli sztuka pierwszej połowy XX wieku

Dość popularny podręcznik J. Stasiaka i J.A. Zielińskiego, pt. *Świat sztuki*, odwołuje się do obrazów związanych ze świątyniami (katedry na Wawelu i Chartres czy Panteonu), a także do znanych ikon (*Matka Boska Częstochowska* czy *Przemienienie Pańskie* Teofana Greka). Godne uwagi ze względu na korelację nauczania plastyki i religii jest odwołanie się do *Sądu Ostatecznego* Michała Anioła i zwrócenie uwagi na fragment przedstawiający jednego z apostołów – św. Bartłomieja. Ciekawym przyczynkiem do rozmów na tematy religijne może być twórczość Nikifora i przywołany w książce jego obraz *Uczta malarzy*.

J. STASIAK, J.A. ZIELIŃSKI, <i>Świat sztuki</i> . Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej, WSiP, Warszawa 2007 (168/06)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
51	Saturnin Świerzyński	<i>Wnętrze katedry na Wawelu, 1877</i>	Święte wzgórze Wawel
52	Leon Wyczółkowski	<i>Krucyfik wawelski, 1896</i>	
81	anonimowy malarz	<i>Wnętrze Panteonu, ok. 1730</i>	Promieniowanie cywilizacji. Rzym – Nowy Jork
100	Camille Corot	<i>Katedra w Chartres, 1830</i>	Różnorodność Europy. Kościół, cerkiew, meczet, synagoga
106	–	<i>Matka Boska Częstochowska, Częstochowa, Jasna Góra, ok. 1434</i>	
107	Teofan Grek	<i>Przemienienie, ikona ruska, 1370-1405</i>	
125	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny, 1535-1541, Kaplica Sykstyńska w Rzymie</i>	Gdyby nie Leonardo, nie byłoby <i>Giocondy</i>
126	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny, 1535-1541, Kaplica Sykstyńska w Rzymie, fragment z postacią „świętego Bartłomieja ze skórą”</i>	
135	Nikifor	<i>Uczta malarzy, lata 20. XX w.</i>	

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, oprócz wcześniejszego, zaproponowały także drugi podręcznik przeznaczony dla klas IV-VI szkoły podstawowej przygotowany przez S.K. Stopczyka z ćwiczeniami B. Neubart. W tej książce przywołano 9 obrazów religijnych. Choć autor koncentruje się na kwestiach ar-

tystycznych, to prezentowane dzieła w ciekawy sposób mogłyby być wykorzystane także na lekcjach religii.

S.K. STOPCZYK, B. NEUBART, <i>Plastyka</i> . <i>Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej, WSiP, Warszawa 2005 (55/05)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
38	Piero della Francesca	<i>Matka Boska Miłosierdzia</i> (przykład kompozycji symetrycznej)	O kompozycji
41	Rafaël Santi	<i>Madonna z Dzieciątkiem zwana Piękną Ogrodniczką</i> (przykład kompozycji zamkniętej)	
47	Piero della Francesca	<i>Biczowanie</i> (perspektywa centralna)	O przestrzeni w obrazie
104	–	<i>Zwiastowanie pasterzom</i> , fragment malowidła z kościoła św Izydora w Leon, Hiszpania, XII w.	Wśród kościołów, katedr i ołtarzy
104	–	<i>Wypędzenie przekupniów ze świątyni</i> , fragment ołtarza gotyckiego, XV w.	
111	Giotto	<i>Sen Joachima</i> , malowidło ściennie w kaplicy rodziny Scrovegni w Padwie	Niech żyje człowiek, niech żyje piękny świat!
112	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i> (perspektywa linearna)	
114	Andrea Pozzo	<i>Wniebowzięcie św. Ignacego</i> ⁹ w kościele św. Ignacego w Rzymie	Wielkie poruszenie
118	Caravaggio	<i>Święty Mateusz i anioł</i> (realizm, silne kontrasty światłocieniowe, dynamiczny układ kompozycyjny oparty na przekątnej)	

W podręcznikach bazujących na podstawach programowych z lat 1999-2002 do nauczania plastyki, przeznaczonych dla uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej, można bez większych trudności odnaleźć dzieła malarskie, które klasyfikowane są jako obrazy religijne. Twórcy tych podręczników nie unikali przedstawień o tematyce religijnej, choć – co jest wyraźnie zauważalne i zrozumiałe – mniej koncentrowali się na treściach, a bardziej na kwestiach formalnych poszczególnych obrazów. Wśród różnych dzieł sztuki wykorzystanych w podręcznikach jest wiele takich, których poznawanie od strony artystycznej można łączyć z wychowaniem religijnym.

2. Gimnazjum

Szkoły gimnazjalne, które powstały w wyniku reformy oświatowej z 1999 r., miały być dla uczniów okazją do pogłębienia wiedzy ogólnej i przygotowania do dalszych wyborów życiowych. Wprowadzony nowy etap edukacji wiązał się z pojawieniem nowych materiałów dydaktycznych, w tym licznych podręczników przeznaczonych do wychowania plastycznego. Wiele z nich zostało po

⁹ Dzieło znane raczej jako *Apoteoza św. Ignacego*.

2008 r. na nowo przepracowanych, stąd w obecnej analizie na zasadzie przykładu zostaną uwzględnione jedynie trzy wybrane serie podręczników. Pierwsza obejmuje jeden podręcznik dla trzech klas, druga złożona jest z trzech książek, ale tylko przeznaczona do klasy II odnosi się do obrazów religijnych, trzecia jest zbiorem trzech podręczników przeznaczonych na kolejne klasy gimnazjum:

- H. BILEWICZ, A. ZIEMBA-MICHAŁOWSKA, *Spotkania ze sztuką. Plastyka – powiększenia. Podręcznik dla gimnazjum na 3 lata*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001 (74/01);
- J. CIESIELSKA, *Sztuka. Świątynie, pałace, ogrody. Podręcznik dla II klasy gimnazjum*, M. ROŻAK, Gdańsk 2001 (199/01);
- S.K. STOPCZYK, *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 1*, WSiP, Warszawa 2007⁹ (8/00); TENŻE, *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 2*, WSiP, Warszawa 2009¹⁰ (32/00); TENŻE, *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 3*, WSiP, Warszawa 2009⁹ (250/00).

Podręcznik autorstwa H. Bilewicz i A. Ziemby-Michałowskiej, pt. *Spotkania ze sztuką. Plastyka – powiększenia*, opisuje różne przykłady dzieł sztuki: od happeningu przez wzornictwo przemysłowe, architekturę, rzeźbę i inne aż po reklamę XX w. W tej ostatniej części zamieszczono reprodukcję obrazu Hieronima Boscha *Ogród rozkoszy ziemskich* oraz wspomniano o wykorzystywaniu w reklamie słynnego dzieła Michała Anioła *Stworzenie Adama* (s. 117). Poza tym autorzy nie odnieśli się do innych obrazów religijnych.

H. BILEWICZ, A. ZIEMBA-MICHAŁOWSKA, <i>Spotkania ze sztuką. Plastyka – powiększenia. Podręcznik dla gimnazjum na 3 lata</i> , Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001 (74/01)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
116	(Hieronim Bosch)	(<i>Ogród rozkoszy ziemskich</i> , ok. 1500, bez opisu)	Wielkiej sztuki karły i poczwary

Wśród serii podręczników zaproponowanych przez Wydawnictwo M. Rożak jedynie książka przeznaczona dla II klasy gimnazjum zawiera reprodukcje obrazów religijnych. Klasa I omawia sztukę starożytną, klasa III – sztukę XX w. Autorka podręcznika do klasy II, J. Ciesielska, zaproponowała uczniom swoją podróż przez historię sztuki nowożytnej: od Bizancjum i Rzymu po XIX w. Wykorzystano 20 przedstawień malarskich, których tematyka łączy się z wychowaniem religijnym.

J. CIESIELSKA, <i>Sztuka. Świątynie, pałace, ogrody. Podręcznik dla II klasy gimnazjum</i> , M. ROŻAK, Gdańsk 2001 (199/01)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
6	–	(Jezus Dobry Pasterz) Malarstwo z katakumb w Rzymie, IV n.e. Jezusa przedstawiano jako pasterza siedzącego na tronie władcy, sędziego, niewinne Dzieciątko, fraszobliwego mędrca i ukrzyżowanego męczennika	Na przełomie epok – wczesne średniowiecze

9	–	Ikona z Maryją i z Dzieciątkiem (Czcigodną), koniec XIII w. Malowanie (pisanie) ikon było dla ich twórców modlitwą. Na powstanie ikony składa się często praca wieloosobowego zespołu malarzy, kaligrafów i złotników	
20	Paolo Uccello	<i>Św. Jerzy walczący ze smokiem</i> , ok. poł. XV w. Św. Jerzy był patronem rycerzy	Zamki i twierdze, czyli architektura obronna średniowiecza
34	Rogier van der Weyden	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1445 r.	
34	–	<i>Pieta z Awinionu</i> , ok. 1460	
35	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1473 r. Szczegóły obrazu oddane zostały z dużą dokładnością, by urzeczywistnić wizję artysty dotyczące końca świata i mogącego nadejść w każdej chwili dnia Sądu Ostatecznego	Sztuka romańska i gotycka. Malarstwo i rzeźba gotycka
35	Rogier van der Weyden	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , ok. poł. XV w. Styl niderlandzkiego mistrza łączył cechy gotyckiego mistycyzmu i renesansowego realizmu	
40	Sandro Boticelli	<i>Zwiastowanie</i> , 1489-1490, doskonały przykład zastosowania zasad perspektywy zbieżnej	Kultura renesansu włoskiego. Rozwój miast
43	Cimabue	<i>Tronująca Madonna z aniołami</i> , ok. 1272-1302. Artyści łączyli w wizerunku Maryi cechy mistyczne i ziemskie	
47	Giotto di Bondone	<i>Oplakiwanie Chrystusa</i> , 1304-1313	Malarstwo renesansu i manieryzmu
47	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie Maryi</i> , I poł. XV w.	
49	Masaccio	<i>Ukrzyżowanie</i> , po 1425 r., wzorcowy model zastosowania perspektywy renesansowej	
50	Rafael Santi	<i>Madonna Sykstyńska</i> , 1513-1514, Rafael zasłynął jako malarz Madonn o łagodnych, wyidealizowanych rysach twarzy	
51	Leonardo da Vinci	<i>Św. Hieronim</i> , ok. 1480 r. Cierpiący święty pokutnik został ukazany w stanie wyczerpania	
51	Rafael Santi	<i>Szkoła ateńska</i> , 1509-1510	
52	Michał Anioł Buonarroti	<i>Stworzenie Adama</i> . Dotknięcie Boga symbolizuje przekazanie mocy miłości pierwszemu z ludzi. Freski z Kaplicy Sykstyńskiej przedstawiają najważniejsze postaci Starego Testamentu. W tej samej kaplicy znajduje się inny, dwadzieścia lat późniejszy fresk autorstwa Michała Anioła przedstawiający Sąd Ostateczny	

53	Tycjan	<i>Madonna rodziny Pesaro</i> z kościoła Santa Maria dei Freri w Wenecji	Sztuka baroku. Rokoko
54	El Greco	<i>Pogrzeb hrabiego Orgaza</i> , 1586-1588. Mistyczny, wizjonerski styl El Greco nigdy nie znalazł naśladowców	
58	Caravaggio	<i>Powołanie św. Mateusza</i> , ok. 1598 r. Caravaggio był mistrzem światłocienia i scen rodzajowych. Tematy biblijne ubierał w realia epoki	
58	Peter Paul Rubens	<i>Pokłon Trzech Króli</i> , 1610 r. Rubens reprezentował styl wytwornego dworskiego baroku, nawet kiedy malował sceny biblijne	Romantyzm
82	Casper David Friedrich	<i>Wędrowiec nad morzem mgieł</i> , ok. 1818. Friedrich był mistrzem nastroju i malarstwa krajobrazowego. Samotny wędrowiec kontemplujący piękno natury to najczęstszy motyw jego malarstwa	

W podręcznikach dla gimnazjum S.K. Stopczyka zwraca uwagę dość bogate wykorzystanie obrazów malarskich takich wielkich mistrzów, jak: Piero della Francesca, Peter Paul Rubens, El Greco, Caravaggio czy Rembrandt van Rijn. Zamieszczone reprodukcje są nie tylko sposobnością do uwag o charakterze estetyczno-artystycznym, lecz także do pogłębienia wiedzy religijnej. Obrazy tworzą okazję do rozważań związanych z wiarą, jej przeżywaniem i wyrażaniem. Wśród malarzy, których dzieła zostały przywołane w podręczniku S.K. Stopczyka, można wskazać również artystów polskich: Antoniego Brodowskiego, Witolda Wojtkiewicza, Teofila Ociepkę czy Marię Wnęk. Reprodukcje te, choć z pewnością mniej znane, mogą również pobudzić refleksję o charakterze katechetycznym i osobistym. Oprócz obrazów *stricte* religijnych ciekawe przemyslenia może zostawić spotkanie z obrazem Gustava Courbeta *Pogrzeb w Ornans* czy przykładowo zaprezentowana reprodukcja dzieła Romana Opałki, pt. *Opałka 1965 / 1-∞, Detal 1-35327*. Ten polski artysta, którego obrazy cieszą się dużą popularnością, może zachęcić do konfrontacji swego życia i jego przemijalności z doświadczeniem nieskończoności.

S.K. STOPCZYK, <i>Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 1</i> , WSiP, Warszawa 2007 ⁹ (8/00)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	Piero della Francesca	<i>Adoracja Dzieciątka</i> , po 1483	Różne tematy w sztuce i sposoby ich interpretacji
10	Peter Paul Rubens	<i>Hołd Trzech Króli</i> , ok. 1609 i 1628-1629 (fragment)	
13	–	<i>Św. Anna</i> , malowidło ściennie z Faras (fragment), Sudan w Afryce, VIII w.	
28	Parmigianino	<i>Madonna z długą szyją</i> , 1534-1540	Sztuka manieryzmu i baroku
29	El Greco	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1604-1614	
30	El Greco	<i>Ekstaza św. Franciszka</i> , ok. 1580	

34	Andrea Pozzo	<i>Wniebowzięcie św. Ignacego w kościele św. Ignacego w Rzymie, 1691-1694</i>	Poczet wielkich artystów
34	Pietro da Cortona	Plafon (malowidło sufitowe) w pałacu Barberinich w Rzymie, apoteoza rządów pap. Urbana VIII	
43	Caravaggio	<i>Św. Mateusz i anioł, 1600-1601</i>	
44	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu, 1602-1604</i>	
51	Peter Paul Rubens	<i>Madonna i święci, 1636-1640</i>	
55	Rembrandt van Rijn	<i>Powrót syna marnotrawnego, ok. 1662</i>	
87	Antoni Brodowski	<i>Portret biskupa Hołowczyca, 1828</i>	Sztuka klasycystyczna
110	Gustave Courbet	<i>Pogrzeb w Ornans, 1850</i>	Realizm

S.K. STOPCZYK, <i>Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 2, WSiP, Warszawa 2009¹⁰ (32/00)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
27	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen, ujęcie w dwóch różnych porach dnia, 1892-1894</i>	Impresjonizm
43	Paul Gauguin	<i>Walka Jakuba z aniołem, 1888</i>	Postimpresjonizm
83	Witold Wojtkiewicz	<i>Krucjata dziecięca, 1905</i>	Wielcy malarze polscy przełomu XIX i XX wieku

S.K. STOPCZYK, <i>Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 3, WSiP, Warszawa 2009⁹ (250/00)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
81	Roman Opałka	<i>Opałka 1965 / I-∞, Detal I-35327</i>	Nowy świat sztuki
123	–	<i>Święta Katarzyna, XX w.</i>	Polska sztuka ludowa
126	Teofil Ociepka	<i>Narodziny człowieka, 1965 (wizerunek raj)</i>	
127	Maria Wnęk	<i>Pan Bóg grozi z nieba paluszkami przerażającym, 1975</i>	

Analizowane podręczniki do plastyki przeznaczone na poziom szkoły podstawowej ukazują, że ich autorzy zakładają możliwość korelacji plastyki i religii. Poznawanie określonych dzieł sztuki od strony formalnej może zachęcić do głębszego otwarcia na przekazywane treści religijne. Dorastający młodzi ludzie, poznając różne ciekawe wiadomości dotyczące obrazów religijnych i innych dzieł sztuki, powinni mieć możliwość dalszego rozwijania i pogłębiania swojej wiedzy, również w zakresie tematyki, jaką proponują te przedstawienia.

3. Szkoły ponadgimnazjalne

W wyniku reformy z 1999 r. i opracowania nowej podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego oraz technikum został wprowadzony nowy przedmiot – wiedza o kulturze. Wśród podręczników przeznaczonych dla tego przedmiotu zostaną obecnie przeanalizowane pod kątem występowania w nich odniesień do malarstwa religijnego tylko te, które obejmowały wszystkie trzy lata nauczania w szkole ponadgimnazjalnej i proponowały kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym:

- R. CHYMKOWSKI, W. DUDZIK, M. WÓJTOWSKI, *Wiedza o kulturze. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum*, WSiP, Warszawa 2003 (227/03);
- Z. GRĘBOCKA, I. KURZ, M. LITWINOWICZ-DROŹDZIEL, P. RODAK, *Człowiek w kulturze. Podręcznik do wiedzy o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2006 (46/06);
- S. KRZEMIEN-OJAKA, A. KISIELEWSKA, A. KISIELEWSKI, M. KOSTUSZUK-ROMANOWSKA, Z. SUSZCZYŃSKI, N. SZYDŁOWSKA, *Kultura i przyszłość. Wiedza o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, OPERON, Gdynia 2006 (38/05);
- Z. MAJCHROWSKI, K. MROWCEWICZ, P. SITARSKI, D. SZWARCMAN, *Człowiek – twórca kultury. Podręcznik dla liceum i technikum (kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym)*, STENTOR, Warszawa 2003 (387/03);
- K. MORACZEWSKI, *Od wieży Babel do drapaczy chmur. Podręcznik wiedzy o kulturze dla liceów i techników. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym*, Wyd. eMPI², Poznań 2002 (76/03).

W opracowaniu trzech autorów: R. Chymkowskiego, W. Dudzika i M. Wójtowskiego odniesiono się do 9 obrazów religijnych. Zostały one dobrze opisane, choć – zgodnie z założeniami przedmiotu – skoncentrowano się raczej na zagadnieniach plastycznych. Dzieła malarskie omawiano w kontekście rozwoju różnych dziedzin kultury (np. słowa i teatru). Uczniowie, o których można sądzić, że nie po raz pierwszy spotykali się z obrazami religijnymi, mogli w ramach korelacji z nauczaniem religii katolickiej raz jeszcze zetknąć się z malarstwem Jana van Eycka, Rogiera van der Weydena czy Henryka Siemiradzkiego. Ciekawe wątki religijne mogą zostać podjęte np. przez kontakt z obrazem Williama Blake’a *Bóg stwarzający wszechświat* czy z ikonami Jerzego Nowosielskiego.

R. CHYMKOWSKI, W. DUDZIK, M. WÓJTOWSKI, <i>Wiedza o kulturze. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym.</i> <i>Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum, WSiP, Warszawa 2003 (227/03)</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
102	–	Św. Benedykt z Nursji, miniatura z XI w.	Przemiany kultury słowa
105	Jan van Eyck	<i>Madonna kanonika van der Paele</i> , fragment, 1436	
108	Rogier van der Weyden	<i>Magdalena czytająca</i> , ok. 1445	
131	Jean Fouquet	<i>Męczeństwo św. Apolonii</i> , ok. 1450 (przykład „reżysera w działaniu”)	Teatr i widowiska
161	–	Ikona z XVI w.	Sztuki wizualne
161	Jerzy Nowosielski	<i>Święta Paraskiewa</i> , ikona współczesna	
171	Henryk Siemiradzki	<i>Dirce chrześcijańska</i> , 1897	

172	William Blake	<i>Bóg stwarzający Wszechświat</i> , ilustracja do księgi <i>Europa. Proroctwo</i> , ok. 1779	
218	–	<i>Adoracja Dzieciątka</i> , ludowe malowidło na szkle	Typy kultury

W kolejnym podręczniku proponowanym przez ministerstwo, pt. *Człowiek w kulturze*, uczniowie mają możliwość zetknięcia się z wybranymi obrazami religijnymi Pietera Bruegela Starszego, Caravaggia, Giotta, Hansa Memlinga czy Rembrandta. W opisach obrazów nie zabrakło oprócz danych autora także daty powstania oraz miejsca ich ekspozycji. Takie podejście wydaje się profesjonalne i adekwatne do wprowadzenia w świat kultury.

Z. GRĘBOCKA, I. KURZ, M. LITWINOWICZ-DROŹDZIEL, P. RODAK, <i>Człowiek w kulturze. Podręcznik do wiedzy o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony</i> , Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2006 (46/06)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
87	–	<i>Mnich Eadwin</i> , XII w., miniatura	Media w kulturze. Słowo. Druk, komputer, internet
134	Pieter Bruegel Starszy	<i>Walka karnawału z postem</i> , fragment – strona karnawału, 1559, Kunsthistorisches Museum, Wiedeń	Widowiska w kulturze. Karnawał, zabawa i gra w kulturze
155	Andriej Rublow	Ikona św. Trójcy, Galeria Tretiakowska, Moskwa	Obraz w kulturze. U źródeł obrazu
155	–	Reprodukcja obrazu Jezusa Chrystusa namalowanego wedle widzeń św. Faustyny	
160	Caravaggio	<i>Św. Mateusz</i> , 1602. Ta, odrzucona wersja obrazu, nie zachowała się.	Obraz w kulturze. Sztuka i artyści
160	Caravaggio	<i>Św. Mateusz</i> , 1602, kościół San Luigi dei Francesi, Rzym	
167	–	<i>Madonna z Dzieciątkiem na okrągłym tronie</i> , Bizancjum, National Gallery of Art (Mellon Collection), Waszyngton	Kalendarium sztuki – część I
167	Giotto di Bondone	<i>Oplakiwanie Chrystusa</i> , fresk, kościół S. Maria dell' Arena, Padwa	
167	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> – lewe skrzydło tryptyku: <i>Raj</i> , fragment, Muzeum Narodowe, Gdańsk	
167	Rembrandt Harmenszoon van Rijn	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , Ermitaż, Petersburg	

Podręcznik *Kultura i przyszłość*, opracowany przez zespół aż sześciu autorów, wydaje się w jeszcze lepszym stopniu wypełniać zadanie dokładnego opisu omawianych dzieł. Chronologiczny układ podręcznika stał się okazją do prezentacji różnych wytworów artystycznych, w tym także obrazów religijnych. Informacje techniczne (autor, data powstania, miejsce przechowania) zostały wzbogacone o szczegółowe wyjaśnienia, które nie tylko wprowadzają uczniów

w szerszy kontekst powstawania dzieła, ale także dają okazję do głębszych przemyśleń i odniesień do sfery osobistej i religijnej. Zaproponowane obrazy mogą w dobry sposób być wykorzystane w ramach szkolnej lekcji religii. Wielcy autorzy: Rafael Santi, Georges de La Tour, Masaccio, Michał Anioł czy Paul Gauguin poprzez namalowane obrazy mogą być dla młodych ludzi dobrymi przewodnikami na drogach wiary. Jednocześnie podręcznik jest przykładem, że należy być ostrożnym w „przyjmowaniu na słowo” wszystkich przekazywanych treści. Nie wszystkie bowiem komentarze czy interpretacje mogą być dokładne. W tym kontekście ważna jest tzw. korelacja uzupełniająca albo korygująca, która nie tylko przekazuje rzetelną informację, ale także zachęci do własnych, wytrwałych poszukiwań. Nie chodzi w żaden sposób o wyszukiwanie „na siłę” czyichś błędów, lecz o wrażliwość na prawdę i jej sumienne zaprezentowanie.

S. KRZEMIEŃ-OJAKA, A. KISIELEWSKA, A. KISIELEWSKI, M. KOSTUSZUK-ROMANOWSKA, Z. SUSZCZYŃSKI, N. SZYDEŁOWSKA, <i>Kultura i przyszłość. Wiedza o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum</i> , OPERON, Gdynia 2006 (38/05)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	Rafael Santi	<i>Szkola ateńska</i> , fragment (Platon i Arystoteles), Stanza della Segnatura w Watykanie, 1509-1511	Kultura i natura
14	Georges de la Tour	<i>Święty Jeremiasz</i> , XVII w. Obraz ten może doskonale ilustrować nieżyczliwy stosunek człowieka (tu: średniowiecznego) do swojego ciała jako źródła namiętności krępującego dążenie do duchowej doskonałości ¹⁰	Kultura – kultury
66	–	Apsyda kościoła Santa Maria, Tadhull (Katalonia), ok. 1123. Przykład romańskiego malarstwa ściennego: Maryja tronuująca trzymająca Chrystusa. Charakterystyczne są tutaj: płaskość, linearyzm przedstawienia, przy jednoczesnym zachowaniu dostojeństwa postaci	Kultura katedr
69	–	Chrystus tronuujący w otoczeniu zwierząt symbolizujących ewangelistów, fragment dekoracji malarskiej z kaplicy zamkowej w Lublinie, 1418	
70	Simone Martini	<i>Zwiastowanie</i> , 1333. Obrazy tablicowe stały najczęściej na ołtarzu i były obudowane w architektoniczne obramowanie, przez co obraz stawał się częścią architektury kościoła	

¹⁰ Tytuł jest błędny. W rzeczywistości wykorzystany obraz to *Pokutujący św. Hieronim* z 1630 r. Wydaje się, że także zaproponowany opis jest mocno subiektywny i stereotypowy („średniowiecze = asceza i cierpiętnictwo”). Św. Hieronim był tłumaczem Biblii i doktorem Kościoła, który żyjąc na przełomie IV i V w. nie miał nic wspólnego ze średniowieczem.

71	Masaccio	<i>Trójca Święta</i> , Florencja, 1427. W tym fresku, namalowanym na ścianie kościoła Santa Maria Novella, po raz pierwszy w dziejach malarstwa zastosowano geometrycznie wykreśloną perspektywę zbieżną	
71	Giorgione	<i>Madonna tronująca</i> , Castelfranco, koniec XV w. Dzięki iluzji i poprawności anatomicznej postaci wierny miał mieć złudzenie fizycznej obecności Madonny i świętych w przestrzeni kościoła	
72	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fragment sklepienia Kaplicy Sykstyńskiej, Watykan, 1508-1512. Postać ludzka była centralnym tematem sztuki renesansu	
76	Andrea Pozzo	<i>Alegoria misji jezuickich i triumf świętego Ignacego</i> , 1691-1694. Malowidło umieszczone na sklepieniu kościoła San Ignazio w Rzymie. W niektórych miejscach trudno jest odróżnić świat obrazu od tego, co rzeczywiste	
76	Pieter Paul Rubens	<i>Upadek potępionych</i> , ok. 1620. Przekątna kompozycja obrazu służy zwiększaniu jego dynamiki, co jednocześnie podkreśla bezradność człowieka poddanego oddziaływaniu sił Boskich	
79	–	<i>Epitafium Wierzbicy z Branic</i> , XIV/XV w. Malarstwo religijne jest jednym ze źródeł portretu, tematu, który usamodzielniał się w sztuce renesansu. W <i>Epitafium św. Grzegorz</i> poleca sportretowaną osobę opiece Matki Boskiej z Dzieciątkiem	Kultura warowni, zamków i pałaców
89	Mistrz z Flémalle	<i>Zwiastowanie</i> , Ołtarz Mérode, ok. 1425. Tytułową scenę umieszczono w kwaterze środkowej. W lewej ukazano donatorów, zaś w prawej św. Józefa w warsztacie. Przygotowuje on pułapki na myszy, które to stworzenia symbolizowały szatana	

Kultura kamienic
mieszczańskich

90	Hieronim Bosch	<i>Wóz z sianem</i> , 1500-1502. Obraz przedstawia ironicznie spojrzenie na „drogę życia”, najeżoną różnymi niebezpieczeństwami. Siano symbolizuje znikomość świata doczesnego. Ukazano tu przedstawicieli wszystkich stanów, pochłoniętych zdobywaniem dóbr doczesnych, nie zauważających postaci Chrystusa	Tło światowe: konfrontacje
94	Henryk Siemiradzki	<i>Dirce chrześcijańska</i> , 1897. Obraz jest oparty na motywach książki francuskiego pisarza o początkach chrześcijaństwa. Przedstawia dramatyczny efekt fantazji Nerona, który chcąc stworzyć widowisko dla publiczności, kazał przywiązać młodą chrześcijankę do byka.	
105	–	Ikona ruska z XVII w. Ikona w Kościele prawosławnym, inaczej niż obraz religijny w Kościele katolickim, jest nie tyle ilustracją Biblii lub przedstawieniem świętego, lecz pełni funkcję świętego obrazu świadczącego o obecności tego, co niewidzialne. Ikonę malowało zazwyczaj dwóch lub więcej malarzy.	
109	Paul Gauguin	<i>La Orana Maria</i> , 1891. Gauguin przedstawił stary temat adoracji Madonny z Dzieciątkiem w nowy sposób. Świadczy o tym ledwie widoczna, wylaniająca się ze świata pozazmysłowego, postać anioła z lewej strony obrazu, a także dwie kobiety w pozie adoracji i aureole wokół głowy ciemnoskórej Madonny i Dzieciątka.	

Tytuł kolejnego podręcznika: *Człowiek – twórca kultury* zobowiązuje. Jego autorzy odnieśli się do wielu niezwykle ciekawych dzieł sztuki, w tym również do kilkunastu obrazów malarskich tak znanych twórców, jak: Rafael, Jan van Eyck, Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Tycjan czy Andriej Rublow. Religijne zainteresowania młodzieży mogą pogłębić także spotkania z obrazami pośrednio dotyczącymi sfery *sacrum*, np. *Krzyk* E. Muncha, *Opactwo w dąbrowie* C.D. Friedricha czy *Katedra w Rouen* C. Moneta. Przywołane obrazy i ich interpretacja dotyczą bowiem zagadnień związanych z głębokim przeżywaniem różnych stanów psychicznych, doświadczeniem własnej przemijalności czy złożonego procesu odkrywania otaczającej nas rzeczywistości. Każdy z obrazów ma w sobie pewien ładunek transcendentny, który nie pozwala się zamknąć jedynie w rzeczywistości widzialnej.

Z. MAJCHROWSKI, K. MROWCEWICZ, P. SITARSKI, D. SZWARCMAN, <i>Człowiek – twórca kultury. Podręcznik dla liceum i technikum (kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym)</i> , STENTOR, Warszawa 2003 (387/03)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
47	Rafaël	<i>Święta Cecylia</i> , 1515	Style, prądy, epoki
50	Jan van Eyck (ok. 1395-1441)	<i>Madonna kanclerza Rolin</i> , ok. 1431-1432, przykład mistrzowsko wykreślonej architektury	
51	–	Trzej królowie u Heroda, miniatura z <i>Ewangeliarza pułtuskiego</i> zwanego <i>Złotym kodeksem pułtuskim</i> , XI w.	
52	Caspar David Friedrich (1774-1840)	<i>Opactwo w dąbrowie</i> , 1809-1810	
54	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzeć</i> , 1510	
56	Rogier van der Weyden	<i>Święty Łukasz malujący Madonnę</i> , ok. 1434-1435	Artysta – rzemieślnik, od-twórca, twórca, prowokator
59	Michał Anioł	Chrystus jako Sędzia – fragment fresku <i>Sąd Ostateczny</i> ze ściany szczytowej Kaplicy Sykstyńskiej, 1535-1541	
67	Andriej Rublow	<i>Święta Trójca</i> , ok. 1420	
68	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893	Trudna sztuka współczesna
69	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen, fasada zachodnia w słońcu</i> , 1894	
84	Rafaël	<i>Madonna</i> , Państwowe Zbiory Sztuki w Dreźnie	Muzea, galerie, zabytki – poznajemy i chronimy kulturę
84	Tycjan	<i>Pokutująca Maria Magdalena</i> , Ermitaż w Petersburgu	
86	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1472	
149	William Blake	<i>Drabina Jakubowa</i> , 1800-1803	Konwencja teatralna, czyli umowa między twórcami a widzami

Podręcznik K. Moraczewskiego, pt. *Od wieży Babel do drapaczy chmur*, przeznaczony dla przedmiotu „wiedza o kulturze” w szkołach ponadgimnazjalnych jest bodajże najszerszym tego typu opracowaniem. Na ponad trzystu stronach autor zebrał szczegółowe informacje dotyczące wielu dziedzin kultury, ukazane w ich historycznym rozwoju: od starożytności aż po sztukę XX w. Solidna dawka teorii uzupełniona jest o liczne rysunki, szkice i zdjęcia, w tym także reprodukcje różnych obrazów. Wśród twórców dzieł malarskich nie zabrakło znanych nazwisk: Leonarda da Vinci, Rafaela, Tycjana, Michała Anioła, Caravaggia czy Rubensa. Autor podręcznika przywołuje przykłady licznych obrazów, by nie tyle skoncentrować uwagę odbiorców na treściach, co na ewolucji różnych możliwości malarskich. Szczegółowe opisy pozostawiają wrażenie rzetelnego wprowadzenia od strony technik, natomiast domagają się uzupełnienia od strony merytorycznej, zwłaszcza w odniesieniu do obrazów religijnych.

W sumie w podręczniku można odnaleźć 16 reprodukcji dzieł malarskich o tematyce religijnej. Wiele jednak obrazów zostało przywołanych i omówionych w tekście podręcznika bez zamieszczania ich reprodukcji, m.in. takich

twórców jak: Hubert i Jan van Eyck (*Ołtarz Gandawski, Madonna kanclerza Rolin, Tryptyk drezdeński*), Rogier van der Weyden (*Zdjęcie z krzyża*), Hugo van der Goes (*Pokłon pasterzy*), Hans Memling (*Sąd Ostateczny*), Albrecht Dürer (*Czterej Jeźdźcy Apokalipsy*), Mathias Grünewald (*Tryptyk z Isenheim*), Albrecht Altdorfer (*Św. Jerzy*), Hans Holbein (*Chrystus w grobie*), Gentile da Fabriano (*Pokłon Trzech Króli*), Giotto di Bondone (*Kazanie do ptaków*), Ducia di Buoninsegna (*Maesta*), Lorenzo Ghilberti (*Drzwi rajskie*), Donatello – Donato di Betto Bardi (*Uczta Heroda*), Masaccio – Tommaso di Giovanni di Dimone Guidi (*Grosz czynszowy, Wygnanie z raj, Trójca Święta, Ukrzyżowanie*), Piero della Francesca (*Chrzest Chrystusa, Pokłon królowej Saby krzyżowi, Spotkanie królowej Saby z Salomonem, Biczowanie Chrystusa, Zmartwychwstanie*), Fra Angelico (*Zwiastowanie*), Pietro Perugino (*Przekazanie kluczy św. Piotrowi*), Luca Signorelli (*Sąd Ostateczny, Potępieni, Zmartwychwstanie ciał*), Leonardo da Vinci (*Chrzest Chrystusa, Pokłon Trzech Króli, Święty Hieronim, Święta Anna Samotrzcę, Madonna wśród skał, Ostatnia Wieczera*), Michał Anioł (*Święta Rodzina – Madonna Doni*), Rafael Santi (*Zaślubiny Maryi, Przekazanie kluczy św. Piotrowi, Madonna Sykstyńska, Przemienienie Pańskie*), Rosso Fiorentino (*Zdjęcie z krzyża*), Jacopo da Pontormo (*Nawiedzenie*), Tintoretto (*Przeniesienie ciała św. Marka, Cud św. Marka, Odnalezienie zwłok św. Marka, Ostatnia Wieczera*), El Greco – Dominikos Theotokopulos (*Obnażenie z szat, Pogrzeb hrabiego Orgaza, Otwarcie piątej pieczęci, Portret kardynała Nino de Guevara*), Caravaggio – Michelangelo Merisi (*Matka Boska Różańcowa, Nawrócenie św. Pawła, Złożenie do grobu, Zaśnięcie Maryi, Powołanie św. Mateusza*), Leal Valdés (*Finis gloriae mundi – Koniec chwały świata*), Diego Rodriguez de Silva y Velázquez (*Portret papieża Innocentego X*), Peter Paul Rubens (*Zdjęcie z krzyża, Hold Trzech Króli*), Antoon van Dyck (*Ukrzyżowanie*), Rembrandt Harmensz van Rijn (*Oślepienie Samsona, Tobiasz leczący ślepotę swojego ojca*)¹¹.

K. MORACZEWSKI, <i>Od wieży Babel do drapaczy chmur. Podręcznik wiedzy o kulturze dla liceów i techników. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym</i> , Wyd. eMPI ² , Poznań 2002 (76/03)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
97	Masaccio	<i>Trójca Święta</i> , przykład studium z perspektywy zbieżnej	Renesans
101	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzcę</i> , przykład kompozycji malarskiego klasycyzmu z grupą główną zamkniętą w figurze równobocznego trójkąta	
109	Rafael	<i>Przemienienie Pańskie</i> , przykład przekraczania kanonów sztuki klasycznej	
116	Tycjan	<i>Madonna rodziny Pesaro</i> , przykład żywej i bogatej palety barwnej	

¹¹ Por. K. MORACZEWSKI, *Od wieży Babel do drapaczy chmur. Podręcznik wiedzy o kulturze dla liceów i techników*, Poznań 2002, s. 85-174.

124	Rafaël	<i>Madonna Sykstyńska</i> , przykład idealnej kompozycji klasycznej (szczegółowy opis, m.in. podkreślony strach na twarzy Maryi i Dzieciątka)	
127	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , przykład przełamania założeń renesansu przez potęgę wizji i niecodziennej kompozycji (przeciwstawienie wielu grup postaci i zaakcentowanie osoby Chrystusa-Sędziego)	Manieryzm
130	Tintoretto	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , przykład operowania silnym światłocieniem i specyficznej, ukośnej perspektywy	
132	El Greco	<i>Adoracja imienia Jezusowego</i> , przykład ekspresyjnej, niemal niematerialnej wersji weneckiego koloryzmu	
140	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , dramatyzm wy-cinkowej kompozycji, skrótowy perspektywiczny i światłocien, elementy naturalistyczne	
141	Georges de la Tour	<i>Święta Irena ze zranionym świętym Sebastianem</i> , pogłębiony, kontrastowy światłocien	
143	Rosso Fiorentino	<i>Zdjęcie z krzyża</i> (szczegółowy opis)	
149	Pietro da Cortona	<i>Triumf Opatrzności Bożej</i> , wzór malarstwa iluzjonistycznego	
158	Andrea del Pozzo	<i>Alegoria misji jezuickich i triumf św. Ignacego</i> , kościół San Ignazio, Rzym, dzieło iluzjonistyczne	
161	Velázquez	<i>Portret papieża Innocentego X</i>	
182	Nicolas Poussin	<i>Święta rodzina na schodach</i> , kompozycja klasycystyczna oparta na prymacie rysunku	
197	Peter Paul Rubens	<i>Zdjęcie z krzyża</i> (szczegółowy opis, m.in. wyeksponowany religijny sens sceny z niemal fizjologicznie uchwyconą zbawcą i męczeńską śmiercią Chrystusa)	

Reforma oświaty z 1999 r. pociągnęła za sobą konieczność przepracowania istniejących materiałów dydaktycznych, przede wszystkim szkolnych podręczników. Zajęcia plastyczne pozostały w szkolnym programie nauczania jako „plastyka” w klasach IV-VI szkoły podstawowej i w gimnazjum oraz jako „wiedza o kulturze” w szkołach ponadgimnazjalnych. Przygotowane podręczniki prezentowały różne dzieła sztuki, w tym także stosunkowo liczne obrazy religijne. Autorzy książek przeznaczonych do wykorzystywania w szkole zadbali o to, aby uczniowie mieli możliwość zetknięcia się na kolejnych etapach edukacyjnych z różnymi arcydziełami malarstwa. Wśród wielkich malarzy najczęściej odno-szono się do dzieł: Caravaggia, Rafaela, Jana van Eycka, Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Tycjana, Andrieja Rublowa, Petera Paula Rubensa, Georgesa de La Tour, Paula Gauguina, Piero della Francesca, El Greco czy Rembrandta.

Rozdział III

OBRAZY RELIGIJNE W PODRĘCZNIKACH EDUKACJI PLASTYCZNEJ PO ROKU 2008

W 2008 r. w Polsce została ogłoszona nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego, która w kolejnych latach była jeszcze modyfikowana i stopniowo wprowadzana¹. Powstały nowe podręczniki, a niektóre, wcześniej funkcjonujące, zostały przepracowane i dostosowane do aktualnych wymagań. Wykaz podręczników dopuszczonych do szkolnego użytku został przedstawiony na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej². Lista zawiera podręczniki do różnych przedmiotów na kolejne etapy rozwojowe. Wśród nich są także podręczniki wychowania plastycznego, które obecnie zostaną przeanalizowane pod kątem wykorzystania obrazów religijnych i ewentualnej możliwości korelacji ze szkolnymi lekcjami religii katolickiej.

1. Szkoła podstawowa

W nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego z 2008 r., jak na to zwrócono uwagę w I rozdziale tej książki, dla przedmiotu „plastyka” dość dokładnie zostały sformułowane cele kształcenia, treści oraz zalecane warunki i sposoby ich realizacji. Kolejne dopracowania ministerialne tego bazowego dokumentu nie wprowadziły znaczących zmian. Autorzy różnych programów i podręczników przeznaczonych do wychowania plastycznego mieli możliwość na nowo przygotować albo przepracować wcześniejsze materiały dydaktyczne. Ponieważ w klasach I-III dość niewielkie było wykorzystanie malarstwa religijnego, stąd główny akcent obecnych rozważań zostanie od razu przeniesiony na kolejny etap edukacyjny, tj. klasy IV-VI szkoły podstawowej, oraz analizę najnowszych podręczników do plastyki.

Zgodnie z danymi dostępnymi w 2014 r., na etap edukacyjny IV-VI szkoły podstawowej przewidziane zostały cztery podręczniki do nauczania plastyki:

¹ Por. MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17; TENŻE, *Rozporządzenie z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2012, poz. 977; TENŻE, *Rozporządzenie z 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2014, poz. 803.

² Por. http://www.men.gov.pl/podreczniki/wykaz_dopuszczone_lista1.php (3.10.2012).

- J. LUKAS, K. ONAK, *Do dzieła! Podręcznik do plastyki dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, M. ROŻAK, Straszyn k. Gdańska 2009 (126/05)³;
- B. MARCINKOWSKA, L. FRYDZIŃSKA-ŚWIĄTCZAK, *Ale plastyka! Podręcznik do plastyki dla szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2012 (430/2012);
- A. PRZYBYSZEWSKA-PIETRASIAK, *Ciekawi świata. Plastyka. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, OPERON, Gdynia 2014 (439/2012);
- S.K. STOPCZYK, J. CHOŁAŚCIŃSKA, B. NEUBART, *Plastyka 4-6. Podręcznik do szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2012 (533/2012).

Podręcznik J. Lukas i K. Onak, zatytułowany *Do dzieła!*, przywołuje 6 obrazów religijnych. Autorki na ich kanwie omawiają takie zagadnienia estetyczne, jak: techniki malarskie, kompozycję, rysunek, malarstwo i sztukę ludową. Ciekawym i godnym wykorzystania jest odniesienie w nauczaniu religii katolickiej zwłaszcza do ikony *Trójcy Świętej* Andrieja Rublowa i *Madonny z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem* Rafaela. Na zajęciach z plastyki uczniowie wprowadzani są w podstawy rysunku i malarstwa, natomiast w ramach katechez szkolnych ich wiedza może być poszerzana o tłumaczenie treści religijnych, z jakimi spotykają się poznając kolejne dzieła sztuki.

J. LUKAS, K. ONAK, <i>Do dzieła!</i> <i>Podręcznik do plastyki dla klas 4-6</i> , M. ROŻAK, Straszyn k. Gdańska 2009 (126/05)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
42	Andriej Rublow	<i>Święta Trójca</i> , ok. 1408-1425	Techniki malarskie
61	Hans Memling	<i>Mistyczne zaślubiny św. Katarzyny</i> (przykład kompozycji symetrycznej)	Kompozycja
87	Rafaël	<i>Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem</i> (przykład od szkicu do obrazu)	Rysunek
94	Sandro Botticelli	<i>Narodzenie Chrystusa</i> (przykład malarstwa religijnego)	Malarstwo
128	–	<i>Matka Boska z Dzieciątkiem</i> (farby olejne na szkle)	Sztuka ludowa
129	–	<i>Trzech Króli</i>	

B. Marcinkowska i L. Frydzińska-Świątczak zaproponowały w swoim podręczniku, pt. *Ale plastyka!*, odniesienie do 7 obrazów religijnych, w tym do słynnego *Krzyku* E. Muncha, trzech odsłon *Katedry w Rouen* C. Moneta oraz *Cerkwi* Nikifora. Na tej kanwie mogą być podjęte interesujące rozważania dotyczące tajemnic malarstwa, ale także postrzegania siebie oraz wiary w Boga. Omawianie na lekcjach plastyki fragmentów fresków Michała Anioła, obrazów H. Boscha, Rafaela i Leonarda da Vinci nie powinno być jedynie suchym wprowadzeniem w technikę tworzenia, lecz okazją do poznawania treści, jakie przedstawiają, a które mogą stać się im bliższe przez szkolne nauczanie religii.

³ Nowsza wersja podręcznika: J. LUKAS, K. ONAK, *Do dzieła! Podręcznik do plastyki dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, Straszyn k. Gdańska 2014 (326/2011).

B. MARCINKOWSKA, L. FRYDZIŃSKA-ŚWIĄTCZAK, <i>Ale plastyka! Podręcznik do plastyki dla szkoły podstawowej</i> , Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2012 (430/2012)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
87	Michał Anioł Buonarroti	fragment malowidła na sklepieniu Kapicy Sykstyńskiej, 1508-1512	Różnorodność w malarstwie
96	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i> – seria obrazów, 1893-1894	Spacer z pędzlem i aparatem
108	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893	Pozostawione emocje
127	Nikifor	<i>Cerkiew</i> , ok. 1960	Po co ludzie tworzą sztukę?
135	Hieronim Bosch	<i>Wóz z sianem</i> , 1516	Język sztuki – jak go rozumieć?
139	Rafael Santi	<i>Zaślubiny Maryi z Józefem</i> (perspektywa zbieżna)	Jak artyści odkrywali przestrzeń?
139	Leonardo da Vinci	<i>Madonna z kądzielą</i> , 1501 (perspektywa powietrzna)	

Kolejny podręcznik do plastyki z serii „Ciekawi świata” daje okazję do poznania pod względem wartości estetycznej kilkunastu obrazów religijnych oraz niezwykłości ich twórców – wielkich mistrzów pędzla: Duccia di Buoninsegna, Petera Paula Rubensa, Caravaggia, braci van Eyck, Leonarda da Vinci, Rembrandta i Michała Anioła. Podobnie jak w większości podręczników do plastyki, obrazy religijne są swoistym unaocznieniem tego, jakie znaczenie w malarstwie posiada barwa, światłocień czy kompozycja. Odniesienie jednak wyłącznie do formy i pomijanie treści tych obrazów jest co najwyżej ich połowicznym poznaniem. Tego typu edukacja domaga się uzupełnienia o wyjaśnienia religijne.

A. PRZYBYSZEWSKA-PIETRASIAK, <i>Ciekawi świata. Plastyka. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej</i> , OPERON, Gdynia 2014 (439/2012)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
8	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893	Co to jest sztuka?
14	Rafael Santi	<i>Szkoła Ateńska</i> , XVI w.	Jak mówić o sztuce?
25	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i> , 1894	Barwa
25	Duccio di Buoninsegna	<i>Narodzenie z prorokiem Izajaszem i Ezechielem</i> , 1308-1311, obraz z ołtarza w katedrze w Sienie (dokładna analiza kolorów)	
32	Peter Paul Rubens	<i>Daniel wśród lwów</i> , 1615 (analiza oświetlenia)	Światłocień
35	Michelangelo Caravaggio	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , 1602-1604	
46	Jan i Hubert van Eyck	(<i>Adoracja Baranka</i> , bez tytułu) Ołtarz Gandawski, 1432	Jak pokazać przestrzeń na płaszczyźnie?
47	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczera</i> , fresk, 1498, kościół Santa Maria delle Grazie, Mediolan (perspektywa)	
92	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzecia</i> , ok. 1506-1513 (przykład tematu religijnego; krótki opis postaci, barw i kompozycji)	Malarstwo

94	Rembrandt van Rijn	<i>Przypowieść o bogaczu</i> , 1627	
95	–	<i>Pieta z Tubądzina</i> , XV w.	
99	–	(Pantokrator, fresk, bez opisu)	
99	Michał Anioł Buonarroti	<i>Stworzenie Adama</i> , Kaplica Sykstyńska w Watykanie, XVI w.	

Nowy podręcznik Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych został znacznie przepracowany. S.K. Stopczyk i J. Chołasińska przyjęli nową wizję podręcznika. 4 wybrane przez nich obrazy religijne zasługują na miano malarskich arcydzieł. Jan van Eyck, Hans Memling, Rafael Santi i Piero della Francesca tworzyli swe obrazy w określonym kontekście historyczno-społecznym, ale także z wyraźną intencją przekazania pewnych treści. W jakimś sensie ich obrazy są nie tylko genialnymi dziełami sztuki, lecz również świadectwami wiary, której służą. Powstały nie tylko po to, by uczyć się na nich znaczenia malarskiej kompozycji czy sekretów odtwarzania na płaszczyźnie trójwymiarowej przestrzeni. Piękno, jakie jest w nich zawarte, zaprasza do pogłębionej refleksji nad treściami, jakie przekazują. To piękno powinno od strony estetycznej być dostrzeżone na lekcjach plastyki, a od strony teologicznej uwzględnione na zajęciach z religii.

S.K. STOPCZYK, J. CHOŁASIŃSKA, B. NEUBART, <i>Plastyka 4-6. Podręcznik do szkoły podstawowej</i> , Warszawa 2012 (533/2012)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
43	Jan van Eyck	<i>Adoracja Baranka</i> , fragment ołtarza z Gandawy (przykład kompozycji symetrycznej)	O kompozycji
46	Hans Memling	<i>Święta Maria Magdalena</i> (przykład kompozycji zamkniętej)	
46	Rafael Santi	<i>Madonna z Dzieciątkiem</i> , zwana <i>Piękną Ogrodniczką</i> (przykład kompozycji zamkniętej)	
54	Piero della Francesca	<i>Biczowanie</i> (dwie sceny i wspólna perspektywa centralna)	O przestrzeni w obrazie

Szkoła podstawowa jest ważnym etapem edukacyjnym. Dzieci wprowadzane są stopniowo w świat nauki, kultury i wiary. Nie tylko poznają nowe wiadomości i zdobywają różne umiejętności, lecz także – przenosząc je do swojego życia – kształtują własny pogląd na otaczającą je rzeczywistość. Szczególnie na tym etapie słowa skierowane do nich powinny być „uwidocznione”, także te odnoszące się do piękna i wiary.

Doświadczenie piękna jest dla dzieci sposobnością do wdzięczności, do zadawania życiowych pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi. Jest także otwieraniem na wielkie możliwości (talenty), jakie posiadamy i okazją do ich rozwijania. Wreszcie poprzez kształtowanie wrażliwości estetycznej w spotkaniu z wielkimi i uznanymi dziełami sztuki religijnej dzieci mają możliwość refleksji nad wiarą, odkrywania jej niezwykłych świadectw i dzielenia się nią z innymi.

2. Gimnazjum

Zestaw podręczników przeznaczonych do nauczania plastyki w gimnazjum jest najszerszy – obejmuje aż 9 różnych propozycji. Część z nich została stworzona na bazie nowej podstawy programowej, część została przepracowana i dostosowana do nowych wymagań. Na ministerialnej stronie internetowej można było odnaleźć następujące podręczniki:

- E. BROL, *W świecie plastyki. Podręcznik dla gimnazjalistów*, Oficyna Edukacyjna, Warszawa 2009 (163/2009);
- K. CZERNICKA, *Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum*, OPERON, Gdynia 2009 (47/2009);
- L. FRYDZIŃSKA, B. MARCINKOWSKA, *Kraina sztuki. Podręcznik do plastyki dla gimnazjum*, Wydawnictwa Szkolne PWN, Warszawa – Łódź 2009 (154/2009);
- D. i E. GAZIŃSCY, *Piękno wokół nas. Podręcznik plastyki dla gimnazjum*, Wyd. eMPI², Poznań 2009 (221/2009);
- J. GUMULA, *W tym cała sztuka. Podręcznik do plastyki. Gimnazjum – klasy 1-3*, MAC Edukacja, Kielce 2009 (167/2009);
- M. JANOTA-BZOWSKA, *Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum*, Juka, Warszawa 2009 (246/2009);
- D. STĘPIEŃ, W. SYGUT, *Sztuka w zasięgu ręki*, MAC Edukacja, Kielce 2009 (185/2009);
- S.K. STOPCZYK, *Bliżej sztuki. Plastyka w gimnazjum. Podręcznik dla klas I-III*, Warszawa 2010² (68/2009);
- J.A. ZIELIŃSKI, J. STASIAK, *Świat sztuki. Podręcznik dla gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2009 (37/2009).

W swym podręczniku E. Brol zamieściła 2 reprodukcje fresków Michała Anioła: *Stworzenie Adama* i *Sąd Ostateczny*. Odniosła się także do 3 innych obrazów religijnych, choć mniej znanych. Wykorzystane przedstawienia służą do przekazania wiadomości dotyczących artystycznych środków wyrazu oraz swowych – jak nazwała autorka – „eksperymentów medialnych”.

E. BROL, <i>W świecie plastyki. Podręcznik dla gimnazjalistów</i> , Oficyna Edukacyjna, Warszawa 2009 (163/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fragment	(okładka)
9	–	(aniołowie adorują Chrystusa) fresk z klasztoru Konstamonitou na Athos (fragment)	Wprowadzenie
47	–	(Pantokrator) fresk w klasztorze w greckich Meteorach	Tradycyjne i niekonwencjonalne środki wyrazu
55	Michał Anioł	fresk <i>Sąd Ostateczny</i>	
78	–	<i>Madonna z Dzieciątkiem</i> , fresk na suficie w jednym z klasztorów w Turcji przed konserwacją	Dzieła i arcydzieła – eksperymenty medialne

W podręczniku K. Czernickiej pojawiają się obrazy ilustrujące tematy biblijne takich twórców, jak: Cimabue, Giotto, Masaccio, Leonardo da Vinci, bracia van Eyck czy Fra Angelico. Oprócz tych przedstawień w korelacji nauczania plastyki i religii można odwołać się do wykorzystanych w książce obrazów C.D. Friedricha, C. Moneta, P. Gauguina, V. van Gogha, E. Muncha czy R. Magritte. Wydaje się, że poznanie tych dzieł jedynie na płaszczyźnie określonej techniki ich wykonania jest niewystarczające. Medytacja tych obrazów może prowadzić do ważnych pytań, które młodzi powinni sobie postawić. Obrazy nie powinny oddziaływać wyłącznie niezwykłym kunsztem czy nowatorskim sposobem wyrazu, lecz przede wszystkim treścią, którą ukazują.

K. CZERNICKA, <i>Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum</i> , OPERON, Gdynia 2009 (47/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
42	Cimabue	<i>Matka Boska Tronująca</i> , XIII w., kościół Santa Trinita, Florencja	Pęd ku niebu – sztuka gotycka
42	Giotto	<i>Oplakiwanie</i> , fresk z kaplicy Scrovegnich, XVI w., Padwa	
48	Masaccio	<i>Grosz czynszowy</i> , ok. 1425	Kult sztuki antycznej – renesans
48	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzecia</i> , ok. 1534-1541	
49	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1495-1497	
49	Rafaël Santi	<i>Madonna Della Sedia</i> , 1514	
50	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1534-1541, Kaplica Sykstyńska, Watykan	Wyobraźnia bez granic – sztuka manieryzmu, baroku i rokoka
52	Parmigianino	<i>Madonna z długą szyją</i> , 1535-1540	
58	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu</i> , 1602-1604	Wolność w kraju marzeń – romantyzm
73	Caspar David Friedrich	<i>Opactwo w dębowym lesie</i> , 1809-1810	
87	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i> , 1892-1894 (dwa obrazy)	Migoczące płótna – impresjonizm i postimpresjonizm
92	Paul Gauguin	<i>Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?</i> , 1897	
92	Vincent van Gogh	<i>Gwiazdzista noc</i> , 1889	
94	Gustave Moreau	<i>Zjawa</i> , 1876	Sztuka przełomu wieków – symbolizm i secesja
100	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893	Manifest swobody – sztuka I połowy XX wieku
100	Emil Nolde	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1912	
104	René Magritte	<i>Syn Człowieczy</i> , 1964	
134	Giotto di Bondone	<i>Pocałunek Judasza</i> , 1305-1306	Świat pełen barw – malarstwo
136	Hubert i Jan van Eyck	<i>Ołtarz Gandawski</i> , 1432	
136	Fra Angelico, Filippo Lippi	<i>Pokłon trzech królów</i> , 1445	

W książce *Kraina sztuki* L. Frączyńskiej i B. Marcinkowskiej odwołano się do wielu obrazów, które swymi treściami mogą korelować z nauczaniem religii katolickiej. Zaletą podręcznika jest wyeksponowanie nie tylko wielkich arcydzieł malarstwa światowego, ale także obrazów polskich twórców: Tytusa Czyżew-

skiego, Stanisława Wyspiańskiego i Andrzeja Pronaszko. Autorki skoncentrowały się na chronologicznym przedstawieniu wielkich dzieł i wyeksponowaniu tego, co wartościowe z perspektywy estetyki i historii sztuki. Zadaniem nauczyciela religii jest uzupełnienie tych wiadomości o treści religijne i odniesienia egzystencjalne.

L. FRYDZIŃSKA, B. MARCINKOWSKA, <i>Kraina sztuki. Podręcznik do plastyki dla gimnazjum</i> , Wyd. Szkolne PWN, Warszawa – Łódź 2009 (154/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
45	–	<i>Ikona – Matka Boska Włodzimierska</i> (galeria Tretiakowska w Moskwie)	W blasku sztuki bizantyjskiej
61	Rafaël Santi	<i>Madonna Sykstyńska</i> (Galeria Drezdeńska w Niemczech)	Renesansowy duch humanizmu
61	Rafaël Santi	<i>Szkola ateńska</i> (fresk na ścianach Pałacu Watykańskiego w Rzymie)	
61	Michał Anioł Buonarroti	fragment <i>Sądu Ostatecznego</i> (Ołtarz Główny w Kaplicy Sykstyńskiej w Watykanie)	
62	Michał Anioł Buonarroti	<i>Król piekieł z oślimi uszami</i> (fragment Sądu Ostatecznego)	
62	Michał Anioł Buonarroti	fresk (dłoni – fragment dzieła <i>Stworzenia Adama</i>)	
67	Leonardo da Vinci	<i>Madonna wśród skał</i> , 1506-1508 (Muzeum Narodowe w Londynie)	
69	Parmigianino	<i>Madonna z długą szyją</i> , 1534-1540 (Galeria degli Uffizi we Florencji)	Ruch i światło w pełnym przepychu baroku
69	El Greco	<i>Matka Bolesciwa</i> , 1587-1590	
72	Andrea Pozzo (1642-1709)	Freski na sklepieniu kościoła św. Ignacego w Rzymie	
77	Peter Paul Rubens	<i>Ukrzyżowanie</i> (przykład kompozycji dynamicznej)	
77	Peter Paul Rubens	<i>Zdjęcie z krzyża</i> (przykład kompozycji dynamicznej)	
96	Jean Francis Millet	<i>Anioł Pański</i> , 1858 (Muzeum d'Orsay w Paryżu)	Kierunki sztuki drugiej połowy XIX wieku
101	Vincent van Gogh	<i>Siewca</i> , 1853-1890	
102	Vincent van Gogh	<i>Gwiaździsta noc</i> , 1889 (Museum of Modern Art w Nowym Jorku)	
104	Paul Gauguin	<i>Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?</i> , 1897 (Museum of Fine Arts w Bostonie)	
129	Andriej Rublow	<i>Trójca Święta</i> , ok. 1410 (Galeria Tretiakowska w Moskwie)	Nowe idee w sztuce początku XX wieku
131	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893 (Nasjonalgalleriet w Oslo)	
158	Pietro di Domenico Montepulciano	<i>Madonna z Dzieckiem i aniołami</i> , 1420	Dwudziestolecie międzywojenne w Polsce
159	Tytus Czyżewski	<i>Madonna z Dzieciątkiem</i> , 1909 (Muzeum Sztuki w Łodzi)	

159	Stanisław Wyspiański	<i>Caritas (Maryja z Dzieciątkiem)</i> , 1893-1894, projekt witrażu do katedry lwowskiej (Muzeum Narodowe w Warszawie)	
159	Andrzej Pronaszko	<i>Mnich</i> , 1919 (Muzeum Sztuki w Łodzi)	

Podręcznik *Piękno wokół nas* odkrywa tajniki malarskie kilku obrazów religijnych, które zostały dość dobrze opisane z podaniem autora, tytułu dzieła, daty powstania i miejsca jego przechowywania. Omawiając prawa kompozycji malarskiej oraz poszczególne okresy rozwoju sztuki, autorzy prezentują dzieła Caravaggia, Michała Anioła, Petera Paula Rubensa, Rembrandta, ale także dwóch polskich malarzy: Antoniego Brodowskiego i Jana Matejki. Wybrane obrazy mogą być również ciekawym odniesieniem dla nauczania religii katolickiej.

D. i E. GAZIŃSCY, <i>Piękno wokół nas. Podręcznik plastyki dla gimnazjum</i> , Wyd. eMPI ² , Poznań 2009 (221/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	anonim	<i>Ukrzyżowanie Chrystusa</i>	Kompozycja
15	Caravaggio (Michelangelo Merisi 1573-1610)	<i>Złożenie do grobu</i>	
125	–	(obmycie nóg Chrystusa) miniatura z Ewangeliarza Henryka II (X w.)	Sztuka romańska (X-XIII wiek)
133	Luis Dalmau (?-1460)	<i>Tronująca Madonna</i> (1445)	Gotyk (XII-XVI wiek)
139	Sandro Botticelli (1445-1510)	<i>Madonna del Magnificat</i> (1482-1483)	Renesans (XIV-XVI wiek)
139	Michał Anioł (1475-1564)	<i>Sąd Ostateczny</i> (fragment z Chrystusem, Kaplica Sykstyńska)	
140	Leonardo da Vinci (1452-1519)	<i>Ostatnia Wieczerza</i> (1495-1497)	
146	Peter Paul Rubens (1577-1640)	<i>Podniesienie krzyża</i> (1610-1611), 460x341 cm	Barok (1590-1760)
147	Peter Paul Rubens	<i>Zuzanna i starcy</i> (1638-1640)	
149	Rembrandt van Rijn (1606-1669)	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> (1662)	
155	Antoni Brodowski (1784-1832)	<i>Portret arcybiskupa Szczepana Hołowczyca</i> (1828)	Klasycyzm (ok. 1760-1830)
162	Jan Matejko (1838-1993)	<i>Kazanie Skargi</i>	Romantyzm (1800-1860)

Podręcznik J. Gumuli należy do tych, które miały już wcześniejsze wersje. Autorka wybrała ponad 20 obrazów religijnych, które stały się dla niej podstawą do wprowadzania ważnych zagadnień malarskich i wytłumaczenia, czym jest portret, faktura, przestrzeń i perspektywa, światłocień, kompozycja i proporcje, statyka i dynamika obrazu. Wprowadzenie obrazów religijnych dostarczyło również przykładów do ukazania, jak rozwijało się malarstwo w kolejnych epokach. Obrazy o tematyce ściśle religijnej zostały zestawione z obrazami, które

mogą inspirować uczniów do głębszych przemyśleń. W katechezie warto odwołać się do *Krzyku* E. Muncha, *Szkoły Ateńskiej* Rafaela, a nawet do *Gwiazdzistej nocy* V. van Gogha, *Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?* P. Gauguina czy *Trwałości pamięci* S. Dali. Treść tych obrazów może być interesującym punktem wyjścia do rozmów o światopoglądzie, życiowych poszukiwaniach, ludzkich przeżyciach i doświadczeniu przemijania. Niewątpliwym walorem omawianego podręcznika jest bardzo dokładne opisanie dzieł sztuki, wskazanie danych ich twórców, tytułów, dat ich powstania oraz miejsca ich eksponowania.

J. GUMULA, <i>W tym cała sztuka. Podręcznik do plastyki. Gimnazjum – klasy 1-3</i> , MAC Edukacja, Kielce 2009 (167/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	Michelangelo da Caravaggio	<i>Święty Mateusz z aniołem</i> , 1602, Contarelli Chapel San Luigi dei Francesi, Rzym	Definicje sztuki
11	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk, 1508-1512, Kaplica Sykstyńska, Rzym	Malarstwo
11	Mikołaj Haberschrack	<i>Naigrawanie</i> , tempera na desce, ok. 1468, Muzeum Narodowe, Kraków	
39	Diego Velazquez	<i>Papież Innocenty X</i> , ok. 1650, Galeria Doria-Pamphili, Rzym	Portret i autoportret
45	Rafael Santi	<i>Papież Leon X z kardynałami</i> , 1518-1519, Galeria Uffizi, Florencja	Faktura
47	Michelangelo Merisi da Caravaggio	<i>Pojmanie Chrystusa</i> , 1598, Galeria Narodowa Irlandii, Dublin	Światło, cień, światłocień
48	Masaccio	<i>Trójca Święta</i> , 1425-1428, Santa Maria Novella, Florencja	Przestrzeń i perspektywa
48	Paolo Ucello	<i>Potop</i> , 1447-1448, Santa Maria Novella, Florencja	
49	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzecia</i> , ok. 1510, Luwr, Paryż	
50	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1498, Santa Maria delle Grazie, Mediolan	Kompozycja i proporcje
50	Tintoretto	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1592-1594, San Giorgio Maggiore, Wenecja	
52	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , 1893, © The Munch Museum/The Munch-Ellingsen Group/BONO 2007	Statyka i dynamika. Ekspresja
52	Giotto di Bondone	<i>Kazanie św. Franciszka</i>	Sięgając nieba. Sztuka gotycka
52	Simone Martini	<i>Zwiastowanie</i> , 1333	
87	Rafael Santi	<i>Szkoła Ateńska</i> , 1509-1510	Człowiek i świat. Sztuka renesansu
87	Michał Anioł	<i>Święta Rodzina</i> , 1506, Galeria degli Uffizi, Florencja	
87	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1536-1541, Kaplica Sykstyńska, Rzym	
94	Michelangelo Merisi da Caravaggio	<i>Męczeństwo św. Mateusza</i> , 1599-1600, kościół San Luigi dei Francesi, Rzym	Blaski i cienie. Sztuka baroku i rokoka
94	Peter Paul Rubens	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , 1610-1611	
102	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i> , 1894	Skandaliści. Impresjoniści

103	Vincent van Gogh	<i>Gwiaździsta noc</i> , 1889	i postimpresjoniści
104	Paul Gauguin	<i>Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?</i> , 1897	
115	Salvador Dali	<i>Trwałość pamięci</i> , 1931, © Salvador Dali, Gala Salvador Dali Foundation/ARS, New York	Jak w kalejdoskopie. Malarstwo i nurty sztuki I połowy XX wieku

Podręcznik M. Janoty-Bzowskiej jako jedyny z analizowanych wydany jest w formie skoroszytu z załączoną płytą CD. Prezentuje różne wiadomości dotyczące sztuk plastycznych, łącznie z krótkim wprowadzeniem do historii sztuki i omówieniem najnowszych jej dziedzin (m.in. projektowania przemysłowego czy multimediiów). W książce można znaleźć wiele odniesień do różnych przejawów życia artystycznego. Jako swoiste przykłady rozwoju sztuki zostały wyeksponowane obrazy religijne Jana van Eycka, Caravaggia, Petera Paula Rubensa, Rembrandta, Andrea Mantegna, Fra Angelico i Giotta. Pojawiły się aż trzy wersje obrazu *Katedra w Rouen* C. Moneta, a także *Trwałość pamięci* S. Dali i *Krzyk* E. Muncha. Wszystkie te obrazy mogą stanowić dobry punkt wyjścia do rozmów na tematy religijne.

M. JANOTA-BZOWSKA, <i>Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum</i> , Juka, Warszawa 2009 (246/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
26	–	<i>Oplakiwanie Chrystusa</i> , ok. 1440-1450, tempera na desce, Muzeum Diecezjalne, Tarnów	Sztuka średniowiecza
31	Jan van Eyck	<i>Ofiara Baranka</i> , początek XV w., tempera na desce, 370x495 cm, ołtarz z katedry św. Bawona w Gandawie	Renesans
40	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , 1600, olej na płótnie, 230x175 cm, kaplica Cerasi w kościele Santa Maria del Popolo, Rzym	Barok
41	Peter Paul Rubens	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , początek XVII w., olej na płótnie, 421x311 cm, katedra Najświętszej Maryi Panny w Antwerpii, Belgia	
42	Rembrandt van Rijn	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , olej na płótnie, 262x205 cm, lata 60. XVII w., Ermitaż, Sankt Petersburg	
55	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , tempera na desce, 1893	Droga ku nowoczesności
63	Salvador Dali	<i>Trwałość pamięci</i> , 1931, olej na płótnie, 24x33 cm, Muzeum Sztuki Nowoczesnej, Nowy Jork	Sztuka nowoczesna
74	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen – zachód słońca</i> , 1892, olej na płótnie, 100x65 cm, Muzeum Marmottan, Paryż	Światłocien
75	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen – w pełnym słońcu</i> , 1893-1894, olej na płótnie, 107x73 cm, Muzeum d'Orsay, Paryż	

75	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i> , 1892-1894, olej na płótnie, 100x65,1 cm, kolekcja prywatna	
87	Andrea Mantegna	<i>Oplakiwanie Chrystusa</i> , koniec XV w., tempera na płótnie, 68x81 cm, Brera Pinakoteka, Mediolan	Perspektywa, iluzja przestrzeni
105	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i> , I poł. XV w., tempera na desce, 154x194 cm, Muzeum Prado, Madryt	Techniki malarskie
124	Giotto di Bondone	<i>Oplakiwanie</i> , pocz. XV w., fresk w kaplicy Scrovegnich, Padwa	Muralia

Podręcznik *Sztuka w zasięgu ręki*, którego autorami są D. Stępień i W. Sygut, jest modyfikacją jego wcześniejszej wersji. Twórcy posłużyli się kilkoma obrazami, których poznanie warto poszerzyć przez odniesienie się do wiadomości religijnych. Dzieła C. Moneta, P. Gauguina i E. Muncha, tak często przywoływane w różnych podręcznikach do plastyki, mogą również inspirować do refleksji nad znaczeniem wiary i przeżyć religijnych.

D. STĘPIEŃ, W. SYGUT, <i>Sztuka w zasięgu ręki</i> , MAC Edukacja, Kielce 2009 (185/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk, 1508-1512	Malarstwo
32	Claude Monet	<i>Katedra w Rouen</i>	Kształt i światło
75	–	<i>Matka Boska Włodzimierska</i>	Katakumby i bazyliki. Sztuka wczesnochrześcijańska i bizantyjska
84	Giotto	<i>Sąd Ostateczny</i>	W cieniu klasztoru. Sztuka średniowiecza
91	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	Powrót antycznego piękna. Sztuka renesansu
92	Rafaël	<i>Madonna Sykstyjska</i>	
92	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i>	
93	Rafaël Santi	<i>Zaślubiny Maryi</i>	
93	Rafaël Santi	<i>Madonna ze szczygłem</i>	
93	Leonardo da Vinci	<i>Anna Samotrzecia</i>	
93	Albrecht Dürer	<i>Święty Hieronim w celi</i>	
93	Tycjan	<i>Zdjęcie z krzyża</i>	Perły w złocie. Barok i rokoko
98	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu</i>	
99	Peter Paul Rubens	<i>Zdjęcie z krzyża</i>	
115	Paul Gauguin	<i>Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?</i>	W lustrze epoki. Sztuka XIX wieku
121	Edward Munch	<i>Krzyk</i>	Nie tylko Picasso. Sztuka pierwszej połowy XX wieku

Na poziom gimnazjalny S.K. Stopczyk przygotował podręcznik *Bliżej sztuki*, którego podstawowym zadaniem jest uprzystępnienie wiedzy dotyczącej historii sztuki. Poszczególne dzieła sztuki opisane są dokładnie pod względem techniki wykonania. Ciekawy sposób przekazywania treści ma zachęcić uczniów do własnych poszukiwań i przemyśleń estetycznych. Zamieszczone w książce dość

liczne obrazy religijne mogą także pomóc w zgłębianiu treści dotyczących wiary i życia. Arcydzieła malarstwa, dobrze skorelowane, nie tylko inspirują do zachwyty nad ludzkimi talentami, ale także odkrywają wewnętrzne bogactwo ich twórców i przesłanie, jakie ze sobą niosą.

S.K. STOPCZYK, <i>Bliżej sztuki. Plastyka w gimnazjum. Podręcznik dla klas I-III</i> , WSiP, Warszawa 2010 ² (68/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
44	Guido da Siena	<i>Madonna z Dzieciątkiem</i> , 2. poł. XIII w.	Tajemnice sztuki. Okoliczności powstania a forma dzieła sztuki
44	Rafaël	<i>Madonna z Jezusem i św. Janem zwaną Piękną Ogrodniczką</i> , 1507	
48	Leonardo da Vinci	<i>Święta Anna Samotrzecia</i> , fragment obrazu, 1508-1510	Tajemnice sztuki. Materiał i technika a forma dzieła sztuki
57	–	<i>Maiestas Domini</i> , apsyda kościoła San Clemente w Tahuli, Hiszpania, XII w.	Sztuka romańska
57	–	strona z <i>Ewangeliarza pułtuskiego</i> , 2. poł. XI w. (pokłon Trzech Króli)	
69	Mistrz z Trzeboni	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i> , kwaterna ołtarza, Czechy, ok. 1390	Sztuka gotycka
70	–	<i>Rzeź niewiniątek</i> , kwaterna ołtarza jerozolimskiego, Gdańsk, 1490	
84	Michał Anioł	freski na sklepieniu i ścianie Kaplicy Sykstyńskiej w Watykanie, Rzym, 1508-1512 i 1536-1541	Odrodzenie
85	Masaccio	<i>Trójca Święta</i> , fresk w kościele Santa Maria Novella we Florencji, 1425	
88	Leonardo da Vinci	<i>Madonna w grocie</i> , 1483	
90	Rafaël	<i>Szkola ateńska</i> , fresk w Stanza Della Segnatura w Watykanie, Rzym, 1509-1511	
92	Hubert i Jan van Eyck	<i>Adoracja Baranka</i> , część środkowa <i>Ołtarza Baranka Mistycznego</i> w katedrze w Gandawie, 1426-1432	
96	El Greco	<i>Ekstaza św. Franciszka</i> , ok. 1580	
101	Pietro da Cortona	Plafon w pałacu Barberinich w Rzymie, 1639 (pochwała rządów pap. Urbana VIII)	Barok
107	Caravaggio	<i>Powołanie św. Mateusza</i> , 1599-1600	
108	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu</i> , 1602-1604	
111	Peter Paul Rubens	<i>Madonna i święci</i> , 1636-1640	Romantyzm
134	Gustave Courbet	<i>Pogrzeb w Ornans</i> , 1850	
149	Vincent van Gogh	<i>Gwiaździsta noc</i> , 1888	Impresjonizm
176	Salvador Dali	<i>Trwałość pamięci</i> , 1931	Malarstwo 1. poł. XX w.

Precyzyjny opis wykorzystanych obrazów cechuje podręcznik *Świat sztuki* J.A. Zielińskiego i J. Stasiaka. Autorzy starali się, by piękno poszczególnych arcydzieł „przemówiło” do odbiorców i zachęciło do rozwijania wrażliwości estetycznej. Wśród wykorzystanych obrazów pojawiły się reprodukcje cennych dzieł m.in. Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Caravaggia, Rembrandta czy El Greco. Cenne jest także odniesienie do polskiego artysty – Jacka Malczewskiego. Swoiste zmagania malarzy z różnymi pytaniami egzystencjalnymi, a nie- rzadko także burzliwe odkrywanie przez nich wiary, pozostają aktualne i mogą pomóc w podjęciu przez uczniów ważnych zagadnień dotyczących życia, jego sensu i uwarunkowań.

J.A. ZIELIŃSKI, J. STASIAK, <i>Świat sztuki. Podręcznik dla gimnazjum</i> , WSiP, Warszawa 2009 (37/2009)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
101	Leonardo da Vinci	<i>Zwiastowanie</i> , XV w., fragment	Między formą a treścią (I)
116	Mistrz z Wysokiego Brodu	<i>Chrystus na Górze Oliwnej</i> , kwatera ołtarza gotyckiego, Czechy XIV w.	Między formą a treścią (II)
117	Giotto di Bondone	<i>Święty Franciszek wygłaszający kazanie do ptaków</i> , fresk z kościoła Świętego Krzyża we Florencji, XIV w.	
123	Masaccio	<i>Wygnanie z raju</i> , fresk w kościele Santa Maria del Carmine we Florencji, XV w.	
124	Masaccio	<i>Grosz czynszowy</i> , fresk w kościele Santa Maria del Carmine we Florencji, XV w.	
132	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk w Kaplicy Sykstyńskiej w Watykanie, XVI w.	
132	Michał Anioł	<i>Chrystus z Sądu Ostatecznego</i> , fragment fresku w Kaplicy Sykstyńskiej w Watykanie, XVI w.	Patrzanie na obrazy
141	Rembrandt	<i>Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem</i> , XVII w.	
146	El Greco	<i>Modlitwa w Ogrodzie Oliwnym</i> , 1597-1603, olej, płótno 102x114 cm, Ohio, Museum Toledo	
148	Caravaggio	<i>Powołanie świętego Mateusza</i> , 1600, olej, płótno, 332x340 cm, Rzym, kościół San Luigi dei Francesi	Między tworzeniem a odtwarzaniem
153	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , 1668-1669, olej, płótno, 262x205 cm, Sankt Petersburg, Ermitaż	
159	Jan von Eyck	<i>Madonna kanclerza Rolin</i> , XV w.	Co sztuka może wyrażać (I)
188	Jacek Malczewski	<i>Wiosna – krajobraz z Tobiaszem</i> , 1904	

Na poziomie gimnazjum wielu młodych ludzi zaczyna ukonkretniać swe zainteresowania, coraz krytyczniej ocenia świat i innych ludzi, jednocześnie pragnąc akceptacji, wsparcia i potwierdzenia własnej wartości, zwłaszcza ze strony rówieśników. W tym wyjątkowym dla każdego procesie poznawania, przeżywania i wartościowania rzeczywistości ważną rolę odgrywają spotkania z szeroko rozumianą sztuką, zarówno własne działania twórcze, jak i recepcja różnych dzieł sztuki.

Doświadczenia estetyczne, które powinny stać się udziałem dorastających podczas zajęć z plastyki, mogą być pogłębione przez doświadczenia religijne. Samo mówienie bez przykładu, nauczanie bez poglądu czy zachęcanie bez zaangażowania nie przyniesie oczekiwanych rezultatów. Ukazywanie niezwykłej pasji tworzenia, towarzyszącej wielu artystom, tworzenie okazji do swoistej empatii z twórcami dzieł sztuki, odkrywanie ich życiowych, osobistych i religijnych dylematów mogą stać się dla młodych zaproszeniem do przemyślenia, a czasem zweryfikowania swych przekonań i krytycznych ocen rzeczywistości. Piękno sztuki ukazywane i wyjaśniane podczas zajęć z plastyki i religii może pomóc dorastającym w zauważeniu i przeżyciu piękna, którego mogą doświadczyć tak w sobie, jak i w innych. Może prowadzić do Boga, który jest źródłem tego, co dobre, piękne i prawdziwe.

3. Szkoły ponadgimnazjalne

Tzw. „nowa” podstawa programowa kształcenia ogólnego nie sugeruje wprost, jakie dzieła sztuki powinny być brane pod uwagę w edukacji na poziomie liceum i technikum. Autorzy bądź redaktorzy poszczególnych programów i podręczników dobierają te dzieła, by na zasadzie przedstawiania różnych przykładów wprowadzać w szeroko rozumianą kulturę. W ministerialnym zestawie podręczników z 2014 r. można odnaleźć jedynie 3 książki przeznaczone do wiedzy o kulturze na poziomie szkół ponadgimnazjalnych:

- M. BOKINIEC, B. FORYSIEWICZ, J. MICHAŁOWSKI, N. MROZKOWIAK-NASTROŻNA, G. NAZARUK, M. SACHA, G. ŚWIĘTOCHOWSKA, *Spotkania z kulturą. Podręcznik do wiedzy o kulturze dla liceum i technikum*, NOWA ERA, Warszawa 2012 (449/2012);
- K. MORACZEWSKI, S. KANDULSKI, *Picasso, krzyżowcy i afrykańscy czarownicy. Podręcznik wiedzy o kulturze*, Wyd. eMPI², Poznań 2012 (490/2012);
- W. PANEK, *Wiedza o kulturze. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. Polskie w Wołominie, Wołomin 2012 (366/2011).

Pierwszy podręcznik – *Spotkania z kulturą* przywołuje jedynie 3 religijne obrazy. Są one przykładami rozwoju myśli malarskiej od odtwarzania rzeczywistości przez jej kreowanie aż po wykorzystanie obrazów w procesie tworzenia filmów. Istnieje możliwość odniesienia się do tych obrazów w ramach szkolnych lekcji religii i pogłębienia podjętych w obrazach tematów, choć z całą pewnością

tak skromna liczba reprodukcji nie jest dobrym punktem wyjścia do szerokiej korelacji między przedmiotami.

M. BOKINIEC, B. FORYSIEWICZ, J. MICHAŁOWSKI, N. MROZKOWIAK-NASTROŻNA, G. NAZARUK, M. SACHA, G. ŚWIĘTOCHOWSKA, <i>Spotkania z kulturą. Podręcznik do wiedzy o kulturze dla liceum i technikum</i> , NOWA ERA, Warszawa 2012 (449/2012)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
39	–	<i>Archanioł</i> (ikona)	Malarstwo: kreacja zamiast iluzji rzeczywistości
40	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	
159	Pieter Breughel Starszy	<i>Droga na Kalwarię</i> (fragment)	Film: magia ruchomych obrazów

W kolejnym z analizowanych podręczników, pt. *Picasso, krzyżowcy i afrykańscy czarownicy*, pojawia się tylko jeden obraz religijny – *Żółty Chrystus* Paula Gauguina. Podjęto dość szeroko zagadnienia związane z teorią kultury, ukazano problemy kulturowe współczesnego świata i kulturę artystyczną XX w. W książce malarstwo traktowane jest dość ogólnie jako dziedzina kultury i nie jest szczegółowo ukazane, jak rozwijało się w historii. Stąd brak również pogłębionych rozważań dotyczących malarstwa religijnego.

K. MORACZEWSKI, S. KANDULSKI, <i>Picasso, krzyżowcy i afrykańscy czarownicy</i> . <i>Podręcznik wiedzy o kulturze</i> , Wyd. eMPI ² , Poznań 2012 (490/2012)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
129	Paul Gauguin	<i>Żółty Chrystus</i>	Malarstwo awangardowe

Ostatni analizowany podręcznik, pt. *Wiedza o kulturze*, wykorzystuje tylko 5 obrazów religijnych, jeżeli do nich zaliczyć także *Krzyk* E. Muncha. Koncepcja ukazania całej złożoności kultury, jej różnych przejawów, funkcji i społecznych implikacji oraz akcentowanie przede wszystkim dzieł stworzonych w XX w. kosztem dość pobieżnej prezentacji wcześniejszych epok sprawiają, że trudno jest odnieść się nawet do najważniejszych arcydzieł malarstwa, także religijnego. Korelacja z treściami szkolnej katechezy jest w takiej sytuacji mocno utrudniona.

W. PANEK, <i>Wiedza o kulturze. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. Polskie w Wołominie, Wołomin 2012 (366/2011)			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
9	Stanisław Samostrzelnik	<i>Święty Stanisław</i> (miniatura książkowa)	Rozumienie kultury
13	–	<i>Mojżesz otrzymuje Tablice Przykazania</i> , miniatura bizantyjska, tempera na pergaminie, z <i>Biblii Leona Patri-cia</i> , X w., zbiory watykańskie	Oblicza kultury
45	Edward Munch	<i>Krzyk</i> , tempera na desce, 1893	Sztuka współczesna
77	Rembrandt	<i>Chrystus wypędzający przekupniów ze świątyni</i> , olej na desce, 1626, Muzeum im. Puszkina w Moskwie	Funkcje sztuki
95	Dhominikos Theotokopulos, zwany El Greco	<i>Apostołowie Piotr i Paweł</i> , olej na płótnie, 1587-1592, Ermitaż w Sankt Petersburgu	Media w kulturze

Przyglądając się bliżej podręcznikom do edukacji estetycznej: plastyki oraz wiedzy o kulturze, można stwierdzić, że najczęściej odniesień do malarstwa religijnego znajduje się na poziomie gimnazjum. W szkołach ponadgimnazjalnych podejmowane rozważania dotyczące kultury są tak szerokie, że niekiedy trudno jest pochylić się nad szczegółowymi dziedzinami sztuki i np. odnieść się do arcydzieł malarstwa religijnego. Wiele zależy od samych nauczycieli, od ich wrażliwości i pasji, a także chęci wprowadzenia młodych ludzi w świat piękna.

Nauczyciel plastyki lub wiedzy o kulturze może ulec różnym pokusom, np. samodzielnego dobierania takich dzieł sztuki, które nie będą wymagały odniesień religijnych, by nie inicjować rozmów dotyczących wiary. Może także interpretować dzieła religijne jedynie od strony estetycznej jako charakterystyczne egzemplifikacje określonych kierunków w sztuce, wykorzystania specyficznych technik czy zastosowania nowatorskich pomysłów. Może w ten sposób pomijać zupełnie odniesienia do przedstawianych treści religijnych, nie odwołując się również, jakie były motywy powstawania takich dzieł, jak czasami silne i złożone doświadczenia kryją się za określonymi utworami.

Z kolei nauczyciele religii, którzy pragną „iść drogą piękna” i przez różne odniesienia do sztuki religijnej, także obrazów, odkrywać z uczniami, jak Bóg daje się odnaleźć i poznać, nie zawsze mogą liczyć na wsparcie podręczników wychowania estetycznego. Niekiedy dość powierzchowne i marginalne potraktowanie dzieł sztuki religijnej sprawia, że nie ma wspólnej płaszczyzny do przedmiotowej korelacji, a jej zrealizowanie wymagałoby zbyt dużego wysiłku w pokonywaniu różnych przeszkód. W takiej sytuacji olbrzymiego znaczenia nabiera kwestia dobrego przygotowania podręczników do szkolnego nauczania religii i wykorzystania w nich takich dzieł sztuki, które będą łączyły w sobie podwójny walor: doskonałości estetycznej i wartości katechetycznej.

Rozdział IV

OBRAZY RELIGIJNE W PODRĘCZNIKACH NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ W LATACH 2001-2010

Wprowadzenie, a dokładnie: powrót lekcji religii do polskich szkół w 1990 r. wiązało się m.in. z koniecznością opracowania nowych podręczników, dostosowanych do warunków szkolnych. Książki i pomoce wykorzystywane wcześniej w katechezie parafialnej nie spełniały wszystkich wymogów formalnych związanych z nauczaniem religii w szkole. Dobrą okazją do tworzenia nowych materiałów dydaktycznych przeznaczonych do szkolnych lekcji religii katolickiej stała się reforma szkolnictwa wprowadzana stopniowo od 1999 r. W ustaleniach między państwem i różnymi wspólnotami wyznaniowymi dotyczących nauczania religii w szkole kwestie merytoryczne pozostawiono w gestii związków religijnych.

W 2001 r. opublikowano ważne dokumenty: *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*¹ oraz *Podstawę programową katechezy*². Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski przedstawiła także *Program nauczania religii*³, pozostawiając jednak możliwość tworzenia innych programów i opracowywania na ich podstawie nowych materiałów dydaktycznych. Decyzja o wprowadzeniu na terenie różnych diecezji określonych programów nauczania religii katolickiej należała do poszczególnych biskupów diecezjalnych.

W proces powstawania nowych podręczników przeznaczonych do lekcji religii katolickiej zaangażowali się zarówno teoretycy wychowania religijnego – katechetycy, jak i praktycy – nauczyciele religii, pedagodzy i dydaktycy, duchowni i świeccy. Wprowadzanie nowych podręczników wiązało się z procedurą, nad której wypełnieniem czuwało Biuro Programowania Katechezy, m.in. ustalając kryteria formalne i merytoryczne, wyznaczając recenzentów, dopilnowując koniecznej korekty, przydzielając właściwą numerację i zezwalając na używanie określonych zestawów podręczników w ogólnopolskim albo wyłącznie diecezjalnym zakresie.

¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

³ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.

W latach 2001-2008 do ogólnopolskiego użytku dopuszczono bez ograniczeń czasowych kilka programów nauczania religii katolickiej i kilkadziesiąt opracowanych na ich podstawie podręczników⁴. Podręczniki były przygotowane w zestawach na kolejne etapy rozwojowe: w szkole podstawowej obowiązywały dwa ogólnopolskie programy, w gimnazjum – pięć, w liceach i technikach – dwa, a w szkołach zawodowych – jeden.

Poszukując odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób były wykorzystywane obrazy religijne w podręcznikach nauczania religii katolickiej w latach 2001-2010, należy przeanalizować książki przeznaczone do edukacji religijnej w szkole podstawowej, gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych, dokonując jednocześnie pewnych porównań i ocen.

1. Szkoła podstawowa

W podręcznikach przeznaczonych dla młodszych uczniów szkoły podstawowej, a więc dla klas I-III, generalnie dominują rysunki. Jest ich dużo i są różnej jakości. Rzadko pojawiają się zdjęcia. Obrazy malarskie wprowadzane są stopniowo, najczęściej są to nieopisane reprodukcje ikon Chrystusa i Maryi (m.in. ikona Matki Bożej Częstochowskiej), obraz Jezusa Miłosiernego czy wizerunek krzyża z San Damiano (por. np. serię podręczników pod red. W. Kubicka, pt. „W drodze do Wieczernika”). Ze względu na niewielkie wykorzystanie obrazów malarskich na tym etapie edukacyjnym szczegółowa analiza materiałów dydaktycznych zostanie pominięta.

Na kolejnym etapie, a więc w klasach IV-VI szkoły podstawowej, w latach 2001-2008 funkcjonowały dwa programy ogólnopolskie: pierwszy – przygotowany przez Komisję Wychowania Katolickiego KEP, drugi – opracowany przez zespół Tadeusza Śmiecha. Oba programy opierały się na *Podstawie programowej katechezy* z 2001 r. i były dopuszczone do użytku ogólnopolskiego. Według pierwszego programu, zatytułowanego *Wezwani przez Boga*, przygotowano 5 zestawów podręczników, według drugiego, tzw. „kieleckiego”, pt. *W przyjaźni z Bogiem*, opracowano tylko jeden komplet.

SZKOŁA PODSTAWOWA kl. IV-VI		
Program ogólnopolski nr AZ-2-01/1 z 20.09.2001: <i>Wezwani przez Boga</i>		
Lublin	Wyd. Gaudium	R. LIS (red.)
Radom	Wyd. Ave w Sandomierzu	S. ŁABENDOWICZ (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)
Tarnów	Wyd. Biblos	E. OSEWSKA, J. STALA (red.)
Poznań	Księgarnia św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)
Program ogólnopolski nr AZ-2-03/6 z 28.05.2003: <i>W przyjaźni z Bogiem</i>		
Kielce	Wyd. Jedność	T. ŚMIECH (red.)

⁴ Zestawienie na podstawie: P. TOMASIK (opr.), *Programy i podręczniki do nauczania religii w roku szkolnym 2010/2011*, Kat 54 (2010), nr 9, s. 79-84.

W podręcznikach opracowanych pod red. R. Lisa dominują rysunki i zdjęcia. W klasie IV wykorzystano 7 obrazów religijnych, w V – 15, w VI – 7. Podręcznik dla klasy V pozbawiony jest opisów, a w pozostałych klasach opisy sprowadzają się do przywołania artysty i tytułu obrazu. Dzieła malarskie dopasowane są do tematów poszczególnych jednostek, choć ich omówienie pozostawiono w gestii katechetów.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Wierni Bogu Ojcu. Podręcznik do religii dla klasy IV szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
39	Juliusz Kossak	<i>Św. Jerzy zabijający smoka</i> , fragm.	Patronowie z nieba
40	–	(Anioł Stróż i dziecko, bez opisu)	
59	Michał Anioł	<i>Bóg stwarzający gwiazdy</i> , fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	Bóg Stwórcą świata
76	Fra Angelico	<i>Sąd Ostateczny</i>	Powtórne przyjście Chrystusa
77	–	(Jezus i apostołowie, bez opisu)	
160	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Liturgia Paschalna
174	Gioachino Assereto	Mojżesz wyprowadzający wodę ze skały	Wędrówka narodu wybranego przez pustynię

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Oddani Jezusowi Chrystusowi. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2004			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
17	–	(Jezus Dobry Pasterz, bez opisu)	Ludzkie pragnienie miłości
32	–	(Jezus modlący się, bez opisu)	Jezus Chrystus Bóg-Człowiek
57	–	(Chrzest Jezusa, bez opisu)	Jan Chrzciciel i Boża miłość
62	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Maryjne „fiat”
66	–	(Święta Rodzina, ikona, bez opisu)	W atmosferze Świętej Rodziny
84	–	(Jezus w Ogrojcu, bez opisu)	Błogosławieni, którzy się smucą
85	–	Św. Brat Albert	Błogosławieni pokorni
87	–	(Maryja z Jezusem, ikona, bez opisu)	
132	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Wielki Czwartek – testament miłości i przyjaźni
134	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	
137	–	(<i>Ecce homo</i> , bez opisu)	Cierpienie i śmierć Jezusa
138	–	(Jezus miłosierny i święci, bez opisu)	
139	–	(Najświętsze Serce Jezusa, bez opisu)	
150	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Zmartwychwstanie – moje spotkanie z Jezusem
158	–	(Św. Maksymilian Maria Kolbe z Matką Bożą, bez opisu)	Nieustanne otwieranie się na Jezusa

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Uświęceni w Duchu Świętym. Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2005			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
37	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i>	Matka Kościoła
42	Lluís Borrassa	<i>Święty Piotr chodzący po wodzie</i>	Działalność św. Piotra
49	Domenico Beccafumi	<i>Święty Paweł</i>	Działalność misyjna św. Pawła
83	Abraham Bloemaert	<i>Wieczera w Emaus (fragment)</i>	Wiara u początków
92	–	<i>Odwrot wojsk Chmielnickiego spod Lublina, kościół oo. Dominikanów w Lublinie</i>	Kościół źródłem jedności w Polsce
94	–	<i>Władysław Jagiełło, fresk, kaplica zamkowa w Lublinie</i>	
96	Artur Grottger	<i>Modlitwa konfederatów przed bitwą pod Lanckoroną</i>	Kościół źródłem siły narodu

W tzw. „podręcznikach radomskich”, wydanych pod red. S. Łabendowicza, również przeważają rysunki i zdjęcia. Wykorzystane obrazy religijne, nieliczne i bez opisu, nie zawsze posiadają wysoki walor estetyczny. Dla autorów odwołanie się do nich nie było priorytetem.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/1-5			
S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Powołani przez Boga Ojca. Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Ave, Radom 2005			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
106	–	(Ostatnia Wieczera, bez opisu)	Manna zapowiedzią Eucharystii
225	–	(Chrystus zmartwychwstały, bez opisu)	Uroczystość Zmartwychwstania Pana Jezusa

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/1-5			
S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Umiłowani w Jezusie Chrystusie. Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Ave, Radom 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
23	–	(krzyż z San Damiano, bez opisu)	W Jezusie Chrystusie spotykamy wielką miłość Ojca (tytuł części)
39	–	(św. Kazimierz, bez opisu)	Święci przykładem zjednoczenia z Bogiem
40	–	(św. Franciszek, bez opisu)	
83	–	(ikona Chrystusa, bez opisu)	Posłannictwo Jezusa (tytuł części)
91	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Jezus uczy prawdy
98	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Jezus troszczy się o zbawienie każdego człowieka
100	–	(Jezus Dobry Pasterz, bez opisu)	
101	–	(Jezus modlący się, bez opisu)	Jezus Chrystus wypełnia wolę Ojca
119	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Chrystus ukazuje miłosierdzie Ojca (tytuł części)
153	–	(Chrystus zmartwychwstały, bez opisu)	Zmartwychwstanie podstawą i źródłem chrześcijańskiego życia

172	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Rola Ducha Świętego w życiu Kościoła
180	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Chrystus wzywa ludzi do wspólnoty życia z Trójcą Świętą

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/1-5 S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Uświęceni w Duchu Świętym.</i> <i>Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Ave, Radom 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
57	–	(ikona Maryi z Dzieciątkiem, bez opisu)	Maryja wzorem otwarcia się na działanie Ducha Świętego
199	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Piekło odrzuceniem miłości Boga
214	–	(Maryja z Dzieciątkiem oraz św. Stanisławem Kostką, bez opisu)	Święty Stanisław Kostka – patron dzieci i młodzieży
223	–	(ikona świętego, bez opisu)	Uroczystość Wszystkich Świętych
239	–	(Matka Boska Częstochowska, fragment twarzy, bez opisu)	Maryja Królową Polski

Także w kolejnej serii podręczników, pod red. Z. Marka, autorzy dość skromnie odnieśli się do malarstwa religijnego. W klasie IV wykorzystano 4 obrazy, w klasie V – żadnego, w klasie VI – 3. Obrazy nie zostały opisane.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/1-1 Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej.</i> <i>Zaproszeni przez Boga</i> , WAM, Kraków 2002.			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
68	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Jezus wypełnieniem obietnic Boga
127	–	(powrót syna marnotrawnego, fragment, bez opisu)	Brak zaufania wobec Stwórcy
170	–	(ofiara Izaaka, bez opisu)	Abraham i Izaak
188	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Bóg zawsze wierny

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/1-1 Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej.</i> <i>Obdarowani przez Boga</i> , WAM, Kraków 2003.			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/1-1 Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej.</i> <i>Przemienieni przez Boga</i> , WAM, Kraków 2004.			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
105	–	(Maryja z Jezusem, bez opisu)	Świadczenia kultury chrześcijańskiej
109	–	(Cyryl i Metody, bez opisu)	Chrześcijaństwo w Polsce
160	–	(Jan Beyzym, bez opisu)	Wspólnota miłości miłosiernej

W podręcznikach pod red. E. Osewskiej i J. Stali wykorzystano po kilka obrazów religijnych w każdej z części, jednak bez dokładnego ich opisanie. Autorzy bardziej skoncentrowali się na wykorzystaniu różnych rysunków i zdjęć.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/1-9			
E. OSEWSKA, J. STALA (red.), <i>Bóg mnie woła. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy IV szkoły podstawowej</i> , Wyd. Biblos, Tarnów 2007			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
23	–	(św. Franciszek, bez opisu)	Co można odkryć rozumem, a czego nie można?
28	–	(małe reprodukcje obrazów św. Stanisława Kostki, św. Maksymiliana Kolbego, św. Dominika, bez opisu)	Wielcy odkrywcy zbawiennej oferty
119	–	(św. Faustyna, bez opisu)	Świadkowie zawierzenia

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/1-9			
E. OSEWSKA, J. STALA (red.), <i>Bóg mnie kocha. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy V szkoły podstawowej</i> , Wyd. Biblos, Tarnów 2008			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
29	–	(ikona Świętej Rodziny, bez opisu)	Życie Świętej Rodziny w Nazarecie
53	–	(małe reprodukcje obrazów: Chrystusa i s. Faustyny)	Jezus pomaga przemienić życie
55	–	(św. Jadwiga królowa, bez opisu)	Jezus głosi królestwo Boże
83	–	(ikona Chrystusa ubiczowanego, bez opisu)	Z Jezusem przeżywamy cierpienie i śmierć (tytuł części)
90	–	(Chrystus niosący krzyż, bez opisu)	Zbawcza śmierć Chrystusa
115	–	(małe reprodukcje obrazów: św. Franciszka i św. Faustyny)	Maryja i święci wzorem modlitwy

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/1-9			
E. OSEWSKA, J. STALA (red.), <i>Bóg mnie przemienia. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy VI szkoły podstawowej</i> , Wyd. Biblos, Tarnów 2010			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
29	–	(Chrystus, fresk, bez opisu)	Prześladowania Kościoła
49	–	(św. Piotr, bez opisu)	Posługa następcy św. Piotra w Kościele
53	–	(małe reprodukcje obrazów: św. Benedykta, św. Franciszka, św. Klary i św. Urszuli Ledóchowskiej)	Życie zakonne w Kościele
61	–	(św. Wojciech, bez opisu)	Św. Wojciech – patron Kościoła w Polsce
67	–	(Matka Boska Częstochowska, bez opisu)	Jasna Góra – duchowa stolica Polski
87	–	(małe reprodukcje obrazów: św. Stanisław ze Szczepanowa, św. Andrzej Bobola, św. Kinga i św. Jadwiga)	Moje imię – mój patron

W podręcznikach pod redakcją J. Szpeta i D. Jackowiak wielokrotnie pojawiają się różne rysunki i tylko raz reprodukcja ikony Matki Boskiej Częstochowskiej. Pod tym względem podręczniki nie zostały dopracowane. Autorzy

poszczególnych katechez skoncentrowali się na przekazie treści religijnych bez odwoływania się do malarstwa religijnego.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/1-2			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Powołani przez Boga Ojca. Podręcznik do nauki religii dla czwartej klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–
Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/1-2			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Umiłowani w Jezusie Chrystusie. Podręcznik do nauki religii dla piątej klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–
Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/1-2			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Uświęceni w Duchu Świętym. Podręcznik do nauki religii dla szóstej klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2004			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–

Kolejna seria podręczników powstała w oparciu o inny, szczegółowy program, opracowany pod redakcją T. Śmiecha. W przygotowanych podręcznikach wykorzystano sporo obrazów, choć – co widoczne jest w załączonych tabelach – w różny sposób. W klasie IV odwołano się jedynie do 2 obrazów, nie podając ich opisu. Podręcznik do klasy V wykorzystuje aż 32 obrazy religijne w większości ze wskazaniem ich twórcy oraz tytułu, dopasowane do tematów poszczególnych jednostek lekcyjnych. Z kolei w podręczniku do klasy VI pojawia się tylko 6 obrazów, ponownie bez opisu. Takie zróżnicowanie związane jest z innym rozłożeniem akcentów i metod przekazu. W klasie IV i VI autorzy katechez skupili się bardziej na rysunkach i zdjęciach, w klasie V dla zobrazowania przekazywanych treści wykorzystali różne przedstawienia malarskie.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-03/6-0			
T. ŚMIECH, B. NOSEK (red.), <i>Śluchamy Boga. Podręcznik do religii dla klasy IV szkoły podstawowej</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Pismo Święte księgą o miłości Boga do ludzi
34	–	(Św. Maksymilian Maria Kolbe, bez opisu)	Pan Jezus ofiaruje się za nasze grzechy

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-03/6-0			
T. ŚMIECH (red.), <i>Wielbimy Boga. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Moje pierwsze piątki miesiąca
14	–	(Św. Stanisław Kostka, bez opisu)	Stanisław Kostka wzorem świętości
21	Michał Anioł	<i>Stworzenie</i> (fragment malowideł w Kaplicy Sykstyńskiej)	Stwórcze działanie Boga w świecie

24	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i>	Bóg stwarza człowieka i powołuje go do świętości
26	Mistrz Flémalle	<i>Narodzenie Pańskie</i> (fragment)	Bóg stworzył świat niewidzialny
34	Rafaël	<i>Grzech pierworodny</i>	Grzech pierworodny i jego skutki
36	Masaccio	<i>Wygnanie Adama i Ewy</i>	
38	Sandro Botticelli	<i>Zwiastowanie</i>	
39	–	<i>Ukrzyżowanie</i> (bez opisu)	Bóg obiecuje Zbawiciela
50	Paolo Veronese	<i>Nauczanie św. Jana Chrzciciela</i>	Jan Chrzciciel wzywa do pokuty i nawrócenia
56	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	–
60	Simone Martini	<i>Rodzina Święta</i>	Święta Rodzina z Nazaretu – wzór dla naszych rodzin
63	Masaccio	<i>Pokłon Magów</i>	
65	Pietro da Cortona	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Chrzest Pański – namaszczenie do zbawczej misji
67	Beato Angelico	<i>Ofiarowanie Jezusa w świątyni</i>	Ofiarowanie Pańskie
77	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	–
82	Giovanni Bellini	<i>Przemienienie</i>	Jezus umacnia naszą wiarę – Przemienienie Pańskie
84	Massari	<i>Syn marnotrawny</i>	Moje rekolekcje wielkopostne
87	Beato Angelico	<i>Wjazd Jezusa do Jerozolimy</i>	Liturgia Niedzieli Palmowej
89	Daniele Crespi	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	Liturgia Wielkiego Czwartku
92	Bernard van Orley	<i>Oplakiwanie Chrystusa</i>	Liturgia Wielkiego Piątku
96	Piero della Francesca	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>	„Alleluja, Jezus żyje!”
99	Rembrandt van Rijn	<i>Wieczerza w Emaus</i>	Zmartwychwstanie podstawą i źródłem chrześcijańskiego życia
100	Andrea Mantegna	<i>Wniebowstąpienie</i>	Uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego
103	El Greco	<i>Pięćdziesiątnica</i>	Duch Święty działa pośród nas
107	anonim z XV w.	<i>Gody w Kanie Galilejskiej</i>	Matka Jezusa jest Matką Kościoła
114	–	<i>Matka Boska Częstochowska</i>	Maryja – Królowa Polski
115	Jan Matejko	<i>Śluby lwowskie</i>	
116	El Greco	<i>Trójca Święta</i>	Liturgia uroczystości Trójcy Świętej
122	Bartolomeo Vivarini	<i>Św. Piotr</i>	Liturgia uroczystości świętych Apostołów Piotra i Pawła
122	Bartolomeo Vivarini	<i>Św. Paweł</i>	
124	Tycjan	<i>Wniebowzięcie</i>	Liturgia uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-03/6-0			
T. ŚMIECH, B. NOSEK (red.), <i>Z Jezusem idziemy do Boga. Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
21	–	(Bóg Ojciec, bez opisu)	Słowami Pana Jezusa modlimy się do naszego Ojca
26	–	(Jezus i dziecko, bez opisu)	Kto jest największy w królestwie Bożym?

32	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Śmierć jest wrogiem wieczności
43	–	(Jezus z hostią i kielichem, bez opisu)	Liturgia znakiem Bożej obecności i miłości
62	–	(Brat Albert, bez opisu)	Daję siebie innym
80	–	(Matka Boska Częstochowska, ikona, bez opisu)	Z Jezusem i Maryją na pielgrzymim szlaku
122	–	(Jezus ubiczowany, bez opisu)	Wielki Post – „Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię”
139	–	(Najświętsze Serce Jezusa, bez opisu)	Objawienie miłości Bożego Serca

Wprowadzanie wraz z reformą szkolnictwa nowych podręczników do nauczania religii katolickiej w szkole podstawowej wiązało się z koniecznością ich rzetelnego przygotowania pod względem zarówno treści, jak i formy. Redaktorzy książek dla dzieci musieli wykazać się nie tylko sporą wiedzą z zakresu teologii, ale także psychologii, pedagogiki, dydaktyki i metodyki. Chcąc korelować treści lekcji religii z innymi przedmiotami, musieli odnieść się do przekazywanych tam wiadomości i umiejętności. Wydaje się, że korelacja ta, mając na uwadze edukację plastyczną, nie była w pełni zadowalająca. W podręcznikach religijnych z lat 2001-2010 przeznaczonych dla szkoły podstawowej raczej unikano dokładnych opisów i nie wyeksponowano, że także obrazy – obok słów – mogą być przekonującym świadectwem wiary ich twórców. Wyjątkiem jest podręcznik dla V klasy pod red. T. Śmiecha, w którym ponad trzydzieści razy odwołano się do ważnych dzieł malarskich.

Stosunkowo niewielkie wykorzystanie reprodukcji obrazów religijnych, najczęściej w dość małych rozmiarach, pozwala ocenić, że w przekazie treści na lekcjach religii nie przywiązywano zbyt wielkiej wagi do przedstawień malarskich. Nie odniesiono się do naturalnej skłonności dzieci do spontanicznego zachwyty nad tym, co piękne, co może nie tylko rozszerzyć ich wiedzę, ale także rozwinąć wrażliwość estetyczną i religijną.

2. Gimnazjum

Gimnazjum, które stało się swoistą „wizytówką” i faktycznym *novum* reformy polskiego szkolnictwa z 1999 r., domagało się jeszcze większego wysiłku ze strony osób odpowiedzialnych za nauczane treści. Wszystkie podręczniki na tym etapie były tworzone od podstaw, uwzględniając specyfikę i zróżnicowanie adresatów oraz nowe uwarunkowania powstających szkół. Podobnie miała się sprawa z materiałami do nauczania religii katolickiej.

Na bazie *Podstawy programowej katechezy* z 2001 r. zostało opracowanych aż 5 programów i 8 zestawów podręczników o zasięgu ogólnopolskim bez czasowych ograniczeń:

GIMNAZJUM		
Program ogólnopolski nr AZ-3-01/1 z 20.09.2001: <i>Wierzyć Chrystusowi</i>		
Kraków	WAM	W. KUBIK (red.)
Lublin	Wyd. Gaudium	R. LIS (red.)
Radom	Wyd. Ave w Sandomierzu	S. ŁABENDOWICZ (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)
Program ogólnopolski nr AZ-3-02/2 z 27.02.2002: <i>Przyjąć blask Bożej Prawdy</i>		
Poznań	Księgarnia św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)
Program ogólnopolski nr AZ-3-02/3 z 27.02.2002: <i>Iść za Jezusem</i>		
Warszawa	Wyd. Warszawsko-Praskie	P. TOMASIŁ (red.)
Program ogólnopolski dla gimnazjum nr nr AZ-3-02/9 z 10.07.2002: <i>W drodze do Ojca</i>		
Kielce	Wyd. Jedność	T. ŚMIECH (red.)
Program ogólnopolski nr AZ-3-02/10 z 22.07.2002: <i>Jezus Drogą, Prawdą i Życiem</i>		
Warszawa – Poznań	Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła	M. KRAWCZYK, B. MISIEK, W. OSIAŁ (opr.)

Przyglądając się kolejnym podręcznikom do nauczania religii katolickiej, będzie można zauważyć wyraźną odmianę. O ile książki dla dzieci, pomijając kilka wyjątkowych, raczej unikały eksponowania obrazów religijnych, to na etapie gimnazjum nawet pobieżne przeglądnięcie ukazuje, jak zmienia się podejście redaktorów i autorów poszczególnych katechez. Zalecenie, by obecna była wyraźna korelacja między przedmiotami szkolnymi, zaowocowało także na tej płaszczyźnie. Odpowiedzialni za nowe materiały do lekcji religii sięgnęli do różnych przedstawień malarskich, znanych i mniej znanych artystów, arcydzieł malarstwa światowego, a także obrazów polskich twórców.

Seria podręczników pod red. W. Kubika pod ogólną nazwą *Odłonić twarz Chrystusa* jest przykładem bogatego wykorzystania malarstwa religijnego we współczesnej katechezie szkolnej. Autorzy odwołali się do obrazów wielkich mistrzów, jak Vincent van Gogh, bracia van Eyck, Caravaggio czy Rembrandt, a także do ciekawych i inspirujących obrazów nieznanymi artystów, przedstawień dawnych i współczesnych. Przyjazna strona graficzna podręczników zyskuje wiele dzięki wykorzystanym zdjęciom i obrazom malarskim. Zostały one dobrze dopasowane do przekazywanych wiadomości, wzmacniając ich przekaz od strony estetycznej. W podręczniku do klasy I gimnazjum odwołano się do 41 obrazów, w klasie II do 38 i w klasie III do 17.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/1-8			
W. KUBIK (red.), <i>Odłonić twarz Chrystusa. Szukam was.</i> <i>Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum, WAM, Kraków 2006</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
9	–	<i>Ucieszenie burzy, ewangeliarz Ottona III, ok. 998-1001</i>	Bardziej prawdziwy czy inny?
14	John Valentine Haidt	<i>Jezus przed Herodem, 1762</i>	Czego szukam: prawdy czy sensacji?

16	Ewa Gorecka	<i>Jezus kroczący po jeziorze</i>	Czym jest wiara?
20	Jan Matejko	<i>Stańczyk w czasie balu na dworze królowej Bony wobec straconego Smoleńska, 1862</i>	Błazen czy mędrzec?
28	Marc Chagall	<i>Żółte ukrzyżowanie, 1942</i>	Starsi bracia w wierze
37	Roman Czarnecki	<i>Trójca Święta, 1983</i>	Jeden Kościół czy wiele Kościołów?
51	–	<i>Chrystus i święty Menas, ikona z monasteru Bawit, XIII w.</i>	Zrozumieć Pismo Święte – środki stylistyczne
62	Vincent van Gogh	<i>Sjesta, 1890</i>	Bóg-Stwórca uczy dobrej pracy
63	Jan Vermeer	<i>Chrystus w domu Marii i Marty, ok. 1654-1656</i>	
65	Paul Delaroche	<i>Egzekucja Kady Jane Grey, 1833</i>	Granice wolności
71	Jan Matejko	<i>Hołd pruski, 1882</i>	Bóg naszych ojców
79	Pietro Perugino	<i>Chrzest Jezusa, ok. 1490</i>	Zagubionych – odszukam
79	Eustache le Sueur	<i>Jezus przywraca wzrok niewidomemu, XVII w.</i>	
79	Lovis Corinth	<i>Ecce Homo, 1925</i>	
79	Hubert i Jan van Eyck	<i>Jezus Chrystus jako Bóg, fragment ołtarza z Gandawy, 1432</i>	
88	Filippo Lippi	<i>Zwiastowanie</i>	Bóg-Człowiek
89	Caravaggio	<i>Młody Bachus, ok. 1593-1594</i>	
89	Matthias Grünewald	<i>Ołtarz z Isenheim, 1510-1515</i>	
90	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego, ok. 1662</i>	Droga do Boga Ojca
91	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego (fragment – tylko dłonie ojca)</i>	
92	Quentin Massys	<i>Lichwiarz i jego żona, 1514</i>	Droga do człowieka
92	John Everett Millais	<i>Jezus w domu swoich rodziców, 1850</i>	
95	Andriej Rublow	<i>Chrystus Zbawiciel, ok. 1400-1425</i>	Autorytet Boga
96	Jan Vermeer	<i>Kobieta z wagą, ok. 1662-1665</i>	Masz sumienie?
97	Vincent van Gogh	<i>Martwa natura z Biblią, 1885</i>	
101	Caravaggio	<i>Ofiara Izaaka, ok. 1600</i>	Zaufaj Mi
106	anonim	<i>Prorok Jonasz, ok. 1606</i>	Gniewam się śmiertelnie
110	Giovanni Bellini	<i>Pietà, 1460</i>	Która uwierzyła
112	Jacobello Albergno	<i>Chrystus ukrzyżowany</i>	Zwycięstwo czy klęska?
113	Mieczysław Kościelniak	<i>Św. Maksymilian Kolbe, więzień Auschwitz</i>	
114	Alessandro Allori	<i>Święty Piotr kroczący po wodzie, ok. 1590</i>	Ja jestem, nie lękajcie się!
122	–	<i>Święty Wojciech</i>	Wierność Bogu
124	Adam Chmielowski	<i>Ecce homo</i>	Dobry jak chleb
125	Johann Karl Loth	<i>Dobry Samarytanin, ok. 1676</i>	
128	–	<i>Św. Stanisław</i>	Myśląc „ojczyzna”
130	Józef Simmler	<i>Przysięga królowej Jadwigi</i>	Pro publico bono
134	Sandro Botticelli	<i>Zwiastowanie, 1489-1490</i>	Odnaleźć się w doświadczeniu Maryi. Różaniec

136	Fra Angelico	<i>Chrystus w chwale niebios, 1428-1430</i>	Jesteśmy sobie potrzebni. Uroczystość Wszystkich Świętych
138	–	<i>Św. Jan Chrzciciel</i>	Rozumieć chwilę obecną. Advent
140	Georges da La Tour	<i>Boże Narodzenie</i>	Światłość w ciemności świeci. Uroczystość Narodzenia Pańskiego
142	–	<i>Syn marnotrawny – obraz w parafii Chrystusa Króla w Krakowie</i>	Przyoblec się w człowieka nowego. Wielki Post

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/1-8			
W. KUBIK (red.), <i>Odstąpić twarz Chrystusa. Jestem z wami.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum, WAM, Kraków 2007</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
13	Peter Paul Rubens	<i>Helena Fourment z dziećmi, ok. 1636</i>	Gdzie skarb twój, tam serce twoje
20	László Hegedüs	<i>Kain i Abel, 1889</i>	Zazdrość, która zabija
22	Juliusz Schnorr van Carolsfeld	<i>Ofiara dziękczynna Noego, XIX w.</i>	Obietnica nowej ludzkości
24	Pieter Bruegel Starszy	<i>Wieża Babel, 1563</i>	Budowanie świata bez Boga
26	Buoninsegna di Duccio ⁵	<i>Kuszenie na pustyni, 1308-1311</i>	Władca tego świata?
27	Hans Memling	<i>Piekło, 1485⁶</i>	
30	Jacopo Pontormo	<i>Józef sprzedany Potifarowi, 1515-1518</i>	Ludzkie zło i Boże dobro
30	Franz Anton Maulbertsch	<i>Józef i jego bracia, 1745-1750</i>	
36	–	<i>Przemienienie Pańskie, ikona, XVIII w. (fragment)</i>	Drogowskazy wolności
41	Fra Angelico	<i>Boże Narodzenie, 1440-1441</i>	Prawdziwy Bóg i prawdziwy Człowiek
42	Michael Pacher	<i>Obrzezanie Jezusa, tablica z ołtarza św. Wolfganga, ok. 1471-1481</i>	Potomek Abrahama
44	Wasył Kolmogorov	<i>Ofiarowanie w Świątyni, 1756</i>	Oczekiwany Mesjasz
46	William Holman Hunt	<i>Znalezienie Jezusa w Świątyni, 1854-1860</i>	Wierny syn przykazania
50	Domenico Ghirlandaio	<i>Powołanie uczniów, 1481</i>	Nadszedł czas
51	Sergiusz Buczacki	<i>Cud w Kanie Galilejskiej, 2005</i>	
60	Giuseppe Chiari	<i>Jezus nauczający, XVII w.</i>	Ucz się od Mistrza
65	Hieronim Bosch	<i>Jezus dźwigający krzyż, XV w.</i>	Doskonały wzór miłości
66	Cosimo Rosselli	<i>Kazanie na górze, 1481-1482</i>	Boże tajemnice szczęścia
77	Francesco Granacci	<i>Madonna z Dzieciątkiem, św. Janem i aniołami, ok. 1498 (fragment)</i>	Czyste serce lustrem Boga

⁵ Powinno być: Duccio di Buoninsegna.

⁶ Lata: 1467-1471.

84	Otto Dix	<i>Dźwiganie krzyża – Chrystus i Weronika</i> , 1493 (fragment)	Umiłował nas do końca
86	El Greco	<i>Zmartwychwstanie</i> , 1596-1600	Zwycięzca śmierci
87	Matthias Grünewald	<i>Zmartwychwstanie</i> , ok. 1515	
88	–	<i>Krzyż procesyjny z Krety</i> , XVII w.	
90	Jan Matejko	<i>Wskrzeszenie Łazarza</i> , 1867	I my zmartwychwstaniemy
93	Giotto di Bondone	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1306	Ujrzymy siebie, jakimi jesteśmy
104	Giacomo Franceso Cipper	<i>Posiłek wieśniaków</i> , I poł. XVIII w.	Ja jestem chlebem żywym
105	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według świętego Jana</i> , 1989, olej na płótnie, 245x137 cm	
108	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Jezus ukazuje się Tomaszowi</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według św. Jana</i> , 1990, olej na płótnie, 245x140 cm	Odpuszczam tobie grzechy
112	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Umycie stóp uczniom</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według św. Jana</i> , 1990, olej na płótnie, 245x137 cm	Żyję dla was
114	Katarzyna Rott	<i>Ludzkie drogi</i> , 2007	Ja was wybrałem
116	Teresa Maria Reklewska, Paweł Przyrowski	<i>Jezus uzdrawia niewidomego</i> (fragment), 1966	Będę dla chorych ratunkiem
121	Stanisław Rodziński	<i>Oto Matka twoja</i> , 2005	Najświętsza. Święta maryjne
137	Stanisław Rodziński	<i>Stacja drogi krzyżowej</i> , 1999	Wyrzeknijcie się zła. Wielki Post
138	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według św. Jana</i> , 1990, olej na płótnie, 245x140 cm	Dla was umieram i zmartwychwstaję
142	Caravaggio	<i>Wieczerza w Emaus</i> , 1601-02	Żyję dla was. Okres wielkanocny
145	–	<i>Zwiastowanie</i>	Przyjmijcie dary mojego Ducha. Uroczystość Zesłania Ducha Świętego
145	–	<i>Chrzest w Jordanie</i>	
145	–	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/1-8			
W. KUBIK (red.), <i>Odsonić twarz Chrystusa. Chodźmy razem.</i>			
Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum, WAM, Kraków 2008			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	Jan Matejko	<i>Konstytucja 3 Maja</i> , 1891	Jesteście częścią wielkiego ładu
14	Karol Badyna	<i>Święty Benedykt z Nursji, patron Europy</i> , 1991	Drogowskazy
24	Ludwik Carracci	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , 1587/1588	Drogi Kościoła
76	Julita Jaśkiewicz-Macek	<i>Piotr i Paweł Apostołowie</i>	Kościół apostołowski
78	Hieronim Bosch	<i>Wóz siana</i> , środkowy fragment tryptyku	Jedność poddawana próbie
80	–	<i>Św. Piotr i św. Andrzej</i> (kopia ikony)	Zraniony Kościół

90	Julita Jaśkiewicz-Macek	<i>Chrystus Pantokrator</i> , kopia ikony z XIX w.	Odpowiedź na dar
112	Zbigniew Stec	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1991	Ars sacra
112	Jacek Malczewski	<i>Wigilia na Syberii</i> , 1882	
116	o. Jacek Wróbel SJ	<i>Hodogetria</i> , 2000	Kotwica nadziei. Modlitwa różańcowa
117	–	<i>Matka Boska Częstochowska (Jasnogórska)</i> , XIII-XIV w.	
120	Łukasz Porębski	<i>Chrystus Król</i> (fragment), 1624	Tak, jesteś królem. Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata
121	Adam Styka	<i>Chrystus Król</i> , 1944	
131	Adolf Hyła	<i>Jezus Miłosierny</i> , Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach	Źródło ukojenia i nadziei. Niedziela Miłosierdzia Bożego
134	Andrzej Rublow	<i>Święta Trójca</i> , ok. 1420	Miłość doskonałej Jedności. Uroczystość Trójcy Świętej
134	uczeń Mistrza z Koszatek	<i>Tron Łaski</i> , sprzed 1350	
138	Sergiusz Buczacki	<i>Najświętsze Serce Jezusa</i>	Serce, które do końca ukochało. Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

W podręcznikach pod redakcją R. Lisa fragmenty obrazów religijnych wykorzystane są (choć bez opisów) już na okładkach. Reprodukcje arcydzieł malarskich wplecione są w treści różnych katechez. Autorzy zatroszczyli się, by w miarę możliwości były odpowiednimi ilustracjami i wzmacniały przekazywane wiadomości. Odwołano się zarówno do dzieł wielkich mistrzów, jak i do obrazów mniej znanych artystów. W kilku przypadkach obrazom brakuje opisu (w klasie III opisany został tylko jeden obraz). W sumie wykorzystano w klasie I 8 obrazów religijnych, w klasie II – 24, a klasie III – 9.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/1-6			
R. Lis (red.), <i>Jezus Chrystus objawia prawdę o Bogu i człowieku</i> . <i>Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2004			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
24	Tintoretto	<i>Raj</i> (fragment)	Grzech pierworodny i jego obecne skutki
77	–	(<i>Bóg Ojciec</i> – fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej)	Wprowadzenie w część: „Bóg mówi stwarzając”
88	–	(<i>Bóg Ojciec</i> – fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej)	Boża natura w człowieku
102-103	–	(fresk: sąd nad Jezusem, chwała nieba)	Wprowadzenie w część: „Obietnice i wypełnienia”
141	Albrecht Dürer	<i>Czterej Apostołowie</i> – Piotr, Jan, Paweł, Marek	Wierzę w Jezusa Chrystusa
149	Rembrandt	<i>Syn marnotrawny</i>	Jezus mówi o Bogu
165	–	<i>MB Częstochowska</i>	Maryja Matką wierzących
170	Perugino	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Chrzest wejściem na drogę wiary w Chrystusa

Klasa II gimnazjum nr AX-32-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Jezus Chrystus zbawia.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum, Wyd. Gaudium, Lublin 2005</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
15	Hieronim Bosch	<i>Ogród rozkoszy ziemskich</i> (skrzydło lewe: <i>Ogród w Edenie</i>)	Samotni, bo oddaleni od Boga
22	Rafaël	<i>Archanioł Michał i Szatan</i>	Istnienie szatana
25	–	<i>Ukrzyżowanie</i>	Człowiek opanowany przez zło
36	Laurent de La Hire	<i>Abraham poświęca Izaaka</i>	Starotestamentalne kolumny wiary
41	Cosimo Rosselli	<i>Wręczenie Tablic Prawa</i>	Prawo wolnego ludu
43	Ernst Fuchs	<i>Mojżesz</i>	
54	Pietro Perugino	<i>Chrzest Chrystusa</i> (wykorzystany w klasie I!)	Święty Jan Chrzyciel – prorok Adwentu
63	–	<i>Matka Boska Hodogetria</i> (fragment)	Boże macierzyństwo Maryi
65	–	<i>Maryja z Dzieciątkiem</i> (warsztat sądecki ok. 1460, kościół parafialny w Przydonicy)	
72	Caravaggio	<i>Powołanie Mateusza</i>	Warunki naśladowania Chrystusa
88	Jan Matejko	<i>Konstytucja 3 maja 1791 r.</i> (fragment obrazu)	Błogosławieństwa konstytucją Królestwa Bożego
95	Rafaël	<i>Bóg objawia się Abrahamowi,</i> fragment (bardzo niewyraźny)	Trud błogosławieństw
96	Bartolomé Murillo	<i>Dobry pasterz</i>	Miłość nieprzyjaciół
101	Albrecht Altdorfer	<i>Chrystus na Krzyżu</i>	Męka, śmierć i zmartwych- wstanie wypełnieniem tajemnic mesjańskich
106	El Greco	<i>Zmartwychwstanie</i>	Wiara w zmartwychwstanie
107	Caravaggio	<i>Niedowierzenie świętego Tomasza</i>	
108	Dieric Elder Bouts	<i>Zmartwychwstanie</i>	
113	–	<i>Wygnanie z Raju</i> (fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej)	Zbawcze skutki ofiary Chrystusa
114	Jan (Mabuse) Grossaert	<i>Adam i Ewa</i>	
119	Giotto	<i>Wniebowstąpienie</i>	Jezus Chrystus w chwale Ojca
133	Cosimo Rosselli	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	Świętowanie niedzieli we wspólnocie wierzących
135	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i>	Chrześcijańskie nawrócenie
141	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> (inna nazwa – wykorzystany w kl. I)	Praktyka stałego przezwyćzania grzechu
156	Fra Angelico	<i>Chrystus Sędzia</i>	Chrystus jako Pan i Sędzia

Klasa III gimnazjum nr AX-33-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Jezus Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum, Wyd. Gaudium, Lublin 2006</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
52	–	(św. Szczepan, bez opisu)	Prześladowani za wiarę

55	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965</i>	W mocy Ducha Świętego – rok 966
59	(Jan Matejko)	(św. Jadwiga z dłonią na Biblii, bez opisu)	Święta Jadwiga – wzór modlitwy i służby
75	–	(św. Augustyn, bez opisu)	Duch Święty w życiu świętych
116	–	(Jan Paweł II wśród różnych osób, bez opisu)	Charyzma Jana Pawła II
153	–	(Marcin Luter, bez opisu)	Reformacja a kontreformacja
155	–	(ikona Trójcy Świętej, bez opisu)	Katolicyzm a prawosławie
158	–	(św. Andrzej Bobola, bez opisu)	Unia Brzeska
161	–	(Tomasz Morus, bez opisu)	Anglikanizm a św. Tomasz Morus

W porównaniu z poprzednimi seriami podręczniki pod red. S. Łabendowicza wykorzystują mniej obrazów, częściej odnosząc się do różnego rodzaju zdjęć. Obrazy malarskie pojawiają się bez opisu – nie został podany ani ich autor, ani tytuł. Można dostrzec, że autorzy nie przywiązywali zbyt dużej wagi do możliwości, jakie w katechezie daje odwołanie się do sztuki sakralnej. W klasie I posłużono się 9 obrazami, w II – 13, a w III – 2.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/1-2			
S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Jezus Chrystus objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum</i> , Wyd. Ave, Radom 2006			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
46	–	(Nawiedzenie, bez opisu)	Bóg przemawia do człowieka
47	–	(ikona Trójcy Świętej, bez opisu)	Chcę zrozumieć Biblię
80	–	(prorok, fragment sklepienia Bazyliki na górze Tabor, bez opisu)	Bóg powołuje proroków
113	–	(ikona Chrystusa, bez opisu)	Szacunek wobec Imienia Bożego – II przykazanie
153	–	(Boże Narodzenie, fresk, bez opisu)	Jezus Chrystus – Bóg-Człowiek
179	–	(św. Rafał Kalinowski, bez opisu)	Święty Rafał Kalinowski
182	–	(św. Brat Albert, bez opisu)	Święty Brat Albert Chmielowski
201	–	(św. Stanisław Kostka, bez opisu)	Święty Stanisław Kostka – patron młodzieży
237	–	(ikona Matki Bożej Nieustającej Pomocy, bez opisu)	Uroczystości i święta maryjne w roku liturgicznym

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/1-2			
S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Jezus Chrystus zbawia. Podręcznik do nauki religii dla II klasy gimnazjum</i> , Wyd. Ave, Radom 2006			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
25	–	(ikona Chrystusa, bez opisu)	Bóg wychodzi naprzeciw moim potrzebom – doświadczam Bożej pomocy
27	–	(Zmartwychwstanie Chrystusa, bez opisu)	Spełnienie obietnic mesjańskich – Jezus przychodzi
32	–	(ikona Chrystusa, bez opisu)	Jezus objawia nam prawdę o sobie – poznaję księgi Nowego Testamentu

34	–	(ikona Chrystusa, bez opisu)	Poznaję Jezusa jako Pana i Zbawcę – Chrystus postacią historyczną
46	–	(Chrystus Dobry Pasterz, bez opisu)	Jezus zaprasza do pójścia za Nim z wiarą
49	–	(św. Franciszek, bez opisu)	Ludzie, którzy zawierzili – św. Franciszek z Asyżu
52	–	(krzyż z San Damiano, bez opisu)	Doskonalenie wiary
55	–	(Chrystus, bez opisu)	Jezus wskazuje przykłady wiary
83	–	(Chrystus, bez opisu)	Jezus – nowy Mojżesz
123	–	(Chrystus, bez opisu)	Jezus – rozmodlony Syn Boży
210	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Chrystus – Pan i Sędzia
223	–	(ikona, Maryja z Jezusem, bez opisu)	Tajemnice z życia Maryi i Jezusa w modlitwie różańcowej
225	–	(Maryja wniebowzięta, bez opisu)	„Błogosławieni, którzy uwierzyli”

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/1-2			
S. ŁABENDOWICZ (red.), <i>Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła.</i> <i>Podręcznik do nauki religii dla III klasy gimnazjum</i> , Wyd. Ave, Radom 2006			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
47	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Duch Święty w historii zbawienia
81	–	(św. Piotr, bez opisu)	Rola papieża w Kościele

Na etap gimnazjum Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy z Krakowa przygotowało dwie serie podręczników. Oprócz przeanalizowanego wcześniej kompletu podręczników pod red. W. Kubika można było korzystać z książek pod red. Z. Marka. W tej serii wyraźnie dominują zdjęcia, choć w sumie wykorzystano także blisko 40 różnych obrazów. Niestety, nie zatroszczono się o ich właściwy opis, pozostawiając nauczycielom religii nie zawsze łatwe zadanie rozpoznawania i przybliżania uczniom kolejnych przedstawień malarskich. Na pewno godne uznania jest wykorzystanie fragmentów Tablicy Dziesięciorga Przykazań z Kościoła Mariackiego w Gdańsku. Ciekawe jest również posłużenie się mniej znanymi obrazami z archiwum WAM. Ogólnie jednak należy stwierdzić, że omawiana seria podręczników nie akcentuje zbyt mocno korelacji z edukacją estetyczną, unikając szerszego odwołania się do ważnych arcydzieł malarstwa polskiego i światowego.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/1-11			
Z. MAREK (red.), <i>W drodze do Emaus. Jezus uczy i zbawia.</i> <i>Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum</i> , WAM, Kraków 2005			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
57	–	(chrzest Jezusa, bez opisu)	Jezus – Syn Boży
61	–	(zamazany obraz sceny Przemienienia Pańskiego – Jezus z Eliaszem i Mojżeszem, archiwum WAM, bez opisu)	Jezus – nowy Mojżesz

72	–	(Jezus ukazuje się apostołom, archiwum WAM, bez opisu)	Jezus – zmartwychwstały Pan
83	–	(św. Jerzy walczący ze smokiem, bez opisu)	Mocni w Panu
112	–	(mozaika ze świętym, bez opisu)	Nauczyciele wiary – Ojcowie Kościoła
115	–	(witraż z czterema Ojcami Kościoła, bez opisu)	
157	–	(ikona Zwiastowania opisana po arabsku, bez opisu)	Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła
169	–	(Złoty cielec, bez opisu)	Nie będziesz miał cudzych bogów przede Mną
172	–	(fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie będziesz brał imienia Pana Boga twego nadaremno
176	–	(kazanie, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Pamiętaj, abyś dzień święty święcił
180	–	(posiłek rodzinny, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Czczij ojca swego i matkę swoją
183	–	(zabójstwa, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie zabijaj
187	–	(ślub a cudzołóstwo, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie cudzołóż
190	–	(kradzież, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie kradnij
193	–	(łacińskie zdania, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu
196	–	(mąż i żona, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Nie pożądaj żony bliźniego swego
199	–	(ludzie i zwierzęta, fragment Tablicy Dziesięciorga Przykazań z kościoła Mariackiego w Gdańsku, bez opisu)	Ani żadnej rzeczy, która jego jest

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/1-11 Z. MAREK (red.), <i>W drodze do Emaus. Jezus działa i zbawia.</i> <i>Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum, WAM, Kraków 2008</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
17	–	(Mojżesz otrzymuje Dekalog – fragment ikony, archiwum WAM, bez opisu)	Czy można doświadczyć Boga?
23	–	(uczniowie z Emaus, bez opisu)	Spotkanie przy stole
33	–	(anioł wyrzuca Ewę i Adama z raju, archiwum WAM, bez opisu)	Przywrócona wolność
34	–	(Bóg wobec Ewy i Adama zakrywających swą nagość, archiwum WAM, bez opisu)	

38-39	–	(budowanie wieży, archiwum WAM, bez opisu)	Z Bogiem czy bez Boga?
48	–	(św. Jerzy walczy ze smakiem, bez opisu)	Wyzwolenie od zła
49	–	(aniołowie prowadzą człowieka, archiwum WAM, bez opisu)	Z aniołami i świętymi
55	–	(Maryja całuje w dłoń Jezusa, ikona, bez opisu)	Zaufanie Bogu
63	–	(ofiarowanie w świątyni, archiwum WAM, bez opisu)	Świadczenie spełnionych obietnic
68	–	(Jezus naucza apostołów, archiwum WAM, bez opisu)	Tajemnica Jezusa Chrystusa
75	–	(współczesna ikona Pantokratora, archiwum WAM, bez opisu)	Chrystus wyjaśnia tajemnicę Królestwa
80-81	–	(trzy obrazy: Jezus i Samarytanka – dwa zbliżenia na postaci, archiwum WAM, bez opisu)	Chrystus wyjaśnia Boże zamiary
96	–	(Ukrzyżowany – fragment, archiwum WAM, bez opisu)	Wywyższony na krzyżu
102	–	(współczesna ikona Jezus i uczniowie idący do Emaus, bez opisu)	Wyjaśnia Pisma
105	–	(o. Maksymilian Kolbe, bez opisu)	Przemiana człowieka
106-107	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	
109	–	(powołanie Piotra, archiwum WAM, bez opisu)	Powołuje Piotra
114	–	(niewierny Tomasz, archiwum WAM, bez opisu)	Pan i Bóg
119	–	(powrót syna marnotrawnego, fragment: dłoń Boga, archiwum WAM, bez opisu)	Wzywa do nawrócenia
131	–	(Zmartwychwstały ukazuje się Maryi i apostołom, archiwum WAM, bez opisu)	Okres Wielkanocny
132	–	(fragment jw., symetryczny)	
133	–	(Pięćdziesiątnica, archiwum WAM, bez opisu)	Wierzę w Ducha Świętego
134	–	(chrzest Jezusa, fragment: Bóg Ojciec, archiwum WAM, bez opisu)	
135	–	(chrzest Jezusa – fragment, bez opisu)	
136	–	(fragment: Duch – gołębicą, archiwum WAM, bez opisu)	
139	–	(fragment ikony Trójcy Świętej, archiwum WAM, bez opisu)	Tajemnica Trójcy Świętej

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/1-11

Z. MAREK (red.), *W drodze do Emaus. Jezus prowadzi i zbawia.*
Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum, WAM, Kraków 2009

Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
46	–	(Maryja chroni płaszczem lud)	Kościół a świat
55	–	(Mojżesz z tablicami przymierza)	Prawo moralne w Kościele

87	–	(Zwiastowanie) z archiwum WAM	Wspiera w trudnych zadaniach
110- 113	–	(fragmety obrazu – sobór) z archiwum WAM	Pewność wyznawanej wiary – sobory
119	–	(św. Jadwiga, królowa) z archiwum WAM	Służba Bogu w ludziach
123	–	(św. Ignacy Loyola) z archiwum WAM	Drogi odnowy życia wiara
124	–	(św. Wincenty a Paulo) z archiwum Księży Misjonarzy	

Kolejna seria podręczników, zredagowana przez J. Szpeta i D. Jackowiak w Wydawnictwie św. Wojciecha z Poznania, opierała się na autorskim programie pt. *Przyjąć blask Bożej Prawdy*. Analizowane podręczniki posiadały bardzo przyjazną i urozmaiconą szatę graficzną z licznymi zdjęciami, schematami, rysunkami i szkicami. Wiele było także różnych wykresów i zestawień. Obrazy malarskie zostały przywołane kilkanaście razy bez większego opisu, ale z dobrym dopasowaniem do przekazywanych treści.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-02/2-0			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Słowo Boga jest blisko Ciebie</i> .			
Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001.			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
17	–	<i>Św. Franciszek z Asyżu</i>	Ku szczytom
21	–	<i>Matka Boska cierpliwie słuchająca z Rokitna</i>	Matka usłyszy zawsze
24	–	<i>Izajasz</i>	Rola człowieka w powstawaniu świętych ksiąg
24	–	<i>Jeremiasz</i>	
25	–	<i>Św. Marek Ewangelista</i>	
25	–	<i>Św. Mateusz Ewangelista</i>	
25	–	<i>Św. Łukasz Ewangelista</i>	
26	–	<i>Św. Piotr</i>	
26	–	<i>Św. Paweł</i>	
37	–	(Stworzenie Adama, bez opisu)	Hymn o stworzeniu
56	–	(powrót syna marnotrawnego, bez opisu)	Jezus objawia nam Ojca
99	–	<i>Św. Jan Chrzciciel</i>	Przyjaciele Pana Boga
99	–	<i>Św. Jan Ewangelista</i>	
102	–	(uczniowie idący do Emaus, bez opisu)	Rozpoznać przychodzącego Pana
102	–	(wieczera w Emaus, bez opisu)	
105	–	<i>Ostatnia Wieczera</i>	Uczestniczyć w Łamaniu Chleba
121	–	<i>108 Męczenników</i>	Chrześcijaństwo to też wierność wartościom
132	–	(uzdrowienie niewidomego, bez opisu)	Trudne słowo – cierpienie
136	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Godzina śmierci Jezusa
136	–	(Droga Krzyżowa, bez opisu)	
150	–	<i>Sąd Ostateczny</i>	Tajemnica budząca grozę

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-02/2-0			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Wolni przez miłość.</i>			
<i>Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
8	Michał Anioł	<i>Stworzenie świata</i>	O szczęśliwym zakończeniu utrapień Hioba
28	Carlo Saraceni	<i>Upadek Ikara</i>	Czy człowiek jest wolny? Czy jestem wolny?
40	Blaise N. Lesneur	<i>Arka Przymierza</i>	Bóg pomaga człowiekowi iść przez życie
47	Konrad Witz	<i>Jezus podający rękę Piotrowi</i>	Ku wolności wyswobodził nas Chrystus
83	Ludwig Glöttzle	<i>Golgota</i>	Bóg jest miłością
96	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Duchowe skarby
107	Michelangelo Caravaggio	<i>Powołanie św. Mateusza (wersja czarno-biała)</i>	„Ja was wybrałem” (J 15,16)
112	Tycjan	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	Niezwykła obietnica

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-02/2-0			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Żyjąc z innymi, dla innych.</i>			
<i>Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
28	C. Roselli	<i>Kazanie na górze</i>	Być sobą
38	J. Tintoretto	<i>Chrystus przed Pilatem</i>	Po czym poznać prawdę?
41	–	<i>Chrystus Pantokrator, ikona</i>	Prawda jest światłem
50	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i>	Tajemnica Zwiastowania
68	N. Poussin	<i>Jezus i jawnogrzesznica</i>	Jakiej miłości uczy nas Bóg?
68	B. Strozzi	<i>Jezus i Zacheusz</i>	
74	–	<i>Św. Paweł, ikona</i>	I Ty jesteś powołany...
95	–	<i>Kazanie św. Franciszka do ptaków</i>	„Gdy patrzę na Twe niebo, dzieło Twych palców” (Ps 8, 4)
133	–	(Jezus – światłość świata, bez opisu)	Dar mądrości doskonali naszą miłość
157	–	(Jezus w Ogrojcu, bez opisu)	Dar bojaźni Bożej wspomaga nasze zerwanie z grzechem

Kolejne podręczniki opierały się na autorskim programie P. Tomasika *Iść za Jezusem*. Książki wydane zostały w stosunkowo ubogiej szacie graficznej, a reprodukcje 12 obrazów zawiera załącznik w podręczniku dla klasy II.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-02/3-0			
P. TOMASIK, <i>Słowo blisko Ciebie. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 1999</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-02/3-0			
P. TOMASIK, <i>Dom na skale. Podręcznik do nauki religii dla II klasy gimnazjum, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 2000</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	Federico Barocci	<i>Narodziny Chrystusa, Madryt, Muzeum Prado</i>	(załącznik)

–	Rafaël	<i>Święta Rodzina,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Barolomé Esteban Murillo	<i>Święta Rodzina,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Barolomé Esteban Murillo	<i>Chrystus i Jan Chrzciciel,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Caravaggio	<i>Jezus powołuje apostoła Mateusza,</i> Rzym, kościół San Luigi dei Francesi	
–	Rembrandt	<i>Syn marnotrawny,</i> Petersburg, Ermitaż	
–	Juan de Junes	<i>Ostatnia Wieczerza,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	El Greco	<i>Jezus dźwigający krzyż,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu,</i> Watykan Pinakoteka	
–	Correggio	<i>Nie zatrzymuj mnie,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Juan de Junes	<i>Zbawiciel,</i> Madryt, Muzeum Prado	
–	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła,</i> Rzym, kościół S. Maria del Popolo	

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-02/3-0

P. TOMASIK, *Tak niech świeci wasze światło. Podręcznik do nauki religii dla III klasy gimnazjum*, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 2001

Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	–	–

Według programu ogólnopolskiego *W drodze do Ojca* w Wydawnictwie Jedność przygotowano podręczniki pod red. T. Śmiecha. Autorzy poszczególnych katechez sięgnęli po różne reprodukcje malarskie: od artystów bardzo znanych (Rafaël, Caravaggio, Fra Angelico, Jan van Eyck, Leonardo da Vinci) po malarzy mniej renomowanych. Niestety, nie wszystkie opisy są kompletne, niekiedy pominięte zostały imiona twórców, czasami zabrakło podania tytułu obrazu. Zdarzają się również błędy literowe, których nie wyeliminowano z kolejnych wydań. Niekiedy przywołane są bardzo szczegółowo dane artystów, w niektórych przypadkach pojawiają się błędy w tytułach obrazów. Takie nieścisłości sprawiają, że nauczycielowi religii nie zawsze jest łatwo wykorzystać określony obraz jako wzmocnienie przekazywanych wiadomości, jako świadectwo wiary danego twórcy. Pewną wątpliwość co do potrzeby i zasadności budzi przywołanie niektórych obrazów, np. *Narodziny Wenera* Botticellego. Niektórzy uczniowie, nieprzygotowani do interpretacji takich przedstawień, mogą opacznie odebrać ten obraz, a jego obecność może przynieść więcej szkody niż dydaktycznego pożytku. Generalnie jednak należy docenić zarówno zaangażowanie autorów katechez, jak i chęć wykorzystania malarstwa religijnego w przekazie katechetycznym. Podręczniki pod red. T. Śmiecha są ciekawym przykładem, w jaki sposób można wizualizować treści religijne, odnosząc się do ciekawych obrazów malarskich.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-02/9-0 T. ŚMIECH (red.), <i>W moim Kościele.</i> <i>Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2007			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
6	Rudolf von Seitz	<i>Trójca</i>	–
15	Fritz von Uhde	<i>Spotkanie w wielkanocny poranek</i>	Jezus jest moim Panem
20	–	(twarz Maryi, bez opisu)	Maryja wzorem przyjęcia Dobrej Nowiny
33	Rafael Santi	<i>Dysputa św. Sakramentu</i>	Eucharystia pokarmem chrześcijanina
67	Johann Zoffany	<i>Portret rodzinny</i>	Rodzice w przestrzeni mojej miłości
81	Carravaggio ⁷ Guercino	<i>Niewierny Tomasz</i>	Znaczenie wiary w moim życiu
105	Fritz von Uhde	<i>Chrystus – Przyjaciel w biedzie i cierpieniu</i>	Kościół wspólnotą ludzi w drodze do Boga
107	–	<i>Ja jestem winnym krzewem, wy latoroślami</i> , ikona, XVII w., Ateny, Muzeum Bizantyjskie	Nazwy i symbole Kościoła
110	Bosch	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1504, Akwizgran, Suermondt – Muzeum	Kościół oczekuje ostatecznego spełnienia Bożych obietnic
137	Jacopo Tintoretto	<i>Droga krzyżowa</i>	Droga krzyżowa
139	Mantegna	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>	Jezus zmartwychwstał i żyje wśród nas
141	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Jezus obdarza mocą z wysoka – uroczystość Zesłania Ducha Świętego
143	Hugo van der Goes	<i>Zaśnięcie Maryi Panny</i>	Wniebowzięta Królowa świata
152	–	<i>Św. Benedykt i jego mnisi</i> , Sodomia, XVI w., opactwo di Monte Oliveto	Święty Benedykt i jego dzieło
159	Fra Angelico	<i>Św. Dominik</i> , fragment obrazu, klasztor św. Marka, Florencja	Powrót do źródeł – zakony żebracze
160	–	<i>Św. Franciszek z Asyżu</i> , fresk (ok. 1200 r.) w Sacro Speco w Subiaco (Włochy)	

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-02/9-0 T. ŚMIECH (red.), <i>W miłości Ojca.</i> <i>Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2007			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	Masaccio	<i>Wygnanie Adama i Ewy</i>	Odkrywanie potrzeby Boga
18	–	(brat Albert, bez opisu)	Dokąd z moją wiarą?
25	Pieter Breughel	<i>Ślepcy</i>	Dlaczego z innymi? (tolerancja)
33	Jan van Eyck	<i>Portret małżonków Arnolfini</i>	Jestem powołany do miłości
36	Tycjan	<i>Miłość niebiańska i miłość ziemską</i>	Dorastam, aby kochać – dojrzewanie
39	Dürer	<i>Portret weneckjanki</i>	Jeżeli kochać, to kogo?
39	Dürer	<i>Portret młodego mężczyzny</i>	

⁷ Błąd w opisie.

44	Botticelli	<i>Narodziny Wenery</i> , fragment	Moje ciało ma wielką wartość
53	Rembrandt	<i>Święta Rodzina</i>	Dziecko – bezcenny dar Boga
87	Mistrz Polipytyku św. Jana Jałmużnika	<i>Św. Jan Jałmużnik rozdający jałmużnę</i>	Panie, uczyni mnie bogatym, ale wolnym
89	Giotto	<i>Pocałunek Judasza</i>	Za trzydzieści srebrników – sekty
97	Nicolaus Poussin	<i>Adoracja złotego cielca</i>	„Nie będziesz miał bogów cu- dzych przede Mną”. Tylko Bóg
158	Montagne	<i>Św. Grzegorz</i> ⁸	Recepta na świętość
159	E. Charonton	<i>Madonna Miłosierdzia</i>	Różaniec odpowiedzią na prośbę Maryi
165	Nicolas Froment	<i>Wskrzeszenie Łazarza</i>	W oczekiwaniu na przyjście Pana
170	Leonardo da Vinci	<i>Madonna Benois</i>	Dla nas stał się człowiekiem
173	Jacek Malczewski	<i>Wigilia na Syberii</i>	Przy wigilijnym stole
175	Mistrz Szkoły Awiniońskiej	<i>Pieta z Awinionu</i>	Wyzwania Wielkiego Postu
185	Tycjan	<i>Zmartwychwstanie</i>	Nowe życie w Chrystusie Jezusie zmartwychwstałym
188	Jean Malouel	<i>Komunia i męczeństwo św. Dionizego</i>	Grzechy cudze
191	Julian Fałat	<i>Modlący się starzec</i>	„Nieustannie się módlcie”
197	Mistrz Szkoły Awiniońskiej	<i>Widzenie bł. Piotra Luksemburskiego</i>	Powołanie wezwaniem i odpowiedzią

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-02/9-0 T. ŚMIECH (red.), <i>W życiu i w prawdzie.</i> <i>Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2007			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
17	Jacopo Bassano	Chrystus	Chrześcijaństwo religią objawioną
42	Caravaggio	<i>Abraham chce złożyć w ofierze Izaaka</i> ⁹ , XVII w., Florencja, Gale- ria Uffizi	Abraham – człowiek głębokiej wiary
46	–	<i>Samuel z Panem Bogiem i plemio- nami Izraela</i> , miniatura, XIV w., Wiedeń, Biblioteka Narodowa	Sztuka słuchania Boga
47	Joshua Reynolds	<i>Bóg powołuje Samuela</i> ¹⁰ , 1723- 1792, Montpellier, Muzeum Fabre	
51	szkoła Rafaela	<i>Sąd Salomona</i> , XVI w., Rzym, Loggie Watykańskie	Mądrość ludzka a mądrość Boża – Salomon
56-57	–	<i>Ewangeliści: Marek, Mateusz, Łu- kasz i Jan</i> , cztery miniatury z Ewangeliarz z Ebbone, IX w., Epernay, Biblioteka Miejska	Jezus Chrystus i Jego pochodzenie
58	–	<i>Chrystus zasiadający na tronie</i> , XVII w., Ateny, Muzeum Bizantyjskie	

⁸ Wydaje się, że obraz ukazuje św. Jerzego.

⁹ Właściwy tytuł: *Ofiarowanie Izaaka*.

¹⁰ Tytuł angielski: *The Infant Samuel* (Dziecko Samuel).

64	–	<i>Chrystus po prawicy Ojca</i> , XVI w., Lizbona, Narodowe Muzeum Sztuki Dawnej	Cztery spojrzenia na Jezusa
73	Antonio Ellegri detto il Covreggio (1489-1534)	<i>Chrystus modlący się</i>	Jezus się modli i uczy modlitwy
74	Antonello da Messina	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1475, Londyn, National Gallery	
80	–	(krzyż z San Damiano, bez opisu)	Kościół jako wspólnota i Ciało Chrystusa
110	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	Maryjo, jestem – pamiętam – czuwam
120	–	<i>Św. Jadwiga Królowa</i>	„Błogosławieni ubodzy w duchu”
121	–	<i>Św. Albert Chmielowski</i>	
127	–	<i>Św. Teresa od Dzieciątka Jezus</i>	
134	–	<i>Bł. Karolina Kózkówna</i>	„Błogosławieni czystego serca”
141	–	<i>Św. Maksymilian Maria Kolbe</i>	Męczennicy współczesnego świata
143	–	<i>Bł. Męczennicy II wojny światowej</i>	
149	Tintoretto	<i>Narodziny Chrystusa</i>	(część: Katechezy dodatkowe)
157	Raffaello (1483-1520)	<i>Madonna Sistina</i>	W kolebce czasów – spotkanie opłatkowe
167	Antonio Van Dyck (1599-1641)	<i>Jezus Ukrzyżowany</i> , Neapol, Galeria Narodowa	Triduum paschalne Chrystusa i chrześcijanina we wspólnocie Kościoła
168	Andrea di Buonaiuto	<i>Chrystus Zmartwychwstały</i> , XIV w., Florencja	
169	–	Ikona Matki Bożej, XIX w., Belgrad, Muzeum Narodowe	Cześć Maryi, cześć i chwała

Ostatnia z analizowanych serii podręczników przeznaczonych do gimnazjum opiera się na programie *Jezus Drogą, Prawdą i Życiem* dwóch Wydawnictw: Apostolicum oraz Piotra i Pawła. Podręczniki zostały przetłumaczone z języka hiszpańskiego i uzupełnione o istotne odniesienia do polskich uwarunkowań przez J. Próchniewicz. Z góry można dostrzec inną niż w rodzimych podręcznikach koncepcję i strukturę. W zamyśle autora obrazy religijne mają stanowić ważne odniesienie dla przekazu i wizualizacji treści katechetycznych. Obrazy wykorzystywane są niemal w każdej jednostce. Pewnym technicznym mankamentem jest przedstawianie jednej reprodukcji na dwóch stronach, co sprawia, że w miejscu zagięcia obraz przestaje być czytelny, a jego kompozycja wiele traci. W podręcznikach wykorzystano zarówno obrazy znanych, jak i mniej znanych artystów, co ważne – uzupełnione o przedstawienia malarskie polskich twórców. Obrazy zostały dobrze dobrane do omawianych treści, a także szczegółowo opisane z podaniem twórcy, tytułu dzieła, daty powstania (nie zawsze) i miejsca przechowywania.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-02/10-0 P. DE LA HERRÁN, J. PRÓCHNIEWICZ, <i>Religia dla klasy I gimnazjum</i> , Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001 ²			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
6-7	Jacopino d'Arezzo	<i>Stworzenie świata</i> , miniatura biblijna z XIV w., Biblioteka Watykańska, Rzym	Czy możemy poznać Boga?
10	Jacopino d'Arezzo	<i>Bóg stwórca</i> , dwie miniatury biblijne z XIV w., Biblioteka Watykańska, Rzym	
18-19	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk z Kaplicy Sykstyńskiej, Rzym	Kim jest Bóg?
20	Rafaël (1483-1520)	<i>Bóg objawia się Mojżeszowi</i> , Stanze Watykańskie, Rzym	
22	Michał Anioł	<i>Stworzenie gwiazd i roślin</i> , fresk z Kaplicy Sykstyńskiej przedstawia- wiający Stworzyciela	
26	Andrzej Rublow	<i>Święta Trójca</i> (ikona przedstawia trzech aniołów w gościnie u Abraha- ma), Galeria Trietiaowska, Moskwa	
28-29	–	<i>Święty Mateusz Ewangelista</i> , Ewangeliarz z VIII w., Biblioteka Watykańska, Rzym	Pismo Święte – „list” Boga do ludzi
40-41	Januarius Zick	<i>Ofiara Izaaka</i> , Wallraf-Richartz- Museum, Kolonia	Spotkania z Bogiem w Starym Testamencie
42	Rembrandt	<i>Ofiara Izaaka</i> , Ermitaż, Leningrad	
50-51	–	<i>Dawid jako prorok</i> , psalterz z XIII w., Biblioteka Watykańska, Rzym	Królowie Izraela i prorocy Starego Testamentu
52	–	<i>Św. Królowa Jadwiga</i> (1374-1399)	
54	–	<i>Król Dawid</i> , ilustracja z modli- tewnika z około 1480 r., Biblioteka Watykańska, Rzym	
57	Michał Anioł	<i>Prorok Jeremiasz</i> , Kaplica Sykstyńska	
60-61	Leonardo da Vinci	<i>Zwiastowanie</i> , Galleria Ufizzi, Florencja	Bóg posyła do nas swojego Syna
65	–	(św. Józef z Jezusem i Maryją, bez opisu)	
66	Abraham Bloemaert	<i>Zwiastowanie pasterzom</i> , Galeria Porczyńskich, Warszawa	
68	Peter Paul Rubens	<i>Święta Rodzina powracająca z Egiptu</i> , Galeria Porczyńskich, Warszawa	
70	Pietro Perugino	<i>Chrzest Chrystusa</i> , fresk z Kaplicy Sykstyńskiej, Watykan	Objawienie się Jezusa ludziom
80	Barolomé Esteban Murillo	<i>Przypowieść o synu marnotrawnym</i> , National Galery, Waszyngton	
81	Van Gogh	<i>Siewca</i>	
86	Jan van Orley	<i>Jezus i Samarytanka</i> , Galeria Porczyńskich, Warszawa	Spotkania z Jezusem w Nowym Testamencie

87	Leon Wyczółkowski	<i>Być dobrym jak chleb</i> – św. Brat Albert	
91	–	<i>Kazanie św. Franciszka do ptaków,</i> kościół św. Franciszka, Pescia	
92-93	Giotto	<i>Złożenie do grobu,</i> fresk, kaplica Scrovegnich, Padwa	Zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa
95	Diego Velázquez	<i>Chrystus na krzyżu</i>	
96	Otto van Veen	<i>Ostatnia Wieczera,</i> Galeria Porczyńskich, Warszawa	
98	Guercino	<i>Niewierny Tomasz,</i> Pinakoteka, Watykan	
102	Perugino	<i>Wręczenie kluczy św. Piotrowi,</i> Watykan	Kościół Nowym Ludem Bożym
122-123	Domenico Ghirlandaio	<i>Jezus powołuje apostołów Piotra i Andrzeja,</i> fresk z Kaplicy Sykstyńskiej	Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej (tytuł części)
132-133	Domenico Ghirlandaio	<i>Ostatnia Wieczera,</i> Kościół Wszystkich Świętych, Florencja	Eucharystia
135	J. van Gent	<i>Komunia Apostołów,</i> Galleria Nazionale, Urbino	
142	Barolomé Esteban Murillo	<i>Nawrócenie świętego Pawła,</i> Prado, Madryt	Sakramenty uzdrowienia
144	–	<i>Dawid wręcza list Uriaszowi,</i> ilustracja z modlitewnika z około 1510 r., Biblioteka Watykańska, Rzym	
145	Guido Reni	<i>Pocałunek Judasza,</i> Galeria Porczyńskich, Warszawa	
156	–	<i>Bł. Pier Giorgio Frassati,</i> współczesny święty	Kościół – wspólnota świętych żyjących Ewangelią
158	–	<i>Ukoronowanie Najświętszej Maryi Panny,</i> ilustracja z modlitewnika z około 1480 roku, Biblioteka Watykańska, Rzym	

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-02/10-0			
P. DE LA HERRÁN, J. PRÓCHNIEWICZ, <i>Religia dla klasy II gimnazjum,</i> Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001 ²			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
6-7	Michał Anioł	<i>Stworzenie Ewy</i> (fragment), Kaplica Sykstyńska	Kim jest człowiek? (tytuł części)
16-17	Michał Anioł	<i>Wypędzenie z raju</i> (fragment), Kaplica Sykstyńska	Rzeczywistość zła i grzechu (tytuł części)
20	Masaccio	<i>Wypędzenie z raju</i> (fragment)	Utrata przyjaźni Bożej
22	A. Dürer	<i>Hiob i jego żona</i>	Zło jest rzeczywistością
23	H. Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> (fragment)	Pismo Święte i tajemnica zła
24	Michał z Działdowa	<i>Chrystus przed Pilatem</i>	Zbawcze cierpienie Chrystusa
26-27	B.E. Murillo	<i>Przypowieść o synu marnotrawnym</i>	Jesteśmy dziećmi Bożymi (tytuł części)
36-37	D. Ghirlandaio	<i>Jezus powołuje apostołów Piotra i Pawła,</i> Kaplica Sykstyńska	Jezus Chrystus jest drogą (tytuł części)

38	A. Mantegna	<i>Św. Sebastian</i>	„Oskarża się nas, że jesteśmy chrześcijanami”
39	–	<i>Chrystus. Ikona z XV w. Muzeum w Nowogrodzie (Rosja)</i>	Jezus Chrystus wzorem chrześcijanina
46-47	Rembrandt	<i>Mojżesz rozbija Tablice Prawa</i>	Prawo moralne i sumienie (tytuł części)
50	K. Wojniakowski	<i>Widok Sejmu w czasie uchwalenia Konstytucji 3 Maja (1791 r.)</i>	Prawa ludzkie
56-57	Giotto	<i>Pocątnek Judasza (fragment)</i>	Wolność i odpowiedzialność (tytuł części)
64	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i>	Błąd subiektywizmu
66-67	A. Carracci	<i>Chrystus z Samarytanką</i>	Bóg daje nam swoją łaskę (tytuł części)
69	–	<i>Zesłanie Ducha Świętego, tryptyk w kościele Dourgue (Francja)</i>	Prawo grzechu i prawo Ducha
73	Rafaello ¹¹	<i>Św. Michał walczący z szatanem</i>	Walka chrześcijanina
76-77	J. i H. van Eyck	<i>Adoracja Baranka</i>	Święci wzorem życia chrześcijańskiego (tytuł części)
78	–	<i>Św. Dominik Savio (1842-1857)</i>	Piętnastoletni święty
80	–	<i>Św. Teresa z Avila (1515-1582)</i>	Życie kontemplacyjne
82	–	<i>Św. Franciszek (1181-1226)</i>	Apostolstwo
83	–	<i>Maryja – Oblubienica Ducha Świętego</i>	Dziewica Maryja wzorem świętości
84	–	<i>108 Polaków z czasów II wojny światowej, beatyfikowanych 13.06.1999 r.</i>	Wszyscy jesteśmy powołani do świętości
86-87	C. Rosselli	<i>Kult złotego cielca (fragment), Kaplica Sykstyńska</i>	Dekalog (I i II przykazanie) (tytuł części)
89	C. Rosselli	<i>Wręczenie Tablic Prawa (fragment), Kaplica Sykstyńska</i>	Dekalog
94	G. Bellini	<i>Bóg Ojciec błogosławiący</i>	Drugie przykazanie
96-97	Fra Angelico	<i>Ofiarowanie Jezusa w świątyni</i>	Cześć należna Bogu (tytuł części)
101	El Greco	<i>Ukrzyżowanie</i>	Dzień Pański
106-107	D. Ghirlandaio	<i>Święta Rodzina (fragment)</i>	Boży plan wobec rodziny (IV przykazanie) (tytuł części)
116-117	Michał Anioł	<i>Zwycięstwo Dawida nad Goliatem</i>	Życie darem Boga (V przykazanie) (tytuł części)
118	–	<i>Gianna Beretta, portret z uroczystości beatyfikacyjnej</i>	Bohaterska kobieta
119	F. Goya	<i>Rozstrzelanie powstańców madryckich</i>	„Nie zabijaj”
123	H. Bosch	<i>Łakomstwo (Siedem grzechów głównych – fragment)</i>	Poszanowanie zdrowia
126-127	H. Bosch	<i>Gody w Kanie Galilejskiej</i>	Ludzka płciowość (tytuł części)
128	S. Botticelli	<i>Św. Augustyn w swojej pracowni</i>	Wyznanie młodzieńca
136-137	C. Rosselli	<i>Kazanie na górze (fragment), Kaplica Sykstyńska</i>	Pozostałe przykazania (tytuł części)

¹¹ Właściwie: Rafael albo Raffaello Santi.

138	S. Botticelli	<i>Ukaranie niewiernych Izraelitów przez Mojżesza (fragment), Kaplica Sykstyńska</i>	Wierność Przymierzu
143	T. Makowski	<i>Skąpiec</i>	Być „ubogim w duchu” (X przykazanie)
146-147	H. Memling	<i>Sąd Ostateczny</i>	„Na końcu życia będziemy sądzeni z miłości” (tytuł części)
150	H. Bosch	<i>Wizja z tamtego świata</i>	Niebo
151	H. Memling	<i>Sąd Ostateczny (fragment)</i>	Piekło
152	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny (fragment)</i>	Czyściec
153	Giotto	<i>Sąd Ostateczny (fragment)</i>	Koniec świata
155	L. van Leyden	<i>Sąd Ostateczny (fragment)</i>	(podsumowanie części)

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-02/10-0			
P. DE LA HERRÁN, J. PRÓCHNIEWICZ, <i>Religia dla klasy III gimnazjum</i> , Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001 ²			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
30	–	<i>Drabina Jakubowa (Rdz 28, 12), XV w. Muzeum w Awinionie</i>	Bóg wychodzi człowiekowi naprzeciw
45	Simon Vouet	<i>Chusta św. Weroniki, muzeum Le Mans, Rzym</i>	Dowody na historyczne istnienie Jezusa
48	Guercino	<i>Niewierny Tomasz, Pinakoteka, Watykan</i>	Autorzy Ewangelii
51	–	<i>Cztery ewangeliści, strona ewangelii z IX w., Akwizgran</i>	Wiarygodność Ewangelii
52-53	Enguerrando Quarton	<i>Pieta, Luwr</i>	Śmierć i zmartwychwstanie Jezusa (tytuł całej części)
54	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu, Pinakoteka, Watykan</i>	„To Ja jestem, nie bójcie się”
56	Giovanni Bellini	<i>Pieta, Pinakoteka, Watykan</i>	Jezus naprawdę umarł
58	Rembrandt	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa, Alte Pinakothek, Monachium</i>	Świadkowie Zmartwychwstałego Pana
60	Matthias Grünweald	<i>Zmartwychwstanie i wniebowstąpienie, muzeum w Kolmarze</i>	Ukazywanie się Jezusa po zmartwychwstaniu
62	Giotto	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa (fresk), Kaplica Scrovegnich, Padwa</i>	Znaczenie zmartwychwstania
64-65	Giotto	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	Jezus posyła nam Ducha Świętego (tytuł części)
67	–	<i>Droga do Emaus, obraz z „Biblii dla dzieci”</i>	Działanie Ducha Świętego w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich
70	–	<i>Ojciec Przedwieczny posyła Ducha Świętego, Escorial (Hiszpania)</i>	Działanie Ducha Świętego w Kościele współczesnym
81	Masaccio	<i>Św. Piotr udziela chrztu (fresk)</i>	Jezus powierza misję apostołom
85	Perugino	<i>Wręczenie kluczy św. Piotrowi (fresk), Kaplica Sykstyńska</i>	Cechy Kościoła
97	Hubert i Jan van Eyck	<i>Trzy Marie przy grobie, Alte Pinakothek, Monachium</i>	Czy kobiety mogą być kapłanami?
102	Rembrandt van Rijn	<i>Ofiarowanie w świątyni, Kunsthalle, Hamburg</i>	Maryja, matka Jezusa i matka Kościoła (tytuł części)

104	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i> (fresk), Klasztor San Marco, Florencja	„Błogosławić mnie będą wszystkie pokolenia”
106	–	<i>Czarna Madonna,</i> Matka Boża z Częstochowy	Posłannictwo Maryi w historii zbawienia
108	–	<i>Niepokalana</i>	Co Biblia mówi o Maryi Pannie?
110	Pinturicchio	<i>Ukoronowanie Matki Bożej,</i> Pinkoteka, Watykan	Przywileje Najświętszej Maryi Panny
116- 117	Herri met do Bles	<i>Święty Jan na wyspie Patmos,</i> An- twerpia	Kościół w pierwszych wiekach (tytuł części)
119	Masaccio	<i>Święty Piotr rozdaje biednym dary,</i> Florencja	Życie pierwszych wspólnot chrześcijańskich
120	Ludwik Seitz	<i>Kamieniowanie św. Szczepana,</i> Bazylika św. Antoniego w Padwie	Męczeństwo św. Szczepana i pierwsze prześladowania chrześcijan
123	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła,</i> kościół Santa Maria del Popolo, Rzym	Nawrócenie Szawła z Tarsu. Podróże św. Pawła
128	Masaccio	<i>Głowa św. Piotra</i> (fresk), kościół Santa Maria del Carmine	Edykt mediolański i wolność Kościoła
129	–	<i>Sobór w Nicei w 325 roku</i> (fresk), Biblioteka Watykańska	Herezje w starożytności
137	–	<i>Karol Wielki, cesarz zachodni,</i> miniatura z biblioteki w Brukseli	Kryzys Kościoła i reforma gregoriańska
138	–	<i>Papież Grzegorz VII nakłada eks- komunikę na Henryka IV,</i> miniatu- ra z XII w.	
144	–	<i>Św. Franciszek z Asyżu</i> (1182- 1226), założyciel franciszkanów	Zakony i święci, nauka i sztuka
144	–	<i>Św. Dominik</i> (1170-1221), założyciel dominikanów	
146	–	<i>Saladyn zdobywa Jerozolimę,</i> miniatura, Paryż	Wyprawy krzyżowe
147	J. Simmler	<i>Przysięga królowej Jadwigi</i>	Święta królowa Jadwiga i chrystianizacja Litwy
150- 151	–	<i>Obrona Jasnej Góry podczas po- topu szwedzkiego,</i> ze zbiorów ja- snogórskich	Kościół w czasach nowo- żytnych (XV-XIX w.) (tytuł części)
152	–	<i>Krzysztof Kolumb</i> (1451-1506)	Początek nowej epoki
153	–	<i>Marcin Luter</i>	Reformacja
155	–	<i>Obrady Soboru Trydenckiego,</i> Ko- ściół Santa Maria Maggiore w Trydencie	Sobór Trydencki
156	–	<i>Św. Ignacy Loyola prosi papieża Pawła III o zatwierdzenie reguły zakonu jezuitów</i>	Kontrreformacja. Rozkwit życia chrześcijańskiego
157	–	<i>Św. Andrzej Bobola</i> (1591-1657)	Kościół w Polsce w okresie reformacji. Unia brzeska
169	–	Obraz Miłosierdzia Bożego	„Jezu, ufam Tobie”
189	św. Brat Albert	<i>Ecce homo</i> (J 19,5)	Być świadkiem prawdy
197	–	<i>Św. Tomasz Morus</i>	(podsumowanie części)

Podręczniki do nauczania religii katolickiej dla gimnazjum, przygotowane według *Podstawy programowej katechezy z 2001 r.*, w różnym stopniu wykorzystywały malarstwo religijne. W porównaniu z podręcznikami przetłumaczonymi z języka hiszpańskiego polskie materiały domagały się dopracowania. Można zauważyć, jak powoli – głównie dzięki przekonaniu o konieczności wizualizacji przekazywanych treści, ale także coraz większym możliwościom technicznym – autorzy i redaktorzy zaczęli sięgać po różne obrazy religijne. Czasami ma się wrażenie, że działa się to na zasadzie „prób i błędów” czy też dość przypadkowego doboru tych przedstawień, niemniej fakt coraz częstszych odniesień do malarstwa w podręcznikach do religii powinien zostać odnotowany i pozytywnie oceniony. Dzięki takiemu zabiegowi młodzi ludzie mieli możliwość dostrzeżenia, że kwestie wiary nie dotyczą wyłącznie religii, a różne świadectwa życia z Bogiem mogą docierać do nas także w postaci pięknych dzieł sztuki.

3. Szkoły ponadgimnazjalne

Na poziom ponadgimnazjalny *Podstawa programowa katechezy z 2001 r.* koncentrowała treści nauczania wokół świadectwa wiary w Kościele, w świecie i w rodzinie. Według *Programu nauczania religii* zaproponowanego przez Komisję Wychowania Katolickiego Episkopatu Polski dla liceum i technikum, pt. *Świadek Chrystusa*, powstały 4 serie podręczników. Z kolei podręczniki pod red. T. Śmiecha bazowały na programie autorskim *Życ, aby wierzyć i kochać*. W szkołach zawodowych funkcjonowały 2 serie podręczników – pod red. Z. Marka oraz R. Lisa. Obecnie zostaną kolejno przeanalizowane podręczniki na poziom ponadgimnazjalny w latach 2001-2010 pod względem wykorzystania w nich obrazów religijnych.

LICEUM I TECHNIKUM		
Program ogólnopolski dla liceum nr AZ-4-01/1 z 20.09.2001: <i>Świadek Chrystusa</i>		
Lublin	Wyd. Gaudium	R. LIS (red.)
Radom	Wyd. Ave w Sandomierzu	S. ŁABENDOWICZ (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)
Poznań	Księgarnia św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)
Program ogólnopolski dla liceum nr AZ-4-04/2 z 22.03.2004: <i>Życ, aby wierzyć i kochać</i>		
Kielce	Wyd. Jedność	T. ŚMIECH (red.)

SZKOŁA ZAWODOWA		
Program ogólnopolski nr AZ-5-01/1 z 20.09.2001: <i>Z Chrystusem</i>		
Lublin	Wyd. Gaudium	R. LIS (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)

Podręczniki przeznaczone do liceum i technikum Wydawnictwa Gaudium z Lublina pod red. R. Lisa odwołują się do różnych obrazów: w klasie I do 11, w II – 17, w III – 2. W książce do I klasy zastosowano dość niezwykły sposób opisu, posługując się jedynie inicjałami imion malarzy. Ze względu na korelację z wychowaniem plastycznym wydaje się, że lepsze jest przywołanie ich pełnego brzmienia. W klasie II i III obrazom brakuje pełnych opisów. Autorzy wykorzystują znane arcydzieła (np. *Stworzenie Adama* Michała Anioła, *Chrzest Chrystusa* Piero della Francesca i inne), jak i mniej spotykane, np. różne portrety. Ponieważ w klasie III program łączy się z przygotowaniem do życia w rodzinie i w małżeństwie, stąd autorom różnych podręczników trudno było dobrać obrazy malarskie adekwatne do tych treści.

Klasa I liceum nr AZ-41-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Na drogach poznawania Chrystusa</i> .			
<i>Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2002			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	–	(stworzenie Adama, bez opisu)	Człowiek obrazem Boga
17	C.C. van Haarlem	<i>Kuszenie Adama i Ewy</i>	Człowiek wyniesiony do godności przez Chrystusa
28	P.D. Francesca	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Jestem chrześcijaninem?
47	Tycjan	<i>Chrystus</i>	Co to znaczy wierzyć?
76	R. Savery	<i>Adam i Ewa w Raju</i>	Opatrzność Boża
87	P.D. Francesca	<i>Chrzest Chrystusa</i> (błąd, powinno być: <i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>)	Zmartwychwstanie Pańskie
140	–	(św. Augustyn, bez opisu)	Raz wybrawszy, co dzień wybierać muszę
193	Tycjan	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Modlitwa w muzyce, poezji i sztuce
212	Rembrandt van Rijn	<i>Przypowieść o synu marnotrawnym</i> ¹² , fragment	Odejścia i powroty
215	A. Dürer	<i>Hiob i jego żona</i> , fragment	Sens cierpienia
219	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i>	Odwaga pokory

Klasa II liceum i technikum nr AZ-42-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>W świetle Chrystusa-Prawdy</i> .			
<i>Podręcznik do religii dla II klasy liceum i technikum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
16	Rafaël	<i>Adam i Ewa</i> , fragment fresku	Bóg objawia się w świecie
19	–	<i>Św. Augustyn</i> , fresk na rzymskim Lateranie, ok. 550	Bóg stwarza świat przez słowo
21	–	<i>Św. Jan Chryzostom</i> , ikona	
28	Giotto	<i>Kazanie do ptaków</i>	Odpowiedzialni za świat
42	Aleksander Iwanow	<i>Objawienie się Chrystusa ludziom</i> , 1837-1857	Chrystus w oczach Apostołów – Mesjaństwo
43	Tintoretto	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1592-1594	
45	–	<i>Więzienie w amfiteatrze</i> , z widokówki przedwojennej	Świadkowie pierwotnego Kościoła

¹² Właściwy tytuł: *Powrót syna marnotrawnego*.

50	Lucas Cranach Starszy	<i>Ukrzyżowanie ze Schleissheim</i>	Niechrześcjanie o Jezusie Chrystusie
58	–	<i>Papież Grzegorz I Wielki z gołębicą na ramieniu symbolizującą Ducha Świętego</i>	Rola Ojców Kościoła w przekazywaniu dziedzictwa wiary
59	Vittore Carpaccio	<i>Pogrzeb św. Hieronima, ok. 1500</i>	
71	–	(Marcin Luter, bez opisu)	Rozłam w Kościele – reformacja
93	–	(św. Jan Ewangelista, bez opisu)	W obronie prawdy
94	–	<i>Tomasz More</i>	
130	–	<i>Św. Tomasz z Akwinu</i>	Święty Tomasz z Akwinu i jego filozofia
139	–	(św. Franciszek, bez opisu)	Modlitwa w duchu św. Franciszka
143	Peter Paul Rubens	<i>Cuda świętego Ignacego Loyoli</i>	Ignacjańska szkoła modlitwy
169	El Greco	<i>Zmartwychwstanie</i>	Życie wieczne a reinkarnacja

Klasa III liceum i technikum nr AZ-43-01/1-6			
R. LIS (red.), <i>Z Chrystusem na drogach życia.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla III klasy liceum i technikum, Wyd. Gaudium, Lublin 2004</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
39	–	(połów ryb, bez opisu)	Powołani przez Chrystusa
64	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Mężczyzną i kobietą stworzył ich

Seria radomskich podręczników pod red. S. Łabendowicza zawiera wiele różnych zdjęć. Kilka wykorzystanych obrazów malarskich nie zostało opisanych i nie posiadają znaczącej wartości estetycznej. Autorzy poszczególnych katechez nie zaplanowali korelacji między nauczaniem religii i plastyki.

Z kolei podręczniki Wydawnictwa WAM pod red. Z. Marka odwołują się do różnych obrazów, choć nie zawierają ich opisu (pojawia się jedynie w podręczniku do klasy I w trzech przypadkach). Obrazy dopasowane są do tematów katechez, choć – można to zauważyć – autorzy nie przywiązywali zbyt wielkiej wagi do łączenia edukacji religijnej z estetyczną.

Klasa I liceum i technikum nr AZ-41-01/1-1			
Z. MAREK (red.), <i>Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum, WAM, Kraków 2002</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
49	–	Dwie ikony: św. Cyryl i św. Metody	Wierzę słowu Bożemu
53	Marc Chagall	<i>Żółte Ukrzyżowanie, 1942, Nicea, Musée Message Bibliothèque Marc Chagall</i>	Jezus Chrystus szczytem Objawienia
74	–	(Jezus Miłosierny i św. Faustyna, bez opisu)	Objawienia prywatne
85	–	<i>Portret Henryka VIII, króla Anglii</i>	Podziały w Kościele i dążenie do jedności

109	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , fragment – popiersie Jezusa, 1495-1498, refektarz klasztoru Santa Maria delle Grazie w Mediolanie	Eucharystia: spotkanie z Jezusem, który nas umacnia
130	Iwan Kramskoj (1837-1887)	<i>Jezus na pustyni</i>	Jezus wzorem modlitwy
204	–	Bł. Aniela Salawa (1881-1922)	Ze względu na Jezusa Chrystusa
204	–	Św. Jadwiga Królowa (1374-1399)	
210	–	<i>Nawiedzenie Matki Najświętszej</i> , fragment fresku, Kościół Nawiedzenia w Ain Karem	Adwent
214	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Boże Narodzenie
223	–	<i>Anastasis</i> , fresk w półkopule absydy parreklissionu w klasztorze Chora w Istambule, ok. 1320	Wielkanoc

Klasa II liceum oraz II i III technikum nr AZ-42-01/1-1 Z. MAREK (red.), <i>Jestem świadkiem Chrystusa w świecie.</i> <i>Podręcznik do religii dla II klasy liceum oraz II i III klasy technikum</i> , WAM, Kraków 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	–	<i>Bóg-Słwórca</i> , fragment malowidła w Kaplicy Sykstyńskiej, Rzym	Świat i człowiek
15	–	<i>Bóg jako Architekt Wszechświata</i> – miniatura w <i>Bible moralisée</i> , XIII w.	Rozum i wiara
33	–	(wniebowstąpienie, bez opisu)	Ku chwale Boga
37	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Dzieło Trójcy Świętej
39	–	<i>Trójca Święta</i> , ikona z XVII w. (wzorowana na znanej ikonie A. Rublowa)	
41	–	<i>Archanioł Michał</i> , ikona z połowy XVIII w. (czarno-biała)	Świat istot niewidzialnych – aniołowie
105	–	(kuszenie Chrystusa, bez opisu)	Nieprzyjaciół człowieka
116	–	(Baranek Paschalny) malowidło na stropie świątyni w Czulicach	Potrzeba łaski Bożej
125	–	(kobieta obmywa stopy Jezusa, bez opisu)	Jezus prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek
156	–	(Maryja z Dzieciątkiem, ikona, bez opisu)	Maryja Służebnica Pańska
160	–	(Maryja z Dzieciątkiem, bez opisu)	Boże Narodzenie – tak Bóg umiłował świat
161	–	(aniołowie i pasterze, ikona, bez opisu)	
239	–	<i>Nowe Jeruzalem</i> , miniatura, XIV w.	Chrystus Panem nowego nieba i nowej ziemi
269	–	(zwiastowanie i nawiedzenie, miniatury, bez opisu)	Matka Chrystusa – Matka Boga
269	–	(Maryja z Dzieciątkiem, bez opisu)	Matka Chrystusa
274	–	(Maryja z Dzieciątkiem, bez opisu)	– Matka Kościoła

Klasa III liceum oraz IV technikum nr AZ-43-01/1-1 Z. MAREK (red.), <i>Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie.</i> <i>Podręcznik do religii dla III klasy liceum i IV klasy technikum</i> , WAM, Kraków 2004			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
23	–	(Jezus i Maryja, bez opisu)	Wezwani do świętości

192	–	(Święta Rodzina, bez opisu)	Życie i misja Świętej Rodziny
238	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Zawierając się
240	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Sercu Jezusowemu
242	–	(Jezus i Maryja, bez opisu)	Oddając się Sercu Maryi

Podręczniki Wydawnictwa św. Wojciecha pod red. J. Szpeta i D. Jackowiak były drukowane w wersji czarno-białej bez zdjęć i reprodukcji obrazów malarskich. Autorzy skoncentrowali się na dobrze opracowanych treściach katechez, mniej zwracając uwagę na ich podręcznikową wizualizację.

Analizowane powyżej podręczniki zostały opracowane według *Programu nauczania religii* z 2001 r., z kolei Wydawnictwo Jedność z Kielc przygotowało własny program *Żyć, aby wierzyć i kochać* oraz serię książek do szkół ponadgimnazjalnych pod red. T. Śmiecha. W tych podręcznikach reprodukcje obrazów malarskich pojawiają się dość często. Można zaobserwować, że obrazy były dobrze opisane i korelowały z treścią katechez. Przywołano obrazy malarzy znanych i nieznanymi, także dzieła polskich artystów. Porównując tę kwestię z innymi seriami podręczników, warto zauważyć estetyczną wrażliwość autorów katechez i ich pragnienie, by treści religijne umiejętnie łączyć z prezentacją znaczących dzieł sztuki.

Klasa I liceum i technikum nr AZ-41-04/2-0			
T. ŚMIECH, E. KONDRAK (red.), <i>Na drodze do dojrzałej wiary.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla klasy I liceum i technikum, Wyd. Jedność, Kielce 2008</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
9	-	<i>Św. Augustyn</i> , fresk na Lateranie, Rzym, ok. 550	Kim jestem w perspektywie Bożego planu?
20	Domenico Spinelli di Nicolo	<i>Bóg w otoczeniu aniołów</i> , XV w., Siena	Objawienie Boga w Starym i Nowym Testamencie
21	Domenico Spinelli di Nicolo	„ <i>A przez Niego wszystko się stało...</i> ”, XV w., Siena	
25	Stefano di Giovanni	<i>Wizja św. Tomasza z Akwinu</i> , Pinakoteka, Watykan	Objawienie pośrednie i bezpośrednie
38	A. Chmielowski	„ <i>Ecce homo</i> ” (<i>Oto człowiek</i>), Kraków	Godność osoby ludzkiej
62	Marten de Vos	<i>Niewierny Tomasz</i> , 1574, Muzeum Sztuk Pięknych w Antwerpii	Wiara jako odpowiedź na miłość Boga
73	A. Lorenzetti	<i>Męstwo, Roztropność, Sprawiedliwość, Umiarkowanie</i> , fragmenty fresku <i>Alegoria dobrego i złego rządu</i> , 1338, Siena	Cnoty kardynalne i ich rola w życiu
85	–	Krzyż św. Damiana ¹³ , XII w., kościół św. Klary w Asyżu	Jest jeden Bóg – „Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną”
94	–	<i>Św. Monika</i> , według obrazu L. Tristana, 1616, Madryt	Dlaczego rodzice są potrzebni? – „Czcij ojca swego i matkę swoją”

¹³ Błędny opis.

96	–	<i>Człowiek z opaską na oczach kieruje się w przepaść</i> , Bazylika Matki Bożej Większej w Bergamo	Spieszmy się kochać ludzi – „Nie zabijaj”
97	–	<i>Człowiek z opaską kieruje się w przepaść</i> , Bazylika Matki Bożej Większej w Bergamo	Ile jest warte życie ludzkie – grzechy przeciw życiu
112	–	<i>Jezus przed Piłatem</i>	Dawać świadectwo prawdzie – „Nie mów fałszywego świadectwa”
144	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , ok. 1601, kościół Santa Maria del Popolo, Rzym	Droga wiary osób powołanych
164	–	<i>Pier Giorgio Frassati</i>	Człowiek, który może mnie zachwyć
170	–	Scena Zwiastowania	Chrystus przyszedł, przychodzi, przyjdzie – Adwent
172	Correggio	<i>Pokłon pasterzy</i> , 1530, Pinakoteka, Drezno	Boże Narodzenie w moim życiu i domu rodzinnym
177	Massari	<i>Syn marnotrawny</i> , XVI w., Pinakoteka, Bolonia	Wielki Post – wejście na drogę do miłości Ojca
180	Beato Angelico	<i>Nie dotykaj mnie</i> , 1438-1450, Florencja	Triduum Paschalne w liturgii Kościoła
190	–	<i>Święty Benedykt spożywa posiłek z braćmi</i> , fresk, Siena	Religijno-społeczna rola zakonów

Klasa II liceum oraz II i III technikum nr AZ-42-04/2-0J. CZERKAWSKI, E. KONDRAK, B. NOSEK (red.), *Z wiarą w życie i świat*.*Podręcznik do religii dla klasy II liceum oraz II i III technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2005

Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
11	Andrea del Castagno	<i>Trójca Święta i Hieronim</i> , fragment, Florencja	Tajemnica przenikającej się miłości – życie Trójcy Świętej
13	A. Rublow	<i>Trójca Święta</i> , 1411, Galeria Trietjakowska, Moskwa	
14	Fra Bartolomeo	<i>Odwieczny w chwale pomiędzy św. Katarzyną i św. Magdaleną</i> , fragment, Muzeum Narodowe, Lukka	Charakter Boga i Jego przymioty
22	B. Heinen	<i>Anioł stróż</i> , 1984, własność prywatna	Inny z istniejących światów – aniołowie i ich posłannictwo
24	–	<i>Tobiasz i anioł</i> , kościół św. Eustachego, Paryż	
26	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , XVI w., Kaplica Sykstyńska, Rzym	Człowiek – stworzenie Boże czy wynik ewolucji?
40	Lorenzo Lotto (1480-1556)	<i>Zwiastowanie</i> , Jesi	Jezus – Owoc tajemnicy słuchania. „Począł się z Ducha Świętego i narodził się z Maryi Panny”
47	–	(<i>Ecce Homo</i> , bez opisu)	Ludzkie oblicze Kalwarii – nasz udział w ofierze Chrystusa
50	Piero Della Francesca	<i>Zmartwychwstanie</i> , Pinakoteka w Sansepolcro	Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa

55	Mistrz Westfalski	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , Wallraf-Richartz-Museum	Osoba Ducha Świętego – Boże Tchnienie, które ożywia
61	Andrea di Buonaiuto	<i>Kościół pielgrzymujący i Kościół tryumfujący</i> , Florencja	Tajemnica zjednoczenia ludzi z Bogiem – Kościół widzialny i niewidzialny
89	–	<i>Pascha, Jezus zmartwychwstały przyciąga do siebie również zmarłych</i> , Muzeum Rosyjskie, Petersburg	Wiara w zmartwychwstanie
93	–	<i>Chrystus podnoszący z grobu Adama i Ewę</i> , kościół Najśw. Zbawiciela, Konstantynopol	Cztery prawdy ostateczne – wiara w życie bez końca
120	Moretto da Brescia	<i>Uczta w domu faryzeusza Szymona</i> , fragment, kościół Santa Maria in Calchera, Brescia	Sakrament uzdrawiającej miłości – pokuta i pojednanie
137	G. de La Tour	<i>Maria Magdalena pokutująca</i> , 1640, Nowy Jork	Kultura nośnikiem wartości duchowych
155	Correggio	<i>Pokłon pasterzy</i> , Pinakoteka, Drezno	Boże Narodzenie – nie tylko tradycja
162	Buoninsegna	<i>Niedowierzanie Tomasza</i> , Muzeum Katedralne, Siena	Wielkanoc – Jezus żyje!
194	–	<i>Anioł niosący dusze zmarłych przed Chrystusa</i> , miniatura z Shaftesbury-Psaler (XII w.), British Museum, Londyn	Kochać również po śmierci
198	H. Bosch	<i>Anioł prowadzący zmarłych do wiecznego światła</i> , ok. 1502, Palazzo Ducale, Wenecja	„Najlepsze ciągle przed nami”, czyli dobra nowina o końcu świata
209	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	„Wyobraźnia miłosierdzia” – ukochać Chrystusa w drugim człowieku
215	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	„Panno Święta, co Jasnej bronisz Częstochowy...” – rola Maryi w życiu narodu polskiego

Klasa III liceum i IV technikum nr AZ-43-04/2-0			
E. KONDRAK, J. CZERKAWSKI, B. NOSEK (red.), <i>Z wiarą na progu miłości. Podręcznik do religii dla klasy III liceum i IV technikum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2006			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	–	<i>Bóg rozmawia z Adamem i Ewą</i> (obraz zażyłości utraconej wskutek grzechu pierworodnego), szczegół ilustracji do Księgi Rodzaju w Biblii Moutier Grandval, Muzeum Brytyjskie, Londyn	Personalizm chrześcijański
18	–	<i>Święta Anna i święty Joachim z kilkuletnią Maryją</i> , fresk z początku XX w., Pontebba, Włochy	Powołanie człowieka do życia w rodzinie
21	–	<i>Stworzenie kobiety</i> , miniatura, XVI w., Biblia Bodleian, Oksford	Znaczenie płciowości w życiu człowieka
37	Lucas Cranach Starszy	<i>Jezus i dzieci</i> , XVI w.	Dar życia, jego wartość i obrona, adopcja

68	J.E. Millais	<i>Chrystus w domu swoich rodziców, Józefa i Maryi, Londyn, Galeria Tate</i>	Istota ludzkiej pracy i jej sens
78	Q. Metsys ¹⁴	<i>Bankier z żoną, Paryż, Luwr</i>	Etyka gospodarcza i zawodowa
88	W. Congdon	<i>Przykład współczesnej sztuki religijnej: Ukrzyżowany (nr 2)</i>	Kultura nośnikiem wartości duchowych
114	–	<i>Matka Boża z Guadalupe</i>	Odwiedziny Matki – treść objawień maryjnych
135	P. Perugino	<i>Wręczenie kluczy św. Piotrowi, Rzym, Kaplica Sykstyńska</i>	„A bramy piekielne go nie przemogą”

Podręczniki do szkoły zawodowej, zaproponowane przez Wydawnictwo Gaudium z Lublina pod red. R. Lisa, wykorzystują w sumie 11 obrazów, w większości bez opisu. Niestety, dość słaba jest także jakość reprodukcji drukowanych w niebieskich odcieniach. Uczniowie szkół zawodowych nie mieli większej możliwości, by zapoznać się z arcydziełami malarstwa religijnego.

Klasa I szkoły zawodowej nr AZ-51-01/1-6			
R. Lis (red.), <i>Zaufajmy Chrystusowi.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla I klasy szkoły zawodowej, Wyd. Gaudium, Lublin 2002</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
133	Matthias Grünewald	<i>Zmartwychwstanie i wniebowstąpienie</i>	W Chrystusie zmartwychwstaniemy
145	Justus van Gent	<i>Komunia apostołów</i>	Radość Eucharystii

Klasa II szkoły zawodowej nr AZ-52-01/1-6			
R. Lis (red.), <i>Świadczy o Chrystusie.</i>			
<i>Podręcznik do religii dla II klasy szkoły zawodowej, Wyd. Gaudium, Lublin 2003</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
13	–	(Maryja, bez opisu)	Powołania na kartach Biblii
16	–	(Ewa w raju, bez opisu)	Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie
38	Rosso Fiorentino	<i>Poślubienie Dziewicy, 1534</i>	Geneza małżeństwa
60	–	(Maryja z Jezusem, bez opisu)	Macierzyństwo
104	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Eutanazja – ucieczka przed cierpieniem?
109	–	(Bóg Ojciec, bez opisu)	Moc słowa
119	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Życie wieczne a reinkarnacja
136	–	(Modlitwa w Ogrójcu, bez opisu)	Klimat pierwszej encykliki społecznej – <i>Rerum novarum</i>
176	–	<i>Bł. Pier Giorgio Frassati</i>	Rola świeckich w Kościele

Dość skromnie wykorzystano także obrazy religijne w podręcznikach pod red. Z. Marka. Tylko jeden obraz – *Ostatnia Wieczerza* Leonarda da Vinci został opisany z podaniem nazwiska jego twórcy. Pozostałe opisy są niepełne.

¹⁴ Powinno być raczej: Massys.

Klasa I szkoły zawodowej nr AZ-51-01/1-1			
Z. MAREK (red.), <i>Ze Zmartwychwstałym w społeczeństwie.</i>			
Podręcznik do religii dla I klasy szkoły zawodowej, WAM, Kraków 2002			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
19	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza</i> (fragment – popiersie Jezusa), klasztor Santa Maria delle Grazie w Mediolanie	Jezus Chrystus w Kościele
52	–	<i>Św. Faustyna</i>	Niemożliwe staje się możliwe. Uroczystość Wszystkich Świętych
73	–	<i>Nawiedzenie Matki Najświętszej</i> (fragment), kościół Nawiedzenia w Ain Karem, Ziemia Święta	„Przyjdź, Panie Jezu!” – Adwent
86	–	<i>Boże Narodzenie</i> (bez opisu)	Bóg przyszedł do ludzi
112	–	<i>Bł. Aniela Salawa (1881-1922)</i>	Wybierać dobro
112	–	<i>Św. Jadwiga Królowa (1374-1399)</i>	

Klasa II szkoły zawodowej nr AZ-52-01/1-1			
Z. MAREK (red.), <i>Ze Zmartwychwstałym w rodzinie.</i>			
Podręcznik do religii dla II klasy szkoły zawodowej, WAM, Kraków 2003			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
128	–	(Święta Rodzina, ikona bez opisu)	Życie i misja Świętej Rodziny
151	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Przeżywając Adwent
167	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Zawierzając się Sercu Jezusowemu

W podręcznikach do religii katolickiej przeznaczonych do szkół ponadgimnazjalnych przygotowanych po 2001 r. można zwrócić uwagę na kilka ważnych kwestii związanych z wykorzystaniem obrazów religijnych. Przede wszystkim należy docenić starania redaktorów i autorów, którym zależało na zobrazowaniu przedstawianych treści. Wykorzystane obrazy religijne dobrze wpisywały się w poszczególne jednostki tematyczne i można było odwołać się do nich prowadząc zajęcia. Nauczyciele religii mieli możliwość ukazania na ich przykładzie, jak sztuka łączy się z życiem, w jaki sposób treści religijne docierają do nas przez określone przedstawienia malarskie. Można było nie tylko odnieść się do korelacji przedmiotowej, korzystając z obrazów malarskich zamieszczonych w podręcznikach do edukacji plastycznej, lecz także wykorzystać te przedstawienia, które znalazły się w podręcznikach do lekcji religii.

Trzeba też zwrócić uwagę na pewne mankamenty, które domagały się dopracowania. Przede wszystkim wiele obrazów nie zostało opisanych, niekiedy opisy były niepełne, a tytuły zmieniane. Uczniowie, korzystając z podręcznika, nie zawsze mieli okazję, by skojarzyć czy przypomnieć sobie zarówno twórcę, jak i tytuł danego obrazu. Dobieranie obrazu na zasadzie „bo ta scena pasuje do treści” nie zawsze optymalnie wykorzystywało możliwości, jakie wiązały się z tym przedstawieniem. Działanie polegające wyłącznie na pokazaniu obrazu („zobaczcie sobie”) bez tworzenia warunków do obserwacji i przemyśleń nie mogło przynosić wielkich efektów ani dydaktycznych, ani – szerzej – katechetycznych. Zasadzie pogładowości nie sprzyjały także reprodukcje bardzo małe,

o słabej jakości technicznej, w których niemożliwością było zwrócenie uwagi na szczegóły czy dostrzeżenie piękna określonych przedstawień. Niekiedy przedstawienia malarskie o wielkiej wartości estetycznej kontrastowały z mierzalnymi rysunkami pojawiającymi się w podręcznikach. Autorzy czasami sięgali także po obrazy religijne o charakterze bardziej dewocyjnym, których jakość również pozostawała wiele do życzenia, tworząc niekiedy niewłaściwe przeświadczenie o „słodkości” sztuki religijnej.

Mając na względzie te uwagi, warto raz jeszcze podkreślić i docenić, że w podręcznikach do lekcji religii katolickiej, bazujących na *Podstawie programowej katechezy* z 2001 r., wielokrotnie wykorzystywano różne obrazy religijne. Uczniowie nie tylko na zajęciach plastyki i wiedzy o kulturze, lecz także na lekcjach religii mieli możliwość zetknięcia się z dziełami malarstwa religijnego oraz odniesienia ich do własnej wiedzy i wiary. Nauczyciele religii z kolei, współpracując z nauczycielami edukacji estetycznej, mogli sięgać do wartościowych przedstawień malarskich, by razem z uczniami odkrywać piękno w różnych jego przejawach.

Rozdział V

OBRAZY RELIGIJNE W PODRĘCZNIKACH NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ PO ROKU 2010

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2008 r., wprowadzające nową podstawę programową, zmobilizowało osoby odpowiedzialne za programowanie treści nauczania religii katolickiej do ponownego ich przejrzenia, usystematyzowania oraz formalnego dopracowania do aktualnych potrzeb. Na nowo zredagowano *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (2010) oraz zaproponowano przepracowany *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (2010). Na bazie tych dokumentów powstały kolejne serie podręczników, stopniowo wprowadzane do szkół. Ich autorzy mogli skorzystać z nowego programu sygnowanego przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski albo – odnosząc się do *Podstawy programowej katechezy* – zaproponować własne, szczegółowe programy.

Chcąc ukazać, w jaki sposób w podręcznikach do nauczania religii katolickiej zostały wykorzystane obrazy religijne, należy przeprowadzić analizę kolejnych serii. Jako kryterium doboru podręczników przyjęto, że w 2014 r. były już gotowe trzy klasy określonego etapu edukacyjnego, które zostały dopuszczone jako ogólnopolskie i bez ograniczeń czasowych¹. W sumie jest to 14 różnych serii podręczników: 4 dla szkoły podstawowej, 5 dla gimnazjum oraz 5 dla liceum i technikum.

1. Szkoła podstawowa

Podobnie jak w podręcznikach przeznaczonych do lekcji religii dla młodszych uczniów szkoły podstawowej (klasy I-III), które redagowane były w latach 2001-2010, także generalnie w nowszych podręcznikach dominują rysunki. Obrazy malarskie spotkać można bardzo rzadko, gdyż z założenia nie stanowią dla autorów i redaktorów podręczników istotnych pomocy w nauczaniu religii na tym etapie, stąd nie będą obecnie szczegółowo analizowane. Warto jednak pamiętać, że ten etap rozwojowy, na którym znajdują się uczniowie w wieku 6-9 lat, mocno nacechowany jest potrzebą poznawania rzeczywistości przez spostrze-

¹ Por. P. TOMASIK (opr.), *Programy i podręczniki do nauczania religii w roku szkolnym 2014/2015*, Kat 58 (2014), nr 9, s. 84-95.

ganie i obserwację. Młodsze dzieci potrzebują nie tyle usłyszeć, co zobaczyć. Wykorzystywanie w podręcznikach rysunków jest z całych miar wskazane, trzeba jednak, by były one dobrze dobrane do przekazywanych treści i jakościowo najlepsze z możliwych. Wszelkie uchybienia w tym względzie, a więc m.in. posługiwanie się ilustracjami przypadkowymi bądź pozbawionymi walorów estetycznych, wpływa niekorzystnie nie tylko na słabą skuteczność zajęć, ale także na ich negatywne postrzeganie i nienajlepszą całościową ocenę przez uczniów.

Wracając do obrazów malarskich w podręcznikach, ich wykorzystanie wyraźnie wzrasta na kolejnym etapie rozwojowym, a więc na poziomie klas IV-VI. W oparciu o *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* oraz *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* z 2011 r. opracowano (do 2014 r.) dla dzieci starszych 4 komplety podręczników:

SZKOŁA PODSTAWOWA kl. IV-VI		
Program ogólnopolski nr AZ-2-01/10 z 9.06.2010: <i>Poznaję Boga i w Niego wierzę</i>		
Warszawa	Wyd. Katechetyczne	M. CZYŻEWSKI (red.)
Lublin	Wyd. Gaudium	W. JANIGA (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)
Poznań	Wyd. św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)

Wydawnictwo Katechetyczne z Warszawy zaproponowało dla klas IV-VI szkoły podstawowej podręczniki pod red. M. Czyżewskiego. W książkach tych wykorzystano dużo zdjęć i sporo nienajlepszych rysunków (wydaje się, że jest to poważny mankament tych opracowań). Autorzy posłużyli się także różnymi obrazami: w klasie IV – 21, w V – 10, a w VI – 66. Opisy wykorzystanych obrazów religijnych są niepełne – w klasach IV i V niemal zupełnie pominięto imiona i nazwiska ich twórców. W klasie VI zrezygnowano ze słabych rysunków na rzecz ciekawej grafiki i interesujących obrazów. Przy przedstawieniach malarskich pojawiło się także więcej dokładnych opisów, choć niektóre wciąż pozostały „anonimowe”. Można dostrzec swoistą zmianę nastawienia autorów katechez i coraz większe przeświadczenie, że lekcje religii mogą być skuteczniejsze, jeśli przekaz słowny zostanie wzmocniony obrazem, także malarskim.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/10-WA-3/13 M. CZYŻEWSKI (red.), <i>Podręcznik do nauki religii dla klasy IV.</i> <i>Jestem chrześcijaninem</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	–	(Chrystus Pantokrator, bez opisu)	Historia Boga i człowieka
18	–	<i>Najświętsze Serce Pana Jezusa, Bazylika Św. Piotra w Rzymie</i>	Pierwsze pięćki miesiąca
19	–	<i>Najświętsze Serce Pana Jezusa</i>	
28	–	<i>Adam i Ewa – wygnanie z Raju</i>	Boże Objawienie
35	–	(św. Hieronim, bez opisu)	Pismo Święte księgą miłości
46	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i>	Słowo Boże w codziennym życiu

50	–	<i>Bóg Ojciec</i>	Nasze wątpliwości w wierze
56	–	<i>Mojżesz wydobywa wodę ze skały</i>	Wszechmocny i mądry
58	–	(Ukoronowanie Maryi, bez opisu)	Święty, Święty, Święty
61	Rembrandt	<i>Syn Marnotrawny</i>	Miłosierny i sprawiedliwy
63	–	(Tomasz Morus, bez opisu)	Posłańcy Bożej Opatrzności
69	–	<i>Jednorodzony Syn Boga</i>	Żyjemy Bożymi zasadami
76	–	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	W Eucharystii Pan Jezus uczy mnie miłości
82	–	<i>Józef wyjaśnia sen faraonowi</i>	Opieka Boga nad Józefem z Egiptu
102	–	<i>Matka Boża Fatimska, bł. Jan Paweł II, siostra Łucja, Franciszek i Hiacynta</i>	Nabożeństwo różańcowe
102	–	<i>Hiacynta Marto</i>	
102	–	<i>Franciszek Marto</i>	
106	–	<i>108 Błogosławionych Męczenników</i>	Uroczystość Wszystkich Świętych
106	–	<i>Wniebowzięcie Maryi</i>	
121	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Jezus zwycięzca śmierci
122	–	Obraz Jezus Miłosiernego	Jezus Chrystus Król Miłosierdzia

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/10-WA-3/14 M. CZYZEWSKI (red.), <i>Podręcznik do nauki religii dla klasy V. Wierzę w Jednego Boga</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
28	–	(znamię Kaina, bez opisu)	Bóg leczy nasze zranione serca
38	–	(ofiara Izaaka, bez opisu)	Bóg zawsze dotrzymuje słowa
59	–	(wywyższenie węża, bez opisu)	Bóg daje pokarm
62	–	(Jezus Miłosierny i s. Faustyna, bez opisu)	Bóg udziela łaski
91	–	(Jezus i Maryja, bez opisu)	Jezus – Bóg i człowiek
108	–	(Jezus i Apostołowie, bez opisu)	Pan Jezus naucza
110	–	Dobry Samarytanin	
119	–	(połów ryb na jeziorze, bez opisu)	Pan Jezus przypomina o tym, co najważniejsze
142	–	(Jezus uzdrawia, bez opisu)	Jezus Panem życia
151	–	(wizja piekła, bez opisu)	Pierwsze soboty miesiąca

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/10-WA-5/14 M. CZYZEWSKI (red.), <i>Podręcznik do nauki religii dla klasy VI. Wierzę w święty Kościół powszechny</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
9	Jean Restout	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	Duch Święty stale ożywia Kościół
13	–	<i>Uczta eucharystyczna, katakumby, Rzym</i>	Codzienne życie Kościoła
14	–	(Dobry Pasterz, bez opisu)	Biblia przybliża tajemnicę Kościoła
16	–	(św. Piotr w łodzi, bez opisu)	
18	–	(Duch Święty i Maryja, bez opisu)	Duch Święty
19	–	(Maryja i dary Ducha, bez opisu)	nadal działa w Kościele

20	–	<i>Misja św. Piotra</i>	Święty Piotr pierwszym papieżem
24	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i>	Święty Paweł apostolem narodów
27	Jan van Eyck	<i>Adoracja Mistycznego Baranka</i>	Jezus jest obecny w Kościele
29	–	<i>Alegoria wiary</i>	Kościół przewodnikiem na drodze wiary
30	–	<i>Św. Paweł i św. Barnaba</i>	
32	–	<i>Trójca Święta</i>	
36	–	<i>Chrystus i Dwunastu Apostołów</i>	Kościół powszechny i apostołski
40	Rogier van der Weyden	<i>Ołtarz Siedmiu Sakramentów</i>	Pan Jezus powierza Kościołowi sakramenty
42	–	<i>Uzdrowienie kobiety cierpiącej na krwotok</i>	Pan Jezus działa także w sakramentach
44	–	<i>Cud w Kanie Galilejskiej</i>	
44	–	<i>Uzdrowienie trędowatego</i>	
45	R.M. Volkov	<i>Chrzest Jezusa</i>	Chrzest fundamentem życia chrześcijańskiego
49	–	<i>Pięćdziesiątnica, fragment ołtarza w Osnabrück</i>	Bierzmowanie – umocnienie łaską i odwagą
50	–	<i>Św. Hildegarda</i>	
51	Joos van Gent	<i>Komunia Apostołów</i>	Eucharystia – największy skarb Kościoła
52	–	<i>Eucharystyczna uczta miłości, katakumby, Rzym</i>	
54	–	<i>(Jezus Miłosierny, bez opisu)</i>	
55	Duccio di Buoninsegna	<i>Chrystus ukazuje się Apostołom za zamkniętymi drzwiami</i>	Pokuta i pojednanie drogą powrotu do Boga
57	Masaccio	<i>Uzdrowienie przez cień św. Piotra</i>	Namaszczenie chorych – uświęcenie cierpienia
60	Rafaël	<i>Zaślubiny Maryi z Józefem</i>	Małżeństwo i kapłaństwo wierną służbą
65	Albrecht Dürer	<i>Adoracja Trójcy Świętej</i>	Kościół wspólnotą ludzi wierzących
68	–	<i>(Mojżesz z tablicami, bez opisu)</i>	Kościół pomaga rozumieć przykazania
70	Rafaël	<i>Upadek Chrystusa w drodze na Kalwarię</i>	Post i pomoc w Kościele
74	Andrea Mantegna	<i>Wniebowstąpienie Chrystusa</i>	Modlitwa Kościoła
76	Rafaël	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>	Niedziela w życiu Kościoła
88	Claudio Coello	<i>Święta Rodzina</i>	Miłość małżeńska szczegól- nym wyrazem miłości
96	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965</i>	Początki Kościoła w Polsce
96	–	<i>(Boże Narodzenie) miniatura ze Zło- tego Kodeksu Gnieźnieńskiego, XI w.</i>	
102	Fra Angelico	<i>Koronacja Dziewicy</i>	Oddajemy cześć Maryi
102	–	<i>Matka Boża Kalwaryjska, Kalwaria Zebrzydowska</i>	
103	–	<i>(Matka Boża Częstochowska)</i>	
108	–	<i>Ikona Matki Boskiej Częstochowskiej</i>	Żyjemy jak chrześcijanie
109	–	<i>(Przemienienie Pańskie, bez opisu)</i>	

111	–	(kamienowanie Szczepana, bez opisu)	Święty Szczepan – pierwszy męczennik
113	–	(nauczanie Szczepana, bez opisu)	
114	–	(św. Stanisław, bez opisu)	Święty Stanisław – świadek wiary
115	–	Obraz św. Stanisława	
116	–	(św. Stanisław, bez opisu)	
117	Jerzy Kossak	<i>Atak Kawalerii Polskiej na konną armię Budionnego pod Komarowem, 31.08.1920</i>	Ksiądz Ignacy Skorupka – wierny Bogu i Ojczyźnie
121	–	(św. Maksymilian, bez opisu)	Święty Maksymilian – świadek miłości w dobie nienawiści
122	–	(św. Maksymilian, bez opisu)	
122	–	(św. Maksymilian, bez opisu)	
130	–	(św. Stanisław Kostka, bez opisu)	
131	Paolo Caliari	<i>12-letni Jezus pośród uczonych w Piśmie</i>	Patron młodych w Kościele
132	–	(Wniebowzięcie Maryi, bez opisu)	
133	–	(anioł grający na trąbie, bez opisu)	Wierzymy w życie wieczne
134	–	(Chrystus Pantokrator, bez opisu)	
136	Fra Angelico	<i>Anioł adorujący</i>	Oczekujemy na przyjście Pana
139	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	
139	Bartolome Murillo	<i>Niepokalane Poczęcie</i>	Maryja Niepokalanie Poczęta
140	–	<i>Objawienie Matki Bożej św. Bernadecie Soubirous, Lourdes</i>	
142	Fra Angelico	Fragm. obrazu <i>Madonna z ośmioma świętymi</i> , detal: Dzieciątko Jezus z kulą ziemską	Syn Boży stał się człowiekiem
143	Fra Angelico	<i>Anioł</i>	
145	El Greco	<i>Obnażenie z szat</i>	Święty czas nawrócenia
146	Bartolome Murillo	Matka Bolesna	
147	El Greco	Fragment obrazu <i>Św. Weronika trzymająca chustę</i>	
149	autor anonimowy	<i>Wniebowzięcie Dziewicy, XVII w.</i>	Maryja zawsze oddana Bogu
151	Vrancke van der Stockt	<i>Tryptyk Odkupienia: Ukrzyżowanie</i>	Wraz z Kościołem celebруем tajemnicę odkupienia
154	Rafał	<i>Dysputa o Najświętszym Sakramencie</i>	Trwamy w radości ze Zmartwychwstałym
158	Antonio Ciseri	<i>Objawienie Najświętszego Serca Jezusa św. Małgorzacie Marii Alacoque</i>	Czczymy Najświętsze Serce Zbawiciela

W kolejnej serii podręczników – tym razem z Wydawnictwa Gaudium pod red. W. Janigi – również można dostrzec, że autorom zależało na pogłębieniu przygotowanych katechez. Wykorzystano wiele rysunków i zdjęć, a także – w porównaniu z innymi pomocami dydaktycznymi – bardzo dużo obrazów religijnych: w klasie IV – 54, w V – 63, w VI – 49. Zasadniczym mankamentem jest jednak brak ich opisu (pojawiają się tylko w 6 przypadkach), co z całą pewnością nie sprzyja łączeniu wychowania religijnego z plastycznym. Nieopisane obrazy przy samodzielnym korzystaniu przez ucznia z podręcznika nie pozwalają na utrwalanie wiadomości oraz odniesienia religii i plastyki.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/10-LU-1/12 W. JANIGA (red.), <i>Jestem chrześcijaninem.</i> <i>Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
11	José Tapiro Baro	<i>Miłosierny Samarytanin</i>	Szukam przyjaciół
17	James Tissot	<i>Faryzeusz i celnik</i> , 1886-1894	Z czystym sercem chcę się spotykać z Panem Jezusem
20	John Singleton Copley	<i>Samuel i Heli</i> (z wpisanym dialogiem)	Słucham słowa Bożego
35	Henryk Siemiradzki	<i>Pochodnie Nerona</i> , 1877	Żyję we wspólnocie Kościoła
38-39	–	(miniatury: modlitwa Jezusa, wjazd do Jerozolimy, Ostatnia Wieczerza, Ukrzyżowanie, Zesłanie Ducha Świętego, nauczanie Jezusa)	W roku liturgicznym przeżywamy tajemnice wiary
47	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	List Boga do człowieka
47	–	(Adam, bez opisu)	
49	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Poznaję Pismo Święte – Stary Testament
49	–	(Morze Czerwone, bez opisu)	Poznaję Pismo Święte – Nowy Testament
52	Andriej Rublow	<i>Święty Paweł z Tarsu</i>	Jak korzystać z Pisma Świętego?
59	–	(ewangelista, bez opisu)	Bóg stwarza anioły
63-64	–	(aniołowie, bez opisu)	Bóg stwarza człowieka
70	–	(stworzenie Adama, bez opisu)	Ludzie odchodzą od Boga – zapowiedź Zbawiciela
72	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Z Maryją oczekuję Zbawiciela – Adwent
76	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Abraham uczy mnie wiary i zaufania Panu Bogu
81	–	(Abraham, fragment, bez opisu)	Z Mojżeszem czczę Świętego Boga
84	–	(krzew gorejący, bez opisu)	Dawid uczy mnie, że Bóg jest wszechmocny
86	Gottlieb Welté	<i>Król Dawid</i>	Salomon uczy mnie mądrości Bożej
87	–	(Dawid, bez opisu)	
88	–	(anioł z mieczem, bez opisu)	Święty Jan Chrzciciel uczy mnie sprawiedliwości
89	–	(wyrok Salomona, bez opisu)	
90	–	(wyrok Salomona, bez opisu)	Święty Piotr uczy mnie, że wiara jest darem Boga
90	–	(wyrok Salomona, bez opisu)	
93	–	(chrzest Jezusa, bez opisu)	Święty Paweł uczy mnie mężnego wyznawania wiary
93	–	(Jan Chrzciciel, bez opisu)	
99	–	(ukrzyżowanie Piotra, bez opisu)	Przygotowuję się do Bożego Narodzenia
99	–	(św. Piotr z kluczami, bez opisu)	
101	–	(nawrócenie Szawła, bez opisu)	Błogosławiony ks. Jan Balicki zbliża mnie do sakramentów
101	–	(św. Paweł, bez opisu)	
105	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Wierzę w Ciebie, Boże żywy. Katecheza powtórkowa
107	–	(Zmartwychwstały, bez opisu)	
111	–	(Trzech Króli, bez opisu)	
111	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	

116	–	(Mojżesz z przykazaniami, bez opisu)	Okazuję miłość Bogu, zachowując Jego przykazania
119	–	(ołtarz z 10 obrazami, bez opisu)	Okazuję miłość Bogu przez praktykowanie miłości do człowieka
119	–	(Serce Jezusa, bez opisu)	
125	–	(powrót syna marnotrawnego, fragment, bez opisu)	Bóg okazuje mi swoją miłość w sakramencie pokuty
125	–	(powrót syna marnotrawnego, bez opisu)	
127	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Uczestniczę w Ofierze i Uczcie miłości – Wielki Czwartek
128	–	(obmycie stóp, bez opisu)	
133	–	(droga do Emaus, bez opisu)	Zmartwychwstanie Chrystusa moją mocą w życiu
134	–	(wieczerza do Emaus, bez opisu)	
151	–	(ucieczka do Egiptu, bez opisu)	Pan Bóg opiekuje się światem i ludźmi
152	–	(Dominik Savio, bez opisu)	
157	–	(uwolnienie Piotra, bez opisu)	Pan Bóg opiekuje się Kościołem
157	–	(Jezus i Piotr, bez opisu)	
165	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Jezus uczy mnie zaufania
165	–	(powołanie apostołów, bez opisu)	
167	–	(święta Faustyna, bez opisu)	
169	–	(Święta Rodzina, bez opisu)	
169	–	(Jezus i Samarytanka, bez opisu)	Jezus uczy mnie posłuszeństwa
169	–	(Jezus w Ogrójcu, bez opisu)	
175	–	(Jezus i paralytyk, bez opisu)	Jezus jest ze mną, gdy mam trudności i problemy
178	–	(nauczanie Jezusa, bez opisu)	Z radością przyjmuję zaproszenie Jezusa na niedzielną Mszę Świętą

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/10-LU-2/13 W. JANIGA (red.), <i>Wierzę w Boga.</i> <i>Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
8	–	(Jezus i młodzieniec, bez opisu)	Po wakacjach mam dużo wrażeń i pytań – poprowadź mnie, Boże!
14	–	(stworzenie Adama, bez opisu)	Bóg daje nam życie
16	–	(anioł, bez opisu)	
16	–	(anioł, bez opisu)	Bóg daje nam pomocną dłoń
20	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Bóg zaprasza do wspólnoty życia z sobą
26	–	(Kain i Abel, bez opisu)	Grzechem krzywdzę drugiego człowieka
29	–	(Wieża Babel, bez opisu)	Grzechem niszczę wspólnotę
32	–	(Noe, bez opisu)	Grzechem niszczy świat
35	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Bóg nie przestaje kochać swojego stworzenia
45	–	(Abraham, bez opisu)	Pan Bóg powołuje Abrahama

48	–	(ofiara Izaaka, bez opisu)	Odpowiedź Abrahama źródłem błogosławieństwa Bożego
51	–	(Jakub i Ezaw, bez opisu)	Jakub wzorem zawierzenia siebie Bogu
51	–	(sen Jakuba, bez opisu)	
51	–	(Jakub, bez opisu)	
51	–	(sen Jakuba, bez opisu)	
53	–	(apostołowie, bez opisu)	Bóg kocha tych, których wy- brał – dwunastu synów Izraela
63	–	(Mojżesz, bez opisu)	Bóg posyła Mojżesza na ratunek
67	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Pascha w Starym i Nowym Testamencie
70	–	(Mojżesz, bez opisu)	Przeprowadzenie przez Morze Czerwone zapowiedzią chrztu
73	–	(Mojżesz na pustyni, bez opisu)	Bóg wprowadzi nas do Ziemi Obiecanej
73	–	(Mojżesz na pustyni, bez opisu)	
86	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Troszczę się o swoje sumienie, aby żyć w Przymierzu z Bogiem
90	–	(nauczanie Jezusa, bez opisu)	Bóg mnie nie odrzuci, po- mimo mojej niewierności i słabości
93	–	(Chrystus, ikona, bez opisu)	Wąż miedziany zapowiedzią ofiary Chrystusa
99	–	(Chrystus, bez opisu)	Jezus Chrystus daje nam Nowe Przykazanie
102	–	(Jezus w Ogrójcu, bez opisu)	Przykazanie miłości jednoczy Nowy Lud Boży
110	–	(miniatury: stworzenie świata, grzech pierworodny, Abraham, zburzenie świątyni, bez opisu)	Bóg zawsze kocha, dlatego pragnie zbawić człowieka
119	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Kim jest Jezus Chrystus?
120	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	
123	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	W Jezusie Bóg objawia miłość ku ludziom
126	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Odkrywamy tajemnice życia Jezusa
126	–	(Nawiedzenie, bez opisu)	
130	–	(chrzest Jezusa, bez opisu)	Jan Chrzciciel daje świadec- two o Jezusie Chrystusie
130	–	(Jan Chrzciciel, bez opisu)	
131	–	(spowiedź, bez opisu)	
132	–	(Jezus błogosławi, bez opisu)	Bóg daje świadectwo o swoim Synu
133	–	(Jezus w Ogrójcu, bez opisu)	
143	–	(Jezus uzdrawia niewidomego, bez opisu)	Jezus głosi Dobrą Nowinę o królestwie Bożym
147	–	(nauczanie z łodzi, bez opisu)	Poznajemy królestwo Boże w przypowieściach Pana Jezusa
149	–	(chrzest i bierzmowanie, bez opisu)	Budują królestwo Boże, przystępując do sakramentów świętych
150	–	(namaszczenie chorych, bez opisu)	

153	–	(św. Antoni Pustelnik, bez opisu)	Słowo Boże moim drogowskazem do nieba
160	–	(modlące się dziecko, bez opisu)	Zasłuchany w słowo Pana chcę żyć lepiej
161	–	(św. Faustyna, bez opisu)	
161	–	(św. Franciszek, bez opisu)	
165	–	(twarz Ukrzyżowanego, fragment, bez opisu)	Błogosławiony ks. Bronisław Markiewicz podpowiada mi, jak iść drogą błogosławieństw
168	–	(św. Franciszek, bez opisu)	Święty Franciszek pokazuje mi, jak szczęśliwa jest droga błogosławieństw
169	–	(św. Franciszek, bez opisu)	
177	–	(Zacheusz na drzewie, bez opisu)	Nie jestem sam – Bóg współpracuje ze mną
180	–	(rozmnożenie chleba, bez opisu)	Pan Jezus zaspokaja głód mojego serca
180	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	
183	–	(Jezus i grzesznica, bez opisu)	Pan Jezus odpuszcza grzechy
186	–	(Jezus i paralytyk, bez opisu)	Pan Jezus uzdrawia duszę i ciało
189	–	(uciszenie burzy, bez opisu)	Ufam Jezusowi wśród życiowych burz
192	–	(św. Faustyna, bez opisu)	Święta Faustyna wzorem zawierzenia siebie i świata Bożemu Miłosierdziu
192	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	
195	–	(wskrzeszenie Łazarza, bez opisu)	Pan Jezus umacnia moją wiarę w ciało zmartwychwstania
195	–	(córka Jaira, bez opisu)	
200	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Pan Jezus umarł i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia – biorę udział w Triduum Paschalnym
201	–	(Jezus w Ogrójcu, bez opisu)	
202	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	
204	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	
206	–	(Sąd Ostateczny, bez opisu)	
			Oczekuję powtórnego przyjścia Pana Jezusa

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/10-LU-2/14			
W. JANIGA (red.), <i>Wierzę w Kościół</i> .			
<i>Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. Gaudium, Lublin 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Zesłanie Ducha Świętego – narodziny Kościoła
16	–	(św. Piotr, bez opisu)	Święty Piotr – opoka Kościoła
18	–	(Jezus i św. Piotr, bez opisu)	
22	–	(nawrócenie Szawła, bez opisu)	Święty Paweł – Apostoł Narodów
31	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Uczestniczę w potrójnej misji Chrystusa
36	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Biblijne obrazy przybliżają nam Kościół
39	–	(nauczający Chrystus, bez opisu)	Wierzę w jeden, święty Kościół
40	–	(Trójca Święta, bez opisu)	
40	–	(Maryja, bez opisu)	

42	–	(Wniebowstąpienie, bez opisu)	Wierzę w powszechny, apostołski Kościół
47	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Duch Święty mocą i życiem Kościoła
53	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Sakramenty źródłem życia Kościoła
56	–	(Jezus uzdrowia, bez opisu)	W sakramentach spotykam się z Jezusem
56	–	(Jezus uzdrowia, bez opisu)	
56	–	(Jezus uzdrowia, bez opisu)	
62	–	(chrzest Jezusa, bez opisu)	Chrzest święty początkiem drogi do Ojca
65	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	W sakramencie bierzmowania Duch Święty udziela mocy do dawania świadectwa
65	–	(ukrzyżowanie Piotra, bez opisu)	
68	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Eucharystia jednoczy mnie z Chrystusem i braćmi
71	–	(Dobry Pasterz, bez opisu)	W sakramencie pokuty spotykam się z uzdrawiającą łaską Boga
73	–	(Jezus i paralytyk, bez opisu)	W sakramencie namaszczenia chorych Chrystus umacnia mnie w cierpieniu
74	–	(uzdrowienie, bez opisu)	
77	–	(Chrystus i apostołowie, bez opisu)	Sakrament święceń kapłańskich udziałem w misji i mocy Chrystusa
91	–	(Chrystus wśród ludzi, bez opisu)	Zostałem ochrzczony i nie wstydzę się Jezusa
95	–	(Piotr chodzi po jeziorze, bez opisu)	Z Jezusem i we wspólnocie Kościoła zbliżam się do Ojca
101	–	(miłosierny Samarytanin, bez opisu)	Wolontariusze Jezusa
109	–	(Zmartwychwstały i Maria Magdalena, bez opisu)	Niedziela jest dla mnie dniem świętym
128-129	–	(miniatury: św. Bonifacy, św. Stefan, Chlodwig, bez opisu)	Apostołski zapał buduje wspólnotę Kościoła
129	–	(święci Cyryl i Metody, bez opisu)	
135	–	(św. Wojciech, bez opisu)	Święty Wojciech – gorliwy apostoł
135	–	(św. Wojciech, bez opisu)	
139	–	(śmierć męczeńska, bez opisu)	Życie wiary u początków narodu polskiego
139	–	(szkoła średniowieczna, bez opisu)	
147	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	Maryja w dziejach narodu polskiego
158	–	(Bitwa pod Grunwaldem, bez opisu)	Bóg, Honor, Ojczyzna
161	–	(śmierć braci polskich, bez opisu)	Świadkowie wiary w Polsce wczoraj i dziś
161	–	(108 męczenników, bez opisu)	
178	–	(portrety świętych, bez opisu)	Święci żyją pośród nas i chcą nam pomagać
180	–	(śmierć św. Szczepana, bez opisu)	Męczeństwo św. Szczepana przykładem mężnego dawania świadectwa
181	–	(św. Szczepan, bez opisu)	

183	–	(św. Stanisław, bez opisu)	Staję w obronie krzywdzonych jak św. Stanisław
187	–	(św. Juan Diego, bez opisu)	Wypełniam wolę Boga jak św. Juan Diego
189	–	(Jezus i młodzieniec, bez opisu)	Pomagam ludziom jak św. Albert
190	–	(Ecce Homo, bez opisu)	
195	–	(bł. Karolina Kózkówna, bez opisu)	Bóg jest dla mnie najważniejszy jak dla bł. Karoliny Kózkówny
196	–	(Jezus z Hostią, bez opisu)	
204	–	(Maryja Niepokalana, bez opisu)	Jestem apostołem na wzór św. Maksymiliana Kolbego
219	–	(św. Jan z Dukli, bez opisu)	Głoszę zdrową naukę jak św. Jan z Dukli
220	–	(św. Jan z Dukli, bez opisu)	

Podręczniki do klas IV-VI szkoły podstawowej pod red. Z. Marka nie kładą aż tak wielkiego akcentu na wykorzystanie malarstwa w przekazie treści religijnych. Można, co prawda, zaobserwować coraz częstsze sięganie po obrazy religijne (klasa IV – 2, V – 10, VI – 18), jednak nie jest to priorytet twórców tych pomocy dydaktycznych. Żaden z wykorzystanych obrazów nie został opisany.

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/10-KR-2/12			
Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej. Zaproszeni przez Boga</i> , WAM, Kraków 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
108	–	(Ecce homo, bez opisu)	Doświadczam opieki Pana Boga
109	–	(Brat Albert, bez opisu)	

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/10-KR-5/13			
Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga</i> , WAM, Kraków 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
71	–	(Jan Chrzciciel, bez opisu)	Pan Jezus prowadzi do Boga Ojca
72	–	(ikona Świętej Rodziny, bez opisu)	Pan Jezus staje się człowiekiem
74	–	(Nawiedzenie, bez opisu)	Pan Jezus przynosi zbawienie
79	–	(Ofiarowanie, bez opisu)	Pan Jezus jest światłem na drodze do Ojca
82	–	(Chrzest Jezusa, bez opisu)	Pan Jezus jest Mesjaszem
98	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Czynię miłosierdzie
116	–	(Jezus ucisza burzę, bez opisu)	Wierzę w bliskość Pana Jezusa
123	–	(Niewierny Tomasz, bez opisu)	Wierzę w życie wieczne z Jezusem
129	–	(Wniebowstąpienie, bez opisu)	Pan Jezus wstąpił do nieba
130	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Duch Święty udziela Bożej mocy

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/10-KR-1/14			
Z. MAREK (red.), <i>Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej. Przemienieni przez Boga</i> , WAM, Kraków 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	–	(Zesłanie Ducha Świętego, fragment, bez opisu)	U początków Kościoła
26	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	
35	–	(Maryja z Jezusem, bez opisu)	Wspólnie odmawiamy różaniec
49	–	(Jan Chrzciciel, bez opisu)	W oczekiwaniu na Zbawiciela
51	–	(Przemienienie, bez opisu)	Wysłuchani w słowa proroków
53	–	(Niepokalana, bez opisu)	Wpatrzeni we wzór wierności
66	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Kościół wita Zbawiciela
69	–	(św. Józef z Jezusem, bez opisu)	Kościół uczy się posłuszeństwa Bogu
70	–	(ikona Świętej Rodziny, bez opisu)	Domowy Kościół
73	–	(Pokłon Trzech Króli, bez opisu)	Kościół ukazuje światu Zbawiciela
74	–	(Chrzest Jezusa, bez opisu)	Kościół głosi tajemnicę zbawienia
98	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Ofiara Wieczernika
114	–	(Jezus i św. Piotr, bez opisu)	Pan Zwycięzca
117	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Pan miłosierdzia
120	–	(Wniebowstąpienie, bez opisu)	Pan wszechświata
122	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Dawca nowego życia
132	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Powierzeni Matce
134	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Zjednoczeni miłością Trójcy Świętej

Bogata strona graficzna cechuje podręczniki pod red. J. Szpeta i D. Jackowiak. Pojawia się dużo zdjęć i rysunków. W podręcznikach dla klasy IV i V obrazy religijne wykorzystane są stosunkowo rzadko i brakuje ich opisów. Natomiast autorzy lekcji do klasy VI odwołali się do 20 obrazów, opisując większość z nich. W ostatniej klasie szkoły podstawowej pojawiają się dzieła wielkich artystów (Perugina, Giotta, Rembrandta, Michała Anioła) i mniej znanych, także obrazy polskich malarzy (Leona Wyczółkowskiego, Stanisława Witkiewicza, Januarego Suchodolskiego).

Klasa IV szkoły podstawowej nr AZ-21-01/10-PO-1/11			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Jestem chrześcijaninem. Podręcznik do nauki religii dla czwartej klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
43	–	(św. Paweł, bez opisu, na marginesie)	Poznajemy księgi Nowego Testamentu
55	–	(Chrzest Polski, bez opisu)	Ziarno Słowa Bożego

73	–	(Stworzenie, Kaplica Sykstyńska, bez opisu)	Świętość Boga
77	–	<i>Matka Boża Częstochowska</i>	„Oto ja służebnica Pańska” Łk 1,38
77	–	<i>Matka Boża Wambierzycka</i>	
77	–	<i>Matka Boża Tarnopolska</i>	
94	William Holman Hunt	<i>Światłość świata</i> (na marginesie strony)	Kochać Boga: sercem, duszą, umysłem
104	Leon Wyczółkowski	<i>Brat Albert</i> (na marginesie strony)	Uczynki miłosierdzia

Klasa V szkoły podstawowej nr AZ-22-01/10-PO-1/12 J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Podręcznik do nauki religii dla piątej klasy szkoły podstawowej Wierzę w Boga</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
61	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Ratunek w krzyżu Chrystusa
98	–	(<i>Ecce homo</i> , bez opisu)	Zbawiciel Królem
99	–	(Zmartwychwstały i Maryja, bez opisu)	
121	–	(św. Tomasz Morus, bez opisu)	Ewangeliczne błogosławieństwa
142	–	(Wniebowstąpienie, bez opisu)	Każdy dzień z Jezusem
142	–	(Trójca Święta, bez opisu)	

Klasa VI szkoły podstawowej nr AZ-23-01/10-PO-2/13 J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Wierzę w Kościół. Podręcznik do nauki religii dla szóstej klasy szkoły podstawowej</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
20	Perugino	<i>Wręczenie kluczy św. Piotrowi</i> , 1480-1482	Hierarchiczna struktura Kościoła
25	autor nieznan	<i>Św. Paweł w Atenach</i> , XIX w.	Święty Paweł – niestrudzony głosiciel Dobrej Nowiny
27	Valentin de Boulogne	Święty Paweł Apostoł, XVI w.	
34	–	<i>Dwunastu apostołów</i> , ikona, XIV w.	Kościół – jeden, święty, powszechny i apostołski
52	Rembrandt	<i>Niewierny Tomasz</i> , 1634	Droga powrotu do Boga – pokuta i pojednanie
77	–	(miniatury: Jezus i Maryja, Trzech Króli, Wniebowzięcie, Trójca Święta, Boże Narodzenie)	Troska Kościoła o nasze zbawienie
104	Gyula Benczúr	<i>Chrzest Węgier w 974 r.</i> , 1875	Święty Wojciech – patron budujących nowoczesną Europę
107	–	obraz <i>Pięciu Braci Męczenników</i> upamiętniający męczeńską śmierć mnichów w 1001 r. z rąk pogan, kościół Ofiarowania NMP w Bieniszewie	Rozwój Kościoła w średniowiecznej Polsce
110	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , 1508-1512, fragment fresku w Kaplicy Sykstyńskiej, Watykan	Wkład kultury chrześcijańskiej w rozwój Europy
114	–	Matka Boża Częstochowska	Matka Boża Królową naszych serc

117	January Suchodolski	<i>Obrona Częstochowy</i> , 1845	Bóg – Honor – Ojczyzna
119	Stanisław Witkiewicz	<i>Ranny powstaniec</i> , 1881	
132	Bernardo Bartorell ²	<i>Św. Jerzy zabija smoka</i> , 1434-1435	Święci w życiu Kościoła i każdego z nas
135	Giotto di Bondone	<i>Św. Szczepan</i> , 1320-1325	Święty Szczepan – pierwszy męczennik chrześcijański
139	–	Portret św. Stanisława ze Szczepanowa, klasztor franciszkanów w Krakowie	Święty Stanisław ze Szczepanowa – patron narodu polskiego
141	Stanisław Samostrzelnik	<i>Św. Stanisław ze Szczepanowa adorowany przez Zygmunta Starego oraz biskupa Piotra Tomickiego</i> , miniatura, ok. 1535	
145	–	Św. Jadwiga Śląska, kwatera tryptyku w Trzebuni, ok. 1420	Święta Jadwiga Śląska – wzór troski o ludzi potrzebujących
151	–	Św. Maksymilian Maria Kolbe	Święty Maksymilian – potężne dzieła na Bożą chwałę
153	Mieczysław Kościelniak	<i>Więzień nr 16670 – o. Maksymilian Kolbe</i>	
165	Joos van Cleve	<i>Sąd Ostateczny</i> , ok. 1520	Prawda o świętych obcowaniu

Autorzy katechez przeznaczonych dla klas IV-VI dość często sięgają po obrazy religijne. Ich wykorzystanie jest różne: czasami są to jedynie mało znaczące ilustracje, nieopisane i zamieszczone w małym formacie, niekiedy – przeciwnie – można dostrzec, że autorom zależy na wyeksponowaniu istotnych treści zajęć w odwołaniu do określonego obrazu. Takie odniesienia do arcydzieł malarstwa dają uczniom możliwość rozwijania większej wrażliwości estetycznej i religijnej. Obrazy religijne, które dzieci odnajdują w podręcznikach do religii katolickiej, nie tylko podnoszą walory estetyczne szaty graficznej, ale przede wszystkim tworzą okazję do korelacji – poznawania i pogłębiania treści plastyki i etyki. Uczniowie w różnych miejscach spotykają obrazy i byłoby właściwe, gdyby z obrazami religijnymi zetknęli się najpierw na lekcjach religii.

2. Gimnazjum

W szkole gimnazjalnej lekcje religii katolickiej odbywają się według *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z 2011 r.³ Do 2014 r. opracowano 5 serii podręczników do gimnazjum, które funkcjonowały jako ogólnopolskie bez ograniczeń czasowych. Wśród nich były dwie serie przedstawione przez Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy z Krakowa, po jednym: z Wydawnic-

² Powinno być: Martorell.

³ Podobnie jak na innych etapach istnieje możliwość przygotowania własnych programów, które opierając się na *Podstawie programowej katechezy*, poddane są procedurze określonej przez Biuro Programowania Katechezy.

twa Gaudium z Lublina, Wydawnictwa św. Wojciecha z Poznania oraz Wydawnictwa Katechetycznego z Warszawy:

GIMNAZJUM		
Program ogólnopolski nr AZ-3-01/10 z 9.06.2010: <i>Pójść za Jezusem Chrystusem</i>		
Kraków	WAM	W. KUBIK (red.)
Kraków	WAM	Z. MAREK (red.)
Lublin	Wyd. Gaudium	P. MAKOSA (red.)
Poznań	Wyd. Św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)
Warszawa	Wyd. Katechetyczne	P. TOMASIK (red.)

W podręcznikach przygotowanych pod red. W. Kubika w serii *Odstąpić twarz Chrystusa* można zaobserwować, że autorom zależało na ubogaceniu treści o właściwie dobrane dzieła malarskie. W klasie I wykorzystano 25 obrazów, w II – 24, a w III – 26. Co ważne, zostały one nie tylko dobrze skorelowane z przekazywanymi wiadomościami, ale także dobrze opisane, z podaniem artysty, tytułu oraz danych szczegółowych: daty powstania i miejsca przechowywania. W kilku przypadkach opis bez wyraźnych przyczyn został jednak pominięty.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/10-KR-1/11			
W. KUBIK (red.), <i>Odstąpić twarz Chrystusa. Szukam was.</i> <i>Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum</i> , WAM, Kraków 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
14	Ewa Gorecka	<i>Jezus kroczący po jeziorze</i> , 2004	Czym jest wiara?
32	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk w Kaplicy Sykstyńskiej, 1510	Kim jest człowiek? Kim ja jestem?
36	László Hegedüs	<i>Kain i Abel</i> , 1889	Zazdrość, która zabija
38	Juliusz Schnorr van Carolsfeld	<i>Ofiara dziękczynna Noego</i> , XIX w.	Obietnica nowej ludzkości
40	Pieter Bruegel Starszy	<i>Wieża Babel</i> , 1563	Budowanie świata bez Boga
46	Caravaggio	<i>Ofiara Izaaka</i> , ok. 1600	Zaufaj Mi
63	Adam Chmielowski	<i>Ecce homo</i> , 1879	Zagubionych – odszukam
63	Hubert i Jan van Eyck	<i>Jezus Chrystus jako Bóg</i> , ołtarz w Gandawie (detal), 1432	
68	–	Fresk w bazylice Przemienienia Pańskiego, góra Tabor, Izrael	Oczekiwanie na Zbawiciela
80	–	(Chrystus ukrzyżowany)	Umiłował nas do końca
80	Pieter Bruegel Młodszy	<i>Dobry pasterz</i> , XVII w.	
81	Leon Wyczółkowski	<i>Brat Albert przytulający dziecko</i> , 1934	
87	Rogier van der Weyden	<i>Sąd Ostateczny</i> , ok. 1444-1452	Ujrzymy siebie, jakimi jesteśmy
92	Ludwik Carracci	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , 1587-1588	Idźcie więc
102	Karol Badyňa	<i>Święty Benedykt z Nursji, patron Europy</i> , 1991	Drogowskazy

105	–	Grzegorz VII, papież w latach 1073-1085 (miniatura)	Kościół w zmieniającym się świecie
106	Cristiano Banti	<i>Galileusz przed rzymską inkwizycją</i> , 1857	Czy dobro można narzucić?
108	–	Święty Dominik, fragment obrazu <i>Gniew Boży</i> ze świętym Franciszkiem i Dominikiem, konwent Trójcy Świętej oo. Dominikanów w Krakowie, XVIII w.	Odpowiedzieć na potrzeby czasu
112	Roman Czarnecki	<i>Trójca Święta</i> , 1893	Jeden Kościół czy wiele Kościołów?
114	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965</i> , z cyklu <i>Dzieje Cywilizacji w Polsce</i> , 1889	„Gdy Ewangelia dotarła do naszego narodu...”
115	–	<i>Św. Wojciech</i>	
116	–	<i>Św. Stanisław</i>	Myśląc „ojczyzna”
120	Elżbieta Plewa-Hoffmann	<i>Św. Stanisław Kostka</i>	Do wyższych rzeczy jestem stworzony – św. Stanisław Kostka
122	Sandro Botticelli	<i>Zwiastowanie</i> , 1489-1490	Odnaleźć się w doświadczeniu Maryi. Różaniec
125	Giusto de Menabuoi	<i>Niebo</i> , fresk w baptysterium w Padwie, 1375-1376	Jesteśmy sobie potrzebni. Uroczystość Wszystkich Świętych

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/10-KR-3/12			
W. KUBIK (red.), <i>Odstąpić twarz Chrystusa. Jestem z wami.</i>			
Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum, WAM, Kraków 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
20	Józef Simmler	<i>Przysięga królowej Jadwigi</i> , 1867	Pro publico bono
30	–	<i>Zwiastowanie</i> , fresk w kaplicy Portinari, Mediolan, XV w.	Bóg-Człowiek
32	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , ok. 1662	„Ja i Ojciec jedno jesteśmy”
33	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego (detal)</i> , ok. 1662	
34	–	<i>Epifania</i> , ikona, XVIII w.	Nadszedł czas
34	Sergiusz Buczacki	<i>Cud w Kanie Galilejskiej</i> , 2005	
38	Quentin Massys	<i>Lichwiarz i jego żona</i> , 1514	Droga do człowieka
40	Stanisław Rodziński	<i>Stacja drogi krzyżowej</i> , 1999	Przez śmierć do życia
40	Duccio di Buonisegna	<i>Zstąpienie do piekieł</i> , 1308-1311	
52	Giacomo Francesco Cipper	<i>Chłopski stół</i> , I poł. XVIII w.	Ja jestem chlebem żywym. Eucharystia
53	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Ostatnia Wieczerza</i> (fragment), obraz z cyklu: <i>Pasja według świętego Jana</i> , 1989, olej na płótnie, 245x137 cm	
56	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Jezus ukazuje się Tomaszowi</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według świętego Jana</i> , 1990, olej na płótnie, 245x140 cm	Odpuszczam ci grzechy. Pokuta i pojednanie

58	Teresa Maria Reklewska, Paweł Przyrowski	<i>Jezus uzdrawia niewidomego</i> (fragment), 1966	Będę dla chorych ratunkiem. Namaszczenie chorych
70	Peter Cornelius	<i>Rozpoznanie Józefa przez jego braci</i> , 1816-1817	Ludzkie zło i Boże dobro
72	Domenico Feti	<i>Mojżesz i krzak gorejący</i> , 1613-14	Wyzwolicieł
86	William Holman Hunt	<i>Znalezienie Jezusa w Świątyni</i> , 1854-1860	Wierny syn przykazania
99	–	<i>Sobór Trydencki</i> , szkoła wenecka, XVI w.	Odrodzenie w Kościele
100	Eward Mathew Ward	<i>Pożegnanie Tomasza Morusa z córką</i> , XIX w.	
104	Jan Matejko	<i>Kazanie Skargi</i> (fragment), 1864	Chrześcijańskie korzenie Europy
110	Jan van Eyck	<i>Portret małżonków Arnolfinich</i> , 1434	Miłość ze znakiem jakości. Nie cudzołóż
120	Jacek Andrzej Rossakiewicz	<i>Umycie stóp uczniom</i> , obraz z cyklu: <i>Pasja według świętego Jana</i> , 1990, olej na płótnie, 245x137 cm	Życie moją miłością
128	Giusto de Menabuoi	<i>Niebo</i> (fragment), fresk w bazylice w Padwie, 1375-1376	Mieszkańcy nieba. Uroczystość Wszystkich Świętych
133	Fra Angelico	<i>Boże Narodzenie</i> , 1440-41	Prawdziwy Bóg i prawdziwy Człowiek. Uroczystość Narodzenia Pańskiego
142	Jaroslav Protsiv	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , Ukraina (Lwów)	Przyjdź! Uroczystość Zesłania Ducha Świętego

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/10-KR-4/13			
W. KUBIK (red.), <i>Odłonić twarz Chrystusa. Chodźmy razem.</i>			
Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum, WAM, Kraków 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
12	Jan Matejko	<i>Stańczyk w czasie balu na dworze królowej Bony wobec straconego Smoleńska</i> , 1862	Błazen czy mędrzec?
20	Julita Jaśkiewicz-Macek	<i>Chrystus Pantokrator</i> , kopia ikony z XIX w.	Odpowiedź na dar
33	Jan Molga	<i>Św. Maksymilian wstępując do chwały</i> , Muzeum św. Maksymiliana w Niepokalanowie	Zwycięstwo czy klęska?
62	Michael Pacher	<i>Obrzezanie Jezusa</i> , tablica z ołtarza św. Wolfganga, ok. 1471-1481	Potomek Abrahama
64	–	I Sobór Powszechny w Nicei (325 r.) – na ikonie uczestnicy trzymają tekst wyznania wiary	Jeden Pan, jedna wiara
66	–	Blaise Pascal (1623-1662), francuski matematyk, fizyk, filozof i myśliciel chrześcijański	Dziedzice obietnicy
74	anonimowy malarz	<i>Prorok Jonasz</i> , ok. 1606	Gniewam się śmiertelnie

77	Hans Memling	<i>Piekło</i> , 1485 ⁴	Władca tego świata?
78	Rafaël	<i>Prorok Izajasz</i> , (fresk), ok. 1512	Pójdź za Mną
78	Michał Anioł	<i>Prorok Jeremiasz</i> , (fresk w Kaplicy Sykstyńskiej), 1508-1512	
79	Caravaggio	<i>Powołanie św. Mateusza</i> , 1598-1600	
93	Albrecht Dürer	<i>Adoracja Trójcy Świętej</i> , 1511	Jeden, święty, powszechny i apostołski
112	Anna Puczyńska	kopia obrazu: Salvador Dali, <i>Chrystus św. Jana od Krzyża</i> , 1951	Nie samym postępem...
120	Heinrich Hoffmann	<i>Chrystus i bogaty młodzieniec</i> , 1889	Co mamy czynić?
131	Francesco Granacci	<i>Madonna z Dzieciątkiem, św. Janem Chrzczicielem i aniołami</i> , ok. 1498 (fragment)	Czyste serce lustrem Boga
139	–	(Anioł Stróż, bez opisu)	Są wśród nas
140	o. Jacek Wróbel SJ	<i>Hodogetria</i> , 2000	Kotwica nadziei. Różaniec
141	–	Cudowny Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej (Jasnogórskiej), XIII-XIV w.	
144	Adam Styka	<i>Chrystus Król</i> , 1944	Tak, jestem Królem
150	–	<i>Syn marnotrawny</i> – obraz w parafii Chrystusa Króla w Krakowie	Przyobleć się w człowieka nowego. Wielki Post
153	Caravaggio	<i>Wieczera w Emaus</i> , 1601-1602	Przez śmierć do życia
157	Eugeniusz Kazimirowski	<i>Jezus Miłosierny</i> , 1934	Zdrój miłosierdzia dla nas
160	–	Zwiastowanie	Przyjmijcie dary mojego Ducha
160	–	Chrzest w Jordanie	
164	–	<i>Serce Jezusa</i> , kościół w Sienie, Włochy XIX w.	Według Serca Twego

Druga seria podręczników zaproponowana do gimnazjum przez Wydawnictwo WAM pod red. Z. Marka nosi ogólny tytuł *W drodze do Emaus*. Autorzy podręcznika do klasy I odwołują się do 8 obrazów, w klasie II do 14 i w III do 17. Niestety, w tej serii choć tematycznie przedstawienia malarskie wpisują się w treści poszczególnych jednostek, to jednak nie zostały one opisane, co może utrudniać korelację szkolnego wychowania religijnego i plastycznego.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/10-KR-2/12			
Z. MAREK (red.), <i>W drodze do Emaus. Jezus uczy i zbawia.</i> Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum, WAM, Kraków 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
9	–	(Wieczera w Emaus, bez opisu)	Bóg na ludzkich drogach (tytuł całej części)
62	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Podarowana nadzieja
80	–	(Izajasz, bez opisu)	W służbie Bogu
92	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Dobra Nowina o zbawieniu
98-99	–	(Chrystus Pantokrator, bez opisu)	Posłannictwo Jezusa

⁴ Lata: 1467-1471.

116-117	–	(twarz Chrystusa, ikona, bez opisu)	Znak dla wierzących
150-151	–	(Maryja z Jezusem, ikona, bez opisu)	Matka Kościoła
163	–	(św. Franciszek, bez opisu)	Reformy w Kościele

Klasa II gimnazjum nr AZ-33-01/10-KR-12/13			
Z. MAREK (red.), <i>W drodze do Emaus. Jezus działa i zbawia.</i> Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum, WAM, Kraków 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
21	–	(ofiara Abrahama, bez opisu)	Bóg stworzył człowieka do szczęścia
37	–	(św. Augustyn, bez opisu)	Bóg wprowadza człowieka na drogę szczęścia wiecznego
40	–	(Chrzest Jezusa, ikona, bez opisu)	Bóg spełnia obietnicę szczęśliwego życia
45	–	(św. Faustyna, bez opisu)	
50	–	(św. Tomasz Morus, bez opisu)	Bóg umacnia decyzję człowieka
56	–	(twarz Chrystusa, ikona, bez opisu)	Bóg uobecnia tajemnicę szczęścia
59	–	(św. Brat Albert, bez opisu)	
145	–	(św. Tomasz Becket, bez opisu)	Bóg wyposaża człowieka w zasady życia
160	–	(Maryja z Jezusem, ikona, bez opisu)	Katolik czci Boga z Maryją
186	–	(św. Antoni Padewski, bez opisu)	Bóg chroni własności człowieka
196	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Bóg porządkuje świat ludzkich potrzeb
209	–	(twarz Chrystusa, bez opisu)	Jezus wyjaśnia istotę Dekalogu
215	–	(ks. Piotr Skarga, bez opisu)	Kościół odkrywa znaczenie przykazania miłości
221	–	(św. Andrzej Bobola SJ, bez opisu)	Kościół żyje przykazaniem miłości

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/10-KR-2/14			
Z. MAREK (red.), <i>W drodze do Emaus. Jezus prowadzi i zbawia.</i> Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum, WAM, Kraków 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
15	–	(aniołowie, bez opisu)	Świat duchów
16	–	(aniołowie, bez opisu)	
28	–	(Sąd Ostateczny, bez opisu)	Wyjątkowość człowieka
51	–	(obraz miasta, bez opisu)	Kościół żyje i trwa
67	–	(Chrzest Chrystusa, bez opisu)	Kościół wspiera szczęście człowieka
68	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	
73	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	
77	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Kościół prowadzi do zbawienia
84	–	(Powrót syna marnotrawnego, bez opisu)	W Jezusie szukam szczęścia
85	–	(Powrót syna marnotrawnego, fragment, bez opisu)	
173	–	(twarz Jezusa, bez opisu)	Ojcze nasz
186	–	(twarz Jezusa, ikona, bez opisu)	Odpuść nam nasze winy

204	–	(twarz Jezusa, bez opisu)	„Myśmy się spodziewali”
209	–	(Wniebowstąpienie, fragment, bez opisu)	Wniebowstąpienie
211	–	(twarz Jezusa, ikona, bez opisu)	
213	–	(twarz Jezusa, bez opisu)	Twoje jest królestwo, potęga i chwała
215	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Pan Bóg źródłem życia w miłości

Nowe podręczniki do gimnazjum Wydawnictwa Gaudium pod red. P. Mąkosy pod względem wykorzystania obrazów religijnych należą z całą pewnością do bardzo pozytywnych przykładów. W klasie I aż 116 razy wykorzystano różne przedstawienia malarskie, w klasie II – 83, a w klasie III – 86. Większość reprodukcji została dobrze opisana, choć zdarzają się także bez opisu. Autorom zależało na łączeniu treści religijnych z ciekawymi, znanymi i mniej znanymi wizerunkami malarskimi. Zostały one dobrze dobrane i w kompetentny sposób włączone w poszczególne katechezy.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/10-LU-1/12			
P. MAKOŚA (red.), <i>Spotykam Twoje Słowo. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	–	(Stworzenie Adama, Wieża Babel, Mojżesz, Boże Narodzenie, Przekazanie kluczy św. Piotrowi, Ostatnia Wieczerza – małe obrazki bez opisu)	Katecheza w szkole moim wyborem
11	Juan Bautista Maino	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1620-1625 r.	Przygotowanie do sakramentu bierzmowania
13	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , sklepienie Kaplicy Sykstyńskiej – fresk, 1510 r.	Kim jestem i po co żyję?
13	Rogier van der Weyden	<i>Sąd Ostateczny</i> , fragm., 1448-1451 r.	
17	El Greco	<i>Chrystus niosący krzyż</i> , 1580 r.	Poznanie Pana Boga
17	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , fragm., 1467-1471 r.	
20	Rembrandt	<i>Ofiara Abrahama</i> , 1636 r.	Historia zbawienia ludzkości
20	Tycjan	<i>Adam i Ewa</i> , 1570 r.	
20	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i> , 1450 r.	
20	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1537-1541 r.	
21	–	(Stworzenie świata; Mojżesz; Narodzenie Jezusa; Męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa; Zesłanie Ducha Świętego, Paruzja – Sąd Ostateczny – małe obrazki bez autorów i tytułów)	
23	Rafael Santi	<i>Prorok Izajasz</i> , 1511-1512 r.	Powstanie Pisma Świętego
29	William Blake	<i>Stworzenie świata</i> , 1794 r.	Biblijny opis stworzenia świata
29	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , (fresk w Kaplicy Sykstyńskiej), 1510 r.	

29	Jacopo Tintoretto	<i>Stworzenie zwierząt</i> , ok. 1550 r.	
30	Giotto di Bondone	<i>Kazanie do ptaków</i> , bazylika św. Franciszka z Asyżu	
32	Lucas Cranach Starszy	<i>Adam i Ewa w Ogrodzie Eden</i> , 1530 r.	Szczęście w raju i grzech pierworodny
35	Edward Hicks	<i>Zwierzęta wchodzące do arki</i> , 1846 r.	Potop i wieża Babel
35	Pieter Bruegel Starszy	<i>Wieża Babel</i> , 1563 r.	
36	Joseph Anton Koch	<i>Krajobraz z ofiarą Noego</i> , 1803 r.	
38	Caravaggio	<i>Abraham ofiarowuje Izaaka</i> , 1594-1596 r.	Patriarchowie ojcami wiary
38	Govert Flinck	<i>Jakub podstępem zdobywa błogosławieństwo Izaaka</i> , 1638 r.	
39	Andrzej Rublow	<i>Trójca Święta – Ikona</i> , ok. 1410 lub 1425-1427 r.	
40	Rembrandt	<i>Mojżesz z Dziesięcioma Przykazaniami</i> , 1659 r.	–
43	Konstantin Flavitsky	<i>Synowie Jakuba sprzedają swojego brata Józefa</i> , 1855 r.	Niewola egipska
43	Konstantin Flavitsky	<i>Córka faraona znajduje matego Mojżesza</i> , XIX w.	
46	Rembrandt	<i>Mojżesz z Dziesięcioma Przykazaniami</i> , 1659 r.	Przymierze na Synaju
49	Pieter de Grebber	<i>Mojżesz wydobywa wodę ze skały</i> ⁵ , 1630 r.	Powrót do Ziemi Obiecanej
52	Rembrandt	<i>Pożegnanie Dawida z Jonatanem</i> , 1642 r.	Sędziowie i królowie Izraela
52	Pedro Berruguete	<i>Salomon</i> , 1500 r.	
55	Rafael Santi	<i>Prorok Izajasz</i> , 1511-1512 r.	Prorocy wysłannikami Boga
55	Rembrandt	<i>Jeremiasz rozpacza nad upadkiem Jerozolimy</i> , 1630 r.	
55	Michał Anioł	<i>Ezechiel</i> , 1510 r.	
55	Michał Anioł	<i>Prorok Daniel</i> , 1511 r.	
58	Michał Anioł	<i>Ezechiasz, Manasses, Amon, żona Manasses</i> , fresk, Kaplica Sykstyńska, 1511-1512 r.	Wygnanie babilońskie
61	Albrecht Dürer	<i>Hiob wyśmiewany przez żonę</i> , 1500-1503 r.	Mądrość Starego Testamentu
64	Dante Gabriel Rossetti	<i>Oblubienica</i> , 1865-66 r., obraz inspirowany Pieśnią nad Pieśniami	Księga Pieśni nad Pieśniami
67	Wojciech Stattler	<i>Machabeusze</i> , 1842 r.	Wierność Machabeuszy
71	Michał Anioł	<i>Kuszenie i Wygnanie z raju</i> – fresk w Kaplicy Sykstyńskiej, 1509 r.	Zapowiedzi mesjańskie
71	Tycjan	<i>Jan Chrzciciel</i> , 1542 r.	
72	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Adoracja pasterzy</i> , 1668 r.	

⁵ Błąd literowy w tytule.

74	Duccio di Buoninsegna	<i>Chrystus przed Herodem</i> , 1308-1311 r.	Ziemska ojczyzna Jezusa
75	Antonio Ciseri	<i>Ecce Homo – Poncjusz Pilat przedstawiający ubiczowanego Jezusa z Nazaretu mieszkańcom Jerozolimy</i> , 1871 r.	
79	Caravaggio	<i>Zaparcie się św. Piotra</i> , 1610 r.	Jezus Chrystus prawdziwym Bogiem
79	Hendrick ter Brugghen	<i>Niewierność świętego Tomasza</i> , ok. 1622 r.	
79	Caravaggio	<i>Wieczera w Emaus</i> , 1601 r.	
80	Piero della Francesca	<i>Zmartwychwstanie</i> , 1465 r.	
81	–	<i>Chrystus Pantokrator</i> , XIII w. (Hagia Sofia)	
83	Carl Heinrich Bloch	<i>Kazanie na Górze</i> , XIX w.	Nauczanie Jezusa Chrystusa
86	Benvenuto Tisi	<i>Wniebowstąpienie Pańskie</i> , 1520 r.	Męka, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa
86	Tycjan	<i>Cierniem koronowanie</i> , 1570 r.	
86	Rafael Santi	<i>Droga na Kalwarię</i> , ok. 1515-1516 r.	
86	Matthias Grünewald	<i>Ukrzyżowanie Jezusa Chrystusa</i> , 1512-1516 r.	
86	Dirk Bouts	<i>Zmartwychwstanie</i> , ok. 1455 r.	
87	–	(Jezus bierze krzyż na ramiona; Św. Weronika ociera twarz Jezusowi; Jezus z szat obnażony; Złożenie ciała Pana Jezusa do grobu – małe obrazki bez autorów i tytułów)	
88	January Suchodolski	<i>Obrona Jasnej Góry</i> , 1845 r.	Maryja w życiu Jezusa i Kościoła
89	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Niepokalane Poczęcie</i> , 1678 r.	
89	Sandro Botticelli	<i>Zwiastowanie</i> , ok. 1490 r.	
89	Robert Campin	<i>Adoracja Dzieciątka</i> , 1420-1426 r.	
89	Enguerrand Quarton	<i>Pietà z Villeneuve-lès-Avignon</i> , ok. 1455 r.	
90	Lorenzo Lotto	<i>Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny</i> , 1506 r.	
90	–	Matka Boża Częstochowska, XII-XIII w.	
92	–	(Stworzenie Adama, bez opisu)	Wiara chrześcijańska i jej cechy
92	–	(Ostatnia Wieczera, bez opisu)	
94	Pietro Perugino	<i>Wręczenie kluczy świętemu Piotrowi</i> , 1481-1482 r.	–
97	El Greco	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1604-1614 r.	Zesłanie Ducha Świętego
100	Jean II Restout	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1732	Pierwsza wspólnota chrześcijańska
103	–	(św. Mateusz i św. Marek, bez opisu)	Powstanie Ewangelii
106	Andrea Vanni	<i>Święty Piotr</i> , 1390 r.	Święci Piotr i Paweł filarami Kościoła
106	Andrzej Rublow	<i>Apostoł Paweł</i> , 1410-1420 r.	

106	Pietro Perugino	<i>Wręczenie kluczy świętemu Piotrowi</i> , 1481-1482 r.	
106	Caravaggio	<i>Nawrócenie Pawła z Tarsu</i> , 1600-1601 r.	
107	–	<i>Ikona apostołów Piotra i Pawła</i>	
108	Marx Reichlich	<i>Ukamenowanie św. Szczepana</i> , 1506 r.	Prześladowania chrześcijan
109	Caravaggio	<i>Ukrzyżowanie św. Piotra</i> , 1600-1601 r.	
109	Henryk Siemiradzki	<i>Pochodnie Nerona</i> , 1876 r.	
113	–	(św. Justyn, ikona, bez opisu)	Trudności w głoszeniu Ewangelii
115	–	Ikona przedstawiająca Ojców Kościoła podczas Soboru w Nicei trzymających wyznanie wiary	Wyznanie wiary Kościoła
118	Fra Angelico	Założyciel zakonu – św. Dominik, 1437 r.	Rozwój Kościoła w średniowieczu
119	–	<i>Wykład uniwersytecki</i> , ilustracja z połowy XIV w.	
121	Fra Angelico	<i>Św. Benedykt z Nursji. Święty mnich, opat, patron Europy</i> , 1437-1446 r.	Święty Benedykt i jego Reguła
121	–	<i>Św. Benedykt przekazujący swoją Regułę św. Maurowi i innym mni- chom</i> – obraz z 1129 r. w klasztorze św. Idziego w Nîmes	
125	–	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , fragm.	Schizma wschodnia
127	Eduard Schwoiser	<i>Król Henryk przed Kanossą</i> , po 1852 (1862) r.	Reforma średniowiecznego Kościoła
127	Carlo Saraceni	<i>Św. Grzegorz VII</i> , fragm., XVII w.	
130	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Święty Franciszek z Asyżu na modlitwie</i> , ok. 1645-1650	Franciszkańska idea ubóstwa
130	Giotto	<i>Wyrzeczenie się dóbr ziemskich</i> – fresk w bazylice św. Franciszka w Asyżu, 1291-1294 r.	
130	Giotto	<i>Innocenty III zatwierdza regułę franciszkańską</i> , fresk, bazylika św. Franciszka w Asyżu, 1291-1294 r.	
130	Giotto di Bondone	<i>Kazanie do ptaków</i> , 1295-1300 r.	
130	Giotto	<i>Stygmatyzacja św. Franciszka</i> , fresk, bazylika św. Franciszka w Asyżu, 1291-1294 r.	
133	Benozzo Gozzoli	<i>Tryumf św. Tomasza z Akwinu nad Averroesem</i> , 1468-1484 r., fragm. (obraz dodatkowo opisany)	Dziedzictwo św. Tomasza
134	Carlo Crivelli	<i>Tomasz z Akwinu</i> , 1476 r.	
136	Paul Delaroche	<i>Joanna d'Arc przesłuchiwana w więzieniu przez kardynała Winchester</i> , 1824 r., fragm.	Inkwizycja – prawda i mity

137	Tycjan (szkoła)	<i>Portret papieża Pawła III Farnese</i> , 1543 r.	
139	Jan Matejko	<i>Dobrawa</i>	Chryścianizacja Polski
139	Jan Matejko	<i>Mieszko I</i>	
139	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965, 1889 r.</i>	
142	Mihály Kovács	<i>Św. Wojciech</i> , 1855 r.	Święci Wojciech i Stanisław patronami Polski
142	Stanisław Samostrzelnik	<i>Św. Stanisław ze Szczepanowa</i>	
144	Juan de Juanes	<i>Ustanowienie Eucharystii</i> , 1560 r.	–
146	–	<i>Św. Stanisław Kostka</i> , obraz z kaplicy Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Lublinie	Święty Stanisław Kostka patronem młodzieży
149	Bernard Martorell	<i>Wesele w Kanie</i> , w „Ołtarzu przemienienia”, XV w.	Październik miesiącem Różańca Świętego
150	Guido Reni	<i>Matka Boża wręcza różaniec św. Dominikowi</i> , 1596-1598 r.	
156	Lodovico Carracci	<i>Anioł uwalnia dusze z czyśćca</i> , około 1610 r.	Modlitwa za zmarłych
156	Albrecht Dürer	<i>Adoracja Trójcy Świętej</i> , 1511 r.	
160	Andrea del Sarto	<i>Jan Chrzciciel</i> , ok. 1523 r.	Adwent czasem oczekiwania
162	Gerard van Honthorst	<i>Adoracja pasterzy</i> , 1622 r.	Boże Narodzenie w rodzinie
164	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , od 1663 do 1665 r.	Wielki Post czasem pokuty
165	I.N. Kramskoi	<i>Chrystus na pustyni</i> , 1872 r.	
165	Domenichino	<i>Droga na Kalwarię</i> , ok. 1610 r.	
168	Jean-François Millet	<i>Siewca</i> , 1850 r.	Rekolekcje wielkopostne
168	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , ok. 1667-1670 r., fragm.	
171	Juan de Juanes	<i>Ustanowienie Eucharystii</i> , 1560 r.	Triduum Paschalne
171	Cimabue	<i>Krucyfiks</i> , 1287-1288 r.	
172	Giovanni Bellini	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i> , między 1475 a 1479 r.	
174	Juan de Juanes	<i>Chrystus z Eucharystią</i> , XVI w.	Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/10-LU-1/13			
P. MAKOSA (red.), <i>Z Tobą idę przez życie. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
16	Tintoretto	<i>Obmywanie stóp</i> , 1548-1549	Pascha Chrystusa źródłem sakramentów świętych
17	Guido Reni	<i>Chrzest Chrystusa</i> , ok. 1623 r.	
18	Gerard David	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , 1495-1500	
21	El Greco	<i>Modlitwa Jezusa w Ogrójcu</i> , 1605	Modlitwa osobista i liturgia spotkaniem z Bogiem
22	Joachim Patinir	<i>Chrzest Chrystusa</i> , 1510-1520	Sakrament chrztu świętego
22	El Greco	<i>Święty Ludwik, król Francji i jego paż</i> , 1592-1595	

25	Fiedel Schabet	Fresk w kościele klasztornym w Hechingen, 1846-1848	Sakrament bierzmowania
26	Duccio di Buoninsegna	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> (fragment retabulum <i>Maestà</i>) 1308-1311	
28	Ercole de'Roberti	<i>Ustanowienie Eucharystii</i> , ok. 1490	Ustanowienie i znaczenie Eucharystii
35	Giotto di Bondone	<i>Pocałunek Judasza</i> , 1304-1306	Grzech odrzuceniem miłości
36	Hugo van der Goes	<i>Ukrzyżowanie</i> , ok. 1470	
37	Caravaggio	<i>Maria Magdalena</i> , 1594-1596	Sakrament pokuty i pojednania
38	El Greco	<i>Łzy św. Piotra</i> , 1603-1607	
42	Palma Giovane	<i>Uzdrowienie chromego nad sadzawką</i> , 1592	Sakrament namaszczenia chorych
43	Luca Signorelli	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , 1502	Sakrament święceń
48	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Cud w Kanie Galilejskiej</i> , 1672	Liturgia sakramentu małżeństwa
54	Lucas Cranach Starszy	<i>Dziesięć przykazań</i> , 1472-1553	Dekalog Bożym darem
57	–	(Jezus naucza, jako tło bez opisu)	Błogosławieństwa ewangeliczne
60	Peter Paul Rubens	<i>Chrystus Zmartwychwstały i skruszeni grzesznicy – Magdalena, totr Dyzma, Piotr, król Dawid</i> , ok. 1618	Sumienie i jego rodzaje
67	Julius Schnorr von Carolsfeld	<i>Wiara, nadzieja i miłość (alegoria)</i>	Jedyny Bóg i Pan
70	Sebastiano Conca	<i>Bałwochwalstwo Salomona</i> , 1750	„Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną”
71	Nicolas Poussin	<i>Adoracja złotego cielca</i> , 1633-1634	
73	Sébastien Bourdon	<i>Krzew gorejący</i> , XVII w.	„Nie będziesz brał imienia Pana, Boga swego, nadaremnie”
76	Dirk Bouts	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i> , 1450-1460	„Pamiętaj, abyś dzień święty święcił”
82	Tycjan	<i>Kain i Abel</i> , między 1542 a 1544	„Nie zabijaj”
85	Ludovico Carracci	<i>Zuzanna i starcy</i> , 1616	„Nie cudzołóż”
88	Quentin Matsys ⁶	<i>Bankier z żoną</i> , 1514	„Nie kradnij”
94	Lucas Cranach Starszy	<i>Dawid i Batszeba</i> , 1526	„Nie pożądaj żony bliźniego swego”
95	–	<i>Prorok Natan wzywający króla Dawida do pokuty po grzechu z Batszebą</i> , Psałterz Paryski	
95	Hieronimus Francken	<i>Wesele w Kanie Galilejskiej</i> , XVII w.	
97	Evelyn De Morgan	<i>Ubóstwianie Mamony</i>	„Ani żadnej rzeczy...”
104	Marcello Bacciarelli	<i>Portret królowej Jadwigi Andegawenskiej</i> , 1768-1771	Święta Jadwiga i chrystianizacja Litwy
104	Jan Matejko	<i>Królowa Jadwiga</i> , 1890-1892	
104	Jan Matejko	<i>Władysław Jagiełło</i> , 1892	
105	Napoleon Orda	<i>Zamek w Krewie</i> , XIX w.	

⁶ Inaczej: Massys.

106	Jan Matejko	<i>Założenie Szkoły Głównej przeniesieniem do Krakowa ugruntowane. R.P. 1361-1399-1400</i>	
107	Sebastiano del Piombo	<i>Krzysztof Kolumb, 1519</i>	Chrześcijański wymiar epoki odrodzenia
108	Noël Hallé	<i>Święty Franciszek Salezy dający Joannie de Chantal regułę Zakonu Nawiedzenia, XVIII w.</i>	
108	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczera, 1495-1498</i>	
108	Rafael Santi	<i>Madonna Sykstyńska, ok. 1513-1514</i>	
110	El Greco	<i>Św. Franciszek i brat Leon medytujący o śmierci, 1596-1601</i>	Przyczyny i przebieg reformacji
110-111	–	(portrety: Marcin Luter, Jan Kalwin i Ulrich Zwingli, bez dokładnych opisów)	
112	Hans Eworth	<i>Henryk VIII, 1567</i>	
113	Matthias Burglechner	<i>Obrady Soboru Trydenckiego, XVI w.</i>	Dzieło Soboru Trydenckiego
114	El Greco	<i>Pius V, 1600-1610</i>	
114	–	(portrety: Ignacy Loyola, Karol Boromeusz, Stanisław Hozjusz, bez dokładnych opisów)	
116	Peter Paul Rubens	<i>Św. Ignacy Loyola, ok. 1620-1622</i>	Kultura baroku odpowiedzią na reformację
117	Caravaggio	<i>Złożenie do grobu, 1602-1603</i>	
117	–	(portrety: Caravaggio, Giovanni Lorenzo Bernini, Antonio Vivaldi, bez dokładnych opisów)	
119	François Dubois	<i>Noc św. Bartłomieja, ok. 1572-1584</i>	Polska wobec reformacji
120	Peter Paul Rubens	<i>Portret konny króla Zygmunta III Wazy, ok. 1624</i>	
121	Jan Matejko	<i>Kazanie Skargi, 1864</i>	
122	–	(portrety: Bernard Maciejowski, Hipacy Pocię, bez dokładnych opisów)	Unia brzeska i Kościoł greckokatolicki
123	–	św. Jozafat Kuncewicz (ikona bez dokładnego opisu)	
125	Hans Holbein	<i>Henryk VIII, ok. 1539-1540</i>	Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie
126	–	(ikona Trójcy Świętej, bez opisu)	
128	John Everett Millais	<i>John Henry Newman, data nieznana</i>	Kościoł rzymskokatolicki moją drogą do zbawienia
129	Robert Campin	<i>Trójca Święta, 1433-1435</i>	
132	Philippe de Champaigne	<i>Dobry Pasterz, XVII w.</i>	Moje zadania w Kościele
135	Andrea de Verrocchio	<i>Chrzest Chrystusa, ok. 1475</i>	Ekumenizm dążeniem do jedności chrześcijan
136	Andrei ⁷ Rublev	<i>Chrzystus Wszechmogący, pocz. XV w.</i>	
144	–	św. Filip Neri (bez opisu)	Uroczystość

⁷ Błąd literowy.

145	Giovanni del Biondo	<i>Święci</i> , 1367	
146	Fra Angelico	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1432-1435	
149	Rogier van der Weyden	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1448-1451	Wspomnienie wiernych zmarłych
150	Giotto di Bondone	<i>Boże Narodzenie</i> , ok. 1303-1305	Podwójne znaczenie
151	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , 1467-1471	Adwentu
153	Federico Barocci	<i>Narodzenie</i> , 1597	Znaczenie i piękno Bożego Narodzenia
156	Bracia Limbourg	<i>Bardzo bogate godzinki księcia de Berry, Pokłon Trzech Króli, między 1411 a 1416</i>	Uroczystość Objawienia Pańskiego
159	Juan de Flandes	<i>Kuszenie Chrystusa</i> , ok. 1500	Wielki Post czasem przemiany
163	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , 1663-1665	Rekolekcje wielkopostne
165	Hans Holbein Młodszy	<i>Ostatnia Wieczera</i> , 1497-1543	Triduum Paschalne
165	Pietro Lorenzetti	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1340	
165	El Greco	<i>Zmartwychwstanie</i> , 1595-1600	
165	Rogier van der Weyden	<i>Zdjęcie z krzyża</i> , 1435-1438	
169	Jan Matejko	<i>Śluby Jana Kazimierza</i>	Matka Boża Królowa Polski
169	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	
171	Jean Bautista Maino	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1612-1614	Zesłanie Ducha Świętego
172	Masaccio	<i>Sceny z życia św. Piotra: Św. Piotr uzdrawia chorych</i>	
174	Andrei Rublov	<i>Trójca Święta</i> , 1425-1427	Uroczystość Trójcy Przenajświętszej
175	Piero della Francesca	<i>Chrzest Chrystusa</i> , ok. 1440-1450	
175	El Greco	<i>Trójca Święta</i> , 1577	
178	Mashtots	<i>Przejście przez Morze Czerwone</i> , 1266	Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/10-LU-1/14			
P. MAKOSA (red.), <i>Żyję Twoją miłością. Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum</i> , Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
22	–	Portret pary małżeńskiej z drugiej połowy I wieku	Powszechne powołanie do miłości
23	Jacobello Albergno	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1375-1397	
25	Duccio di Buoninsegna	<i>Powołanie apostołów Piotra i Andrzeja</i> , 1308-1311	Powołanie do wyłącznej służby Bogu
26	Giotto	<i>Stygmatyzacja św. Franciszka</i>	
33	Sandro Botticelli	<i>Wiosna</i> , ok. 1477	Pićciowość Bożym darem
33	Jusepe de Ribera	<i>Św. Agnieszka</i> , 1641	
36	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , ok. 1511	Piękno rodzicielstwa
38	William-Adolphe Bouguereau	<i>Pochwała macierzyństwa</i> , 1869	W obronie nienarodzonych

39	Firmin Baes	<i>Słodkich snów</i>	
40	–	<i>Uzdrowienie krwawiącej kobiety, Katakumby przy Via Latina, Rzym</i>	Eutanazja zabójstwem ludzi chorych i cierpiących
40	Rogier van der Weyden	<i>Ołtarz siedmiu sakramentów, 1445-1450</i>	
50	Fridolin Leiber	<i>Ojcze nasz, ok. 1900</i>	„Ojcze nasz, któryś jest w niebie”
55	Heinrich Hofmann	<i>Pokłon Trzech Króli, 1900</i>	„Święć się imię Twoje”
56	–	<i>Ofiara z Izaaka, Katedra w Chester w Wielkiej Brytani, 1883</i>	„Przyjdź królestwo Twoje”
57	–	Chrystus Pantokrator, cerkiew w Zabłudowie	
58	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny, 1534-1541, fragm.</i>	
63	Johannes Vermeer	<i>Jezus w domu Marty i Marii, 1654-1656</i>	„Chleba naszego, powszedniego daj nam dzisiaj”
66	Caravaggio	<i>Zaparcie się świętego Piotra, ok. 1610</i>	„Odpuść nam nasze winy jako i my odpuszczamy”
72	Simon Ushakov	<i>Archanioł Michał deptający Szatana pod stopami, 1676</i>	„Ale nas zbaw ode złego. Amen”
77	–	(portrety: Ignacy Krasicki, Stanisław Konarski, bez opisów)	Wiara chrześcijańska a idee oświecenia
78	Robert Levis Reid	<i>Mądrość, 1896</i>	
80	Jean-Pierre Houël	<i>Zdobycie Bastylli, 1789</i>	Kościoł w czasach rewolucji francuskiej
81	–	<i>Święto Istoty Najwyższej, 1794</i>	
83	Juliusz Kossak	<i>Kazimierz Pułaski pod Częstochową, 1883</i>	Kościoł w Polsce w okresie zaborów
84	Jan Matejko	<i>Rejtan – upadek Polski, 1886</i>	
85	Pietro Perugino	<i>Jezus przekazuje Piotrowi klucze królestwa niebieskiego, 1481-1482, fragm. fresku z Kaplicy Sykstyńskiej</i>	Pierwszy Sobór Watykański
89	–	<i>Mojżesz zdejmujący sandały przed Gorejącym Krzewem</i>	Chrześcijaństwo a judaizm
104	Nardo di Cione	<i>Św. Jan Ewangelista, 1360-1365</i>	Pismo Święte i Tradycja źródłem poznania Boga
105	–	(św. Jan Ewangelista, bez opisu)	
107	–	<i>Ikona zmartwychwstania Chrystusa</i>	
109	Duccio di Buoninsegna	<i>Zesłanie Ducha Świętego, 1308-1311</i>	Historia zbawienia
110	–	(Trójca Święta, bez opisu)	Główne prawdy wiary
111	Andriej Rublow	<i>Trójca Święta, 1425-1427</i>	
111	–	<i>Chrystus Zbawca</i>	
111	Andrea Mantegna	<i>Zstąpienie Chrystusa do piekieł, 1468</i>	
113	Giusto de' Menabuoi	<i>Wesele w Kanie, XIV w.</i>	Nauczanie i cuda Jezusa Chrystusa
113	Giotto	<i>Chrzest Chrystusa, ok. 1303-1305</i>	
114	Rembrandt	<i>Przypowieść o bogaczu, 1627</i>	
114	Guercino	<i>Powrót syna marnotrawnego, 1654-1655</i>	
115	Benvenuto Tisi	<i>Wniebowstąpienie Chrystusa, 1510-1520</i>	

117	–	<i>Zmartwychwstanie</i> , ok. 1445	Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa
117	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	
119	Giotto	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , ok. 1303-1305	Osoba i dary Ducha Świętego
122	–	(Matka Boża Częstochowska)	
122	Tycjan	<i>Wniebowzięcie</i> , 1516-1518	
123	–	(ikona Matki Bożej)	
123	Leonardo da Vinci	<i>Zwiastowanie</i> , 1472-1475	Maryja i święci w historii zbawienia
124	Peter Rubens	<i>Koronacja Najświętszej Maryi Panny</i> , 1628-1629	
125	–	<i>Archanioł Rafał</i>	
125	Fra Angelico	<i>Anioł</i> , XV w.	
126	Francisco Rizi	<i>Zwiastowanie</i> , ok. 1665	
126	Matthäus Kern	<i>Anioł Stróż</i> , 1840	
127	–	<i>Archanioł Gabriel</i> , ok. XII w.	Duchy czyste – aniołowie
127	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Archanioł Rafał z biskupem Domonte</i>	
127	Giovanni Gerolamo Savoldo	<i>Tobiasz i Anioł</i> , ok. 1540	
129	Giuseppe Molteni	<i>Spowiedź</i> , 1838	
129	Joan de Joanes	<i>Chrystus z Eucharystią</i> , ok. XVI w.	Siedem sakramentów świętych
130	Rembrandt	<i>Błogosławieństwo Jakuba</i> , 1656	
132	Rembrandt	<i>Mojżesz z Dekalogiem</i> , 1659	Zasady chrześcijańskiego życia
133	Julius Schnorr von Carolsfeld	<i>Wiara, nadzieja i miłość</i>	
134	–	<i>Józef przebacza swoim braciom</i> , 1907	Ludzki grzech i Boże miłosierdzie
142	El Greco	<i>Zwiastowanie</i> , 1595-1600	Rok liturgiczny i uroczystości kościelne
144	Peter Paul Rubens	<i>Św. Piotr jako Papież</i> , 1610-1612	Przymioty i zadania Kościoła katolickiego
149	Jean II Restout	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1730	Znaczenie sakramentu bierzmowania
154	–	<i>Św. bp Emilian Dacyjski</i>	Obrzędy sakramentu bierzmowania
160	Conrad von Soest	Fragment ołtarza z Bad Wildungen, 1403	
161	–	<i>Ostatnia Wieczerza</i> , ok. 1480-1485	Różaniec rozważaniem dzieła odkupienia
162	–	Matka Boża Różańcowa z Sandomierza z dominikańskiego kościoła św. Jakuba	
163	Albrecht Dürer	<i>Adoracja Najświętszej Trójcy</i> , 1511	
164	Fra Angelico	<i>Święci wielbią Chrystusa w niebie</i> , 1430	Wierzę w świętych obcowanie
165	Domenico di Michelino	<i>Dante i Boska komedia</i> , 1465	
166	Rafael Santi	<i>Prorok Izajasz</i> , 1511-1512	
167	–	<i>Chrzest Jezusa</i>	Przewodnicy Adwentu
167	Sassoferrato	<i>Matka Boża Dziewica</i> , 1640-1650	
169	Lorenzo Monaco	<i>Narodziny Chrystusa</i> , 1409	Narodzenie Jezusa Chrystusa
170	Bici di Lorenzo	<i>Narodziny</i> , ok. XV w.	

170	Jacques Danet	<i>Narodziny</i> , 1434-1435	w historii zbawienia
170	William Holman Hunt	<i>Odnalezienie Jezusa w świątyni</i> , 1860	
172	Julian Fałat	<i>Popielec</i> , 1881	Wielkopostna droga nawrócenia
174	Antonio Ciseri	<i>Oto człowiek</i> , 1871	
175	Rabbula Gospels	<i>Wniebowstąpienie</i>	Wniebowstąpienie Jezusa zaproszeniem do nieba
176	Pietro Perugino	<i>Wniebowstąpienie</i> , 1496-1500	
176	Giotto	<i>Wniebowstąpienie</i> , 1303-1305	
179	Pampero Batoni	<i>Najświętsze Serce Jezusa</i> , 1767	Serce Jezusa – symbol Bożej miłości
179	–	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1410-1415	
179	–	św. Małgorzata Maria Alcoque	

Więcej obrazów religijnych niż we wcześniejszych książkach pod redakcją J. Szpeta i D. Jackowiak można odnaleźć w podręcznikach do gimnazjum przygotowanych przez Wydawnictwo św. Wojciecha z Poznania. W klasie I jest ich 44, w II – 25, a w III – 45. Obrazy zostały dobrze opisane i włączone w przekazywane na zajęciach treści. Zróżnicowanie przedstawień malarskich wydaje się wzorcowe. Autorzy odwołali się do wielkich arcydzieł, choć nie bali się także wykorzystania dzieł mniej znanych, choć z pewnością ciekawych zarówno pod względem kunsztu malarskiego, jak i przekazywanych treści.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/10-PO-1/11			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Spotkanie ze Słowem</i> .			
<i>Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2011			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
10	Michał Anioł	<i>Stworzenie świata</i> (fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej)	Kim jest człowiek?
30	Tycjan	<i>Adam i Ewa</i>	Człowiek odwrócił się od Boga
31	Pieter Bruegel	<i>Wieża Babel</i>	
33	Andriej Rublow	<i>Bóg w gościnie u Abrahama</i>	Abraham – ojciec wielu narodów i przyjaciel Boga
34	Rembrandt	<i>Ofiara Abrahama</i>	Izaak – „oby Bóg się uśmiechnął”
36	Gover Flinck	<i>Izaak błogosławiący Jakuba</i>	Jakub – praojciec plemion izraelskich
37	Michael Willmann	<i>Krajobraz ze snu Jakuba</i>	
37	Eugène Delacroix	<i>Walka Jakuba z aniołem</i>	
55	–	<i>Jezus z przyjacielem</i> (ikona, VI w.)	Wysłańcy Boga: Eliasz, Izaasz, Jeremiasz
66	Pietro Perugino	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Mesjasz – „On przyniesie narodom prawo” Iz 42,1
71	–	(cztery miniatury przedstawiające czterech Ewangelistów)	Głosić wszystkim narodom Dobrą Nowinę
76	Cima da Conegliano	<i>Chrzest Jezusa</i> (fragment)	Jezus Syn Boży
76	Carl Bloch	<i>Kazanie na górze</i>	
77	Giotto	<i>Wjazd Chrystusa do Jerozolimy</i> (fragment)	
80	–	<i>Matka Boża Ostrobramska</i> (zdjęcie spod ołtarza)	Bogarodzica – Matka Kościoła
81	–	<i>Matka Boża Częstochowska, Królowa Polski</i> (ikona)	

84	Duccio di Buoninsegna	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	Kościół – „Jeden duch i jedno serce” Dz 4,32
86	Carl Bloch	<i>Święty Piotr zapierający się Jezusa</i>	Wielcy apostołowie – święci Piotr i Paweł
87	Gerrit van Honthorst	<i>Uwolnienie św. Piotra z więzienia</i>	
87	Caravaggio	<i>Ukrzyżowanie św. Piotra</i>	
88	Caravaggio	<i>Nawrócenie Pawła z Tarsu</i>	
88	Nicolas Tournier	<i>Święty Paweł</i>	
89	Pietro de Cortona	<i>Ananiasz przywraca wzrok św. Pawłowi</i>	
91	Henryk Siemiradzki	<i>Pochodnie Nerona</i>	Świat antyczny wobec chrześcijaństwa
95	–	<i>Ostatnia Wieczerza (kościół św. Jakuba w Toruniu)</i>	Dynamiczny rozwój Kościoła w średniowieczu
97	–	<i>Zdjęcie z krzyża (ikona)</i>	Tragiczne rozdarcie
98	–	<i>Święty Benedykt wręcza regułę św. Maurowi (miniatura)</i>	O pracy i modlitwie
98	–	<i>Św. Benedykt z Nursji (ikona)</i>	
102	Giotto	<i>Sen papieża Innocentego</i>	Bogate ubóstwo
102	Giotto	<i>Święty Franciszek z Asyżu</i>	
103	–	<i>Krzyż z San Damiano (ikona)</i>	
105	Antoon van Dyck	<i>Św. Ambroży i cesarz Teodozjusz</i>	Relacje między państwem i Kościołem
108	Santi di Tito	<i>Wizja św. Tomasza</i>	Apostoł prawdy – święty Tomasz z Akwinu
108	Carlo Crivelli	<i>Św. Tomasz z Akwinu</i>	
108	Fra Angelico	<i>Tomasz z Akwinu</i>	
111	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965 (z cyklu Dzieje cywilizacji w Polsce, 1889)</i>	Chrzest naszej Ojczyzny
114	–	<i>Biskup Stanisław ze Szczepanowa</i>	Święty Stanisław – patron ładu moralnego
115	Jan Matejko	<i>Zabójstwo św. Stanisława, 1892</i>	
119	–	<i>Wizja św. Stanisława Kostki: Najświętsza Maryja Panna składa Dzieciątka na jego ręce</i>	Patron młodzieży – święty Stanisław Kostka
126	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Pokłon pasterzy</i>	Pozwolić Bogu narodzić się we własnym sercu
138	Masaccio	<i>Ukrzyżowanie</i>	Święto mojego zbawienia
139	Andrea Mantegna	<i>Zstąpienie Chrystusa do Otchłani</i>	
139	Hans Memling	<i>Zmartwychwstanie (fragment tryptyku Pasja)</i>	
140	Fra Filippo Lippi	<i>Zwiastowanie</i>	„Duchu Ogniu, Duchu Żarze, Duchu Światło”

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/10-PO-1/12			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Aby nie ustać w drodze. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
20	Lukas Cranach Starszy	<i>Adam i Ewa</i>	Narodził się dla naszego zbawienia
20	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Pokłon pasterzy (fragment)</i>	

20	Matthias Grünewald	<i>Chrystus Ukrzyżowany</i>	
21	Fra Angelico	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa – kobiety u grobu</i>	
21	Andrea Mantegna	<i>Wniebowstąpienie Chrystusa</i>	
28	El Greco	<i>Św. Ludwik, król Francji</i>	Pascha chrześcijanina – sakrament chrztu świętego
60	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Ecce homo</i>	Jedyny i prawdziwy Bóg
62	Nicolaes Maes	<i>Kobieta modląca się</i>	Wrażliwość na to, co święte
64	Marcello Bacciarelli	<i>Portret królowej Jadwigi Andegawskiej</i>	Święta królowa Jadwiga
65	Jan Matejko	<i>Chrzest Litwy</i>	
66	Hans Holbein Młodszy	<i>Erazm z Rotterdamu</i>	Katolicki wymiar renesansu
68	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny (Kaplica Sykstyńska)</i>	
69	Leonardo da Vinci	<i>Ostatnia Wieczerza (kościół Matki Bożej Łaskawej w Mediolanie)</i>	
76	Walery Eljasz-Radzikowski	<i>Męczeństwo unitów pratulińskich w 1874 roku</i>	Wysiłki na rzecz jedności Kościoła – unia brzeska
81	Gaudenzio Ferrari	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>	„Oto jest dzień, który Pan uczynił” Ps 118,24
93	Juan Farnández de Navarrete	<i>Chrzest Chrystusa</i>	Godność człowieka
93	Diego Velázquez	<i>Chrystus Ukrzyżowany</i>	
112	–	<i>Chrystus Ukrzyżowany (katedra w Poznaniu)</i>	Krzyż, przez który świat uzyskał zbawienie
113	Wasilij Sazanow	<i>Św. Helena pokazuje krzyż Chrystusa Konstantynowi Wielkiemu</i>	
118	Mistrz Ołtarza z Trzeboni	<i>Adoracja Dzieciątka Jezus</i>	Na świat przyszedł Zbawiciel
133	Christoph Schwarz	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i>	Zmartwychwstanie Jezusa fundamentem naszej wiary
134	Conrad von Soest	<i>Zwiastowanie, Narodziny Jezusa, Pokłon trzech króli, Ofiarowanie Jezusa w świątyni</i>	Matka naszego Pana
136	Girolamo dai Libri	<i>Bóg Ojciec</i>	Przeszli przez życie naśladowując Chrystusa
137	Spinello Aretino	<i>Św. Benedykt z Nursji</i>	
137	–	<i>Portret papieża Piusa XI</i>	

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/10-PO-3/13J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Życie w miłości Boga.**Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2013*

Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
23	Antonio Allegri da Correggio	<i>Adoracja Dzieciątka, ok. 1526</i>	Kobieta i mężczyzna – dwa dopełniające się światy
23	autor nieznany	<i>Święty Józef z Dzieciątkiem Jezus, XVIII w.</i>	
36	Matthias Stom	<i>Pokłon pasterzy, ok. 1635</i>	Narodziny nowego życia
49	autor nieznany	<i>Św. Paweł w Atenach, XIX w.</i>	„Ojczyzna nasz, który jesteś w niebie” Mt 6,9

52	El Greco	<i>Chrystus w Ogrójcu</i> , ok. 1590	Modlitwa w życiu chrześcijanina
56	–	<i>Św. Rafał Kalinowski</i> , klasztor Karmelitów Bosych w Czernej	„Niech się święci Twoje imię” Mt 6,9
66	Peter Paul Rubens	<i>Święty Piotr – pierwszy papież</i> , 1610-1612	Kościół na drogach odnowy
71	–	Papież Leon XIII	Kościół wobec społecznych wyzwań dziewiętnasto- wiecznej Europy
84	–	Powstanie styczniowe – Kozacy atakują kościół św. Anny w War- szawie 27 lutego 1861	Życie narodu polskiego splcione z życiem Kościoła
85	Stanisław Witkiewicz	<i>Ranny powstaniec</i> , 1881	
86	Kazimierz Wojniakowski	<i>Uchwalenie Konstytucji 3 maja</i> , 1806	
86	Jan Matejko	<i>Konstytucja 3 maja 1791 roku</i> , 1891	
98	Guercino	<i>Chrystus i Samarytanka</i> , 1619-1620	W poszukiwaniu pojednania
103	Ary Scheffer	<i>Kuszenie Chrystusa</i> , 1854	„Nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie” Mt 6,13 – wierność wybranim wartościom
103	Diego Velázquez	<i>Chrystus ukrzyżowany</i> , ok. 1632	
106	Michał Anioł	<i>Wygnanie z raju</i> , fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	Jezus Zbawicielem – potrzebujemy zbawienia
108	–	<i>Chrystus Pantokrator</i> , bazylika św. Pawła za Murami, Rzym	Amen – nasze „tak” mówione Bogu
112	Francesco Botticini	<i>Wniebowzięcie Maryi</i> , ok. 1475	Pełni godności i potęgi – archaniołowie
113	Luca Giordano	<i>Św. Michał</i> , ok. 1663	
114	Carl Heinrich Bloch	<i>Zwiastowanie</i> , XIX w.	
115	Andrea Vaccaro	<i>Rozmowa Tobiasza z Rafałem Archaniołem</i> , XVII w.	Każdemu towarzyszy dobry anioł
116	Henri Decaisne	<i>Anioł Stróż</i> , 1836	
117	Nicolas Colombel	<i>Hagar i Izmael na pustyni</i> , ok. 1682	
117	Rembrandt	<i>Ofiara Abrahama</i> , 1636	
117	Peter Paul Rubens	<i>Daniel w jaskini lwów</i> , 1614-1616	
117	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Uwolnienie św. Piotra Apostoła</i> , 1665-1667	
118	–	<i>Archanioł Gabriel</i> , fresk, monastyr w miejscowości Kurbinovo (Macedonia)	
119	–	Fragment fresku, monastyr w Suczawicy (Rumunia)	Różaniec – modlitwa wypróbowana przez wieki
119	Mistrz Legendy o św. Łucji	<i>Maryja Królowa niebios</i> (fragment), ok. 1485	
119	–	(anioł, bez opisu)	
120	Guillame Descamps	<i>Św. Dominik Guzmán otrzymuje różaniec od Maryi</i> , pocz. XIX w.	Różaniec – modlitwa wypróbowana przez wieki
121	–	Matka Boża Gietrzwałdzka, sanktuarium maryjne w Gietrzwałdzie	
125	–	Fragment fresku, monastyr w miejscowości Voronet (Rumunia)	Patrzmy w niebo – uroczy- stość Wszystkich Świętych

126	Andrea Mantegna	<i>Wniebowstąpienie</i> , ok. 1461	Pamięć o tych, którzy odeszli
128	Michály Munkácsy	<i>Chrystus przed Piłatem</i> , 1881	Zbawiciel
128	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i> , tryptyk, 1466-1473	Królem Wszechświata
130	Beate Heinen	<i>Przyjście Pana</i> , 1992	Zbudź się – adwentowe czuwanie
132	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Pokłon pasterzy</i> , ok. 1657	„Chwała na wysokości Bo- gu” – Boże Narodzenie
142	Fra Angelico	<i>Trzy Marie u grobu Chrystusa</i> , ok. 1437-1446	Zmartwychwstał trzeciego dnia
144	Benvenuto Tisi da Garofalo	<i>Wniebowstąpienie Chrystusa</i> , 1510-1520	„Wstał na niebiosa, siedzi po prawicy Boga” – Wniebowstąpienie
145	Carl Heinrich Bloch	<i>Pocieszyciel</i> , 2. poł. XIX w.	
146	–	<i>Ukrzyżowanie z Korzennej (Małopolska)</i> , 1440-1450	Źródło łask i miłości
148	Duccio di Buoninsegna	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1308-1311	Przemień nas Duchu Święty
150	Evgraf Semenovich Sorokin	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1873	Maryja – Matka, która wszystko rozumie
150	El Greco	<i>Koronacja Matki Bożej</i> , 1591	

Pod względem wykorzystania obrazów religijnych w podręcznikach szkolnych bardzo pozytywnie należy ocenić książki do gimnazjum przygotowane przez P. Tomasika. Poprzednie podręczniki nie były dopracowane od tej strony, natomiast wersja z lat 2012-2014 zaskakuje pozytywnie. W klasie I sięgnięto po 48 obrazów, w klasie II po 30 i w klasie III po 34. Są to obrazy wartościowe, choć także niektóre mniej znane.

Klasa I gimnazjum nr AZ-31-01/10-WA-1/12			
P. TOMASIK, <i>Twoje Słowo światłem na mojej drodze.</i>			
<i>Podręcznik do nauczania religii w I klasie gimnazjum</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
37	Michał Anioł	<i>Stworzenie człowieka</i>	Świat stworzony przez Boga jest dobry
44	Jan Brueghel	<i>Wczesny Raj i upadek Adama i Ewy</i>	Człowiek stworzony do szczęścia
51	Lucas Cranach	<i>Adam i Ewa (fragment)</i>	Skąd na świecie wzięło się zło?
52	Hieronim Bosch	<i>Chrystus dźwigający krzyż</i>	
53	Michał Anioł	(wypędzenie z raju) fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	Czy zło zwycięży?
56	Tycjan	<i>Kain i Abel</i>	Nowy początek ludzkości
60	Pieter Bruegel	<i>Wieża Babel</i>	Pycha i rozłam
84	Nicolas Poussin	<i>Zwycięstwo Jozuego nad Amorytami (fragment)</i>	Bóg walczy
85	Jean Fouquet	<i>Zdobycie Jerycha</i>	
89	Nicolas Poussin	<i>Zwycięstwo Jozuego nad Amalekitami (fragment)</i>	
91	Lucas Cranach Starszy	<i>Samson i lew</i>	Bohaterstwo w obronie ludu

95	–	Fresk przedstawiający proroka Samuela	
98	Arent de Gelder	<i>Król Dawid</i>	Ufność w Panu
99	Julius Kronberg	<i>Dawid i Saul</i>	
104	Edouard Vuillard	<i>Dawid i Natan</i>	
105	Piero della Francesca	<i>Król Salomon</i>	Podzielony naród
110	–	<i>Ikona przedstawiająca Proroka Eliasza</i>	Prorok jak ogień
115	Rafael Santi	<i>Prorok Izajasz</i>	Ewangelia Starego Testamentu
119	–	(Boże Narodzenie)	
120	Michał Anioł	<i>Prorok Jeremiasz</i>	Słowa przestrogi i pociechy
121	Rembrandt	<i>Jeremiasz oplakujący zburzenie Jerozolimy</i>	
122	Michał Anioł	<i>Prorok Ezechiel</i>	
123	Michał Anioł	<i>Prorok Daniel</i>	
162	Rembrandt	<i>Święty Mateusz z Aniołem</i>	Dobra Nowina o Jezusie
165	Andrea Mantegna	<i>Święty Marek Ewangelista</i>	
165	Frans Hals	<i>Święty Łukasz</i>	
166	–	Ikona świętego Jana Ewangelisty	
173	Carl Heinrich Bloch	<i>Kazanie na Górze (fragment)</i>	Nowe prawo
186	Szymon Czechowicz	<i>Zmartwychwstanie</i>	Zmartwychwstał
199	Leonardo da Vinci	<i>Zwiastowanie</i>	Matka Jezusa – Matka Kościoła
202	Caravaggio	<i>Madona dei pellegrini</i>	
207	Jan Styka	<i>Św. Piotr naucza Ewangelii w katakumbach</i>	Narodziny Kościoła
209	–	<i>Widzenie św. Szczepana</i>	
210	Pietro da Cortona	<i>Męczeńska śmierć św. Szczepana</i>	
217	Peter Paul Rubens	<i>Św. Piotr</i>	
219	Giordano	<i>Ukrzyżowanie św. Piotra</i>	Miłujący bardziej niż inni uczniowie
221	–	<i>Św. Paweł z Tarsu (ikona)</i>	Apostoł Narodów
227	–	<i>Męczeństwo Ignacego Antiocheńskiego</i>	Eksplozja ewangelizacji
235	Philippe de Champaigne	<i>Święty Augustyn</i>	Spory o to, kim jest Chrystus
245	Jan Matejko	<i>Zaprowadzenie chrześcijaństwa (fragment)</i>	Jak głosić Jezusa Chrystusa?
247	–	Fresk przedstawiający śmierć Brunona z Kwerfurtu	
248	–	<i>Henryk II Święty</i>	
249	–	<i>Święty Stanisław ze Szczepanowa</i>	Patron ładu moralnego
252	–	<i>Hołd lenny Rolanda przed Karolem Wielkim</i>	Kościół wobec wyzwania feudalizmu
265	Carlo Crivelli	<i>Św. Tomasz z Akwinu</i>	Kościół wobec wyzwania rozumu
267	Pedro Berruguete	<i>Św. Dominik przewodniczy auto da fé</i>	Spór o inkwizycję
270	John William Waterhouse	<i>Magiczny krąg</i>	
286	Palma di Vecchio	<i>Ostatnia Wieczerza (fragment)</i>	

Klasa II gimnazjum nr AZ-32-01/10-WA-1/13			
P. TOMASIK, <i>Ty ścieżkę życia mi ukażesz.</i>			
<i>Podręcznik do nauki religii w II klasie gimnazjum, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
14	Caravaggio	<i>Nawrócenie Pawła z Tarsu</i>	Moje wady i zalety
25	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Nawrócenie św. Pawła Apostoła</i>	Być w Kościele
45	Wlastimil Hofman	<i>Spowiedź</i>	Przyjąć Boże przebaczenie
62	Michał Anioł	<i>Prorok Jeremiasz</i>	Cierpieć prześladowania dla sprawiedliwości
65	Caravaggio	<i>Śmierć św. Pawła</i>	
101	Jacques de Létin	<i>Mojżesz na Górze Synaj</i>	Co powinienem zrobić?
111	El Greco	<i>Św. Franciszek na modlitwie</i>	Które dobro wybrać?
117	James Tissot	<i>Karawana Abrahama</i>	Wędrowka ku wolności
118	Antoon van Dyck	<i>Mojżesz i wąż z brązu (fragment)</i>	
121	Jusepe de Ribera	<i>Mojżesz</i>	Drogowskazy do szczęścia (tytuł rozdziału)
126	Aleksander Ivanov	<i>Chrystus ukazuje się ludowi (fragment)</i>	Jaki jest mój Bóg?
134	–	(pocałunek Judasza)	Dlaczego zdradzają Chrystusa?
138	Sébastien Bourdon	<i>Krzak gorejący</i>	Czym jest dla mnie Imię Boże?
139	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama (fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej)</i>	
147	Hans Holbein Młodszy	<i>Portret Tomasza Morusa (fragment)</i>	Wobec wyzwania renesansu
152	Jan Matejko	<i>Założenie Szkoły Głównej przeniesieniem do Krakowa ugruntowane</i>	Przedmurze chrześcijaństwa
153	–	(św. Jadwiga, królowa)	
155	Hieronim Bosch	<i>Chrystus dźwigający krzyż (fragment)</i>	Kościół wobec wyzwania reformacji
157	Lucas Cranach Starszy	<i>Luter</i>	
160	Tycjan	<i>Portret Jana Kalwina</i>	
167	–	(św. Ignacy Loyola)	Kościół reformujący się
181	–	(św. Andrzej Bobola)	Kościół wobec jedności
185	Giotto di Bondone	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	Czym jest dla mnie niedziela?
193	Stanisław Wyspiański	<i>Macierzyństwo</i>	Jaki jestem dla moich bliskich?
229	Leon Wyczółkowski	<i>Brat Albert</i>	Miłość ubogich
233	Caravaggio	<i>Niewierny Tomasz</i>	Żyć w prawdzie
235	Eugene Burnand	<i>Apostołowie Piotr i Jan biegnący do grobu Chrystusa w poranek zmartwychwstania</i>	
262	–	<i>Matka Boża Cudu w Rzymie</i>	Radosne oczekiwanie
265	Fra Angelico	<i>Narodzenie</i>	Bóg się rodzi, moc truchleje
272	–	(św. Kazimierz)	Święto św. Kazimierza (4 marca). Książę katolicki

Klasa III gimnazjum nr AZ-33-01/10-WA-1/14			
P. TOMASIK, <i>Wy jesteście światłem świata.</i>			
<i>Podręcznik do nauczania religii w III klasie gimnazjum, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014</i>			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
15	Jan Bruegel Starszy	<i>Raj</i> (fragment)	Co sądzić o podstępie technicznym?
16	Roelandt Savery	<i>Raj</i> (fragment)	
43	Giotto	<i>Wesele w Kanie</i>	Kogo chcę pokochać?
59	Stanisław Wyspiański	<i>Macierzyństwo</i>	Dziecko – bezcenny dar Boga
70	Nicolas Poussin	<i>Adoracja złotego cielca</i>	Człowiek poszukujący Boga
109	Per Krafft	<i>Portret Ignacego Krasickiego</i>	Kościół wobec wyzwań oświecenia
118	Michał Elwiro Andriolli	<i>Polonez</i>	
119	Jan Matejko	<i>Upadek Polski</i> ⁸ (dwa fragmenty)	Wolność czy samowola?
121	Jan Matejko	<i>Konstytucja 3 Maja</i>	
123	Jean-Pierre Houëll	<i>Zdobycie Bastylii</i>	
125	Paul-Emile Boutigny	<i>Henri de La Rochejacquelein w boju o Cholet</i>	Kościół wobec wyzwania rewolucji
162	–	<i>Bł. Aniela Salawa</i> , portret w krakowskim kościele oo. Franciszkanów	Bierzcie ziemię w posiadanie
173	Michał Anioł	<i>Prorok Jonasz</i> – fresk w Kaplicy Sykstyńskiej	Bóg jest miłosierny
175	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	
176	–	<i>św. Siostra Faustyna Kowalska</i>	
195	Michał Anioł	<i>Adam i Ewa w raju</i> – fragment fresku w Kaplicy Sykstyńskiej	Trudny dar wolności
204	Artur Grottger	<i>Na pobożowisku</i> z cyklu <i>Polonia</i>	Kościół Polaków wobec wyzwania niewoli narodowej
205	Artur Grottger	<i>Branka</i> z cyklu <i>Polonia</i>	
205	Artur Grottger	<i>Pod eskortą</i>	
246	Jan van Eyck	<i>Archanioł Gabriel</i> – fragment Ołtarza Gandawskiego	Poślę anioła swego przed tobą...
250	–	<i>15 tajemnic różańca i Matka Boża Różańcowa</i>	Różaniec
251	–	obraz <i>Matki Bożej Różańcowej</i>	
252	Pietro Perugino	<i>Jezus przekazuje Piotrowi klucze królestwa niebieskiego</i> , fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	Kościół zbawionych
260	Giotto di Bondone	<i>Boże Narodzenie</i>	Boże Narodzenie
267	James Tissot	<i>Święty Nikodem</i>	Moje rekolekcje
269	Pietro Lorenzetti	<i>Ostatnia Wieczerza</i>	Zmartwychwstał trzeciego dnia, jak oznajmia Pismo
270	Giovanni Bellini	<i>Pieta</i>	
270	Hans Memling	<i>Zmartwychwstanie</i>	
271	Fra Angelico	<i>Spotkanie Marii Magdaleny ze Zmartwychwstałym</i>	
271	Caravaggio	<i>Niewierność św. Tomasza</i>	
273	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	Królowa Polski

⁸ Pełny tytuł: *Rejtan – Upadek Polski*.

274	–	(Matka Boża Częstochowska, fragment, bez opisu)	
276	Benvenuto Tisi	<i>Wniebowstąpienie Pańskie</i>	Zasiadł po prawicy Ojca
278	–	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i>	Duch Prawdy

Jeśli porównać wykorzystanie malarstwa religijnego w podręcznikach do lekcji religii katolickiej dla gimnazjum opracowanych kilka lat wcześniej, to trzeba przyznać, że proponowane obecnie książki do religii zostały dopracowane pod tym względem bardzo profesjonalnie. W większości podręczników obrazy zostały dobrze dopasowane do treści zajęć, dokładnie opisane i ukazane w sposób umożliwiający owocne korzystanie z nich.

Uczniowie w gimnazjum mają okazję do tego, by poznać różne arcydzieła malarskie o tematyce religijnej, odkryć ich walory estetyczne i przesłanie wiary, jakie ze sobą noszą. Dorastający mogą, co ważne na tym etapie rozwojowym, odnieść się do ciekawych biografii artystów i na wielu przykładach uczyć się, jak wiara łączyła się z życiem i została wyrażona w przedstawieniach malarskich.

3. Szkoły ponadgimnazjalne

W szkołach ponadgimnazjalnych oprócz *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski w 2014 r. funkcjonował również program przygotowany przez Wydawnictwo Jedność. W sumie opracowano 5 serii podręczników, które zostaną obecnie przeanalizowane pod kątem wykorzystania w nich malarstwa religijnego.

LICEUM I TECHNIKUM		
Program ogólnopolski dla liceum nr AZ-4-01/10 z 9.06.2010: <i>Świadek Chrystusa</i>		
Kraków	WAM	Z. MAREK, A. HAJDUK, J. MÓŁKA, A. WALULIK (red.)
Warszawa	Wyd. Katechetyczne	P. PIERZCHAŁA (red.)
Lublin	Wyd. Gaudium	R. STRUS, W. GALANT (red.)
Poznań	Wyd. św. Wojciecha	J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.)
Program ogólnopolski dla liceum nr AZ-4-03/12 z 30.05.2012: <i>Żyć, aby wierzyć i kochać</i>		
Kielce	Wyd. Jedność	J. CZERKAWSKI, E. KONDRAK, B. NOSEK (red.)

Podręczniki przygotowane przez Wydawnictwo WAM pod red. Z. Marka, A. Hajduka, J. Mółki i A. Walulik zaskoczyły rozwiązaniem technicznym. Zostały opracowane na płycie CD i dołączone do zeszytu ucznia. Taka forma daje możliwość ukazania wielu zdjęć, reprodukcji obrazów, a także plików wideo. Przy najnowszych tendencjach polskiej oświaty jest to zapewne kierunek, w jakim będą zmierzały wszystkie nowe podręczniki. Coraz częściej można spotkać równoległe wersje materiałów dydaktycznych: papierowe i elektroniczne, zamieszczane na różnych nośnikach lub w Internecie. Jest to okazja do ubogacenia lekcji, przygotowywania różnych wariantów, opcjonalnego odwoływania się

do różnego rodzaju tekstów i grafik: zdjęć, rysunków czy obrazów. Wydaje się jednak, że redaktorzy omawianych podręczników nie do końca wykorzystali elektroniczne możliwości. Na przygotowanych płytach znalazły się różne interesujące rozwiązania, lecz zabrakło szerszego odwołania się do malarstwa religijnego. Co więcej, wykorzystane obrazy religijne pozbawione są opisu i raczej nie zachęcają do korelacji z edukacją estetyczną.

Klasa I liceum i technikum nr AZ-41-01/10-KR-1/12			
Z. MAREK, A. HAJDUK, J. MÓŁKA, A. WALULIK (red.), <i>Drogi świadków Chrystusa. W Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum</i> , WAM, Kraków 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	(Jezus w Ogrójcu, bez opisu)	Tajemnica Trójcy Świętej
–	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Przywilej Niepokalanego Poczęcia Maryi
–	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	
–	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Duch Święty w dziejach ludzkości

Klasa II liceum i technikum nr AZ-42-01/10-KR-6/13			
Z. MAREK, A. HAJDUK, J. MÓŁKA, A. WALULIK (red.), <i>Drogi świadków Chrystusa. W świecie. Podręcznik do religii dla II klasy liceum oraz II i III technikum</i> , WAM, Kraków 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	(Maryja, bez opisu)	Bóg przyjęty
–	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Przywrócona godność
–	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Rozumienie Królestwa Bożego
–	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Nowe życie
–	–	(Droga Krzyżowa, bez opisu)	
–	–	(Burza na jeziorze, bez opisu)	
–	–	(objawienie Chrystusa, bez opisu)	
–	–	(Zmartwychwstały, bez opisu)	
–	–	(Maryja, bez opisu)	Pełnia życia

Klasa III liceum i IV technikum nr AZ-43-01/10-KR-3/14			
Z. MAREK, A. HAJDUK, J. MÓŁKA, A. WALULIK (red.), <i>Drogi świadków Chrystusa. W rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum oraz IV technikum</i> , WAM, Kraków 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
–	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Zawierzenie rodziny
–	–	(Najśw. Serce Jezusa, bez opisu)	Sercu Pana Jezusa
–	–	(św. Joanna Beretta Molla, bez opisu)	Świętość
–	–	(św. Maksymilian, bez opisu)	

W podręcznikach przygotowanych pod red. P. Pierzchały, wydanych w tradycyjnej, papierowej wersji, można odnaleźć ciekawe i – co ważne – dobrze opisane obrazy religijne⁹. Autorzy odwołali się do różnych przedstawień malarzkich, znanych i nieznanymi twórców. Godne podkreślenia jest dopasowanie cennych dzieł do treści poszczególnych jednostek. Można jednak zauważyć, że

⁹ Niestety, w książkach pojawiają się także swoiste ilustracje, które – delikatnie mówiąc – nie przedstawiają największej wartości estetycznej.

zainteresowanie wykorzystaniem obrazów malarskich maleje w kolejnych podręcznikach: klasa I – 21, II – 9, III – 3.

Klasa I liceum i technikum nr AZ-41-01/10-WA-1/12			
P. PIERZCHAŁA (red.), <i>Być świadkiem Zmartwychwstałego w Kościele. Podręcznik do nauczania religii w klasach I liceum i technikum</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
40	Pieter Bruegel Starszy	<i>Pejzaż z upadkiem Ikarą</i>	Nikt nie jest samotną wyspą
60	Rogier van der Weyden	<i>Pokłon Trzech Króli (Objawienie Pańskie)</i>	Objawienie Boże
105	–	<i>Trójca Święta</i> , fresk, Budapeszt	Jest jeden Bóg
107	Giusto de' Menabuoi	<i>Raj</i> , Padwa	Bóg sprawiedliwy czy miłosierny Ojciec?
108	Eugeniusz Kazimirowski	<i>Jezus Miłosierny</i> , Wilno	
109	Ewa Miko	(portret 19-letniej Faustyny Kowalskiej)	
112	Albrecht Dürer	<i>Adoracja Trójcy Świętej</i>	Wyrazić niewyobrazalne – tajemnicy Trójcy Świętej
112	Andriej Rublow	<i>Trójca Święta</i>	
117	Peter Paul Rubens	<i>Trójca Święta</i>	
119	Michał Anioł	<i>Bóg Ojciec – Stań się</i> , Kaplica Sykstyńska, Watykan	Wierzę w Boga, który jest Ojcem
122	Rembrandt van Rijn	<i>Powrót syna marnotrawnego</i>	
126	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Cud w Kanie Galilejskiej</i>	Syn Boży
128	Carl Heinrich Bloch	<i>Wskreszenie Łazarza</i>	
134	–	<i>Święta Rodzina</i> , Nazaret	Syn Boży stał się człowiekiem
135	–	<i>Anioł zwiastuje pasterzom Dobrą Nowinę</i> , fresk z kościoła na Polu Pasterzy	
169	Hans Memling	<i>Sąd Ostateczny</i>	Dusza ludzka jest nieśmiertelna
180	Fra Angelico	<i>Kazanie na górze</i>	Moralne kroniki Jezusa
187	Giuseppe Franchi	<i>Salvator Mundi</i> , kopia mandylionu z Edessy	Chrystus tak, Kościół nie?
252	Rogier van der Weyden	<i>Tryptyk siedmiu sakramentów</i>	Oto Ja jestem z wami
322	Pieter Bruegel	<i>Walka postu z karnawalem</i>	Czego odmówił sobie Pan Jezus?
333	–	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , klasztor ss. Kanoniczek Ducha Świętego, Kraków	Moje spotkanie z Duchem Świętym

Klasa II liceum i technikum nr AZ-42-01/10-WA-4/13			
P. PIERZCHAŁA (red.), <i>Być świadkiem Zmartwychwstałego w świecie. Podręcznik do nauczania religii dla klasy II liceum i technikum</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
28	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i>	Pierwszy człowiek na ziemi

46	–	<i>Anioł</i> , kościół na Chorze, Stambuł	Patrząc z nieba ku ziemi – rzecz o aniołach
59	–	<i>Matka Boża Nieustającej Pomocy</i>	Ikona – okno na świat Boży
61	–	Mandylion, Cerkiew Chersones Taurydzki	
126	–	Jezus Chrystus z barankiem, kościół Św. Katarzyny w Gdańsku	Tajemnica ludzkiej słabości
187	Ilja Repin	<i>Idź precz, Szatanie</i>	Nowe ruchy religijne – odejście od chrześcijaństwa
192	Roger Viollet	<i>Zmartwychwstanie</i>	Wierność przymiotem Boga – Bóg odkupicielem człowieka
272	–	<i>Św. Dominik otrzymuje różaniec od Matki Bożej</i>	Różaniec – skarb, który należy odkryć
285	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	Życie, śmierć i co dalej?

Klasa III liceum oraz III i IV technikum nr AZ-43-01/10-WA-4/14			
P. PIERZCHAŁA (red.), <i>Być świadkiem Zmartwychwstałego w rodzinie. Podręcznik do nauczania religii dla klasy III liceum oraz III i IV technikum</i> , Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
42	–	(brat Albert, bez opisu)	Miłuj bliźniego jak siebie samego
76	–	(św. Wincenty Pallotti, bez opisu)	Drogi życia – apostołstwo świeckich
231	–	(św. Tomasz More, bez opisu)	Radość ojcostwa

Seria podręczników pod redakcją R. Strusa i W. Galanta z Wydawnictwa Gaudium również wykorzystuje różne obrazy religijne. Wyraźnie można dostrzec zmienną koncepcję twórców podręcznika. W klasie I przywołano 18 obrazów, w II – 34, a w III tylko 7. W klasie II są one opisane, natomiast w klasach I i III opisy pominięto.

Klasa I liceum nr AZ-41-01/10-LU-1/12			
R. STRUS, W. GALANT (red.), <i>Świadczyć o Jezusie w Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2012.			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
20	–	(podróż Abrahama, bez opisu)	Ja i moja Ojczyzna
20	–	(modlący się Jezus, bez opisu)	
25	–	(apostołowie, bez opisu)	Ja i wspólnoty kościelne
30	–	(ofiara Izaaka, bez opisu)	Wierzę...
35	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	Wierzę w Boga Ojca Wszechmogącego
36	–	(połów ryb, bez opisu)	Wierzę w Jezusa Chrystusa
40	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Wierzę w Ducha Świętego
54	–	(Jezus Dobry Pasterz, ikona, bez opisu)	Jezus obecny w Kościele
59	–	(Jezus nauczający, bez opisu)	Chrzest – brama do Kościoła

124-125	–	(stworzenie Adama, jako tło dla tekstu, bez opisu)	Godność osoby ludzkiej
137	–	(bł. Karolina Kózkówna, bez opisu)	Szczęśliwi czystego serca
145	–	(powrót syna marnotrawnego, bez opisu)	Powrót syna marnotrawnego
153	–	(Przemienienie, ikona, bez opisu)	Jezus wzorem modlitwy
175	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Radość Bożego Narodzenia
176	–	(Jezus na pustyni, bez opisu)	Wielki Post – czas pokuty i nawrócenia
179	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Wielkanoc – zwycięstwo Boga
186	–	(Zwiastowanie, bez opisu)	Maryja w roku liturgicznym
189	–	(portrety świętych: Szczepan, Wojciech, Stanisław, Andrzej Bobola, Jan Chrzyciel, Piotr i Paweł, Stanisław Kostka, bez opisu)	Święci w roku liturgicznym

Klasa II liceum nr AZ-42-01/10-LU-4/13

R. STRUS, W. GALANT (red.), *Świadczyć o Jezusie w świecie. Podręcznik do religii dla II klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemysł – Zamość 2013

Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	Michelangelo Buonarroti	<i>Bóg stwarza słońce i księżyc</i> (fragm.)	Jestem, który jestem
7	Carlo Crivelli	<i>Tomasz z Akwinu</i>	
8	Sébastien Bourdon	<i>Mojżesz i płonący krzak</i>	
13	Giambattista Pittoni	<i>Zwiastowanie</i> (fragm.)	Bóg stworzył niebo
44	Adriaen van der Werff	<i>Adam i Ewa</i>	Seksualność darem Boga
49	Jusepe de Ribera	<i>Mojżesz</i>	Bóg szuka człowieka
52	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Chrystus – Emmanuel
60	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i>	Maryja służebnica Pańska
61	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	
64	Rogier van der Weyden	<i>Zwiastowanie</i>	Maryja – Dziewica Niepokalanie Poczęta
67	Charles Mellin	<i>Zwiastowanie</i>	Maryja – Bogurodzica Wniebowzięta
87	Antonio Ciseri	<i>Ecce Homo</i>	Prawda – walka o Królestwo Boże
99	Michał Anioł	<i>Grzech pierworodny</i>	Grzech – odejście od Królestwa Bożego
99	Albrecht Dürer	<i>Adam i Ewa</i>	
103	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i>	Spowiedź – powrót do Królestwa Bożego
105	Rembrandt	<i>Mojżesz z tablicami prawa</i>	Dekalog – prawo Królestwa Bożego
110	Hendrick van Balen	<i>Trójca Święta</i>	Bożki współczesnego świata
163	Angelo Bronzino	<i>Archanioł Michał</i>	Piekło...
167	Fra Angelico	<i>Sąd Ostateczny</i>	Brama ku nowym niebiosom i nowej ziemi

170	anonim	Krzyż San Damiano	Kultura chrześcijańska a droga do nieba
171	Joachim Sellin z Wolina	<i>Sąd Ostateczny</i> , ok. 1680 r., naj- większy na Pomorzu Zachodnim obraz namalowany na desce	
171	Fra Angelico	<i>Przedstawienie piekła</i> , Florencja	
173	Hermann Rode	<i>Święty Benedykt</i>	Europa i jej patroni
173	Jan Matejko	<i>Cyryl i Metody</i>	
174	Hermann Rode	<i>Święta Brygida</i>	
174	Andrea Vanni	<i>Święta Katarzyna ze Sieny</i>	
174	–	(św. Edyta Stein, bez opisu)	
192	–	(Zmartwychwstały Jezus i Maryja, bez opisu)	Dlaczego szukacie żywego wśród umarłych – Wielkanoc
193	Stanisław Samostrzelnik	<i>Święty Stanisław</i>	Maryja i święci w roku liturgicznym
193	Francisco de Zurbarán	<i>Święta Agata</i>	
193	–	<i>Święty Wojciech</i>	
193	–	<i>Święta Kinga</i>	
193	Leon Wyczółkowski	<i>Brat Albert</i>	
194	–	(ukoronowanie Maryi, bez opisu)	

Klasa III liceum nr AZ-43-01/10-LU-3/14			
R. STRUS, W. GALANT (red.), <i>Świadczyć o Jezusie w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	–	(Adam i Ewa, bez opisu)	Powołanie do szczęścia
9	–	(św. Tomasz Morus, bez opisu)	
10	–	(Trójca Święta, ikona, bez opisu)	Człowiek stworzony do miłości
88	–	(Rut, Najświętsza Maryja Panna, św. Monika, obrazy bez opisu)	Powołanie do macierzyństwa
110	–	(Święta Rodzina, ikona, bez opisu)	Maryja – Matka Świętej Rodziny
128	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Kult Maryi i świętych w rodzinie
131	–	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	Pielgrzymka maturzystów

W podręcznikach pod red. J. Szpeta i D. Jackowiak można zauważyć, że autorom zależało na ubogaceniu przekazywanych treści o wartościowe obrazy religijne. W klasie I wykorzystano ich aż 44, w II – 32, a w III – 27. Zdecydowana ich większość została dobrze opisana, co sprzyja wzajemnemu odnieszeniu treści religijnych i estetycznych. Śmiało sięgnięto po mało znane przedstawienia, ale także przywołano cenione arcydzieła, dając uczniom szkół ponadgimnazjalnych możliwość ich poznania i doświadczenia. Pewnym mankamentem może być format większości reprodukcji, które najczęściej pojawiają się na marginesach i są stosunkowo niewielkie.

Klasa I liceum nr AZ-41-01/10-PO-1/11			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Moje miejsce w Kościele. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2012			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
18	Jan Matejko	<i>Bitwa pod Grunwaldem</i> (fragment), 1878	Wiara przodków naszych
53	Michał Anioł	<i>Stworzenie świata</i> , fragment fresku z Kaplicy Sykstyńskiej	„Moja wiedza uczyniła nie-skończony krok ku Bogu”
55	–	<i>Święty Tomasz z Akwinu</i> , fresk w kościele Santa Maria del Carmine w Mediolanie	
61	Rembrandt van Rijn	<i>Święty Mateusz z aniołem</i>	Bóg wychodzący ku nam
82	Mistrz Bertram	<i>Stworzenie świata</i> , scena z XIV-wiecznego ołtarza z kościoła św. Piotra w Hamburgu	Bóg jest Stworzycielem
88	El Greco	<i>Trójca Święta</i> , 1577	Bóg jest wszechmogący
91	–	<i>Dzieło stworzenia</i> , monastyr w Suczawicy, Rumunia	Bóg jest Miłością
96	José de Ribera	<i>Trójca Święta</i> , 1635	Miłosierdzie Boże
98	Rembrandt van Rijn	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , 1668	Nasz Bóg jest dobrym Ojcem
100	Albrecht Dürer	<i>Jezus wśród uczonych w Piśmie</i> , 1506	
102	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Chrystus uzdrawia paralityka przy sadzawce Betesda</i> , 1667-1670	Dla naszego zbawienia stał się człowiekiem
103	Jean-Marie Melchior Doze	<i>Chrystus uzdrawia trędowatego</i> , 1864	
104	Guido Reni	<i>Pokłon pasterzy</i> , 1630-1642	
106	Karl Heinrich Bloch	<i>Kazanie na górze</i> , 1877	Syn Człowieczy
107	Guido Reni	<i>Chrzest Jezusa</i> , 1623	
110	Rembrandt van Rijn	<i>Chrystus ucisza burzę na Jeziorze Galilejskim</i> , 1633	Syn Boży – prawdziwy Bóg
113	El Greco	<i>Obnażenie z szat</i> , 1577-1579	Zbawcze czyny Jezusa Chrystusa
114	El Greco	<i>Niosący krzyż</i> , 1580	
115	El Greco	<i>Ukrzyżowanie</i> , 1596-1600	
118	Duccio di Buoninsegna	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1308-1311	Jezus Głową Kościoła
120	Antoon van Dyck	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1618-1620	Duch Boży jak wiatr, jak oddech...
123	El Greco	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , 1596-1600	
131	–	(ikona Matki Bożej z Jezusem)	Boża społeczność – Kościół
132	–	Św. Benedykt z Nursji (ok. 480-547), ikona	Chrześcijańskie korzenie Europy
133	–	Święci Cyryl (ok. 827-869) i Metody (ok. 815-885), ikona	
133	Mihály Kovács	Św. Wojciech, ok. 1855	
139	–	Św. Mina i Chrystus, ikona, VI w.	Kościół jako widzialny szafarz świętych sakramentów

140	–	<i>Trójca Święta</i> , ikona, XIX w.	„Wierzę w jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół”
141	–	<i>Chrystus umierający na krzyżu</i> , Niemcy, ok. XIV w.	
145	–	<i>Św. Piotr przyjmuje klucze</i> , rycina, pocz. XI w.	Hierarchiczna struktura Kościoła
171	Giotto di Bondone	<i>Zwiastowanie</i> ¹⁰ , fresk, 1303-1305	Matka Chrystusa, Kościoła i każdego z nas
172	Andrea Mantegna	<i>Madonna ze śpiącym Dzieciątkiem</i> , 1455	
173	–	(ikona Matki Bożej z Jezusem)	
185	Fra Angelico	<i>Kazanie na górze</i> , fresk, ok. 1437-1445	Ideał ucznia Chrystusowego – droga błogosławieństw
216	–	<i>Modlitwa Jezusa w ogrodzie Getsemani</i> , kościół w Haderslew w Danii	Jezus Chrystus Mistrzem modlitwy
230	Duccio di Buoninsegna	<i>Droga do Emaus</i> , 1308-1311	„Zostań z nami, Panie”
235	Dirk Bouts	<i>Ostatnia Wieczerza</i> (fragment), 1464-1468	
244	–	(twarz Chrystusa, ikona)	
246	Fra Angelico	<i>Adoracja Dzieciątko</i> , 1439-1443	Tajemnica Słowa, które stało się Ciałem
247	Abraham Janssens	<i>Pokłon Trzech Króli</i> , XVII w.	
248	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , ok. 1667-1670	
253	Fra Angelico	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa i kobiety przy grobie</i> , 1440-1441, klasztor św. Marka we Florencji	Wydarzenie, które nadało sens naszemu istnieniu
256	Joseph von Führich	<i>Droga do Emaus</i> , 1837	
257	Duccio di Buoninsegna	<i>Niedowiarstwo św. Piotra</i> ¹¹ , 1308-1311	

Klasa II liceum nr AZ-42-01/10-PO-1/12			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Moje miejsce w świecie. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2013			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
13	Duccio di Buoninsegna	<i>Emaus</i> , 1308-1311	Młodość czasem wyboru
20	–	<i>Bóg Architekt</i> , rycina, XIII w., Francja	Jak powstał świat?
31	–	<i>Stworzenie Adama</i> , rycina z <i>Kroniki świata</i> Hartmanna Schedela, 1493	Stworzony na obraz i podobieństwo Boga
34	Fra Angelico	<i>Zwiastowanie</i> , fresk w klasztorze św. Marka we Florencji, 1450	Powierzeni opiece aniołów
35	Piero di Cosimo	<i>Adoracja Dzieciątko</i> (fragment), 1500	
36	–	Miniatura z <i>Perykop Henryka II</i> , 1007-1012	
37	Duccio di Buoninsegna	<i>Kuszenie Jezusa</i> , 1308-1311	Doświadczeni przez złe duchy

¹⁰ Reprodukacja ukazuje scenę *Nawiedzenia*.

¹¹ Błąd w tytule. Powinno być: *Niedowiarstwo Tomasza (Incredulità di Tommaso)*.

38	Iwan Kramskoj	<i>Chrystus na pustyni</i> , 1872	
40	Tycjan	<i>Polipytyk Zmartwychwstania</i> , 1520-1522	
66	Duccio di Buoninsegna	<i>Golgota</i> , 1308-1311	Zło skutkiem złe wykorzystanej wolności
69	Crispin van den Broeck	<i>Sąd Ostateczny</i> , XVI w.	Być świadomym świętości Boga
106	Karl Heinrich Bloch	<i>Kazanie na górze</i> , XIX w.	Jak budować „cywilizację miłości”?
109	Duccio di Buoninsegna	<i>Uzdrowienie niewidomego</i> , 1308-1311	Dostrzec człowieka
110	Lukas Cranach Młodszy	<i>Wskrzeszenie młodzieńca w Nain</i> , 1569	
124	–	<i>Bóg stwarza ptaki i ryby</i> , fresk, monastyr w Suczawicy, Rumunia	Własność a życie w społeczeństwie
132	–	<i>(Matka Boska Częstochowska)</i>	Zaangażowanie społeczne chrześcijanina
163	–	<i>Św. Brygida</i> , ołtarz w Salem (Södermanland, Szwecja)	Sympatycznie czy sensownie, czyli jak przyjąć krzyż Chrystusa
166	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , fresk, Kaplica Sykstyńska, 1534-1541	Jak będzie na końcu?
166	–	<i>Wizerunek Chrystusa</i> , katakumby Comodilla, Rzym, IV w.	
170	El Greco	<i>Zmartwychwstanie</i> , 1596-1600	Wierzę w ciała zmartwychwstanie
190	–	<i>Wizja św. Stanisława Kostki: Najświętsza Maryja Panna składa Dzieciątko na jego ręce</i> , kościół św. Stanisława Kostki w Gdyni	Nie zgodzić się na przeciętność. Św. Stanisław Kostka (18 września)
194	–	<i>Św. Faustyna</i>	Grzech i miłosierdzie. Święta Faustyna (5 października)
195	Eugeniusz Kazimirowski	<i>Jezu, ufam Tobie</i> , sanktuarium Miłosierdzia Bożego, Wilno, 1934	
197	–	<i>(Serce Jezusa w koronie ciemiowej)</i>	
201	–	<i>Bł. Karolina Kózkówna</i> – obraz beatyfikacyjny, Sanktuarium w Zabawie	Czy dziewictwo jest naiwnością?
205	–	<i>Św. Mikołaj</i>	„Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu”. Św. Mikołaj (6 grudnia)
209	Noël Hallé	<i>Św. Franciszek Salezy wręcza Joannie de Chantal regułę zakonu wizytek</i> , XVIII w.	Harmonia życia. Św. Franciszek Salezy (24 stycznia)
212	Lukas Cranach Starszy	<i>Św. Walenty z donatorem</i> , 1502-1503	Jak pięknie kochać? Św. Walenty (14 lutego)
218	Giovanni di Paolo	<i>Mistyczne zaślubiny św. Katarzyny ze Sieny</i> , ok. 1460	Mistyczne życie w świecie. Św. Katarzyna ze Sieny (29 kwietnia)
219	–	<i>Św. Katarzyna ze Sieny</i> , kościół farny w Wuchzenhofen (Niemcy)	
228	Leon Wyczółkowski	<i>Portret św. brata Alberta</i> , 1934 (klasztór Braci Albertynów, Kraków)	„Być dobrym jak chleb” Św. brat Albert (17 czerwca)
229	Albert Chmielowski	<i>Ecce homo</i> , 1879-1881 (kaplica Sióstr Albertynek, Kraków)	

Klasa III liceum nr AZ-43-01/10-PO-1/14			
J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), <i>Moje miejsce w rodzinie. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy szkół ponadgimnazjalnych</i> , Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
7	El Greco	<i>Zwiastowanie</i> , ok. 1600	–
9	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , fresk w Kaplicy Sykstyńskiej, 1511	Bóg pierwszy nas umiłował
21	Francesco Bassano	<i>Wyjście Abrahama z Charanu</i> , II poł. XVI w.	Biblijne losy powołanych
22	Michel Corneille Młodszy	<i>Powołanie św. Piotra i św. Andrzeja</i> , II poł. XVII w.	
22	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , ok. 1600-1601	
33	Hendrick ter Brugghen	<i>Powołanie św. Mateusza</i> , 1621	Droga powołania zakonnego
51	Hieronim Bosch	<i>Stworzenie Ewy</i> , fragment tryptyku <i>Ogród rozkoszy ziemskich</i> , ok. 1500	Jak godnie przeżyć swoją płciowość?
57	Stanisław Jakubczyk	<i>Bł. Karolina Kózka</i> (obraz beatyfikacyjny)	Czystość – przeżytek, konieczność czy wartość?
61	Jules-Élie Delaunay	<i>Safona obejmująca lirę</i> , XIX w.	Wojna światów – homoseksualizm
66	Albrecht Dürer	<i>Ewa</i> , ok. 1507	Dlaczego Bóg stworzył kobietę?
75	El Greco	<i>Pokłon pasterzy</i> , 1597-1600	–
103	s. Maria-Paula	<i>Święta Rodzina</i> , ikona, ok. 1970	Na czym polega dążenie do świętości w małżeństwie?
112	Albrecht Dürer	<i>Adam</i> , ok. 1507	Dojrzewanie do ojcostwa
144	–	Św. Joanna Beretta Molla	Aborcja – ciche morderstwo
148	–	Matka Boża Częstochowska	Eutanazja czy życie do końca?
155	El Greco	<i>Św. Józef z Dzieciątkiem Jezus</i> , 1600	–
177	Sandro Botticelli	<i>Zwiastowanie</i> , 1489-1490	Święta Rodzina – wzór i zaproszenie
178	Gerard di Honthorst	<i>Pokłon pasterzy</i> , 1622	
178	Duccio di Buoninsegna	<i>Jezus i prorocy</i> ¹² , 1308-1311	
179	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Pokłon Trzech Króli</i> , 1655-1660	
179	Bartolomé Esteban Murillo	<i>Ucieczka do Egiptu</i> , 1645-1650	
180	–	<i>Święta Rodzina</i> , fresk w kościele Karmelitów w Wiedniu	
181	Rafaël	<i>Święta Rodzina</i> , 1506	
183	Rafaël	<i>Święta Rodzina z barankiem</i> , 1507	
187	El Greco	<i>Chrzest Jezusa</i> , 1597-1600	–
206	–	<i>Chrzest Jezusa</i> , kościół św. Ildefonsa w Toledo	Chrzest otwiera niebo
208	Eustache Lesueur	<i>Uzdrowienie niewidomego</i> , I poł. XVII w.	Moc sakramentu chorych

¹² Właściwy tytuł: *Ofiarowanie w świątyni (Presentazione al tempio)*.

W 2014 r. Wydawnictwo Jedność z Kielc zdażyło przygotować własny program *żyć, aby wierzyć i kochać*, inny niż *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* z 2011 r., oraz komplet podręczników do liceum i technikum (w sumie 4 książki). W dużej części zostały wykorzystane wcześniejsze podręczniki z niewielkimi zmianami, dotyczącymi także przywołanych obrazów religijnych. Autorzy jednostek lekcyjnych sięgnęli po kilka, wcześniej nie omawianych, przedstawień malarskich. Zostały one poprawnie opisane i tematycznie dobrane do kolejnych jednostek lekcyjnych.

Klasa I liceum i technikum nr AZ-41-03/12-KI-1/12			
T. ŚMIECH, E. KONDRAK, B. NOSEK (red.), <i>W blasku Bożej prawdy. Podręcznik do religii dla klasy I liceum i technikum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
20	Domenico Spinelli di Nicolo	<i>Bóg w otoczeniu aniołów</i> , XV w., Siena	Objawienie Boga w Starym i Nowym Testamencie
21	Domenico Spinelli di Nicolo	„ <i>A przez Niego wszystko się stało...</i> ”, XV w., Siena	
25	Stefano di Giovanni	<i>Wizja św. Tomasza z Akwinu</i> , Pinakoteka, Watykan	Wiera odpowiedzią na Boże objawienie
38	A. Chmielowski	„ <i>Ecce homo</i> ” (<i>Oto człowiek</i>), Kraków	Godność osoby ludzkiej
58	Marten de Vos	<i>Niewierny Tomasz</i> , 1574, Muzeum Sztuk Pięknych w Antwerpii	Wiera jako odpowiedź na miłość Boga
69	A. Lorenzetti	<i>Męstwo, Roztropność, Sprawiedliwość, Umiarkowanie</i> , fragmenty fresku <i>Alegoria dobrego i złego rządu</i> , 1338, Siena	Cnoty kardynalne i ich rola w życiu
81	–	<i>Chrystus Pantokrator</i> , ikona prawosławna	Jest jeden Bóg – „Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną”
83	–	(krzyż z San Damiano, fragment, bez opisu)	Szacunek dla imienia Boga – „Nie będziesz brał imienia Pana, Boga twego, nadaremno”
97	–	<i>Człowiek z opaską kieruje się w przepaść</i> , bazylika Matki Bożej Większej w Bergamo	Ile jest warte życie ludzkie – grzechy przeciw życiu
141	Caravaggio	<i>Nawrócenie św. Pawła</i> , ok. 1601, kościół Santa Maria del Popolo, Rzym	Drogi wiary osób powołanych
162	–	<i>Pier Giorgio Frassati</i>	Człowiek, który może mnie zachwycić
168	–	<i>Ikona Matki Bożej Adventu</i>	Chrystus przyszedł, przychodzi, przyjdzie – Advent
170	Correggio	<i>Pokłon pasterzy</i> , 1530, Drezno, Pinakoteka	Boże Narodzenie w moim domu i w moim życiu
165	Rembrandt	<i>Powrót syna marnotrawnego</i> , XVII w., Ermitaż, Petersburg	Wielki Post – wejście na drogę do miłości Ojca
178	B. Angelico	(bez podania tytułu) 1438-1450, Florencja	Triduum Paschalne Chrystusa w liturgii Kościoła

191	–	<i>Święty Benedykt spożywa posiłek z braćmi</i> , fresk, Siena	Religijno-społeczna rola zakonów
-----	---	--	-------------------------------------

Klasa II liceum i technikum nr AZ-42-03/12-KI-2/13			
J. CZERKAWSKI, E. KONDRAK, B. NOSEK (red.), <i>Na drogach wiary. Podręcznik do religii dla klasy II liceum i technikum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
11	Andrea del Castagno	<i>Trójca Święta i Hieronim</i> , fragment, Florencja	Tajemnica przenikającej się miłości – życie Trójcy Świętej
15	Fra Bartolomeo	<i>Odwieczny w chwale pomiędzy św. Katarzyną i św. Magdaleną</i> , fragment, Muzeum Narodowe, Lukka	Charakter Boga i Jego przymioty
21	–	<i>Tobiasz i anioł</i> , kościół św. Eustachego, Paryż	Inny z istniejących światów – aniołowie i ich posłannictwo
22	B. Heinen	<i>Anioł stróż</i> , 1984, własność prywatna	
24	Michał Anioł	<i>Stworzenie Adama</i> , XVI w., Kaplica Sykstyńska, Rzym	Człowiek – stworzenie Boże czy wynik ewolucji?
40	–	<i>Zwiastowanie</i> , fresk z kościoła San Miniato al Monte, Florencja	Jezus – Owoc tajemnicy słuchania. „Począł się z Ducha Świętego i narodził się z Maryi Panny”
45	–	<i>(Ecce Homo)</i> , bez opisu	Ludzkie oblicze Kalwarii – nasz udział w ofierze Chrystusa
49	Piero della Francesca	<i>Zmartwychwstanie</i> , Pinakoteka w Sansepolcro	Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa
50	Raffaellino del Colle	<i>Zmartwychwstanie Chrystusa</i> , Arezzo, Włochy	
53	–	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , kościół św. Anastazji, Werona, Włochy	Osoba Ducha Świętego – Boże Tchnienie, które ożywia
54	Mistrz Westfalski	<i>Zesłanie Ducha Świętego</i> , Wallraf-Richartz-Museum	
60	Andrea di Buonaiuto	<i>Kościół tryumfujący</i> , Florencja	Tajemnica zjednoczenia ludzi z Bogiem – Kościół widzialny i niewidzialny
93	–	<i>Pascha, Jezus zmartwychwstały przyciąga do siebie również zmarłych</i> , Muzeum Rosyjskie, Petersburg	Wiara w zmartwychwstanie
94	Matthias Grünewald	<i>Zmartwychwstanie</i> , obraz z ołtarza w Isenheim, 1510-ok. 1515, Colmar (Francja), Muzeum Unterlinden	
96	–	<i>Chrystus podnoszący z grobu Adama i Ewę</i> , kościół Najśw. Zbawiciela, Konstantynopol	Cztery prawdy ostateczne – wiara w życie bez końca
124	Moretto da Brescia	<i>Uczta w domu faryzeusza Szymona</i> , fragment, kościół Santa Maria in Calchera, Brescia	Sakrament uzdrawiającej miłości – pokuta i pojednanie
141	G. de La Tour	<i>Maria Magdalena pokutująca</i> , 1640, Nowy Jork	Kultura nośnikiem wartości duchowych
160	Correggio	<i>Pokłon pasterzy</i> , Pinakoteka, Drezno	Boże Narodzenie – nie tylko tradycja

167	Buoninsegna	<i>Niedowierzenie Tomasza</i> , Muzeum Katedralne, Siena	Wielkanoc – Jezus żyje!
177	–	(Leon XIII, bez opisu)	Kościół a laickie nurty pozytywistyczne
195-196	–	(św. Benedykt, św. Brygida, św. Katarzyna ze Sieny, bez opisu)	Chrześcijańska tożsamość Europy i jej święci patronowie
205	–	<i>Anioł niosący dusze zmarłych przed Chrystusa</i> , miniatura z „Shaftesbury-Psaler” (XII w.), British Museum, Londyn	Kochać również po śmierci
215	–	(Jezus Miłosierny, bez opisu)	„Wyobraźnia miłosierdzia” – ukochać Chrystusa w drugim człowieku
217	-	(Matka Boża Częstochowska, bez opisu)	„Panno Święta, co Jasnej bronisz Częstochowy...” – rola Maryi w życiu narodu polskiego

Klasa III technikum (bez podanego numeru) S. MAZUR, B. NOSEK, K. ROKOSZ (red.), <i>Za progiem nadziei. Podręcznik do religii dla klasy III technikum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
13	G. Bellini	<i>Chrystus błogosławiący</i> , 1460, Paryż, Luwr	Kim jesteś, KTÓRYŚ JEST?
43	–	Ikona – Chrystus Pantokrator	Biblia pisana obrazem – czytanie ikon
43	–	Grecka ikona z wyspy Rodos	
44	–	(Chrystus, ikona, bez opisu)	
49	–	(umierający na krzyżu Chrystus na tle zachodu słońca, bez opisu)	Bóg cię kocha i ma wobec ciebie wspaniały plan
66	–	(Ostatnia Wieczerza, bez opisu)	Dlaczego na Mszę Świętą?
74	–	(Chrystus podtrzymuje człowieka, bez opisu)	Z jak daleka można jeszcze wrócić? Sakrament pokuty i pojednania
100	–	(Jezus uzdrawia, bez opisu)	Czyją mocą? Cuda w imię Jezusa a magia
104	Govert Flinck ¹³	<i>Izaak błogosławiący Jakuba</i>	Błogosławić, a nie przeklinać
104	Rembrandt	<i>Jakub błogosławiący dzieci Józefa</i>	
128	–	(zbuntowany anioł, bez opisu)	Twój największy wróg – zbuntowany anioł
129	–	(anioł stróż, bez opisu)	
132	–	(Archanioł Michał, bez opisu)	Nadzieja zniewolonych – posługa egzorcysty
134	–	(kraty w oknie, bez opisu)	
146	–	<i>Hildegarda z Bingen</i> , gotyckie malowidło, opactwo St. Hildegard, Eibingen	Czy chrześcijanka może być feministką?
168	–	Obraz przedstawiający Chrystusa wśród 108 błogosławionych męczenników II wojny światowej, Licheń	Kościół prześladowany – współcześni Męczennicy
178	–	(Ukrzyżowanie, bez opisu)	Czy wolno zabijać w imieniu prawa?

¹³ Powinno być: Flinck.

198	B.E. Murillo	<i>Najświętsza Maryja Panna Różańcowa</i> , Madryt, Prado	Bądź z nami w sieci – różaniec
199	–	<i>Święci przed drzwiami do Raju</i> , Monastyr, Voronet, Rumunia	Obchodzisz święto zbawionych czy potępionych? Uroczystość Wszystkich Świętych a Halloween
204	A. Altdorfer	<i>Wszyscy święci</i> , Bamberg, St. Gangolf	Czy święci spadają z nieba? – beatyfikacja i kanonizacja
214	H. Bosch	<i>Anioł prowadzący zmarłych do wiecznego światła</i> , ok. 1502, Palazzo Ducale, Wenecja	„Najlepsze ciągle przed nami”, czyli dobra nowina o końcu świata
215	–	<i>Powrót Chrystusa chwalebego</i> , XI w., British Library, Londyn	
216	Michał Anioł	<i>Sąd Ostateczny</i> , Kaplica Sykstyńska, Watykan	
217	–	(Boże Narodzenie, bez opisu)	Boże Narodzenie – folklor czy prawda wiary?
233	–	(Zmartwychwstanie, bez opisu)	Wielkanoc – skąd wiemy, że zmartwychwstał?
238	–	(Zesłanie Ducha Świętego, bez opisu)	Moc z wysoka, którą otrzymaliśmy – zesłanie Ducha Świętego
243	–	(twarz Matki Bożej Częstochowskiej, bez opisu)	Maryja Matką i Królową. 3 maja

Klasa III liceum i IV technikum nr AZ-43-03/12-KI-1/14			
E. KONDRAK, J. CZERKAWSKI, B. NOSEK (red.), <i>W bogactwie miłości. Podręcznik do religii dla klasy III liceum i IV technikum</i> , Wyd. Jedność, Kielce 2014			
Strona	Autor	Tytuł obrazu	Temat jednostki
11	–	<i>Bóg rozmawia z Adamem i Ewą</i> , Biblia Moutier Grandval, Muzeum Brytyjskie, Londyn	Personalizm chrześcijański
18	–	<i>Święta Anna i święty Joachim z kilkuletnią Maryją</i> , fresk z początku XX w., Pontebba, Włochy	Powołanie człowieka do życia w rodzinie
21	–	<i>Stworzenie kobiety</i> , miniatura, XVI w., Biblia Bodleian, Oxford	Znaczenie płciowości w życiu człowieka
38	Lucas Cranach Starszy	<i>Jezus i dzieci</i> , XVI w.	Dar życia, jego wartość i obrona, adopcja
72	J.E. Millais	<i>Chrystus w domu swoich rodziców, Józefa i Maryi</i> , Londyn, Galeria Tate	Istota ludzkiej pracy i jej sens
82	Q. Metsys ¹⁴	<i>Bankier z żoną</i> , Paryż, Luwr	Etyka gospodarcza i zawodowa
93	W. Congdon	Przykład współczesnej sztuki religijnej: <i>Ukrzyżowany (nr 2)</i>	Chrześcijanin twórcą i odbiorcą kultury
119	–	Matka Boża z Guadalupe	Odwiedziny Matki – treść objawień maryjnych

¹⁴ Powinno być raczej: Massys.

141	P. Perugino	<i>Wręczenie kluczy św. Piotrowi,</i> Rzym, Kaplica Sykstyńska	„A bramy piekielne go nie przemogą”
160	Leopold Kupelwieser	<i>Jezus Chrystus,</i> kościół św. Piotra, Wiedeń	Aby wierząc, nie błędzić

W najnowszych seriach podręczników do nauki religii katolickiej na poziomie ponadgimnazjalnym można wskazać zarówno pozytywne, jak i negatywne tendencje. Warto zauważyć, że coraz więcej podręczników wykorzystuje możliwości techniczne przy tworzeniu ciekawej i zachęcającej do korzystania szaty graficznej. Wykorzystanie różnych zdjęć, rysunków, schematów i innych wizualizacji treści staje się coraz powszechniejsze i jest wyrazem szerokiego stosowania zasady pogłębienia w nauczaniu i wychowaniu. Wśród różnych ilustracji pojawiają się coraz częściej obrazy religijne.

Wykorzystywane przykłady malarstwa religijnego obejmują zarówno obrazy *stricte* chrześcijańskie, a więc odnoszące się do Chrystusa i prawd wiary przekazywanych w Kościele, obrazy święte, przeznaczone do religijnego kultu, powstałe z inspiracji ludzi wierzących w celu wyrażenia piękna Boga i oddania Mu czci, jak i przedstawienia podejmujące różne ludzkie dylematy czy wątpliwości. „Religijność” takich obrazów rozumiana jest szeroko – jako przekraczanie rzeczywistości ziemskiej, odwoływanie się do tego, co nadprzyrodzone, poszukiwanie sensu, próba podjęcia pytań, które dotyczą miłości i cierpienia, radości i smutków.

Szkolna lekcja religii jest tym miejscem, gdzie uczniowie mogą nie tylko poznawać treści swojej wiary, lecz także uczyć się ją doświadczać i dzielić. Świadectwo wiary, jakie wiąże się z różnymi obrazami religijnymi, może pomóc wielu młodym ludziom w łączeniu wiary i życia, w przełamywaniu lęku przed innymi, w odkrywaniu więzi między prawdą, dobrem i pięknem.

Zakończenie

Obecna książka, pt. *Malarstwo religijne w podręcznikach szkolnych*, jest częścią szerszego projektu, którego zadaniem jest ukazanie, w jaki sposób można wykorzystywać obrazy o tematyce religijnej we współczesnej katechezie. Pole badawcze jest szerokie i obejmuje zarówno kwestie związane z zagadnieniami edukacji religijnej (możliwość inicjowania i wychowania wiary, rola obrazu w teologii, korzyści i niebezpieczeństwa związane z wykorzystywaniem obrazu w katechezie, zróżnicowana tematyka religijna przedstawień malarskich itd.), jak i szeroko rozumianej edukacji estetycznej (znaczenie sztuki w wychowaniu, wrażliwość na piękno, wzajemne odniesienie: piękno – dobro – prawda, wartość dzieł sztuki i ich interpretacja itd.). We wcześniejszej publikacji, pt. *Artydziela malarstwa w katechezie*, ukazano część z przywołanych kwestii z perspektywy teoretycznej, obecnie odniesiono się do edukacyjnej praktyki.

Bardzo konkretnym przykładem wykorzystania malarstwa w wychowaniu religijnym jest obszar edukacji szkolnej. Lekcja religii, której powrót do polskiej szkoły w 1990 r. stał się jednym ze znaków odzyskanej wolności, może być dla uczniów przestrzenią odkrywania swojej wiary – istotnego elementu własnego światopoglądu. W szkolnym nauczaniu religii katolickiej istnieje możliwość odniesienia do wielu różnych obrazów, które stanowią swoistą wizualizację przekazywanych treści religijnych. Z kolei w wychowaniu plastycznym wykorzystanie różnych obrazów, także o problematyce religijnej, daje okazję do przedstawienia, jak w historii rozwijały się techniki malarskie, ale także, jakie tematy podejmowane były przez artystów w kolejnych epokach. Odpowiedzialni za kształt katechezy powinni mieć świadomość, że treści religijne pojawiają się w różnych przedmiotach szkolnych.

Słowo „korelacja” jest często przywoływane we współczesnej dydaktyce. Postulat wszechstronnego i integralnego wychowania, choć wcale nie najnowszy, zachęca, by zarówno na poziomie programowania, jak i przekazu dydaktycznego łączono różne treści, ukazywano wzajemne powiązania poszczególnych dziedzin wiedzy, akcentowano, jak ludzka wiedza, umiejętności i postawy, choć przekazywane w ramach różnych przedmiotów, opierają się na wspólnych postawach. Do takiej szerokiej korelacji zachęcają, a nawet zobowiązują dokumenty programowe, państwowe i kościelne. W pierwszym rozdziale książki ukazano konieczność i możliwości takiej korelacji pomiędzy edukacją plastyczną i religijną. Tę część pracy potraktowano jako wprowadzenie do zasadniczej analizy, w jaki sposób malarstwo religijne wykorzystane jest w podręcznikach szkolnych.

Kolejne cztery rozdziały książki ukazują, na ile autorzy książek przeznaczonych do szkolnych zajęć z plastyki i religii sięgali do obrazów religijnych. Przyjęto, że ważnym faktorem jest czas powstania podręczników. Przeanalizowano najpierw materiały dydaktyczne przeznaczone do edukacji plastycznej, które powstały na bazie tzw. „starej” podstawy kształcenia ogólnego, a więc w latach 2001-2008, by dalej ukazać, jak wykorzystanie malarstwa religijnego wyglądało w książkach według „nowej” podstawy, czyli po 2008 r. Podobnie podzielono podręczniki do religii katolickiej: najpierw przedstawiono, jak zostały wykorzystane obrazy religijne w książkach według *Podstawy programowej katechezy* z 2001 r., a następnie z 2010 r. W sumie przeanalizowano 33 podręczniki do edukacji plastycznej i 98 do szkolnego nauczania religii katolickiej (55 według starszej *Podstawy*, a 43 według nowej).

W podręcznikach szkolnych wykorzystano różne obrazy religijne. Z reguły sięgano po arcydzieła malarskie znanych mistrzów m.in.: Giotta, Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Caravaggia, Piero della Francesca, Rafaela Santi, Petera Paula Rubensa. Niektóre serie podręczników do lekcji religii katolickiej odwoływały się do reprodukcji obrazów mniej znanych, a czasami nawet promowały dzieła zupełnie nieznanne. Zdarzały się czasami odniesienia do obrazów mniej wartościowych, o niewielkim znaczeniu estetycznym. Były to jednak wyjątki i generalnie można stwierdzić, że w podręcznikach do religii i plastyki znalazły się arcydzieła światowego i polskiego malarstwa, o uznanej i niepodważalnej wartości estetycznej.

Wśród przedstawień malarskich wykorzystanych w podręcznikach szkolnych najczęściej były przywoływane: *Stworzenie Adama* Michała Anioła (31 razy), *Powrót syna marnotrawnego* Rembrandta (24 razy, niezależnie do tego tematu pojawiają się także reprodukcje obrazów Bartolomé Estebana Murillo, Guercina i Massarięgo), *Jezus miłosierny* (*Jezu, ufam Tobie* – w wersjach zarówno Eugeniusza Kazimirowskiego, jak i Adolfa Hyły – w sumie 23 razy), *Ostatnia Wieczerza* Leonarda da Vinci (21 razy; ten sam temat ukazany jest jeszcze w obrazach takich twórców, jak: Tintoretto, Daniele Crespi, Jacek Andrzej Rossakiewicz, Zbigniew Stec, Cosimo Rosselli, Juan de Junes, Otto van Veen, Domenico Ghirlandaio, Luca Signorelli, Hans Holbein Młodszy, Palma di Vecchio, Giotto di Bondone, Pietro Lorenzetti i Dirk Bouts), *Trójca Święta* Andrieja Rublowa (15 razy), *Sąd Ostateczny* Hansa Memlinga (14 razy), *Nawrócenie św. Pawła* Caravaggia (11 razy), *Madonna Sykstyńska* Rafaela (10 razy), *Katedra w Rouen* Moneta (10 razy). Kilkanaście razy różni autorzy zamieścili reprodukcje ikony Matki Boskiej Częstochowskiej i Krzyża z San Damiano.

W sumie w różnych podręcznikach 2289 razy wykorzystano obrazy religijne (w tym 365 w książkach do plastyki). Odniesiono się niemal do 1400 różnych reprodukcji, w tym opisanych (z podaniem twórcy i tytułu) – 795. Jest to bardzo dużo, niemniej warto pamiętać, że liczba ta rozkłada się na wiele książek. Gdyby uczniowie mieli możliwość korzystania z wszystkich podręczników, mogliby zetknąć się z różnymi wartościowymi dziełami sztuki. Mogło się

jednak zdarzyć, że przez kilkanaście lat swojej edukacji spotkali się jedynie z kilkoma obrazami religijnymi.

Oprócz stwierdzenia, że obrazy religijne są obecne w podręcznikach do plastyki i lekcji religii katolickiej, trzeba zwrócić uwagę na sposób ich wykorzystania. Od strony formalnej ok. 600 reprodukcji, czyli niemal połowa, nie posiadało pełnych opisów. Niektórzy redaktorzy lub autorzy rezygnowali z nich całkowicie albo częściowo, pojawiały się opisy niekompletne (np. nie podano danych twórcy), czasami występowały błędy w imionach i nazwiskach malarzy lub tytułach obrazów, przypisywano różne tytuły dla tych samych dzieł, nie zawsze podana była data powstania, bardzo rzadko wskazane zostało miejsce, gdzie znajduje się obraz.

Wśród zarzutów, które wpływają na ograniczone wykorzystanie obrazów w procesie nauczania i wychowania, należy wymienić dość niewielkie rozmiary wielu reprodukcji oraz ich słabą jakość techniczną. Niekiedy obrazy „dzielone” były na dwie strony, co sprawiało, że środkowa część obrazu (np. twarz Chrystusa) nie była widoczna i mocno zniekształcała całościowy odbiór.

Choć obrazy religijne dość często pojawiały się w podręcznikach dla ucznia, to nie zawsze ich wykorzystanie było metodycznie dopracowane w materiałach dla nauczycieli zarówno plastyki, jak i religii. Niektórzy redaktorzy i autorzy podręczników unikali wyraźnej korelacji między przedmiotami i nie sugerowali, w jaki sposób można określony obraz odnieść do treści religijnych i plastycznych. Niekiedy było to związane ze zbytnią obawą, czy dokładne wyjaśnienia, zwłaszcza ze strony nauczycieli plastyki, nie będą się wiązały z wpływaniem na przekonania uczniów. Czasami łatwiej było poprzestać na wyeksponowaniu kwestii estetycznych, nie odnosząc się do przedstawianych na obrazach treści.

Analizując wykorzystanie obrazów religijnych w podręcznikach do edukacji plastycznej i nauczania religii katolickiej od strony merytorycznej, można zwrócić uwagę na mocne zróżnicowanie tej kwestii. W podręcznikach szkolnych przeznaczonych do plastyki i wiedzy o sztuce dzieła religijne, także obrazy malarskie, wykorzystywane były jako przykłady nowatorskich rozwiązań w historii sztuki czy stosowania przez różnych artystów określonych technik. Autorzy podręczników do plastyki, odnosząc się do arcydzieł malarskich, przedstawiali nieraz bardzo złożone kwestie dotyczące ich formalnej strony. Niekiedy pojawiały się pewne wyjaśnienia związane z treściami obrazów, choć nie było to zbyt częste. W niektórych podręcznikach wielokrotnie można spotkać obrazy religijne, w innych sięganie do tego rodzaju przykładów malarstwa jest sporadyczne.

Zróżnicowanie w wykorzystaniu obrazów religijnych dotyczy także podręczników do lekcji religii katolickiej. Można wskazać takie książki do religii, w których odniesienia do sztuki, zwłaszcza malarskiej, były raczej marginalne. Obrazy religijne zostały odsunięte na bok, pominięte i zdominowane przez zdjęcia czy rysunki. Nie odgrywały większej roli w przekazie katechetycznym. Brak lub niepełne opisy przy zamieszczanych w podręcznikach reprodukcjach nie pozwalał wielu uczniom na odniesienie do wiedzy plastycznej, skojarzenie

nazwisk artystów czy konkretnych dzieł sztuki. Wiedza religijna i wiedza estetyczna, nie korelując ze sobą, jednocześnie nie tworzyły okazji do lepszego zapamiętania, powtórzenia i utrwalenia poznawanych wiadomości, tym bardziej nie wpływały na wiarę uczniów.

Z drugiej strony dla wielu redaktorów i autorów podręczników przeznaczonych do lekcji religii odniesienie do malarstwa religijnego stało się wręcz obowiązkowe. Przywołane obrazy najczęściej dobrze wpisywały się w treść poszczególnych jednostek dydaktycznych, stając się nie tylko ciekawą i „ładną” ilustracją, ale silnym wzmocnieniem katechetycznego przekazu. Obrazy religijne dawały okazję do wizualizacji wiadomości katechetycznych, głębszej refleksji i odniesienia ich do życia. Podejmując najczęściej tematykę biblijną lub hagiograficzną, obrazy były zarówno niezwykle „zatrzymaniem chwili”, swoistym wyobrażeniem określonych postaci czy scen, jak i świadectwem wiary osób, za których przyczyną powstały.

Obrazy w przekazie katechetycznym włączają się w szeroko ujęte wychowanie integralne, rozumiane jako rozwijanie różnych ludzkich możliwości: intelektualnych, emocjonalnych, wolitywnych czy działaniowych. Uczą odkrywania piękna, wrażliwości na jego różne przejawy, dostrzegania, zachowywania i dzielenia się nim. Kształtując wrażliwość estetyczną, otwierają jednocześnie na całą głębię treści, jaką *explicite* ukazują lub *implicite* zakrywają. Budzą szacunek przed rzeczywistością, która przewyższa nawet najbardziej genialne przedstawienia. Odślaniają tajemnice tego, co choć widoczne – uwidocznione, wciąż pozostaje „jakby za zasłoną”, domagające się odkrycia, poznania, przyjęcia i przeżycia.

W nowszych podręcznikach do nauczania religii katolickiej, powstałych po 2010 r., można dostrzec pozytywny trend do coraz częstszego sięgania przez ich twórców do różnych dzieł sztuki, także przedstawień malarskich. Wykorzystanie bogactwa, jakie niesie ze sobą całe dziedzictwo sztuki, wiąże się z okazją do korelacji oddziaływań nauczycieli religii i plastyki. Wzajemne poznawanie, odnoszenie i pogłębianie tych treści, które zaprogramowane są na oba przedmioty, może przynieść korzyści w postaci większej wiedzy, rozwiniętych umiejętności i dojrzałych postaw samych uczniów.

Summary

The book entitled Religious painting in school textbooks forms a part of a wider project whose task is to present how religious paintings can be used in contemporary catechesis. The research field is wide and includes questions related to both religious education and widely understood aesthetic education. In one of the author's earlier works i.e. Masterpieces of paintings in catechesis some issues were presented from a theoretical perspective and currently they have been referred to education practice.

Up to the 18th century European painting comprised mostly religious paintings. The art of that time was closely related to Christianity and particular works of art passed on the truths of faith, served to ignite the religious imagination, and helped to make a relationship with God. The Church justified the creation of paintings in three ways: as a lesson of faith for the illiterate, as a visual reminder of Christ's life and saints' accomplishments, and as an encouragement for piety. The sacral art had a close connection to the Church teaching and thus the same topics can be found in paintings originating in different locations and at different times. Those didactic, kerygmatic, and pietistic and liturgical functions of paintings inclined both to create them and to use them in the widely understood work of catechesis i.e. faith education.

In the history of religious painting a variety of subjects have appeared: biblical, apocryphal, historical, or symbolic. Numerous paintings have maintained their universal meaning, sometimes provoking and sometimes answering the most important questions about life. Though for the last two centuries the influence of religion on the life of societies has significantly weakened and the majority of the most important Western European works were created without religious references, it does not mean that artists have completely stopped referring to the themes of that kind. Religious issues have gradually become more subtle coming out, among others, through the specific metaphysicality of representations or taking up the questions about the meaning of life, love, suffering, or death.

In the book the following division of religious painting has been proposed:

- Christian paintings – referring to Christ and the truths of faith passed on in the Church and in case of which a distinct intention of an artist was to present and bequeath the Christian faith,

- sacred paintings meant for religious cult, used in the liturgy, originating from the inspiration of believers in order to present God's beauty and to worship Him,

- religious paintings which refer to a wide range of issues – so called border questions, human dilemmas, or doubts. In this case religiousness is understood as

specific exceeding of worldly reality, searching for sense, trying to answer questions about the meaning of human life, love and suffering, joys and sorrows.

Such a wide definition of religious painting gives the possibility to find numerous common points between school religious education and art education and the research of this publication concentrates on them. A research question taken up in this book is: What religious paintings are used in school textbooks and how are they used?

A very specific example of using painting in religious education is the field of school education. A religion lesson, whose return to Polish schools in 1990 became one of the signs of the regained freedom, for students may be the space to discover their faith – a crucial part of their own worldview. In the school teaching of the Catholic religion there is a possibility to refer to many different paintings which form a specific visualization of religious contents being passed on. On the other hand, in case of art education, using various paintings, including those of religious issues, gives the opportunity to present how painting techniques have developed throughout history but also what subjects were taken up by artists in particular epochs. Those responsible for the shape of catechesis should be aware that religious contents appear within different school subjects.

The word correlation is frequently used in the contemporary didactics. The postulate of comprehensive and integral education, though not the newest, both on the level of programming and didactic transmission, encourages to combine various contents, indicate mutual connections between particular knowledge fields, emphasize how human knowledge, skills, and attitudes, although passed on within different school subjects, are based on the same attitudes. Such a wide correlation is induced and even bound by the curriculum, state, and church documents. The first chapter of the book presents the necessity of such a correlation between religious and art education. This part of the work was treated as an introduction to the essential analysis how religious painting is used in school textbooks.

The next four chapters of the book show to what extent the authors of textbooks, designed for school religion and art classes, have referred to religious paintings. It was assumed that the time when the books appeared was a significant factor. The didactic materials for art education written on the basis of so called the “old” core curriculum of general education i.e. from 2000 to 2008 were analysed at first to later indicate how the use of religious painting looked in textbooks according to the “new” core curriculum i.e. after 2008. The books for the Catholic religion were divided similarly: first it was shown how religious paintings were used in the books according to The Core Curriculum of Catechesis from 2001 and next from 2010. In total 33 textbooks for art education were analysed and 98 for the Catholic religion education (55 according to the older curriculum and 43 according to the new one).

In school textbooks various religious paintings have been used. As a rule, the masterpieces of well-known masters have been referred to: Giotto, Leonardo

da Vinci, Michelangelo, Caravaggio, Piero della Francesca, Rafael Santi, Peter Paul Rubens, and many others. Some series of textbooks for the Catholic religion lessons referred to the reproductions of lesser-known paintings and sometimes even promoted completely unknown works. From time to time references to the paintings of lesser value and of little aesthetic significance also appeared. Still, they were exceptions and in general it can be stated that in textbooks for religious and art education the masterpieces of world and Polish painting, of recognized and indisputable aesthetic value, can be found.

Among painting representations used in school textbooks the most frequent were the references to: the Creation of Adam by Michelangelo (31 times), the Return of the Prodigal Son by Rembrandt (24 times and independently, on this subject appear also the reproductions of paintings by Bartolomé Esteban Murillo, Guercino, and Massari), Jesus the Merciful (Jesus, I trust in You – in the versions both by Eugeniusz Kazimirowski and Adolf Hyla – in total 23 times), the Last Supper by Leonardo da Vinci (21 times), the Holy Trinity by Andrei Rublev (15 times), the Last Judgment by Hans Memling (14 times), the Conversion of St Paul by Caravaggio (11 times), the Sistine Madonna by Raphael (10 times), the Cathedral in Rouen by Monet (10 times). Several times different authors placed the reproduction of the icon of the Czestochowa Mother of God and the San Damiano Cross.

A total of 2289 times religious paintings were used in different textbooks (including 365 times in case of books for art education). Almost 1400 reproductions were referred to, including those described (with author and title) – 795. That is a great deal but it is worth remembering that this number is divided into many books. If students had the possibility to use different textbooks, they could see many various valuable works of art. Still, it might have happened that for several years of their education they have encountered just a few religious paintings.

Except for the statement that religious paintings are present in both art and the Catholic religion textbooks attention has to be paid to the way of using them. From the formal point of view about 600 reproductions i.e. in case of almost half the descriptions were not complete. Some editors or authors resigned from them totally or partially, incomplete descriptions appeared (e.g. without the author's data), sometimes names, surnames, or titles were written incorrectly, the same works were titled differently, not always the date of origin was given, the place where a painting can be found was indicated very rarely.

Among the accusations that influence the little use of paintings in the process of education and upbringing quite small dimensions of many reproductions as well as their poor technical quality have to be listed. Sometimes paintings were "divided" into two pages because of what the middle part of a painting was not visible (e.g. Christ's face) and strongly deformed the total reception.

Though religious paintings quite often appeared in textbooks for students, not always their use was methodologically perfected in materials for teachers both of art and religious education. Some editors and authors of textbooks

avoided the clear correlation between the subjects and did not suggest how can a particular painting be referred to religious and artistic contents. From time to time it was connected to the fear that precise explanations, especially by art education teachers, would influence students' beliefs. At times it was easier to be satisfied just with exposing aesthetical questions and not to refer to the contents presented by paintings.

Analyzing the use of religious paintings in textbooks for art and the Catholic religion education from the substantive point of view, attention may be paid to great diversification of that question. In textbooks for art education and knowledge about art religious works, including paintings, were used as examples of innovative solutions in the history of art or of using particular techniques by different artists. The authors of the books for art education, referring to painting masterpieces, often presented very complex issues concerning their formal side. From time to time some explanations connected with the contents of paintings appeared. In some textbooks religious paintings occurred repeatedly and in other ones referring to this kind of the examples of painting was scarce.

The diversification in the use of religious paintings concerns also the textbooks for the Catholic religion lessons. One can point such books for religion in which references to art, especially painting, were rather marginal. Religious paintings were drawn away, omitted, and dominated by photos or pictures. They did not play a significant role in the catechetical message. Missing or incomplete descriptions of the reproductions did not allow many students to refer to their art knowledge, associating surnames of artists or specific works of art. Religious and aesthetical knowledge did not correlate and at the same time did not give the opportunity to better remember, revise, and solidify the information learnt, and did not influence students' faith all the more.

On the other hand, the references to religious painting have become indeed obligatory for many editors and authors of textbooks for religion lessons. The chosen paintings most often harmonized with the contents of particular didactic units thus becoming not only an interesting and "nice" illustration but also significant strengthening of the catechetical message. Religious paintings created the opportunity to visualize catechetical information, go deeper in reflection, and relate it to life. Most frequently taking up biblical and hagiographic questions, the paintings were unusual "making the moment last forever" and specific depiction of certain people or events, but also the testimonies of faith of the people who contributed to their creation.

Paintings in the catechetical message are included in the widely formulated integral education understood as the development of different human abilities: intellectual, emotional, volitional, or acting. They teach how to discover beauty, be sensitive to its various manifestations, maintain and share it. Shaping aesthetic sensitivity they open the whole profundity of contents that they show explicitly or cover implicitly. They arouse respect for reality which excels even the most genius depictions. They also unveil the mysteries of what is visible and

made visible and yet is “as if beyond the veil” demanding to be discovered, known, accepted, and experienced.

In newer textbooks for the Catholic religion published after 2010 one can notice a positive trend to more frequent references to various works of art, including painting depictions. The use of the richness brought about by the whole heritage of art is connected to the opportunity to correlate the impacts of teachers of religion and art education. Mutual learning, referring, and deepening of those contents which are programmed for the two subjects can benefit in the form of greater knowledge, developed skills, and mature attitudes of students themselves.

The book is mostly addressed to religion and art education teachers i.e. tutors who are willing to search for and fruitfully use the correlation between those two subjects. The addressees can also be people interested in teaching and upbringing issues and all for whom religious painting and the possibilities hidden in it are of great significance.

Tł. Aleksandra Smolnik

Bibliografia

1. Dokumenty Kościoła

- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Watykan 1979.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Centesimus annus*, Watykan 1991.
- KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Watykan 1997.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.
- KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.
- KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.
- SYNODE, *Der Religionsunterricht in der Schule. Ein Beschluß*, w: SYNODE, *Offiziele Gesamtausgabe*, t. I, Freiburg – Basel – Wien 1976, s. 123-152.

2. Dokumenty oświatowe

- Ustawa z 8.01.1999 r.*, Dz.U. 1999., nr 12, poz. 96.
- MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego*, Dz.U. 1999 nr 14, poz. 129.
- MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU, *Rozporządzenie z 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2002 nr 51, poz. 458.
- MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17.
- MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2012, poz. 977.

MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ, *Rozporządzenie z 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2014, poz. 803.

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ, *Podstawa programowa z komentarzami, t. 7. Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, www.men.gov.pl/images/stories/pdf/Reforma/men_tomom_7.pdf (5.05.2013).

3. Podręczniki szkolne

3.1. Podręczniki wychowania plastycznego wg podstawy programowej z 2002 r.

– szkoła podstawowa – klasa IV-VI

ADAMSKA-UBAKA A., SZLASKA K., *Wędrowki plastyczne. Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej, cz. I*, NOWA ERA, Warszawa 2007².

GACEK A., *Pomaluj swój świat. Podręcznik do plastyki dla klas IV-VI, cz. I (podręcznik)*, MAC EDUKACJA, Kielce 2007.

MISIOR-WAŚ A., SYGUT W., *Lubię tworzyć. Podręcznik do nauczania plastyki w klasach 4-6 szkoły podstawowej*, MAC EDUKACJA, Kielce 2004.

POLKOWSKA M., WYSZKOWSKA L., *Plastyka. Podręcznik dla szkoły podstawowej. Klasa IV-VI*, OPERON, Gdynia 2008.

SIERPIŃSKA J., SZLASKA K., *Wędrowki plastyczne. Podręcznik dla klas IV-VI szkoły podstawowej, cz. II*, NOWA ERA, Warszawa 2007.

STASIAK J., ZIELIŃSKI J.A., *Świat sztuki. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2007.

STOPCZYK S.K., NEUBART B., *Plastyka. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2005.

– gimnazjum

BILEWICZ H., ZIEMBA-MICHAŁOWSKA A., *Spotkania ze sztuką. Plastyka – powiększenia. Podręcznik dla gimnazjum na 3 lata*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001.

CIESIELSKA J., *Sztuka. Świątynie, pałace, ogrody. Podręcznik dla II klasy gimnazjum*, M. ROŻAK, Gdańsk 2001.

STOPCZYK S.K., *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 1*, WSiP, Warszawa 2007⁹.

STOPCZYK S.K., *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 2*, WSiP, Warszawa 2009¹⁰.

STOPCZYK S.K., *Plastyka. Gimnazjum. Podręcznik 3*, WSiP, Warszawa 2009⁹.

– szkoły ponadgimnazjalne

CHYMKOWSKI R., DUDZIK W., WÓJTOWSKI M., *Wiedza o kulturze. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum*, WSiP, Warszawa 2003.

- GRĘBOCKA Z., KURZ I., LITWINOWICZ-DROŹDZIEL M., RODAK P., *Człowiek w kulturze. Podręcznik do wiedzy o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2006.
- KRZEMIENŃ-OJAKA S., KISIELEWSKA A., KISIELEWSKI A., KOSTUSZUK-ROMANOWSKA M., SUSZCZYŃSKI Z., SZYDŁOWSKA N., *Kultura i przyszłość. Wiedza o kulturze. Zakres podstawowy i rozszerzony. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, OPERON, Gdynia 2006.
- MAJCHROWSKI Z., MROWCEWICZ K., SITARSKI P., SZWARCMAN D., *Człowiek – twórca kultury. Podręcznik dla liceum i technikum (kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym)*, STENTOR, Warszawa 2003.
- MORACZEWSKI K., *Od wieży Babel do drapaczy chmur. Podręcznik wiedzy o kulturze dla liceów i techników. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym*, Wyd. eMPI², Poznań 2002.

3.2. Podręczniki wychowania plastycznego wg podstawy programowej z 2008 r.

– szkoła podstawowa – klasa IV-VI

- LUKAS J., ONAK K., *Do dzieła! Podręcznik do plastyki dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, M. ROŻAK, Straszyn k. Gdańska 2009.
- MARCINKOWSKA B., FRYDZIŃSKA-ŚWIĄTCZAK L., *Ale plastyka! Podręcznik do plastyki dla szkoły podstawowej*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2012.
- PRZYBYSZEWSKA-PIETRASIAK A., *Ciekawi świata. Plastyka. Podręcznik dla klas 4-6 szkoły podstawowej*, OPERON, Gdynia 2014.
- STOPCZYK S.K., CHOŁAŚCIŃSKA J., NEUBART B., *Plastyka 4-6. Podręcznik do szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2012.

– gimnazjum

- BROL E., *W świecie plastyki. Podręcznik dla gimnazjalistów*, Oficyna Edukacyjna, Warszawa 2009.
- CZERNICKA K., *Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum*, OPERON, Gdynia 2009.
- FRYDZIŃSKA L., MARCINKOWSKA B., *Kraina sztuki. Podręcznik do plastyki dla gimnazjum*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa – Łódź 2009.
- GAZIŃSCY D. i E., *Piękno wokół nas. Podręcznik plastyki dla gimnazjum*, eMPI², Poznań 2009.
- GUMULA J., *W tym cała sztuka. Podręcznik do plastyki. Gimnazjum – klasy 1-3*, MAC Edukacja, Kielce 2009.
- JANOTA-BZOWSKA M., *Plastyka. Podręcznik dla gimnazjum*, Juka, Warszawa 2009.
- STĘPIEŃ D., SYGUT W., *Sztuka w zasięgu ręki*, MAC Edukacja, Kielce 2009.
- STOPCZYK S.K., *Bliżej sztuki. Plastyka w gimnazjum. Podręcznik dla klas I-III*, Warszawa 2010².
- ZIELIŃSKI J.A., STASIAK J., *Świat sztuki. Podręcznik dla gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2009.

– **szkoły ponadgimnazjalne**

- BOKINIEC M., FORYSIEWICZ B., MICHAŁOWSKI J., MROZKOWIAK-NASTROŻNA N., NAZARUK G., SACHA M., ŚWIĘTOCHOWSKA G., *Spotkania z kulturą. Podręcznik do wiedzy o kulturze dla liceum i technikum*, NOWA ERA, Warszawa 2012.
- MORACZEWSKI K., KANDULSKI S., *Picasso, krzyżowcy i afrykańscy czarownicy. Podręcznik wiedzy o kulturze*, Wyd. eMPI², Poznań 2012.
- PANEK W., *Wiedza o kulturze. Podręcznik z ćwiczeniami dla szkół średnich. Kształcenie w zakresie rozszerzonym*, Wyd. Polskie w Wołominie, Wołomin 2012.

3.3. Podręczniki nauczania religii wg podstawy programowej z 2001 r.

– **szkoła podstawowa – klasa IV-VI**

- LIS R. (red.), *Wierni Bogu Ojcu. Podręcznik do religii dla klasy IV szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2003.
- LIS R. (red.), *Oddani Jezusowi Chrystusowi. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2004.
- LIS R. (red.), *Uświęceni w Duchu Świętym. Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2005.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Powołani przez Boga Ojca. Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Ave, Radom 2005.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Umiłowani w Jezusie Chrystusie. Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Ave, Radom 2003.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Uświęceni w Duchu Świętym. Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Ave, Radom 2003.
- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej. Zaproszeni przez Boga*, WAM, Kraków 2002.
- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, WAM, Kraków 2003.
- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej. Przemienieni przez Boga*, WAM, Kraków 2004.
- OSEWSKA E., STALA J. (red.), *Bóg mnie woła. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy IV szkoły podstawowej*, Wyd. Biblos, Tarnów 2007.
- OSEWSKA E., STALA J. (red.), *Bóg mnie kocha. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy V szkoły podstawowej*, Wyd. Biblos, Tarnów 2008.
- OSEWSKA E., STALA J. (red.), *Bóg mnie przemienia. Podręcznik do nauki religii dla ucznia klasy VI szkoły podstawowej*, Wyd. Biblos, Tarnów 2010.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Powołani przez Boga Ojca. Podręcznik do nauki religii dla czwartej klasy szkoły podstawowej*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2003.

- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Umiłowani w Jezusie Chrystusie. Podręcznik do nauki religii dla piątej klasy szkoły podstawowej*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2003.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Uświęceni w Duchu Świętym. Podręcznik do nauki religii dla szóstej klasy szkoły podstawowej*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2004.
- ŚMIECH T., NOSEK B. (red.), *Słuchamy Boga. Podręcznik do religii dla klasy IV szkoły podstawowej*, Wyd. Jedność, Kielce 2003.
- ŚMIECH T. (red.), *Wielbimy Boga. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, Wyd. Jedność, Kielce 2003.
- ŚMIECH T., NOSEK B. (red.), *Z Jezusem idziemy do Boga. Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej*, Wyd. Jedność, Kielce 2003.

– **gimnazjum**

- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Szukam was. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, WAM, Kraków 2006.
- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Jestem z wami. Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, WAM, Kraków 2007.
- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Chodźmy razem. Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, WAM, Kraków 2008.
- LIS R. (red.), *Jezus Chrystus objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2004.
- LIS R. (red.), *Jezus Chrystus zbawia. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2005.
- LIS R. (red.), *Jezus Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła. Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2006.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Jezus Chrystus objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum*, Wyd. Ave, Radom 2006.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Jezus Chrystus zbawia. Podręcznik do nauki religii dla II klasy gimnazjum*, Wyd. Ave, Radom 2006.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła. Podręcznik do nauki religii dla III klasy gimnazjum*, Wyd. Ave, Radom 2006.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus uczy i zbawia. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2005.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus działa i zbawia. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2008.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus prowadzi i zbawia. Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2009.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Słowo Boga jest blisko Ciebie. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Wolni przez miłość. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001.

- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Żyjąc z innymi, dla innych. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2001.
- TOMASIK P., *Słowo blisko Ciebie. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum*, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 1999.
- TOMASIK P., *Dom na skale. Podręcznik do nauki religii dla II klasy gimnazjum*, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 2000.
- TOMASIK P., *Tak niech świeci wasze światło. Podręcznik do nauki religii dla III klasy gimnazjum*, Wyd. Warszawsko-Praskie, Warszawa 2001.
- ŚMIECH T. (red.), *W moim Kościele. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, Wyd. Jedność, Kielce 2007.
- ŚMIECH T. (red.), *W miłości Ojca. Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, Wyd. Jedność, Kielce 2007.
- ŚMIECH T. (red.), *W życiu i w prawdzie. Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, Wyd. Jedność, Kielce 2007.
- HERRÁN P. DE LA, PRÓCHNIEWICZ J., *Religia dla klasy I gimnazjum*, Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001².
- HERRÁN P. DE LA, PRÓCHNIEWICZ J., *Religia dla klasy II gimnazjum*, Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001².
- HERRÁN P. DE LA, PRÓCHNIEWICZ J., *Religia dla klasy III gimnazjum*, Wyd. Apostolicum i Wyd. Piotra i Pawła, Warszawa – Poznań 2001².

– szkoły ponadgimnazjalne

- LIS R. (red.), *Na drogach poznawania Chrystusa. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2002.
- LIS R. (red.), *W świetle Chrystusa-Prawdy. Podręcznik do religii dla II klasy liceum i technikum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2003.
- LIS R. (red.), *Z Chrystusem na drogach życia. Podręcznik do religii dla III klasy liceum i technikum*, Wyd. Gaudium, Lublin 2004.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Świadectwo wiary. Podręcznik do nauczania religii dla I klasy liceum ogólnokształcącego i profilowanego oraz technikum*, Wyd. Ave, Radom 2004.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Świadectwo nadziei. Podręcznik do nauczania religii dla II klasy liceum ogólnokształcącego i profilowanego oraz II i III technikum*, Wyd. Ave, Radom 2004.
- ŁABENDOWICZ S. (red.), *Świadectwo miłości. Podręcznik do nauczania religii dla III klasy liceum ogólnokształcącego i profilowanego oraz IV technikum*, Wyd. Ave, Radom 2005.
- MAREK Z. (red.), *Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum*, WAM, Kraków 2002.
- MAREK Z. (red.), *Jestem świadkiem Chrystusa w świecie. Podręcznik do religii dla II klasy liceum oraz II i III klasy technikum*, WAM, Kraków 2003.
- MAREK Z. (red.), *Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum i IV klasy technikum*, WAM, Kraków 2004.

- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Świadek Chrystusa w Kościele. Podręcznik do nauki religii dla klasy I liceum i technikum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2003.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Świadek Chrystusa w świecie. Podręcznik do nauki religii dla klasy II liceum i technikum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2004.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Świadek Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do nauki religii dla klasy III liceum i technikum*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2004.
- ŚMIECH T., KONDRAK E. (red.), *Na drodze do dojrzałej wiary. Podręcznik do religii dla klasy I liceum i technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2008.
- CZERKAWSKI J., KONDRAK E., NOSEK B. (red.), *Z wiarą w życie i świat. Podręcznik do religii dla klasy II liceum oraz II i III technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2005.
- KONDRAK E., CZERKAWSKI J., NOSEK B. (red.), *Z wiarą na progu miłości. Podręcznik do religii dla klasy III liceum i IV technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2006.
- LIS R. (red.), *Zaufajmy Chrystusowi. Podręcznik do religii dla I klasy szkoły zawodowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2002.
- LIS R. (red.), *Świadczy o Chrystusie. Podręcznik do religii dla II klasy szkoły zawodowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2003.
- MAREK Z. (red.), *Ze Zmartwychwstałym w społeczeństwie. Podręcznik do religii dla I klasy szkoły zawodowej*, WAM, Kraków 2002.
- MAREK Z. (red.), *Ze Zmartwychwstałym w rodzinie. Podręcznik do religii dla II klasy szkoły zawodowej*, WAM, Kraków 2003.

3.4. Podręczniki nauczania religii wg podstawy programowej z 2010 r.

– szkoła podstawowa – klasa IV-VI

- CZYŻEWSKI M. (red.), *Podręcznik do nauki religii dla klasy IV. Jestem chrześcijaninem*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013.
- CZYŻEWSKI M. (red.), *Podręcznik do nauki religii dla klasy V. Wierzę w Jednego Boga*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014.
- CZYŻEWSKI M. (red.), *Podręcznik do nauki religii dla klasy VI. Wierzę w święty Kościół powszechny*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014.
- JANIGA W. (red.), *Jestem chrześcijaninem. Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2012.
- JANIGA W. (red.), *Wierzę w Boga. Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2013.
- JANIGA W. (red.), *Wierzę w Kościół. Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej*, Wyd. Gaudium, Lublin 2014.
- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla IV klasy szkoły podstawowej. Zaproszeni przez Boga*, WAM, Kraków 2012.
- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, WAM, Kraków 2013.

- MAREK Z. (red.), *Podręcznik do religii dla VI klasy szkoły podstawowej. Przemienieni przez Boga*, WAM, Kraków 2014.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Jestem chrześcijaninem. Podręcznik do nauki religii dla czwartej klasy szkoły podstawowej*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2013.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Podręcznik do nauki religii dla piątej klasy szkoły podstawowej Wierzę w Boga*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Wierzę w Kościół. Podręcznik do nauki religii dla szóstej klasy szkoły podstawowej*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014.

– gimnazjum

- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Szukam was. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, WAM, Kraków 2013.
- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Jestem z wami. Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, WAM, Kraków 2012.
- KUBIK W. (red.), *Odstąpić twarz Chrystusa. Chodźmy razem. Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, WAM, Kraków 2013.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus uczy i zbawia. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2012.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus działa i zbawia. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2013.
- MAREK Z. (red.), *W drodze do Emaus. Jezus prowadzi i zbawia. Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, WAM, Kraków 2014.
- MAKOSA P. (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2013.
- MAKOSA P. (red.), *Z Tobą idę przez życie. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2013.
- MAKOSA P. (red.), *Żyję Twoją miłością. Podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemyśl – Zamość 2014.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Spotkanie ze Słowem. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum*, Wyd. Św. Wojciecha, Poznań 2011.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Aby nie ustać w drodze. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum*, Wyd. Św. Wojciecha, Poznań 2012.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Żyć w miłości Boga. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, Wyd. Św. Wojciecha, Poznań 2013.
- TOMASIK P., *Twoje Słowo światłem na mojej drodze. Podręcznik do nauczania religii w I klasie gimnazjum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2012.
- TOMASIK P., *Ty ścieżkę życia mi ukazesz. Podręcznik do nauki religii w II klasie gimnazjum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013.
- TOMASIK P., *Wy jesteście światłem świata. Podręcznik do nauczania religii w III klasie gimnazjum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014.

– szkoły ponadgimnazjalne

- MAREK Z., HAJDUK A., MÓŁKA J., WALULIK A. (red.), *Drogi świadków Chrystusa. W Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum*, WAM, Kraków 2012.
- MAREK Z., HAJDUK A., MÓŁKA J., WALULIK A. (red.), *Drogi świadków Chrystusa. W świecie. Podręcznik do religii dla II klasy liceum oraz II i III technikum*, WAM, Kraków 2013.
- MAREK Z., HAJDUK A., MÓŁKA J., WALULIK A. (red.), *Drogi świadków Chrystusa. W rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum oraz IV technikum*, WAM, Kraków 2014.
- PIERZCHAŁA P. (red.), *Być świadkiem Zmartwychwstałego w Kościele. Podręcznik do nauczania religii w klasach I liceum i technikum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2012.
- PIERZCHAŁA P. (red.), *Być świadkiem Zmartwychwstałego w świecie. Podręcznik do nauczania religii dla klasy II liceum i technikum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2013.
- PIERZCHAŁA P. (red.), *Być świadkiem Zmartwychwstałego w rodzinie. Podręcznik do nauczania religii dla klasy III liceum oraz III i IV technikum*, Wyd. Katechetyczne, Warszawa 2014.
- STRUS R., GALANT W. (red.), *Świadczyć o Jezusie w Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemysł – Zamość 2012.
- STRUS R., GALANT W. (red.), *Świadczyć o Jezusie w świecie. Podręcznik do religii dla II klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemysł – Zamość 2013.
- STRUS R., GALANT W. (red.), *Świadczyć o Jezusie w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. Gaudium, Lublin – Przemysł – Zamość 2014.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Moje miejsce w Kościele. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2012.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Moje miejsce w świecie. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2013.
- SZPET J., JACKOWIAK D. (red.), *Moje miejsce w rodzinie. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy szkół ponadgimnazjalnych*, Wyd. św. Wojciecha, Poznań 2014.
- ŚMIECH T., KONDRAK E., NOSEK B. (red.), *W blasku Bożej prawdy. Podręcznik do religii dla klasy I liceum i technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2014.
- CZERKAWSKI J., KONDRAK E., NOSEK B. (red.), *Na drogach wiary. Podręcznik do religii dla klasy II liceum i technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2014.
- MAZUR S., NOSEK B., ROKOSZ K. (red.), *Za progiem nadziei. Podręcznik do religii dla klasy III technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2014.

KONDRAK E., CZERKAWSKI J., NOSEK B. (red.), *W bogactwie miłości. Podręcznik do religii dla klasy III liceum i IV technikum*, Wyd. Jedność, Kielce 2014.

4. Literatura podstawowa

- BÄHR D., *Zwischenräume: ästhetische Praxis in der Religionspädagogik*, Münster – Hamburg – London 2001.
- BITTER G., *Ästhetische Bildung*, w: TENŽE, R. ENGLERT, G. MILLER, K.E. NIPKOW, *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, s. 233-238.
- CHAŁUPNIAK R., *Arcydzieła malarstwa w katechezie* (Opolska Biblioteka Teologiczna 131), Opole 2013.
- CHAŁUPNIAK R., *Doświadczenie estetyczne w wychowaniu religijnym*, w: K. KANTOWSKI, W. LECHÓW (red.), *Ku doświadczeniu wiary. Księga dedykowana Księdzu Profesorowi Andrzejowi Offmańskiemu w 70. rocznicę urodzin i 40. rocznicę pracy naukowo-dydaktycznej*, Szczecin 2012, s. 145-160.
- CHAŁUPNIAK R., *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000* (Opolska Biblioteka Teologiczna 79), Opole 2005.
- CHAŁUPNIAK R., *Sztuka na katechezie. Korelacja lekcji religii z wychowaniem plastycznym*, Kat 47 (2003) nr 7-8, s. 127-133.
- CHAŁUPNIAK R., *Wychowanie estetyczne w polskiej szkole*, w: TENŽE, T. MICHALEWSKI, E. SMAK (red.), *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom* (Opolska Biblioteka Teologiczna 141), Opole 2014, s. 371-381.
- DOUGLAS-SCOTT M., *Malarstwo religijne*, w: A. STURGIS (red.), *Zrozumieć malarstwo. Najważniejsze tematy w sztuce*, tł. E. Hornowska, Poznań 2006, s. 18-69.
- GÄRTNER C., *Ästhetisches Lernen. Eine Religionsdidaktik zur Christologie in der gymnasialen Oberstufe*, Freiburg 2011.
- GOECKE-SEICHAB M.L., HARZ F., *Christliche Bilder verstehen. Themen, Symbole, Traditionen. Eine Einführung*, München 2004.
- HEUSER A., *Glaube lebt von Bildern*, w: A. BIESINGER, W. TZSCHEETZSCH (red.), *Das Geheimnis erspüren – zum Glauben anstiften*, Freiburg 1989, s. 104-115.
- HILGER G., *Ästhetisches Lernen*, w: TENŽE, S. LEIMGRUBER, H.-G. ZIEBERTZ (red.), *Religionsdidaktik*, München 2010, s. 334-343.
- HOEPS R. (red.), *Religion aus Malerei? Kunst der Gegenwart als theologische Aufgabe*, Paderborn 2005.
- HOEPS R., *Anschauung. Notizen zu einer katechetischen und religionspädagogischen Kategorie*, w: F.-P. TEBARTZ-VAN-ELST (red.), *Katechese im Umbruch. Positionen und Perspektiven*, Freiburg 1998, s. 231-240.
- HOEPS R., *Wie man dem toten Hasen die Bilder erklärt. Kunst in der Fachdidaktik am Beispiel des Faches Katholische Religionslehre*, w: U. FRANKE (red.), *Das Haus des Lernens als Ort von Kunst und Kultur. Kunst zwischen Schule und Universität*, Münster 1998, s. 77-88.

- HOHENSEE-CISZEWSKA H., *Podstawy wiedzy o sztukach plastycznych*, Warszawa 1976.
- HOHENSEE-CISZEWSKA H., *Powszechna edukacja plastyczna*, Warszawa 1982.
- KAWECKI W., *Teologia piękna. Poszukiwanie locus theologicus w kulturze współczesnej*, Poznań 2013.
- KAWECKI W., *Zobaczyć wiarę. Studium obrazu postrzeganego jako komunikacja wiary z perspektywy teologii i kultury mediów*, Kraków 2013.
- KLAUZA K., *Teokalia. Piękno Boga. Prolegomena do estetyki dogmatycznej*, Lublin 2008.
- KOLLENBERG M., *Ästhetisches Lernen im Religionsunterricht: Ästhetische Bildung und Pädagogik*, München 2010.
- LANGE G., *Bilder zum Glauben*, München 2002.
- MAZZARELLO M.L., TRICARICO M.F. (red.), *Insegnare la religione con l'arte*, Torino 2002-2005.
- MAZZARELLO M.L., NEGHESTI M., *Teaching Religion Through Art in Religious Education in Italian Schools*, w: P. SCHREINER, F. KRAFT, A. WRIGHT (red.), *Good Practice in Religious Education in Europe, Examples and Perspectives of Primary Schools*, Berlin 2007, s. 101-114.
- MAZZARELLO M.L., TRICARICO M.F., *Arte e catechesi. Note per avviare la riflessione*, w: ASSOCIAZIONE ITALIANA CATECHETI, D. MARIN (red.), *Vie del bello in catechesi. Estetica ed educazione alla fede*, Torino 2013, s. 173-191.
- MEYER G., *Bilder, Bildung und Christlicher Glaube. Eine Auseinandersetzung mit den Grundlagen einer religionspädagogisch verantworteten Bildtheorie*, Münster – Hamburg – London 2002.
- SCHÄDLE G., *Bilder aus der Kunst im Religionsunterricht. Nachforschungen in Theologie, Kunstgeschichte und Religionspädagogik*, Berlin – Münster – Wien – Zürich – London 2008.
- SZARADOWSKA-ZAMIRSKA E., *Wiedza o kulturze a edukacja plastyczna w szkole ponadgimnazjalnej – wybrane zagadnienia*, w: J. STALA (red.), *Wychowanie młodzieży na poziomie szkół ponadgimnazjalnych*, cz. 1. *Wychowanie ogólne*, Tarnów 2007, s. 111–131.
- VANHOOISSSEN G., *Kunst und Katechese*. Wykład wygłoszony 16 maja 2002 na Kongresie Europejskiej Ekipy Katechetycznej w Veronie (mps, archiwum Europejskiej Ekipy Katechetycznej).
- VERDON T., *Storia dell'arte e catechesi*, Bologna 2005.

5. Literatura pomocnicza

- BADER G., *Ästhetik als symbolische Theologie. Zur Ästhetik vor der Ästhetik*, w: K. STOCK, M. ROTH (red.), *Glaube und Schönheit. Beiträge zur theologischen Ästhetik*, Aachen 2000, s. 69-109.

- BAUDLER G., *Einführung in eine biblische Sciene-Fiction-Welt? Zur gegenwärtigen Infragestellung des erfahrungsorientierten Religionsunterrichts*, KB 125 (2000), s. 426-431.
- BAUDLER G., *Korrelation von Lebens- und Glaubenssymbolen. Zwei Grundregeln einer Korrelations-Didaktik*, KB 105 (1980), s. 763-771.
- BAUDLER G., *Korrelationsdidaktik: Leben durch Glauben erschließen. Theorie und Praxis der Korrelation von Glaubensüberlieferung und Lebenserfahrung auf der Grundlage von Symbolen und Sakramenten*, Paderborn 1984.
- BITTER G., *Plädoyer für eine zeitgemäße Korrelationsdidaktik. Sieben friedfertige Thesen*, „Lebendige Katechese” 18 (1996), s. 1-8.
- BITTER G., *Was ist Korrelation? Versuch einer Bestimmung*, KB 106 (1981), s. 344.
- BOSCHKI R., *Dialogisch-kreative Religionsdidaktik. Eine Weiterentwicklung der korrelativen Hermeneutik und Praxis*, KB 123 (1998), s. 13-23.
- CHROST S., *Modele katechezy szkolnej*, w: M. MAJEWSKI, *Aktualne wyzwania katechetyczne*, Kraków 1997, s. 77-86.
- ENGLERT R., *Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche. Plädoyer für einen ehrenhaften Abgang*, w: G. HILGER, G. REILLY (red.), *Religionsunterricht im Abseits?*, München 1993, s. 97-110.
- FRIEDRICH C.D., *Ästhetik und Religion*, München 2003.
- FUCHS G., *Korrelation. Einweisung ins Unglaubliche und Selbstverständliche. Zur theologischen Kunst des Korrelierens*, „Religionsunterricht an höheren Schulen” 28 (1985), s. 84-91.
- GOLISZEK P., *Znaczenie korelacji międzyprzedmiotowej w nauczaniu religii katolickiej. Próba interpretacji personalistycznej*, w: A. KICIŃSKI (red.), *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2012, s. 15-25.
- HILGER G., *Korrelation als theologisch-hermeneutisches Prinzip*, KB 118 (1993), s. 828-832.
- HOFMEIER J., *Fachdidaktik. Katholische Religion*, München 1994.
- KICIŃSKI A., *Wstęp*, w: TENŻE (red.), *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2012, s. 7-14.
- KRÓLIKOWSKI J., *Sztuka chrześcijańska a wychowanie religijne*, C. ROGOWSKI (red.), *Leksykon pedagogiki religii*, Warszawa 2007, s. 759-763.
- KUSZ G., *Korelacja w katechetyce*, EK IX, k. 849.
- NIPKOW K.E., *Christlicher Glaubensunterricht in der Säkularität. Die zwei didaktischen Grundtypen des evangelischen Religionsunterrichts*, w: K. WEGENAST (red.), *Religionsunterricht – wohin? Neue Stimmen zum Religionsunterricht an öffentlichen Schulen*, Gütersloh 1971, s. 109-134.
- NIPKOW K.E., *Religionspädagogik und Religionsunterricht in der Gegenwart*, KB 94 (1969), s. 23-43.
- OKOŃ W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
- PANUŚ T., *Główne kierunki katechetyczne*, Kraków 2001.
- Reforma oświatowa. Słownik terminów stosowanych w szkolnictwie*, Biała Podlaska 1997.

- ROGALSKI A., *Korelacja w teologii systematycznej*, EK IX, k. 848.
- SCHILLEBEECKX E., *Offenbarung, Glaube und Erfahrung*, KB 105 (1980), s. 84-95.
- TOMASIK P. (opr.), *Programy i podręczniki do nauczania religii w roku szkolnym 2010/2011*, Kat 54 (2010), nr 9, s. 79-84.
- TOMASIK P. (opr.), *Programy i podręczniki do nauczania religii w roku szkolnym 2014/2015*, Kat 58 (2014), nr 9, s. 84-95.
- TOMASIK P. (red.), *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, Warszawa 2003.
- TOMASIK P., *Religia w dialogu z edukacją*, Warszawa 2004.
- WERBICK J., *Glaubenlernen aus Erfahrung*, München 1989.
- WERBICK J., *Heutige Herausforderungen an ein Konzept des Religionsunterrichtes*, KB 118 (1993), s. 451-457.
- WERBICK J., *Wahrheit die dem Menschen gut tut. Zur Diskussion um die Korrelationsdidaktik*, KB 110 (1985), s. 326-336.
- WICHELHAUS M., STOCK A., *Bildtheologie und Bilddidaktik*, Düsseldorf 1981.
- ZELMA A., *Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej i jej realizacja w nauczaniu religii*, Kat 55 (2011), nr 5, s. 5-16.

Table of contents

Abbreviations	5
Introduction	7
Chapter I	
The correlation between teaching of the Catholic religion and art education in curriculum tenets	11
1. The meaning of correlation in catechetics and school education ...	12
2. The correlation of the Catholic religion lesson and art education lesson in The Core Curriculum of the Catechesis of the Catholic Church in Poland and in The Religion Curriculum from 2001	19
3. The correlation of the Catholic religion lesson and art education lesson in the new Core Curriculum of Catechesis and The Curriculum of the Roman Catholic Religion from 2010	28
Chapter II	
Religious paintings in textbooks for art education in 2001-2008	37
1. Primary school	38
2. General lower secondary school – gymnasium	44
3. Upper secondary schools	48
Chapter III	
Religious paintings in textbooks for art education after 2008	57
1. Primary school	57
2. General lower secondary school – gymnasium	61
3. Upper secondary schools	70
Chapter IV	
Religious paintings in textbooks for the Catholic religion education in 2001-2010	73
1. Primary school	74
2. General lower secondary school – gymnasium	81
3. Upper secondary schools	103

Chapter V

Religious paintings in textbooks for the Catholic religion education

after 2010	113
1. Primary school	113
2. General lower secondary school – gymnasium	126
3. Upper secondary schools	150
 Conclusion	 165
Summary	169
Bibliography	175

Spis treści

Wykaz skrótów	5
Wstęp	7
Rozdział I	
Korelacja nauczania religii katolickiej z edukacją plastyczną w założeniach programowych	11
1. Znaczenie korelacji w katechetyce i edukacji szkolnej	12
2. Korelacja lekcji religii katolickiej i wychowania plastycznego w <i>Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce</i> i <i>Programie nauczania religii</i> z 2001 r.	19
3. Korelacja lekcji religii katolickiej i wychowania plastycznego w nowej <i>Podstawie programowej katechezy</i> i <i>Programie nauczania</i> <i>religii rzymskokatolickiej</i> z 2010 r.	28
Rozdział II	
Obrazy religijne w podręcznikach edukacji plastycznej latach 2001-2008	37
1. Szkoła podstawowa	38
2. Gimnazjum	44
3. Szkoły ponadgimnazjalne	48
Rozdział III	
Obrazy religijne w podręcznikach edukacji plastycznej po roku 2008	57
1. Szkoła podstawowa	57
2. Gimnazjum	61
3. Szkoły ponadgimnazjalne	70
Rozdział IV	
Obrazy religijne w podręcznikach nauczania religii katolickiej w latach 2001-2010	73
1. Szkoła podstawowa	74
2. Gimnazjum	81
3. Szkoły ponadgimnazjalne	103

Rozdział V

Obrazy religijne w podręcznikach nauczania religii katolickiej

po roku 2010	113
1. Szkoła podstawowa	113
2. Gimnazjum	126
3. Szkoły ponadgimnazjalne	150
 Zakończenie	 165
 Summary	 169
 Bibliografia	 175
 Table of contents	 189

Uniwersytet Opolski * Wydział Teologiczny
Seria: Polska Biblioteka Teologiczna

W serii dotychczas ukazały się:

1. TADEUSZ DOLA, *Problem komplementarności współczesnych modeli soteriologicznych*, Opole 1994.
2. ALBERT GLAESER, *W służbie człowiekowi. Teologiczno-pastoralny wymiar modlitewnika „Droga do nieba”*, Opole 1994.
3. ALOJZY MARCOL, *Etyka życia seksualnego*, Opole 1995.
4. HENRYK WOLLNY, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela. Posoborowa ewolucja teologii kultu maryjnego w Polsce*, Opole 1995.
5. HERBERT SIMON, *Kazanie biblijne. Teoria przepowiedania Bruno Drehera (1911-1971)*, Opole 1995.
6. NORBERT WIDOK (red.), *Veritatem desiderat anima. Studia patrystyczne z okazji 110. rocznicy urodzin Bertholda Altanera (1885-1964)*, Opole 1995.
7. STANISŁAW ARASZCZUK, *Kult św. Jadwigi na Śląsku w świetle przedtrydenckich wrocławskich ksiąg liturgicznych*, Opole 1995.
8. RUDOLF PIERSKAŁA, *Słowo Boże dla dzieci. Adaptacja lekcjonarza do Mszy św. z udziałem dzieci*, Opole 1996.
9. ZYGFRYD GLAESER, *W jednym Duchu jeden Kościół. Pneumatologiczna eklezjologia Nikosa A. Nissiotisa*, Opole 1996.
10. PIOTR MORCINIEC (red.), *Ad libertatem in veritate. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Alojzemu Marcolowi w 65-tą rocznicę urodzin i 35-lecie pracy naukowej*, Opole 1996.
11. KRZYSZTOF STANIECKI, *Posługiwanie ludu Bożego. Studium z zakresu nowszej rosyjskiej teologii prawosławnej*, Opole 1996.
12. JANUSZ CZERSKI, *Ewangelie synoptyczne w aspekcie literackim, historycznym i teologicznym*, Opole 1996.
13. ANNA NYCZ, *Sąd eschatologiczny – rzeczywistość nieznaną. Obecność tekstów biblijnych i ich interpretacja w polskiej literaturze kerygmatycznej XX wieku*, Opole 1996.
14. ALOJZY MARCOL, *Josepha Wittiga teologia narratywna. Studium historyczno-krytyczne*, Opole 1997.
15. ERWIN MATEJA, *Fons et culmen. Liturgiczna działalność ks. Wacława Schenka (1913-1982)*, Opole 1997.
16. ANDRZEJ CZAJA, *Jedna Osoba w wielu osobach. Pneumatologiczna eklezjologia Herberta Mühlena*, Opole 1997.
17. ANDRZEJ ANDERWALD, *Nauki przyrodnicze w procesie rozpoznania cudu*, Opole 1997.
18. JOACHIM WALOSZEK, *Teologia muzyki. Współczesna myśl teologiczna o muzyce*, Opole 1997.
19. TADEUSZ DOLA (red.), *Ineffabile Eucharistiae donum. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Alfonsowi Nossolowi Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 65. rocznicy urodzin oraz 20-lecia święceń biskupich*, Opole 1997.
20. KAZIMIERZ WOLSZA (red.), *Czas. Ewolucja. Duch. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Tadeuszowi Wojciechowskiemu z okazji 80. rocznicy urodzin*, Opole 1997.
21. JANUSZ CZERSKI, *Metody interpretacji Nowego Testamentu*, Opole 1997.
22. JAN KOPIEC, *Między Altransztadem a Połtawą. Stolica Apostolska wobec obsady tronu polskiego w latach 1706-1709*, Opole 1997.
23. STANISŁAW RABIEJ, *Bóg w Chrystusie. Historiozbawcze znaczenie Bożego Imienia „Ja Jestem”*, Opole 1997.
24. KRYSZTOF WOJACZEK, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w Diecezjalnym Studium Rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997.
25. STANISŁAW RABIEJ, *In Spiritu et veritate. Chrystologiczna zasada kultu ofiarniczego*, Opole 1998.
26. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM, *Służcie Jahwe z weselem. Kyriologia starotestamentalna na tle środowiska biblijnego*, Opole 1998.
27. HUGOLIN LANGKAMMER OFM, *Pneumatologia biblijna (ruach – pneuma)*, Opole 1998.
28. JANUSZ CZERSKI, *Boska liturgia św. Jana Chryzostoma. Wprowadzenie liturgiczno-biblijne do liturgii eucharystycznej Kościoła Wschodniego*, Opole 1998.
29. JÓZEF URBAN, *Dialog międzyreligijny w posoborowych dokumentach Kościoła*, Opole 1999.

30. JAN CICHON (red.), *Ratio et revelatio. Z refleksji filozoficzno-teologicznych. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Herbutowi z okazji 65. rocznicy urodzin*, Opole 1998.
31. JAN KOCHEL, *Katecheza ewangelizacyjna w nauczaniu pastoralnym Carlo Maria kard. Martiniego*, Opole 1999.
32. HELMUT EKERT, *Ks. Stanisław Stephan (1867-1926) jako pionier ruchu liturgicznego na Śląsku*, Opole 1999.
33. HELMUT JAN SOBECZKO, *Zgromadzeni w imię Pana. Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego*, Opole 1999.
34. JAN KOPIEC, NORBERT WIDOK (red.), *Człowiek i Kościół w dziejach. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Kazimierzowi Doli z okazji 65. rocznicy urodzin*, Opole 1999.
35. PIOTR MORCINIEC, *Etyczne aspekty transplantacyjnej terapii chorób neurozwyrodnieniowych. Studium teologicznomoralne*, Opole 2000.
36. JERZY DZIERŻANOWSKI, *Konflikty małżeńskie jako problem duszpasterski w świetle dokumentacji Sądu Duchownego w Opolu (1980-1989)*, Opole 2000.
37. JÓZEF MIKOŁAJEC, *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce. Studium pastoralne*, Opole 2000.
38. TADEUSZ DOLA, RUDOLF PIERSKAŁA (red.), *Ut mysterium paschale vivendo exprimat. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Helmutowi Janowi Sobeczce, Dziekanowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, z okazji 60. rocznicy urodzin*, Opole 2000.
39. STANISŁAW KLEIN, *Etos zachodnioafrykańskiego Ludu Ewé w świetle zasad moralności chrześcijańskiej*, Opole 2000.
40. BERNARD POŁOK, KRYSZTIAN ZIAJA (red.), *Sanctificetur Nomen Tuum (Mt 6,9). Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Januszowi Czernskiemu z okazji 65. rocznicy urodzin i 38 lat pracy naukowo-dydaktycznej*, Opole 2000.
41. PIOTR TARLINSKI, *Von biblischen Texten inspirierte Orgel-Solo-Kompositionen seit 1960. Musikwissenschaftlich-theologisches Studium*, Opole 2000.
42. JANUSZ CZERSKI, *Jezus Chrystus w świetle ewangelii synoptycznych*, Opole 2000.
43. REMIGIUSZ POŚPIECH, *Bożonarodzeniowa muzyka na Jasnej Górze w XVIII i XIX wieku*, Opole 2000.
44. RADOŚLAW CHAŁUPNIAK, JERZY KOSTORZ (red.), *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Opole 2001.
45. ERWIN MATEJA, RUDOLF PIERSKAŁA (red.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, Opole 2001.
46. HUGOLIN LANGKAMMER, *Apostoł Paweł i jego dzieło*, Opole 2001.
47. PIOTR MORCINIEC (red.), *Eutanazja w dyskusji. Euthanasie in der Diskussion*, Opole 2001.
48. NORBERT WIDOK, „Physis” w pismach Grzegorza z Nazjanzu. *Studium z teologii patrystycznej*, Opole 2001.
49. RADOŚLAW CHAŁUPNIAK, JERZY KOSTORZ, WALDEMAR SPYRA (red.), *Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie?*, Opole 2002.
50. TADEUSZ DOLA, *Teologia misteriów życia Jezusa*, Opole 2002.
51. JOACHIM NOWAK, *W śmierci też nadzieja. Problem śmierci jako ostatecznej decyzji personalnej we współczesnej niemieckiej literaturze teologicznej*, Opole 2002.
52. FRANCISZEK WOLNIK, *Liturgia śląskich cystersów w średniowieczu*, Opole 2002.
53. BERNARD JURCZYK, *Ekologia – człowiek – Kościół. Antropologiczny wymiar kryzysu ekologicznego w ocenie Kościoła*, Opole 2002.
54. JOACHIM KOBIEŃCIA, *Muttersprachliche Elemente im Rituale. Eine Studie zu den Breslauer Diözesanritualien von 1319 bis 1931*, Opole 2002.
55. PIOTR JASKÓŁA, RAJMUND PORADA (red.), *Ad plenam unitatem. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 25-lecia święceń biskupich oraz 70. rocznicy urodzin*, Opole 2002.
56. BONAWENTURA SMOLKA, *Narodziny i rozwój personalizmu*, Opole 2002.
57. MAREK LIS, *Audiowizualny przekład Biblii. Od translatio do transmediatio*, Opole 2002.
58. JAN KOPIEC, *Biskup Henryk Grzondziel (1897-1968). W służbie Kościoła na Śląsku*, Opole 2002.
59. JANUSZ CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu. Wprowadzenie historyczno-literackie i teologiczne*, Opole 2003.

60. HUBERT KOWOL, *Eucharystia odpowiedzią na naturalne potrzeby duchowe człowieka. Argumentacja teologiczna w świetle analizy egzystencjalnej Viktora Emila Frankla*, Opole 2003.
61. KAZIMIERZ J. DROZD, *Śmierć i pogrzeb Chrystusa w Ewangeliach apokryficznych*, Opole 2003.
62. FRANCISZEK KOENIG, *Odnova praktyki „lectio divina”*, Opole 2003.
63. MAREK LIS, ZBIGNIEW W. SOLSKI (red.), *Ikony Niewidzialnego*, Opole 2003.
64. LEONARD MAKIOLA, *Rozwój nauki na temat ofiarniczego charakteru Eucharystii. Studium dogmatyczno-teologiczne w oparciu o wybrane podręczniki z teologii dogmatycznej (1930-2000)*, Opole 2003.
65. SŁAWOMIR PAWIŃSKI, *Święci jako „znaki czasu” dla Kościoła w Polsce. Nauczanie Jana Pawła II w czasie jego pielgrzymek do ojczyzny*, Opole 2003.
66. PIOTR MORCINIEC (red.), *Ocalić obraz człowieka. Antropologiczne podstawy moralności*, Opole 2003.
67. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, JERZY KOSTORZ, JAN KOCHEL (red.), *Dyscyplina w szkole i na katechezie*, Opole 2003.
68. IRENEUSZ CELARY, *Rezurekcyjny wymiar nowej ewangelizacji i główne „miejsca” jej urzeczywistniania*, Opole 2004.
69. RÓŻA WILCZEK, *Idea nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, Opole 2004.
70. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, JERZY KOSTORZ, JAN KOCHEL, WALDEMAR SPYRA (red.), *Wokół katechezy posoborowej. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Gerardowi Kuszowi, wykładowcy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, z okazji 65. rocznicy urodzin*, Opole 2004.
71. HELMUT JAN SOBECZKO, *Servitium liturgiae. Wybór artykułów. Księga wydana z okazji 65. rocznicy urodzin i 40-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Księdza Profesora Helmuta Jana Sobeczki*, E. MATEJA, R. PIERSKAŁA, M. WORBS (red.), Opole 2004.
72. HENRYK RZEGA, *Uniwersalny charakter wartości religijno-moralnych w twórczości Josepha von Eichendorffa*, Opole 2005.
73. STANISŁAW BOBER, *Kult św. Idziego w Polsce w świetle wezwań kościołów*, Opole 2005.
74. JAN KOCHEL, *Katecheza królestwa niebieskiego. Studium biblijno-katechetyczne Ewangelii Mateusza*, Opole 2005.
75. JÓZEF FRANIK, *Liturgia wobec wyznań współczesności*, Opole 2005.
76. TADEUSZ FITYCH, *Struktura i funkcjonowanie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego (1622-1627)*, Opole 2005.
77. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 1-10*, Opole 2005.
78. PIOTR MORCINIEC (red.), *Haurietis de fontibus. Społeczno-etyczne kwestie wczoraj i dziś*, Opole 2005.
79. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005.
80. HELMUT JAN SOBECZKO (red.), *Modlitwy eucharystyczne Mszału Rzymskiego. Dzieje – teologia – liturgia*, Opole 2005.
81. JAN KOCHEL, JERZY KOSTORZ (red.), *Biblia w katechezie*, Opole 2005.
82. HELMUT JAN SOBECZKO, ZBIGNIEW SOLSKI (red.), *Liturgia w świecie widowisk*, Opole 2005.
83. PIOTR PAWEŁ MANIURKA, *Słowo i obraz. Teologiczno-ikonograficzna analiza ilustrowanego poematu maryjnego „Driu liet von de maget” (XII w.)*, Opole 2006.
84. ALFRED SKRZYPCZYK, *Idea świętyni w pismach qumrańskich*, Opole 2006.
85. ERWIN MATEJA, *Śląski kalendarz liturgiczny świętych. Geneza i rozwój do czasu reformy papieża Piusa X*, Opole 2006.
86. EBERHARD SCHOCKENHOFF, *Jaką pewność daje nam sumienie? Orientacja etyczna*, tł. Alojzy Marcol, Opole 2006.
87. JANUSZ CZERSKI, *Pierwszy list św. Pawła do Koryntian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz, tom I, rozdz. 1-6*, Opole 2006.
88. ZYGMUNT NABZDYK, *Modlitwa błagalna jako kształt wiary chrześcijańskiej*, Opole 2006.
89. GRZEGORZ POŹNIAK, *Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej*, Opole 2006.

90. ALOJZY MORCOL, *W kręgu wartości chrześcijańskich. Wybór artykułów. Księga pamiątkowa wydana przez Wydział Teologiczny UO z okazji 75. rocznicy urodzin Autora*, Opole 2006.
91. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, JAN KOCHEL, JERZY KOSTORZ (red.), *Katecheza parafialna – reaktywacja. Duszpasterstwo katechetyczne w parafii*, Opole 2006.
92. BONAWENTURA SMOLKA OFM, *Elementy personalistycznego rozumienia tradycji*, Opole 2007.
93. ANDRZEJ PYTTLIK, *Cierpienia współczesnych Hiobów. Studium teologicznomoralne w oparciu o Księgę Hioba*, Opole 2007.
94. MAREK LIS, *Figury Chrystusa w „Dekalogu” Krzysztofa Kieślowskiego*, Opole 2007.
95. STANISŁAW ARASZCZUK, *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza w odnowionej liturgii Soboru Watykańskiego II*, Opole 2007.
96. ANDRZEJ ANDERWALD, *Teologia a nauki przyrodnicze. Rola wiedzy przyrodniczej w dociekaniach teologicznych*, Opole 2007.
97. MARCIN WORBS, *Człowiek w misterium liturgii. Antropologiczny wymiar liturgii w ujęciu Romana Guardiniego*, Opole 2007.
98. JERZY KOSTORZ, *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, Opole 2007.
99. PIOTR MORCINIEC (red.), *Miłość – płciowość – płodność. Aktualne problemy etyki seksualnej*, Opole 2007.
100. STANISŁAW RABIEJ (red.), *Ad Christianorum Unitatem Fovendam. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 30-lecia święceń biskupich 50-lecia prezbiteratu oraz 75. rocznicy urodzin*, Opole 2007.
101. KAZIMIERZ DOLA, NORBERT WIDOK (red.), *Cruz Christi – spes nostra. Księga pamiątkowa dedykowana ks. Biskupowi Janowi Kopcowi z okazji 60-lecia urodzin, 35-lecia prezbiteratu, 15-lecia sakry biskupiej i 25-lecia pracy naukowej*, Opole 2007.
102. KONRAD GŁOMBIK, *Jedność dwojga. Prekursorski charakter personalistycznego rozumienia małżeństwa w ujęciu Herberta Domsa (1890-1977)*, Opole 2007.
103. RUDOLF PIERSKAŁA, *Pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii w posoborowej reformie liturgicznej*, Opole 2008.
104. HELMUT JAN SOBECZKO (red.), *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin. Dzieje i teologia. Księga pamiątkowa wydana z okazji 10-lecia święceń biskupich Ks. Dra Stefana Cichego, biskupa legnickiego i przewodniczącego Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski*, Opole 2008.
105. NORBERT WIDOK (red.), *Czasy Jana Chryzostoma i jego pasterska pedagogia*, Opole 2008.
106. JÓZEF HERBUT, *Artykuły i szkice. Z metodologii i teorii metafizyki, filozoficznej analizy języka religii oraz etyki i metaetyki*, Opole 2008.
107. KRYSZTOF ZIAJA, *Motywy etyczne w terminologii krivov – krivoc w Ewangelii Łukasza. Studium egzegetyczno-lingwistyczne*, Opole 2008.
108. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK (red.), *Antyklerykalizm a współczesna katecheza*, Opole 2008.
109. GRZEGORZ POŹNIAK, *Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie*, Opole 2009.
110. PIOTR MORCINIEC, *Bioetyka personalistyczna wobec zwłok ludzkich*, Opole 2009.
111. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały II-20*, Opole 2009.
112. PIOTR MORCINIEC, JANUSZ PODZIELNY (red.), *Piotr Kosmol. Między prawem a moralnością. Wybór tekstów. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Doktorowi Piotrowi Kosmolowi w uznaniu za jego długoletnią pracę naukowodaktyczną*, Opole 2009.
113. HENRYK KAŁUŻA, *Wiodące znamiona duchowości bł. Alojzego Ligudy SVD (1898-1942)*, Opole 2009.
114. ERWIN MATEJA, RUDOLF PIERSKAŁA (red.), *Wezwani do nawrócenia. Z teologii pokuty i pojednania*, Opole 2009.
115. HELMUT JAN SOBECZKO, ZBIGNIEW WŁADYSŁAW SOLSKI (red.), *Słowo i gest*, Opole 2009.
116. GERARD KUSZ, *Katecheza w służbie słowa Bożego. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Gerardowi Kuszowi z okazji 70. rocznicy urodzin, 40-lecia pracy naukowej i 25-lecia sakry biskupiej*, J. KOCHEL (red.), Opole 2009.

117. JANUSZ MARIA CZERSKI, *Adveniat regnum tuum. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Januszowi Czernskiemu z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa, 75. rocznicy urodzin i 48 lat pracy naukowo-dydaktycznej*, B. POŁOK, K. ZIAJA (red.), Opole 2010.
118. JÓZEF MIKOŁAJEC, *Formacja duchowa teologów świeckich w Kościele w Polsce*, Opole 2009.
119. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK (red.), *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieja*, Opole 2010.
120. HUBERT ŁYSY, *Liturgiczne i pozaliturgiczne przepowiadanie do dzieci w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II. Teoria i praktyka*, Opole 2011.
121. JANUSZ PODZIELNY, *Wizja małżeństwa w świetle ewangelickiej etyki teologicznej*, Opole 2011.
122. KONRAD GŁOMBIK (red.), *Sakrament pokuty wobec problemów współczesności*, Opole 2011.
123. NORBERT WIDOK, *Wiara – miłość – nadzieja. Studium w oparciu o listy Ignacego z Antiochii*, Opole 2011.
124. ANDRZEJ DEMITRÓW, *Quattro oranti nell'Elogio dei Padri (Sir 44-49). Studio dei testi e delle tradizioni*, Opole 2011.
125. ZYGFRYD GLAESER (red.), *Człowiek dialogu. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji 80. rocznicy urodzin, 55. rocznicy święceń kapłańskich oraz 35. rocznicy święceń biskupich*, Opole 2012.
126. JANUSZ CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 2012.
127. FRANCISZEK WOLNIK (red.), *Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi Kopcowi z okazji 65-lecia urodzin, 40-lecia prezbiteratu, 20-lecia sakry biskupiej i 30-lecia pracy naukowej*, Opole 2012.
128. ERWIN MATEJA, ZBIGNIEW W. SOLSKI (red.), *Między liturgiką a performatyką. Rekonesans I*, Opole 2012.
129. GRZEGORZ POŹNIAK (red.), *Konteksty piosenki religijnej. Norbert Blacha in memoriam*, Opole 2013.
130. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 21-30*, Opole 2013.
131. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, *Arcydzieła malarstwa w katechezie*, Opole 2013.
132. JANUSZ MARIA CZERSKI, *Literatura epistolarna Nowego Testamentu*, Opole 2013.
133. JAN KOCHEL, *Katecheza misyjna w Ewangelii Łukasza i Dziejach Apostolskich. Biblijno-katechetyczne studium narracyjne*, Opole 2013.
134. MAREK LIS (red.), *Cinematic transformations of the Gospel*, Opole 2013.
135. MAREK LIS, *Figury Chrystusa w „Dekalogu” Krzysztofa Kieślowskiego*, Opole 2013².
136. HELMUT JAN SOBECZKO (red.), *Na nowo odkryć treść wiary*, Opole 2013.
137. SŁAWOMIR PAWIŃSKI (red.), *Oreędzie fatimskie w nauczaniu i pobożności Kościoła*, Opole 2013.
138. MONIKA OZÓG, NORBERT WIDOK (red.), *Zabobony, czary i magia w Kościele starożytnym*, Opole 2013.
139. JAN KOPIEC, *Relacje „ad limina Apostolorum” z diecezji wrocławskiej z lat 1589-1938. Edycja tekstów źródłowych*, Opole 2014.
140. KAZIMIERZ M. WOLSZA (red.), *W trosce o kulturę logiczną. Prace dedykowane Księdzu Profesorowi Józefowi Herbutowi z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, Opole 2014.
141. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, TOMASZ MICHAŁEWSKI, EWA SMAK (red.), *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*, Opole 2014.
142. DAMIAN DOLNICKI, *Czystość serca a chrześcijańska doskonałość. Studium w oparciu o pisma św. Jana Kasjana*, Opole 2014.
143. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 31-39*, Opole 2014.
144. EBERHARD SCHOCKENHOFF, *Etyka życia. Podstawy i nowe wyzwania*, tł. Konrad Glombik, Opole 2014.
145. MAREK LIS, MICHAŁ LEGAN (red.), *Kieślowski czyta dekalog*, Opole 2014.
146. JANUSZ MARIA CZERSKI, *Literatura epistolarna Nowego Testamentu. Część 2: Listy deuteropawłowe – List do Hebrajczyków – Listy katolickie*, Opole 2014.
147. RADOSŁAW CHAŁUPNIAK, *Malarstwo religijne w podręcznikach szkolnych*, Opole 2014.